

T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ VE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

1917 BOLŞEVİK DEVRİMİ VE SONRASINDA
YAŞANAN SÜREÇTE YABANCI ÜLKELERİN
ETKİLERİ VE İSTİHBARATIN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Burak KAMBAK

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan YANARIŞIK

Ankara – 2021

ÖZET

T.C.

Polis Akademisi

Güvenlik Bilimleri Enstitüsü

Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı

**1917 Bolşevik Devrimi ve Sonrasında Yaşanan Süreçte Yabancı Ülkelerin
Etkileri ve İstihbaratın Rolü**

Hazırlayan: Burak KAMBAK

Yüksek Lisans

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Oğuzhan YANARIŞIK

2021, 177 Sayfa

Bolşevik Devrimi 20. yüzyılın en önemli siyasi olaylarından birisidir. Devrimin meydana gelmesinde Rusya'nın içinde bulunduğu sosyal ortamdan I. Dünya Savaşı'nın neden olduğu kaotik ortama kadar pek çok farklı etmen rol oynamıştır. Rusya iç sorunlarıyla mücadele ederken hem İttifak Devletleri hem de İtilaf Güçleri, Bolşevik Devrimi ve sonrasında yaşanan Rus İç Savaşı'nda birçok istihbarat faaliyetinde bulunmuştur. Bu çalışmanın amacı, Bolşevik Devrimi'ne müdahil olan başlıca ülkelerin devrimin meydana gelmesindeki etkilerini incelemektir. Bu kapsamda, Bolşevik Devrimi gibi dünya siyasetine yön veren en önemli olaylardan biri farklı bir bakış açısıyla ele alınmış; devrim süresince ve sonrasında dış ülkeler tarafından gerçekleştirilen istihbarat faaliyetlerine yer verilerek devrimde istihbaratın önemi vurgulanmıştır. İstihbarat, doğası gereği gizli yapılan bir faaliyet olduğu için araştırmacılar adına bu alanda kaynak bulmak oldukça güçtür. Bu olumsuz duruma rağmen, yerli ve yabancı kaynaklardan olabildiğince yararlanılarak, dış ülkelerin Bolşevik Devrimi ve sonrasındaki süreçte üstlendikleri roller ve yapmış oldukları faaliyetler tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bolşevik Devrimi, İstihbarat, Devrimlerde İstihbarat, Dış Müdahaleler, İstihbarat Faaliyetleri

ABSTRACT

Police Academy

Institute of Security Sciences

Department of Strategies and Administration of Security

**The Effects of Foreign Countries and the Role of Intelligence in
the Bolshevik Revolution of 1917 and its Aftermath.**

Burak KAMBAK

Master's Thesis

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Oğuzhan YANARIŞIK

2021, 177 Pages

The Bolshevik Revolution is one of the most important political events of the 20th century. Many different factors, from the social environment of Russia to the chaotic environment caused by World War I, played a role in the occurrence of the revolution. While Russia was struggling with its internal problems, both the Entente Powers and the Central Powers engaged in many intelligence activities during the Bolshevik Revolution and the Russian Civil War that followed. The purpose of this study is to examine the effects of the major countries involved in the Bolshevik Revolution on the occurrence of the revolution. In this context, one of the most important events that shaped world politics such as the Bolshevik Revolution was handled from a different perspective; and the importance of intelligence in the revolution was emphasized by analysing the intelligence activities carried out by foreign countries during and after the revolution. Since intelligence is an activity that is secret in nature, it is very difficult for researchers to find resources in this field. Despite this negative situation, the roles and activities of foreign countries in the Bolshevik Revolution and afterwards were analysed by making use of local and foreign sources as much as possible.

Key Words: Bolshevik Revolution, Intelligence, Intelligence in Revolutions, Foreign Interventions, Intelligence Activities

1917 BOLŞEVİK DEVRİMİ VE SONRASINDA YAŞANAN SÜREÇTE YABANCI ÜLKELERİN ETKİLERİ VE İSTİHBARATIN ROLÜ

İÇİNDEKİLER

ONAY	III
TELİF HAKLARI BEYANNAMESİ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
ŞEKİL LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHBARAT VE DEVRİMLERDE İSTİHBARATIN ÖNEMİ

1.1. İSTİHBARATIN TANIMLANDIRILMASI	17
1.2. İSTİHBARATIN AMACI VE ÖNEMİ.....	20
1.3. İSTİHBARAT ÇARKI	21
1.4. ALANLARINA GÖRE İSTİHBARAT TÜRLERİ.....	23
1.5. İSTİHBARAT TOPLAMA YÖNTEMLERİ.....	25
1.6. STRATEJİK İSTİHBARAT	27
1.7. İSTİHBARATA KARŞI KOYMA.....	29
1.8. ÖRTÜLÜ OPERASYON VE PROPAGANDA FAALİYETLERİ.....	32
1.9. DEVRİMLER VE DEVRİMLERDE İSTİHBARATIN ÖNEMİ	33

İKİNCİ BÖLÜM

BOLŞEVİK DEVRİMİ VE İÇ SAVAŞ SIRASINDA YAŞANANLAR

2.1. BOLŞEVİK DEVRİMİ'NE GENEL BAKIŞ	38
--	----

2.2. BOLŞEVİK DEVRİMİ'NE NEDEN OLAN HADİSELER	40
2.2.1. Dekabrist İsyanı (Восстание декабристов).....	41
2.2.2. Kırım Savaşı	42
2.2.2.1. Kırım Savaşının Sonuçları ve Bolşevik Devrimi'ne Etkisi.....	45
2.2.3. Çarlık Yönetimine Karşı Oluşan Siyasi Gruplar.....	48
2.2.4. II. Aleksandr Döneminde Gerçekleşen Önemli Olaylar ve Kendisine Yönelik Suikast Girişimleri.....	49
2.2.5. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaş.....	52
2.2.6. Toprak ve Özgürlük (Земля и Воля).....	55
2.2.7. Narodnaya Volya (Народная воля)	57
2.2.8. III. Aleksandr Dönemi.....	59
2.2.9. II. Nikolay Dönemi.....	61
2.2.10. Rus-Japon Savaşı.....	62
2.3. 1905 DEVRİMİ ÖNCESİ RUSYA'DA GERÇEKLEŞEN ÖNEMLİ OLAYLAR VE 1905 DEVRİMİ	65
2.3.1. Kanlı Pazar.....	65
2.3.2. 1905 Devrimi.....	66
2.4. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE BOLŞEVİK DEVRİMİ.....	67
2.4.1. Şubat Devrimi.....	73
2.4.2. Geçici Hükûmet Dönemi.....	74
2.4.3. Lenin Sonrası Geçici Hükûmet	74
2.5. BOLŞEVİK DEVRİMİ SONRASI RUSYA'DA GENEL DURUM.....	77
2.5.1. Brest Litovsk Barış Antlaşması.....	77
2.5.2. Rus İç Savaşı.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BOLŞEVİK DEVRİMİ VE İÇ SAVAŞ
SIRASINDA DIŞ ÜLKELERİN ETKİLERİ VE
YAPMIŞ OLDUKLARI İSTİHBARAT
FAALİYETLERİ

3.1. ALMANYA’NIN ROLÜ	88
3.1.1. I. Dünya Savaşı Öncesi Almanya’nın Rusya’ya Etkisi.....	88
3.1.2. Almanya’nın I. Dünya Savaşı’nda Rusya’ya Etkisi.....	94
3.1.3. I. Dünya Savaşı Süresince Alman İstihbaratının Rusya’daki Faaliyetleri.....	97
3.1.4. Bolşevik Devrimi’nin Gerçekleşmesinde Almanya’nın Etkisi.....	99
3.1.5. Mühürlü Tren	101
3.1.6. Brest-Litovsk Antlaşması ve Rus İç Savaşı’nda Alman Etkisi.....	104
3.2. OSMANLI DEVLETİ’NİN ROLÜ.....	108
3.2.1. I. Dünya Savaşı Öncesi Osmanlı Devleti-Rusya İlişkileri.....	108
3.2.2. I. Dünya Savaşı ve Bolşevik Devrimi’nde Osmanlı Devleti Etkisi	111
3.2.3. Bolşevik Devrimi Sonrası Osmanlı Devleti’nin Rusya’daki Etkisi ..	114
3.3. AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU’NUN ROLÜ	122
3.3.1. I. Dünya Savaşı Öncesi Avusturya-Macaristan ve Rusya İlişkileri .	122
3.3.2. I. Dünya Savaşı ve Rus İç Savaşı’nda Avusturya-Macaristan’ın Etkisi	124
3.4. İNGİLTERE’NİN ROLÜ	127
3.4.1. I. Dünya Savaşı Öncesi İngiltere ve Rusya İlişkileri.....	127

3.4.2. I. Dünya Savaşı ve Bolşevik Devrimi Süresince İngiltere ve Rusya İlişkileri.....	128
3.4.3. Bolşevik Devrimi Sonrası Rus İç Savaşı'nda İngiltere'nin Faaliyetleri	129
3.4.4. Rus İç Savaşı Sırasında İngiltere'nin Rusya'daki İstihbarat Faaliyetleri.....	133
3.5. FRANSA'NIN ROLÜ.....	140
3.5.1. I. Dünya Savaşı Öncesi Fransa ve Rusya İlişkileri.....	140
3.5.2. Bolşevik Devrimi Sonrası Fransa'nın Rusya'daki Faaliyetleri.....	141
3.6. ABD'NİN ROLÜ.....	144
3.6.1. I. Dünya Savaşı ve Bolşevik Devrimi Sonrası ABD Etkisi	144

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÖNEM ANALİZİ

4.1. DÖNEM ANALİZİ.....	150
SONUÇ	166
KAYNAKÇA.....	171
ÖZGEÇMİŞ	177

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
CIA	: Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
GEOINT	: Geospatial Intelligence (Coğrafi İstihbarat)
HUMINT	: Human Intelligence (İnsan İstihbaratı)
FININT	: Financial Intelligence (Finansal İstihbarat)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
MİT	: Millî İstihbarat Teşkilâtı
OSINT	: Open Source Intelligence (Açık Kaynak İstihbaratı)
KGB	: Комитет Государственной Безопасности (Sovyetler Birliği İstihbarat Gizli Servisi)
GRU	: Главное Разведывательное Управление(Rusya Askeri İstihbarat Teşkilatı)
ÇEKA	: Чрезвычайная Комиссия (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin İlk İstihbarat ve Güvenlik Teşkilatı)
SD	: Sosyalist Devrimci Parti
TDK	: Türk Dil Kurumu
MI6	: İngiliz Dış İstihbarat Servisi
UKB	: Ukrayna Kurtuluşu Birliği

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. 1: Geleneksel İstihbarat Çarkı	22
---	----

GİRİŞ

İstihbarat kelimesi Arapça kökenlidir. Arapça istihbar yani haber ve bilgi anlamına gelir. Kelime anlamı haber veya bilgi toplamak olsa da istihbaratın en önemli aşaması toplanan bilgilerin analizidir. Yapılan bu analizi, karar vericilere en hızlı ve kısa şekilde ulaştırmak ise istihbaratın en önemli kısmıdır. İstihbarat tamamen bir bütündür ve en alttan karar vericilere kadar doğru bir şekilde yönetildiğinde doğru sonuç verebilir.

İstihbarat, İlk Çağlardaki toplumlardan, günümüzdeki modern devletlere kadar bu oluşumların varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli en önemli yapı taşlarından biri olmuştur. İstihbarat sayesinde toplumlar her daim varlıklarını korumuş ve çevrelerinden gelebilecek tehditlere yönelik önlemler almayı başaramışlardır. İstihbarata önem vermeyen toplumlar ve devletler ise varlıklarını korumayı başaramayıp tarih sahnesinden silinmişlerdir. Tarihin her döneminde, güçlü devletler güçlü istihbarat mekanizmaları kurmuş, bu sayede ülke içi ve dışındaki düşmanları bertaraf etmeyi başaramışlardır. Ülkeler için istihbarat kurumlarının önemini gösteren diğer bir detay da teknolojik ürünlerin kullanımınıdır. Ülkelerin geliştirmiş oldukları yeni teknolojik ürünler, ilk olarak askeri kurumlar ve istihbarat teşkilatları tarafından kullanılmaktadır. Günümüzde kullanmış olduğumuz birçok teknolojik alet, zamanında istihbarat toplamaya yardımcı olması için üretilmiştir. Bu örnek dahi devletler için istihbaratın önceliğini göstermektedir.

İstihbarat, devletlerin varlıklarını korumak için büyük bir önem arz etse de sadece devletler arasında kullanılmamaktadır. İstihbaratın devlet dışında da kullanıldığı pek çok alan vardır. Örneğin, teknoloji üreten firmalar arasında istihbarat toplama çok yaygın bir faaliyettir. Günümüzde teknoloji üretiminin merkezi sayılan ABD'deki Silikon Vadisi bu tür faaliyetlerin en çok yaşandığı yerler arasında gösterilmektedir. Teknolojik firmaların dışında sanayi, ticaret, borsa, bahis şirketleri dâhil olmak üzere pek çok farklı alanda devlet dışı aktörler tarafından istihbarat faaliyetleri yönetilmektedir. Hem devletler arası hem de devlet dışı aktörler için bu 1

kadar büyük bir öneme sahip olan istihbaratın devrimlerin meydana gelmesinde hiçbir etkisinin olmadığı düşünülemez.

Bu tezde, dünya tarihinin en önemli devrimlerinden biri olan 1917 Bolşevik Devrimi ve sonrasında yaşanan Rus İç Savaşı'na dış ülkelerin etkileri ve bu dönemde yapılan istihbarat faaliyetleri incelenmiştir. Tezin tam adı: “1917 Bolşevik Devrimi ve Sonrasında Yabancı Ülkelerin Roller ve Yapmış Oldukları İstihbarat Faaliyetleridir. Ülkelerin yapmış oldukları istihbarat faaliyetleri incelenirken Rusça, İngilizce ve Türkçe kaynaklar incelenmiş ve olabildiğince fazla kaynaktan yararlanılmaya çalışılmıştır. Bütün bu çabalara rağmen istihbaratın doğası gereği tamamen gizli olarak gerçekleştirilen bir faaliyet olması nedeniyle konuyla ilgili kaynak bulmak oldukça güç olmuştur. Bolşevik Devrimi ve sonrasındaki süreçte Almanya ve İngiltere gibi ülkelerin yapmış oldukları istihbarat faaliyetlerine yönelik açık kaynaklardan bilgi edinebilmek mümkün iken diğer ülkeler için kaynak sayısı oldukça kısıtlıdır. İstihbaratın doğasından kaynaklanan bu durum, bu alanda tez yazmayı oldukça zorlaştırmaktadır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen mümkün olduğunca çok kaynak kullanılarak bu tez hazırlanmıştır.

Tezin birinci bölümünde istihbaratın genel tanımı yapılarak faaliyet alanlarından bahsedilmiştir. İstihbaratın tanımı ve amaçlarına yönelik genel bir anlatım yapılmış, istihbarat için önemli olan istihbarat çarkı, istihbarat türleri ve toplama yöntemleri ile stratejik istihbarat hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca, devrimlerde istihbaratın önemine yer verilmiştir. Devrimin anlamı, mevcut düzenin halk ayaklanmaları sonucu değiştirilmesidir. Eğer mevcut düzen askeri unsurlar tarafından değiştirilirse bu, darbe olarak adlandırılır. Bu iki durumun da gerçekleşmesi sonucu mevcut yönetim değişir. İster darbe ile olsun ister devrimle olsun mevcut yönetim şeklinin değişmesi kolayca gerçekleşen bir hadise değildir. Bunun nedeni her yönetimin ülke içerisinde belli oranda bir güce sahip olmasıdır. En zayıf yönetimler dahi ülke içerisindeki askeri, istihbarat, ekonomi vb. birçok mekanizmayı kontrol etmektedir. Ülkedeki mevcut yönetim bu kadar büyük bir gücü elinde bulundurmasına rağmen eğer o ülkede darbe veya devrim gerçekleşiyor ise büyük bir güvenlik açığı söz konusudur. Bu güvenlik açığı da doğrudan ülkedeki istihbarat kurumlarının

yetersizliğini gösterir. Darbelerde, darbeyi gerçekleştiren askeri personelin belli başlı askeri araçlara -uçak, tank, silah vb.- ulaşmaları mümkündür. Bundan dolayı darbelerin gerçekleşme olasılığı devrimlere göre daha yüksektir.

Hareket gücünü, halktan alan devrimler, ağır donanımlı silahlara veya hükûmeti ele geçirmek için gerekli şartlara sahip değildirler. Buradaki asıl soru, her türlü gücü elinde bulunduran hükûmetlerin nasıl olup da halk hareketleri neticesinde devrimle yıkılabildikleridir Propaganda ve ideolojiyle kitleleri mevcut yönetime karşı hareketlendirmek mümkündür fakat hem kanunların hem de silahlı güçlerin koruması altında bulunan hükûmetlerin devrilmesi her zaman bir şüphe uyandırmıştır.

Dünyada gerçekleşmiş devrimlerin ana sebebi olarak halkın mevcut düzene karşı olan memnuniyetsizliği gösterilmektedir. Ana neden bu olsa da yönetim şekillerinin hiçbirinde halkın tamamının memnun olması mümkün değildir. En iyi yönetim şekilleri dahi halkın belli bir kesimi tarafından kabul görmemektedir. Buna rağmen dünya tarihinde gerçekleşen devrim sayısı oldukça azdır. Gerçekleşen az sayıdaki devrimin de başarılı olmasındaki ana neden olarak sadece halkın mevcut yönetime olan memnuniyetsizliğini gösteremeyiz. Devrimlerin meydana gelmesinde pek çok faktörün etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar arasında o günkü dünya düzeni, ülkenin içinde bulunduğu durum, halkın mevcut yönetimle olan ilişkisi ve dış güçlerin etkisi gibi birçok etken sayılabilmektedir. Devrimlerde dış ülkelerin müdahaleleri oldukça yaygın bir durum olsa da tüm devrimlerin ikincil bir ülkenin müdahalesiyle gerçekleştiğini söylemek doğru olmayacaktır. Devrimler barışçıl yönetimlerle sessiz bir şekilde de gerçekleşebilir. Bu durum tamamen ülkenin bulunduğu durum ve ülkenin mevcut düzeniyle ilgilidir.

Tezin ikinci bölümünde 1917 Bolşevik Devrimi ve Rus İç Savaşı sırasında yaşananlar anlatılmıştır. Devrim süreci incelenirken önemli bir sorunun da cevabı aranmıştır. Bu soru, sosyalist devrimin nasıl olup da Rusya’da meydana geldiğidir. Bu soruyu iki aşamada incelemek mümkündür. İlk aşama olarak Karl Marks’ın düşüncesine göre, bir ülkede sosyalist devrimin gerçekleşmesi için o ülkenin çok gelişmiş bir kapitalist ekonomisinin olması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında sosyalist devrimin olması için kapitalizmin başarılı olması ve en üst noktaya gelmesi

gerekir. Çarlık Rusya'sı ise bu durumu kesinlikle karşılamamaktadır. Ülkede sanayi ve ticaret faaliyetlerinin olmadığını söyleyemeyiz ancak Batı Avrupa lkeleriyle kıyaslandığında güçsüz bir ekonomiye sahiptir. Bu ülkelerin aksine Rusya, lkesinde sanayileşmeyi tam olarak başaramamıştır. Az gelişmiş sanayisinde ise işçiler çok ağır koşullar altında çalışmak zorunda kalmıştır. Bunların yanında Rusya'da bilinçli bir işçi sınıfından da bahsetmek mümkün değildir. Çarlık Rusya genelinde okuma yazma oranı çok düşüktür ve bu durum da işçi sınıfına yansımaktadır. Bütün bu olumsuz koşullara rağmen devrimin Rusya'da gerçekleşmesi birçok şüpheyi beraberinde getirmektedir.

İkinci aşama ve esas olarak tez ile ilgili olan bölüm ise Bolşevik Devrimi'nin güvenlik açısından incelenmesidir. Yukarıda bahsedildiği gibi bir ülkede devrimin meydana gelmesi demek, o ülkedeki rejimin değişmesi anlamına gelmektedir. Bu durum da o ülkenin büyük güvenlik ve istihbarı açıklarının bulunduğunu gösterir. Bu gösterge de tam olarak arlık Rusya'sını yansıtmamaktadır. Dönemin arlık Rusya'sı en despotik ülkelerin başında gelmektedir.1840 Devrimleri tüm Avrupa'yı sararken Rusya bu durumdan hiç etkilenmemiş hatta Avusturya yönetimine destek olmak için asker göndermiştir. Bu yıllarda Rusya, bir nevi Avrupa'nın jandarması durumundadır. Bölgesel olarak da oldukça güçlenen Rusya, en büyük rakibi Osmanlı Devleti'ne karşı büyük bir üstünlük sağlamıştır. Askeri olarak Rusya'nın bu denli güçlenmesi Birleşik Krallık ve Almanya'yı dahi rahatsız etmekteydi. Çarlık Rusya'sı askeri gücün yanı sıra kurmuş olduğu gizli polis teşkilatlarıyla ülke iiresinde de güvenliği sağlamayı başarmıştır.

Tüm bu örnekler çerçevesinde merkezi yönetim olarak bu kadar güçlü bir ülkede devrim diğer bir deyişle rejim değişikliği nasıl meydana gelebilmişti? Bu sorunun cevabı Rusya'nın genel siyasi yapısında gizliydi. Genel Slav kültüründe ite güçlü olmanın yolu dışta güçlü olmakta geçiyordu. Bu yüzden arlık yönetimi dünyaya karşı kendilerini güçlü gösterip özellikle Osmanlı Devleti'ne karşı önemli zaferler kazanmış görünse de ülke içinde ciddi sorunlarla mücadele etmekteydi. 19. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Rusya'da aşır sol hareket oldukça ivme kazanmıştır. Bu ivme neticesinde ar I. Petro'dan sonraki en reform yanlısı arlardan biri olarak

gösterilen Çar II. Aleksandr'a sekiz kez suikast düzenlenmiştir. II. Aleksandr, düzenlenen son suikast sonucu hayatını kaybetmiş, yerine geçecek çarlar arasında tam bir paranoya hâkim olmuştur. II. Aleksandr sonrası Rusya'daki durum o kadar zor bir hâl almıştır ki yerine geçen III. Aleksandr, evinden bahçeye çıkamaz duruma gelmiştir. Ülkede çarın hayatı bile büyük bir tehdit altındayken kimse kendi güvelliğinden emin olamaz duruma gelmiştir. Bu durum, ülkedeki güvenlik ve istihbarat açığını en açık şekilde göstermektedir. 1905 Rus- Japon Savaşı'nda Avrupalı bir devletin Asyalı bir devlete ilk defa yenilmesiyle içerdeki kargaşa artık dışarıya da yansımıştır. Danışmanlarının Rus ordusunun hazırlıksız olduğu yönündeki bütün ikazlarına rağmen II. Nikolay'ın Rusya'yı I. Dünya Savaşı'na sokmasıyla Rusya hem ittifak güçlerine hem de içerdeki devrimci harekâta karşı koymayı başaramamıştır. Bunun sonucunda Rusya'da 1917 Bolşevik Devrimi gerçekleşmiş ve 300 yıllık Romanov hanedanlığı son bulmuştur. Sonuçta Bolşevik Devrimi'nin ardından 1918-1922 yılları arası gerçekleşen iç savaş sonrası Rusya'daki mutlak hâkimiyet tamamen Kızıllara geçmiştir.

Üçüncü bölümde tezin ana konusu olan 1917 Bolşevik Devrimi ve sonrasında yabancı ülkelerin rolleri ile yapmış oldukları istihbari faaliyetler incelenmiştir. Dış ülkelerin bu etkileri incelenirken başta Almanya ve İngiltere olmak üzere Bolşevik Devrimi ve sonrasındaki süreçte yapılan istihbarat faaliyetlerine yer verilmiştir. Bolşevik Devrimi ve sonrasında yaşanan Rus İç Savaşı'nı değerlendirirken karşımıza çok farklı argümanlar çıkmaktadır. Bunlardan ilki I. Dünya Savaşı başladığında aynı tarafta yer alan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın daha sonra karşı karşıya gelmesidir. Bolşevik Devrimi sonrası yaşanan iç savaşta, İngiltere ve Fransa, Kızıllara karşı Beyazları desteklemişlerdir. Değişen rejim şekliyle birlikte, müttefikler dahi yeni yönetime karşı olmuşlardır.

İngiltere, Rusya'da bulunan elçilik çalışanları ve ajanları vasıtasıyla Bolşevik Devrimi'nden önce ülkede meydana gelebilecek bir değişimin farkındadır. Bu nedenle genel İngiliz politikası gereği her ne kadar Bolşevik yönetimine karşı görünseler de ikili ilişkiler için açık kapı bırakmışlardır. Dönemin ağır şartlarından dolayı İngiltere, Beyaz Harekât'ı desteklese de çok büyük bir yardımda bulunmamıştır. Aynı Durum

Fransa için de geçerlidir. Fransa da tıpkı İngiltere gibi Rusya'daki rejim değişikliğinin ardından Beyazların tarafında yer almıştır. Fransa, özellikle Ukrayna Bölgesi'nde Kızılılara karşı faaliyetlerde bulunmuş olsa da bunlar, oldukça cılız faaliyetler olarak kalmıştır. Diğer bir itilaf devleti ise ABD'dir. ABD, I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılından itibaren savaşa dâhil olmamış, Rusya'da gerçekleşen Şubat Devrimi sonrası savaşa girmiştir. ABD'nin savaşa bu tarihte girmesinin bir nedeni olarak da rejim değişikliği sonucu Rusya'da etkinliğini artırmak istemesi gösterilmektedir. Bu şartlar altında ABD, ilk olarak Çarlık yanlısı gibi gözükse de Kızılhaç kisvesi altında Bolşevikler ile de iletişime geçmiştir.¹ Görüleceği gibi üç itilaf devleti de ilk olarak Çarlık yanlısı gibi görünüp Beyazların yanında yer alsalar da diğer taraftan Bolşevikler ile iletişime geçmişlerdir. Bu şekilde hem istihbarat faaliyetleriyle hem de farklı şekillerde yönetim şekli değişen Rusya'da etkin olmak istemişlerdir.

İtilaf Devletleri'nin, Bolşevik Devrimi ve sonrasında Rusya'ya bu şekilde etkileri olmuşken İttifak Devletleri için durum daha farklıdır. Bunun nedeni de İttifak Devletleri I. Dünya Savaşı sırasında doğrudan Çarlık Rusya'sının düşmanıdır ve Rusya'da gerçekleşen devrim sonrası ilişkiler farklı bir boyut kazanmıştır.

Bolşevik Devrimi öncesi ve sonrası Rusya'ya etki eden kuşkusuz en önemli devlet Almanya'dır. Almanya'nın Rusya'da bu kadar etkili olmasında birçok faktör vardır. Almanya'nın Rusya'ya yönelik bu ilgisi I. Petro'nun tahta geçmesiyle başlamıştır. I. Petro'dan önce de Rusya'da bir Alman nüfusu vardır fakat bu sayı oldukça azdır. Ülkesinde batılı tarzda yenilikler yapmak isteyen Çar I. Petro, Almanya ve Hollanda'dan uzmanlar getirtmiş, vasiyetinde de tahta geçecek olan çarların Alman prenslerle evlenmelerini ve Almanya'ya karşı savaşa girmemeleri yönünde onları uyarmıştır. Rus çarları uzun bir süre bu vasiyet doğrultusunda hareket etmişlerdir. I. Petro'dan itibaren hız kazanan Alman göçü, II. Katerina zamanında zirveye ulaşmıştır. Aslen Alman asıllı olan II. Katerina, eşi III. Petro'nun bir darbe sonucu tahtan indirilmesiyle Rus tahtına geçmiştir.² II. Katerina tahta geçtikten sonra başta Prusya

¹ Fatih Bayhan ve Mehmet Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi: Sultan Galiyev*, Ankara 2019, s.110.

² Fatih Çolak, *Alman İmparatorluğu ve Türkistan 1910-1920*, Konya 2019, s.130.

(Almanya) olmak üzere Avrupa'dan ülkesine yerleşimci getirmek istemiş, özellikle Almanya'dan gelecek yerleşimciler için 10 Temmuz 1783 yılında bir teşvik paketi çıkarmıştır.³ Birçok imtiyazın verildiği bu paket sayesinde Rusya'ya yoğun bir Alman nüfusu gelmiştir. Gelen bu Alman yerleşimciler ilk başlarda sadece çiftçilik ve ticaret ile ilgilenmiş olsalar da zaman için bu durum değişmiştir. Alman yerleşimciler Rusya'da tüccarlıktan öğretmenliğe, askerlikten çobanlığa ve daha birçok farklı meslek grubuna dâhil olmayı başarmışlardır. I. Dünya Savaşı sırasında Rusya'da bulunan Alman yerleşimciler, Almanya lehine çok fazla istihbarat faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Dördüncü bölümde yer verilen bu konuda, coğrafi ve sanayi türü istihbarattan, sabotaj faaliyetlerine kadar Alman göçmenlerin ülkeleri adına oldukça aktif görevlerde bulunduklarına değinilmiştir.

I. Dünya Savaşı sırasında Almanya hem cephede hem de cephe gerisinde Rusya'yı savaş dışı bırakabilmek için elindeki bütün kozları kullanmıştır. Bu kozlardan en önemlisi ve Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesini en çok etkileyen olayların başında gelen Mühürlü Tren'dir. I. Dünya Savaşı gerçekleştikten ve Rusya'da Şubat Devrimi meydana geldikten sonra savaş nedeniyle Lenin ve arkadaşları İsviçre'den dışarı çıkamamışlardır. Kendilerini adeta kapana kısılmış bir şekilde hisseden Lenin ve sosyalist arkadaşlarına yardım, hiç beklemedikleri bir taraftan gelmiştir. Alman yetkililer, Lenin ve arkadaşlarını bir trenle doğrudan Rusya'ya götürmeyi teklif etmişlerdir. Lenin, Rusya'ya vardıklarında Alman ajanı olarak suçlanacaklarının farkında olmasına rağmen bu teklifi kabul etmek zorunda kalmıştır. Bulunduğu döneme göre oldukça lüks bir trenle seyahat gerçekleşmiştir.⁴

Lenin ve arkadaşlarının Rusya'ya gelmesinin ardından devrim hareketi oldukça hız kazanmış ve birkaç ay sonra Ekim Devrimi gerçekleşmiştir. Sonuç olarak Almanya, yaptığı bu hareketle doğrudan devrime müdahale etmiş ve süreci hızlandırmıştır. Almanya'nın devrim sürecine bu kadar büyük bir etkisi olmasına rağmen asıl amaçlarının bu olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Almanya'nın bu

³ Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.130.

⁴ Nadejda Krupskaya, *Lenin'den Anılar*, (Çev. Özlem Koşar), İstanbul 2020, s.321

faaliyetindeki asıl amacı düşman konumunda bulunan Rusya’da bir iç karışıklık çıkartarak Rusya’yı saf dışı bırakmaktır. Almanya, Rusya özelinde istediği amaca bir şekilde ulaşmayı başarmış olsa da savaşın beklenenden uzun sürmesi nedeniyle bu durumdan büyük bir kazanım elde etmeyi başaramamıştır.

Bolşevik Devrimi’ne etki eden bir diğer İttifak Devleti de şüphesiz Osmanlı Devleti’dir. Osmanlı Devleti, Çarlık Rusya’sının en çok savaştığı devletlerin başında gelmektedir. Rus yönetiminin başına Romanov hanedanlığının gelmesiyle yaklaşık 400 yıl boyunca iki ülke arasında savaşlar gerçekleşmiştir. Bu iki ülke arasındaki son savaş I. Dünya Savaşı’dır ve savaş sonucu iki ülkede de rejim değişikliği meydana gelmiştir.

Çarlık Rusya ve Osmanlı Devleti bölgesel çıkarları gereği sürekli karşı karşıya gelmekteydi. İki ülke arasında yaşanan savaşlar dışında Rusya’nın Balkan Devletleri’ni kışkırtması sonucu Osmanlı Devleti’ne karşı vekâlet savaşları da yaşanmaktaydı. Osmanlı Devleti de kendisine Balkanlar üzerinden yapılan bu saldırılara karşı Rusya’ya aynı şekilde cevap vermek için faaliyetlere başlamıştır. Rusya tüm Slavların hamisi olarak kendini adlandırırken Osmanlı Devleti de elinde bulundurduğu halifelik makamı ile kendini tüm Müslümanların koruyucusu olarak görmektedir. Çarlık Rusya içerisinde yaklaşık olarak on beş ile yirmi milyon arası Müslüman yaşamaktaydı. Bu sayı Osmanlı Devleti’nde yaşayan Müslüman sayısından dahi fazladır.⁵ Bu durumun farkında olan Osmanlı Devleti 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İsmail Gaspıralı gibi Rusya’da bulunan Müslüman aydınlarla iletişime geçerek bölgede bulunan Müslümanları bilinçlendirmeye çalışmıştır. Bunların dışında özellikle Kuzey Kafkasya’da Çarlık yönetimine karşı yapılan isyanlarda Osmanlı Devleti’nin gizli olarak yardımları olsa da bu isyanlar Çarlık yönetimi tarafından bastırılmıştır.

Osmanlı Devleti, Kafkasya’da yaptığı faaliyetlerde Rusya’nın Balkanlar’da yakaladığı başarıyı elde edememiştir. Osmanlı Devleti’nin Rusya’da bulunan

⁵ Micheal A. Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü Osmanlı- Rus Çatışması 1908-1918*, (Çev. Yücel Aşıkoğlu), İstanbul 2016, s.87.

Müslümanlar üzerinde başarısız olmasının iki ana nedeni vardır. Bunlardan ilki, Rusya’da bulunan Müslüman toplumun eğitim düzeyinin çok düşük olmasıdır. Her ne kadar bölgede İsmail Gaspıralı gibi önemli eğitimciler çıkmışsa da bunlar, Müslümanlar üzerinde kendi bilinçlerini oluşturmayı, genele hitap etmeyi başaramamışlardır. Bu yüzden Müslüman topluluk, içine kapanmış ve Rus toplumuna uyum sağlayamamıştır. Müslümanlar için bu durum Bolşevik Devrimi’nde de devam etmiştir. Büyük bir çoğunluğu Rusça dâhi bilmeyen Müslümanlar, Çarlık Dönemi’nde oldukça zor koşullarda hayatlarını devam ettirmelerine rağmen Bolşevik Devrimi’ne şüpheyile yaklaşmışlar ve bu süreçte aktif rol oynamamışlardır.⁶

Osmanlı Devleti’nin Rusya’daki Müslümanlar üzerinde etkili olamamasının diğer bir nedeni de bölgede güçlü bir teşkilatlanma sağlayamamasıydı. Buna, bölgedeki aşırı kozmopolit toplumsal yapı da eklenince başarısızlık kaçınılmaz olmuştur.

I. Dünya Savaşı’na kadar Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya’sı doğrudan veya dolaylı olarak birçok kez karşı karşıya gelmiştir. Osmanlı Rus Savaşları genelde Avrupa devletlerinin araya girip her iki tarafın da ciddi kazanımlar elde edemediği savaşlar olarak adlandırılmaktadır. I. Dünya Savaşı’nda ise durum farklılaşmış, Osmanlı Devleti hem Bolşevik Devrimi’ne hem de Rus iç Savaşı’na doğrudan müdahale etmiş ve bu iki olayın yaşanmasında da etkili olmuştur.

Osmanlı Devleti’nin Bolşevik Devrimi’ne en büyük etkisi Çanakkale Savaşı’yla olmuştur. I. Dünya Savaşı’nın beklenenden uzun sürmesi sonucu İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti’ni savaş dışı bırakmak için doğrudan saldırıya geçmeye karar vermişlerdir. Çanakkale’den gerçekleştirecekleri bu saldırı sayesinde kolayca İstanbul’a ulaşip Almanya’yı önemli bir müttefikten mahrum bırakmak istemişlerdir. İtilaf Devletleri’nin Çanakkale Cephesi’ni açmalarındaki birinci amaç bu olsa da onun kadar önemli ikinci bir amaçları da Rusya’ya yardım göndermektir. İtilaf Devletleri, Batı Cephesi tamamen Almanya ve Avusturya-Macaristan güçlerinin kontrolünde olduğu için Rusya’ya yardım gönderememekteydi. Yardım gönderemedikleri için de

⁶ Bayhan ve Poyraz, *İslâm’ın Rusya’daki ayak izi*, s.129-130.

Rusya’da her geçen gün koşullar ağırlaşmakta ve halkın yönetime olan öfkesi artmaktaydı. Halkın Çarlık yöneticilerine duyduğu öfke ve asker kaçağı sayısının her geçen gün artmasıyla Rusya’da uzun zamandır varlıklarını koruyan aşırı sol gruplar daha da güçlenmiştir. Rusya’daki huzursuzluğun farkında olan İngiliz ve Fransız güçleri, Osmanlı Devleti’ni de savaş dışı bırakmak adına 6 Şubat 1915 yılında Çanakkale Boğazı’na saldırmışlardır.⁷ Hem deniz hem de kara savaşlarının meydana geldiği Çanakkale Savaşı, yaklaşık bir yıl sürmüş ve 9 Ocak 1916 tarihinde İtilaf Devletleri’nin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Bu sayede Osmanlı Devleti, başkentini korumayı başarmış ve I. Dünya Savaşı’na devam edebilmiştir.

Çanakkale Savaşı’nın Rusya için etkisi çok ağır olmuştur. Polonya’yı ve Baltık’taki Kurland Bölgesi’ni Almanlara kaptırmasından sonra bir de başarısızlıkla sonuçlanan Çanakkale Savaşı’nın ardından Çarlık rejimi askeri ve ekonomik olarak derin bir krize girmiştir.⁸

Osmanlı Devleti’nin Bolşevik Devrimi ve sonrasında yaşanan Rus İç Savaşı sürecine diğer bir büyük etkisi ise 1918 yılında olmuştur. Osmanlı Devleti, Alman Genelkurmay’ının yoğun istekleri neticesinde 22 Aralık 1914 tarihinde Sarıkamış Harekâtı’nı başlatmıştır. Ağır kış koşulları ve askerlerin bu koşullara uygun olamaması nedeniyle Osmanlı Devleti binlerce askerini kaybetmiştir. Bu kaybın neticesinde Osmanlı Devleti, Rus ordusunda çözülmenin yaşandığı 1918 yılına kadar stratejik bir taarruz gerçekleştirememiştir.⁹

3 Mart 1918 yılına gelindiğinde İttifak güçleri ve Rusya arasında Brest Litovsk Barış Antlaşması imzalanmıştır. İttifak kuvvetleri bu antlaşma sayesinde önemli kazanımlar elde etmiş olsa da iç karışıklığı fırsat bilip Rusya’dan daha fazla toprak almanın peşine düşmüşlerdir.

⁷ S. Sebag Montefiore, *Romanovlar*, (Çev. Nurettin Elhüsbeysi), İstanbul 2019, s. 600.

⁸ Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.141.

⁹ Age, s.129.

Bu doğrultuda 1918 yılında Osmanlı Devleti'nin Kafkaslara taarruzları başlar ve hedefte Bakü vardır.¹⁰ Kafkas halkının genel olarak Osmanlıya karşı bir yakınlıkları olsa da Bakü Bölgesi zengin petrol yatakları nedeniyle büyük devletlerin dikkatini çekmekteydi. Başta İngiltere ve Almanya olmak üzere Bolşevikler de mevcut hükûmeti ayakta tutabilmek için Bakü petrollerine mutlak ihtiyaç duymaktaydı. Büyük güçlerin bölge üzerine yaptıkları mücadele sonucu oldukça karmaşık bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu durumda Almanya ve Osmanlı Devleti arasında dört yıldır devam eden ittifak, kopma durumuna gelmiştir.¹¹ Benzer durum İngiltere ve Bolşevikler yönetimindeki Rusya için de geçerlidir. Tüm bu şartlar altında Nuri Paşa komutasındaki Kafkas ordusu, bölgeye yönelik saldırılar gerçekleştirmişse de bölge kontrolü tekrar Bolşeviklerin eline geçmiştir. Osmanlı Devleti'nin Kafkaslar üzerinde başarılı olamamasıyla ilgili Teşkilatı Mahsusa analizcilerinin hazırlamış oldukları raporda *bölge halkının siyasi bilinçten ve teşkilatçılık yeteneğinden yoksun olmaları* gösterilmiştir.¹²

Sonuç olarak Osmanlı Devleti hem Bolşevik Devrimi'ne hem de devrim sonrasında Rusya'ya doğrudan müdahalelerde bulunmuş ve yaşananlarda etkili rol oynamıştır.

Bolşevik Devrimi ve sonrasında yaşanan Rus İç Savaşı'na etki eden diğer bir önemli İttifak Devleti Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'dur. I. Dünya Savaşı'nın başlamasında doğrudan etkisi olan Avusturya- Macaristan Devleti'nin devrim sürecine ve özellikle de Rus İç Savaşı'na önemli etkileri olmuştur.

Avusturya-Macaristan I. Dünya Savaşı'nda Rusya ile doğrudan Galiçya Cephesi'nde karşı karşıya gelmiştir. Bu savaşı ağır bir yenilgiyle kaybeden Avusturya-Macaristan, Galiçya Bölgesi'nin en önemli şehirlerinden biri olan Lviv'i Rusya'ya bırakmak zorunda kalmıştır. Genel itibariyle, I. Dünya Savaşı'nda Avusturya-

¹⁰Age, s.230.

¹¹Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.147.

¹²Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.232.

Macaristan ordusu başarılı bir tablo çizememiş, bölgede Sırbistan'a dahi bir üstünlük kuramamış ve savaşı kaybeden tarafta olarak imparatorluk dağılmıştır.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Rusya'ya etkisi çok farklı bir şekilde olmuştur. Avusturya-Macaristan hükûmetinin diğer ülkelere kıyasla Bolşevik Devrimi'ne doğrudan bir etkisini söylemek doğru olmaz. Avusturya- Macaristan'ın etkisi Rus İç Savaşı'nda görülmüştür.

I. Dünya Savaşı başlarında, henüz bağımsız bir devlet kuramamış olan Çek ve Slovak birlikleri Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı savaşmak için Rusya saflarına geçmek istemişlerdir. Bu durumdan Çar II. Nikolay oldukça memnun olmuştur. Çek askerlerinin sayısının daha fazla olması nedeniyle de bu birime Çek Birliği denmekteydi. Çek Birliği, I. Dünya Savaşı süresince Rus ordularında görev yapmış, düşman unsurlara karşı savaşmıştır. Çek Birliği'nin Rusya üzerine en büyük etkisi Şubat Devrimi'nde yaşanmıştır. Şubat Devrimi'nin ardından yaklaşık 40 bin civarı Çek askeri, Beyaz Ordu saflarına katılmıştır.¹³ Beyaz Ordu saflarına katılan Çek Birliği, Kızıl Ordu güçlerine karşı mücadele vermiş ve iç savaşın uzamasındaki en önemli etkenlerden biri olmuştur. Bolşevik Devrimi ve Rus İç Savaşı süresince faaliyetler gerçekleştiren ve bu olaylara etki eden başlıca ülkeler genel olarak bu şekilde anlatılmıştır.

Tezin son bölümünde ise ilk üç bölümde bahsedilen olaylara dayanılarak genel bir dönem analizi yapılmıştır. Tezin genel amacı, dünyanın seyrini ciddi anlamda değiştirmiş olan Bolşevik Devrimi'ni, diğer ülkelerin çeşitli faaliyetleri özellikle de istihbarat faaliyetleri çerçevesinde incelemektir. Bolşevik Devrimine dünya edebiyatında ve Türkçe kaynaklarda oldukça fazla yer verilmişse de bu devrimi istihbarat açısından ele alan Türkçe kaynağa oldukça az rastlanmaktadır.

Bolşevik Devrimi, dış müdahaleler ve istihbarat faaliyetleri açısından incelenirken güvenlik zafiyetlerinin incelenmesi de sağlanmıştır. Bunun nedeni ise gerçekleşen her devrim, ülkedeki güvenlik açığının da net bir göstergesidir. Örneğin, Bolşevik, Küba ve İran İslam devrimlerinin ardından bu ülkelerde rejim değişikliği

¹³Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.136.

yaşanmıştır. Yaşanan rejim değişikliği o ülkedeki güvenlik açığını da ortaya çıkarmaktadır. Güvenlik açığı da doğrudan bir istihbarat açığı anlamına gelmektedir. Bu anlamda dikkat çeken en önemli husus Bolşevik Devrimi'nin 1917 tarihinde, I. Dünya Savaşı devam ederken yaşanmış olmasıdır. I. Dünya Savaşı aynı zamanda bu devrimin meydana gelmesindeki en önemli nedenlerden biri olmuştur. Rusya'da halkın belli bir kesiminde Çarlık yönetimine karşı büyük bir memnuniyetsizlik olmuşsa da Rus hükûmeti dönemin en despotik ülkelerinden biridir ve I. Dünya Savaşı'nın kaotik ortamı olmasa böyle bir ülkede devrimin gerçekleşmesi çok da mümkün gözükmemektedir. Kısaca, Bolşevik Devrimi kaostan beslenerek güç kazanmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın Bolşevik Devrimi'ne yönelik diğer bir etkisi de yoğun bir şekilde dış ülkelerin müdahalelerinin olmasıdır. Savaşın başladığı dönemde İttifak güçleri özellikle Almanya, Rusya'ya yönelik önemli istihbarat faaliyetlerinde bulunmaktaydı. Almanya'nın yaptığı en önemli atılımlardan biri Bolşeviklerle iletişime geçmek olmuştur. Alman hükûmeti ve Bolşevikler, Çarlık yönetimini sona erdirmek adına bazı konularda ortak hareket etmişlerdir. Bu ortak hareket işe yaramış, Rusya'da Bolşevik Devrimi meydana gelmiş ve ardından da İttifak Devletleri'yle Brest-Litovsk Antlaşması imzalanmıştır. Böylece I. Dünya Savaşı'nda düşman olan bu güçler barış masasına oturmayı başarmışlardır. Brest-Litovsk Antlaşması'ndan sonra İngiltere Başbakanı Lloyd George, *en büyük korkularının Alman-Bolşevik ilişkilerinin daha iyiye gitmesi* olacağını söyleyerek bütün planlarının bunu bozmak üzerine gerçekleşeceğini belirtmiştir.¹⁴ Gerçekten de Rus İç Savaşı sırasında İngiltere, Fransa'yı da ikna ederek Beyaz Hareket'in yanında yer almıştır. Bu durum da Rusya'nın içinde bulunduğu karışık atmosferi oldukça açıklamaktaydı. Bolşevik Devrimi öncesi düşman olan Almanya, Rusya ile ilişkilerini düzeltirken, savaş öncesi müttefik olan İngiltere ve Fransa, Bolşevik yönetiminin karşısında yer almıştır. Sevr Antlaşması'na karşı çıkan Ankara hükûmeti de Bolşeviklerle iyi ilişkiler kurmuştur.

¹⁴Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.224.

Ülkeler arasındaki ilişkilerin bir sene gibi kısa bir zaman içerisinde bu denli değişmesi dikkat çekmektedir.

Müttefik ve düşman ülkelerin tamamen yer değiştirmesi, Rus İç Savaşı esnasındaki istihbarat faaliyetlerinde de görülmektedir. Bolşevik Devrimi'nden önce Rusya'da en fazla istihbarat faaliyet gerçekleştiren ülke Almanya iken iç savaşta Almanya'nın yerini İngiltere almıştır. İngiltere, gerek bizzat göndermiş olduğu ajanlar ile gerekse de Rusya'daki anti devrimci taraflarla iletişime geçerek Bolşevikleri ülke yönetiminden uzaklaştırmak istemiştir.

Tezde, yukarıda kısaca bahsedilen olaylar çerçevesinde Bolşevik Devrimi ve sonraki süreçte dış ülkelerin devrime olan etkisi incelenmiştir. Rusça ve İngilizce kaynaklardan alınan bilgilerle de Türkçeye konuyla ilgili kaynaklar kazandırılmaya çalışılmıştır. Önemli hususlardan biri de günümüzde Rusya Federasyonu'nda dahi Bolşevik Devrimi'ne karşı farklı bakış açıları görmek mümkündür. SSCB'nin yıkılışına kadar, Rusya'da Bolşevik Devrimi'ne yönelik sadece tek bir bakış açısı hâkim ve genel olarak tartışılmaya açılmayan bir konuyken günümüzde bu durum hayli değişmiştir. Rus yapımcılar konuyla ilgili olarak farklı filmler ve diziler yapmışlardır. Bunlardan ilki 2008 yılında çekilen “Amiral” filmidir. Filmde Beyaz Ordu Komutanı Aleksandr Kolçak'ın hayatına yer verilmiştir. Kolçak'ın hayatını Rusya'nın en önemli oyuncularından Konstantin Khabenskiy oynamıştır. Film, konusu itibari ile Rusya'da pek beğenilmemiş olsa da Kolçak gibi Kızıl Ordu'ya karşı savaşmış bir amiralin hayatına yer verilmesi önemli bir olaydır.¹⁵ “Демон Революции” (Devrimin Şeytanı) adlı dizide Bolşevik Devrimi farklı bir açıdan anlatılmıştır. 2017 yılında yayınlanan dizide devrimin şeytanı olarak Parvus gösterilmiştir. Dizide Parvus, Alman hükûmeti ile iletişime geçip Rusya'da gerçekleşecek olan devrim için para istemektedir. Alman hükûmeti Parvus'un bu önerisini mantıksız bulmayarak ona istediği parayı ayarlayacaklarını söyler. Parvus, devrimi gerçekleştirmek için para kaynağını bulduktan sonra diğer bir önemli adıma geçer. Burada Parvus, devrime liderlik edecek kişiyi aramaya başlar. İkisinin de

¹⁵ Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.145.

Yahudi olması ve geçmişte kurulan iyi ilişkiler sayesinde akla gelen ilk isim Troçki olur. Buna rağmen Parvus, Troçki'yi devrimin lideri olarak uygun aday olarak görmez. Parvus diğer bir aday olarak ise Anarşist Kropotkin'i düşünür ama Kropotkin'i de bu amaç için yeterli görmez. Parvus, devrime lider olarak en uygun kişiyi Lenin olarak görür. Bu doğrultuda İsviçre'ye giderek Lenin'i ikna etmeye çalışır. İkili arasındaki ilişkiler kötü olmasına rağmen Lenin, Parvus'un teklifini gizliden kabul eder. Lenin daha sonra Rusya'ya geçerek Bolşevik Devrimi'ni gerçekleştirir. Sonuç olarak dizinin ana konusu Bolşevik Devrimi'nin Alman parasıyla gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. Bu dizi, bir kurgu olsa da yabancı kaynaklarda Bolşevik Devrimi'nin Alman parasıyla gerçekleştiğine dair birçok eser bulunmaktadır. Rusya Federasyonu'nda dahi bir dönem tabu olan bu konunun dizi ve filmler üzerinden daha çok kitleye ulaşmasının sağlanması açısından önemlidir.

Türkçe kaynaklarda da genel olarak Bolşevik Devrimi tek bir açıdan bakılarak, incelenip anlatılmıştır. Bahsedilen Türkçe kaynaklarda Bolşevik Devrimi'nin Osmanlı Devleti ve daha sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik etkileri üzerine çalışmalar yapılmıştır. “1917 Rus İhtilallerinin Osmanlı Devleti'ndeki Yansımaları”¹⁶ adlı tezde Bolşevik Devrimi'nin Osmanlı Devleti'ne olan etkisi incelenirken “1917 Bolşevik Devrimi'nin Osmanlı Mebuslar Meclisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Yankıları”¹⁷ isimli tezde ise Bolşevik Devrimi'nin Osmanlı Mebuslar Meclisi ve Ankara hükûmetinin Bolşevik Devrimi'ne karşı tutumları incelenmiştir. Bu tezde, yukarıda bahsedilen tek taraflı bakış açısı kırılarak konuya farklı açılardan bakılmaya çalışılmıştır.

Bolşevik Devrimi'nin Rusya'da bulunan Müslümanlar üzerine etkisi de Türkçe kaynaklarda oldukça fazla yer verilen konulardan biridir. Örneğin, “1917 Bolşevik

¹⁶ Reyhan Eraslan, *1917 Rus İhtilallerinin Osmanlı Devleti'ndeki Yansımaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Edirne 2019, s.1.

¹⁷ Recep Koçyiğit, *1917 Bolşevik Devriminin Osmanlı Mebuslar Meclisi ve*

Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Yankıları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s.1.

İhtilâlinin Türk Dünyasındaki Yansımaları”¹⁸ başlıklı çalışmada Bolşevik Devrimi’nin Rusya’daki Türk ve Müslüman nüfusu üzerindeki etkisi anlatılmıştır.

Yukarıda bahsedilen, Bolşevik Devrimi’nin tek taraflı bakış açısıyla incelendiği konular, akademik çalışmalar ile Türkiye ve Rusya’da bulunan Müslümanlar adına oldukça önemli olsa da Bolşevik Devrimi gibi dünya tarihini değiştiren önemli olaylardan birini tam olarak anlayabilmek adına yeterli değildir.

Türkçe tezlerde sıklıkla Bolşevik Devrimi’nin Osmanlı Devleti’ne olan etkisi incelenirken bu tezde Bolşevik Devrimi’nin meydana gelmesinde Osmanlı Devleti’nin etkisi incelenmiştir. Ayrıca Bolşevik Devrimi sonrası Teşkilatı Mahsusa’nın yapmış olduğu istihbarat faaliyetlerine az da olsa yer verilmiştir. Bu konuya az yer verilmesinin nedeni ise Teşkilatı Mahsusa’nın bölgede yapmış olduğu istihbarat çalışmalarıyla ilgili ulaşılabilecek kaynağın az olmasıdır.

Sonuç olarak Bolşevik Devrimi tarihsel, sosyolojik, ekonomi, askeri ve uluslararası ilişkiler gibi pek çok farklı alanda incelenmesine rağmen istihbarat alanında fazla bir çalışma bulunmamaktadır. Bu tezde, Bolşevik Devrimi özelinde genel olarak devrimlerin meydana gelmesinde istihbaratın önemine değinilmiştir. Pek çok çalışmanın aksine bu tezde Bolşevik Devrimi’nin etkilediği ülkeler değil, Bolşevik Devrimi’ne etki eden başlıca ülkeler incelenmiştir. Bolşevik Devrimi’nin istihbarat gibi belli alanlar dışında çok fazla kullanılmayan bir sosyal bilim alanı çerçevesinde analiz edilmesi ve genel araştırmaların aksine Bolşevik Devrimi’nin dünyaya etkisini değil, Bolşevik Devrimi’ne etki eden başlıca ülkeler incelenerek konuya farklı bir perspektiften bakmak amaçlanmıştır. Bolşevik Devrimi’nin genelden farklı bir bakış açısıyla ele alınması, bu alan üzerine yapılan çalışmaların ve Türkçe kaynakların sınırlı olması nedeniyle, hazırlanan bu tezin yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından değerli bulunacağı, sonraki çalışmalara ilham olabileceği düşünülmektedir.

¹⁸ Ahmet Gündüz, ”1917 Bolşevik İhtilâlinin Türk Dünyasındaki Yansımaları”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, C.6, S.1, Kırşehir 2005, s.1.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHBARAT VE DEVRİMLERDE İSTİHBARATIN ÖNEMİ

1.1. İSTİHBARATIN TANIMLANDIRILMASI

İstihbarat eski çağlardan beri kullanılmaktadır. Devletler, toplumlar ve sivil kuruluşlar tarafından varlıklarının devamını sağlamak ve olası tehlikelerden korunmak amacıyla başvurulmuş en önemli faaliyet alanı istihbarattır.

Halk tarafından “resmî ispiyonlama” gibi olumsuz anlam yüklenen kelimelerle adlandırılan istihbarat, bilinenin aksine farklı bilim dallarıyla iş birliği yapan, birçok alt bölümden oluşan ciddi bir teşkilattır. Gelişmiş ülkelerde istihbarat, çok önemli bir “sosyal bilimdir ve Türkiye’deki istihbarat algısının çok üzerindedir. İstihbarat, Türk Dil Kurumunda “Yeni öğrenilen bilgiler, haberler, duyumlar. Bilgi toplama, haber alma.” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁹Türkçede bu anlamda kullanılan istihbarat kelimesi, İngilizcede “intelligence (zekâ)” ve Rusçada “pazvedka (keşif)” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. İçerdiği anlam itibarıyla istihbaratın Türkiye’dekine göre ne kadar farklı bir anlam taşıdığı görülmektedir. “Savaş Sanatı” kitabının yazarı Çinli Filozof Sun Tzu’ya göre istihbarat “İyi bir komutanın ve akıllı bir hükümdarın askerî başarı elde etmesini sağlayan ve sıradan kişilerin başaramayacağı şeyleri mümkün hâle getiren çok önemli bir faaliyettir.”²⁰ Sovyetler Birliği Dönemi’nde istihbarat alanında albay rütbesi ile hizmet veren Andrei Petrovich’e göre istihbarat “Devlet, ekonomi ve toplumu yönetme sanatında kadınların iffeti gibi, yayılması kabul edilmeyen ayrılmaz bir faaliyet alanıdır.”²¹

Sosyal medya, filmler, kitaplar vb. gibi araçlar istihbarat algısına günümüzde çok farklı bir boyut kazandırmıştır. Bununla birlikte istihbarat, her zaman olduğu gibi

¹⁹TDK, <https://sozluk.gov.tr>, (Erişim:02.04.2020), s.1.

²⁰Salih Demirbilek, “Sun Zi’nin Savaş Sanatı ile Orhon Yazıtları Arasındaki İlişki Üzerine”, *Journal of Old Turkic Studies*, C.2, S. 24-37, Samsun, s.35.

²¹Андрей Девятков, *Небополитика Путь Правды- Разведка*, Москва 2013 s. 12.

önemini korumaya devam eden ve ciddiyet gerektiren bir alandır. İstihbarat terimi Türkiye’de sadece belli kurumlarla ve kuruluşlarla özdeşleştirilmiştir. Bu durum farklı ülkelerde de görülmektedir. Örneğin Suriye istihbaratı “El-Muhaberat” da çalışan kişiler yerel halk tarafından “Esat’ın hayaletleri” olarak adlandırılır. Bu adlandırmanın ülke yöneticileri için artı ve eksi yönleri vardır. Artı yönü: Burada çalışanların “hayalet” gibi görünmez bir varlıkla adlandırılması onlara âdeta insanüstü bir güç vermektedir. Bu da ülkede yapılmakta olan tüm faaliyetlerin ülke yöneticileri tarafından takip edildiği imajı oluşturmaktadır. Eksi yönü: Daha ülkeye girilmeden bir korku imparatorluğuyla karşı karşıya kalınacağı ve özgürlüğün kısıtlatılacağı bilinmesidir. Bu nedenle, ülkeye girenler bu şartları göz önünde bulundurarak hareket etmektedir.

İstihbarat genel anlamda bir “sosyal bilim” dir. Sanayi Devrimi’nin getirdiği avantajlar, Türkiye’de geç fark edildiğinden istihbaratın bir bilim dalı olarak kabul edilmesi için de geç kalınmıştır. Günümüzde dahi sınırlı sayıdaki üniversitenin bünyesinde bulunan istihbarat ile ilgili bölümlerin önemi, diğer üniversiteler tarafından daha yeni yeni anlaşılmakta ve bu bölümlerin açılması yönünde adımlar atılmaktadır. İstihbaratın akademik çerçeve içerisine alınmasına ve dünya literatüründe bir bilim dalı olarak kabul edilmesine en önemli katkı “Sherman Kent” tarafından yapılmıştır.²²

Türkiye’de istihbaratın kelime anlamı haber toplama, haber alma gibi algılsa da istihbaratçının en önemli özelliği haber toplamak değildir. Haber toplamak istihbaratın yalnızca önemli aşamalarından biridir. Edinilen haberi istihbari bilgi yapan en önemli şey onun analizidir. İstihbarat kısaca “Bilginin toplanması, analiz edilmesi ve kullanılabilir hâle getirilmesidir.”²³ Analiz edilen bilginin hızlı bir şekilde yetkili birime iletilmesi ise hayati önem taşımaktadır. İleride anlatılacak olan “İstihbarat Çarkında bu sınıflandırmaya detaylı bir şekilde yer verilecektir.

²²Sherman Kent, *Stratejik İstihbarat*, (Çev. Yasemin Özbek ve Nazlım Şüküroğlu), Ankara 2003, s. 55.

²³ Len Scoot ve Peter Jackson, *The Study of Intelligence in Theory and Practice*, Intelligence and National Security, New York, Oxford University Press, 2008, s.22-23.

Türkiye’de istihbarat alanında en yetkili kurum olan Millî İstihbarat Teşkilâtına (MİT) göre İstihbarat “Devlet tarafından belirlenen ihtiyaçlara karşılık olarak çeşitli kaynaklardan derlenen haber, bilgi ve dokümanların işlenmesi sonucu elde edilen üründür.”²⁴

İstihbaratın kelime anlamının ülkelere göre farklılık gösterdiğine daha önce değinilmişti. Bahsedilen bu fark, sadece kelime anlamı ile sınırlı değildir. Ülkelerin coğrafi konumları, sosyokültürel vb. özelliklerine göre de istihbarat kurumları şekillenmiştir. Örneğin, daha demokratik ülkelerde istihbarat kurumları ile üniversitelerin ortak hareket ettiği görülmektedir. Üniversitelerde öğretim görevlisi olarak çalışan kişiler aynı zamanda istihbarat teşkilatlarına bilgi sağlamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bu örneğe en uygun ülkedir. Bir öğretim görevlisi hem Central Intelligence Agency [CIA (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)] hem de Federal Bureau of Investigation [FBI (Federal Soruşturma Bürosu)] için çalışabilmektedir. ABD gibi dünyanın her bölgesinden öğrenci çeken bir ülke için bu, paha biçilmez bir fırsattır. ABD tarafından da bu fırsatlar çok iyi değerlendirilmektedir. Rusya Federasyonu ve İsrail gibi günlük hayatta kadınların aktif rol oynadığı ülkelerde ise kadın istihbaratçı sayısı çok fazladır. Herhangi bir kişiden bilgi alınması gerektiğinde istihbaratçı kadınlar çok önemli görevlerde bulunabilmektedir. İstihbaratın genel anlamı ve yapılışı benzerlik gösterse de İbni Haldun’un “Coğrafya kaderdir.” sözüyle belirttiği gibi ülkelerin coğrafi yapısı ve kendine has özellikleri bu faaliyetin şekillenmesini, anlamını ve yapılış biçimini doğrudan etkilemektedir.

Teknik açıdan tanımı yapılırken istihbarata birden çok anlam yüklenmesinin bir nedeni de sosyal bilimlere başta olmak üzere pek çok bilim dalından yoğun bir şekilde yararlanılmasıdır. Bundan dolayı istihbaratın tanımı ve istihbarat çalışmaları yapılırken bu güçlüklerin farkına varılarak dikkatli olunması gerekmektedir.

²⁴MİT, *İstihbaratın Oluşumu*, www.mit.gov.tr/isth-olusum.html, (Erişim:02.04.2020), s.1.

1.2. İSTİHBARATIN AMACI VE ÖNEMİ

CIA’ın resmî internet sitesinde yer alan açıklamaya göre istihbarat “Hükûmetin dış politikasını uygulamak ve ulusal güvenliği sağlamak adına yabancı ülkeler ve onların uzantısı ajanlar hakkında bilgilerin toplanması ve işlenmesidir. İstihbarat, dış politika etkisinin artırılması için kullanılan en önemli yapı taşıdır.”²⁵

İstihbaratın önemini Napolyon şu sözleriyle dile getirmekteydi “İnanın bana, savaşın sonuçları incelendiğinde topçunun, süvarinin, piyadenin kahramanlıkları; casusların şu göze görünmeyen lanetli ordusu yanında hiç kalır.”²⁶

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yaşanan gelişmelerle istihbaratın önem ve etkisinin tarihin diğer dönemlerine nazaran arttığı görülmektedir. Bu yıllarda hem teknolojinin gelişmesi hem de ülkelerin doğrudan bir savaş yerine “soft power (yumuşak güç)” olarak adlandırılan yöntemle isteklerini hasımlarına kabul ettirmeye yönelmeleriyle istihbarat savaşları başlatılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ABD başkanları için analizciler tarafından hazırlanan günlük, haftalık ve yıllık raporlar sayesinde istihbaratçılar, ABD’nin en üst kesimindeki karar vericilerin görüşlerini etkilemeyi başarmışlardır.²⁷

Yukarıdaki örneklerde istihbaratın yöneticilere veya üst kesimlere yönelik yapılan faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Bu, istihbaratın bu alanlarla sınırlandırıldığı anlamına gelmemektedir. Aksine özel firmaların geliştirecekleri ürünler veya spor müsabakalarında hangi oyuncunun oynayıp oynamadığına dair toplumsal yaşamın

²⁵Martin T. Bimfort, “*Definition of Intelligence. CIA Historical Review Program*” 1994, https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol2no4/html/v02i4a08p_0001.htm, (Erişim:02.04.2020), s.1.

²⁶Emre Gör, *II. Abdülhamid'in Hafiye Teşkilatı*, İstanbul 2015, s.16-17.

²⁷Oktay Göktaş, *Büyük Veya Doğal Arnavutluk İdeali'nin Stratejik İstihbarat Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı, Ankara 2018, s.13.

birçok alanında istihbarattan yararlanılmaktadır. Edinilen bu bilgilerle de çok önemli kazanımlar sağlanmaktadır.

Tüm bu çerçeve içerisinde ister devletlerarasında olsun ister özel firmalarda veya daha küçük ölçekli birimlerde olsun zamanında gelen istihbari bilgiler çok önemlidir. Doğru zamanda doğru kişilere ulaştırılan bu bilgilerin hayati getirileri olmaktadır. Bu nedenle devletler, bütçe hesaplamalarını yaparken en yüksek harcama kaynağını istihbarat kurumlarına ayırmaktadır çünkü bilirler ki onlardan gelebilecek bir bilgi her şeyi değiştirebilmektedir.

1.3. İSTİHBARAT ÇARKI

İstihbarat sürekli ve kesintisiz olarak devam eden bir faaliyettir. Bu kesintisiz süreci yönetmek amacıyla istihbarat teşkilatları tarafından belli bir şekil veya çark üzerinde süreci gösteren aşamaların tanımı yapılmıştır. Sürecin işleyişini gösteren bu çarktaki aşamaların tanımı ve sayısı ülkeden ülkeye farklılık gösterse de en yaygın olarak kullanılan çark, CIA'in belirlediği şekilde olmaktadır. Bu çarkta süreç şu şekilde sıralanmıştır: 1. Planlama, 2. Haber ve bilginin toplanması, 3. Haberin işlenmesi, 4. Analiz, 5. İstihbaratın yayımı ve yetkili birimlere iletilmesi.²⁸“İstihbarat Çarkı” bir bütünlük içerisinde hareket eder ve her birinin tam olarak işlevini gerçekleştirmesi ile başarılı bir sonuç ortaya çıkar.

Planlama ve Yönetim (Management and Direction): Bu bölümde istihbaratın nasıl ve hangi yöntemle yapılacağına karar verilerek bu doğrultuda hareket edilir.

Haber ve Bilginin Toplanması (Collection): Haber toplayıcılar tarafından çeşitli kaynaklar kullanılarak yapılan haber toplama işlemidir. Bazen kişiler bizzat

²⁸Oktay Göktaş, *Büyük Veya Doğal Arnavutluk İdeali'nin Stratejik İstihbarat Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı, Ankara 2018, s.14.

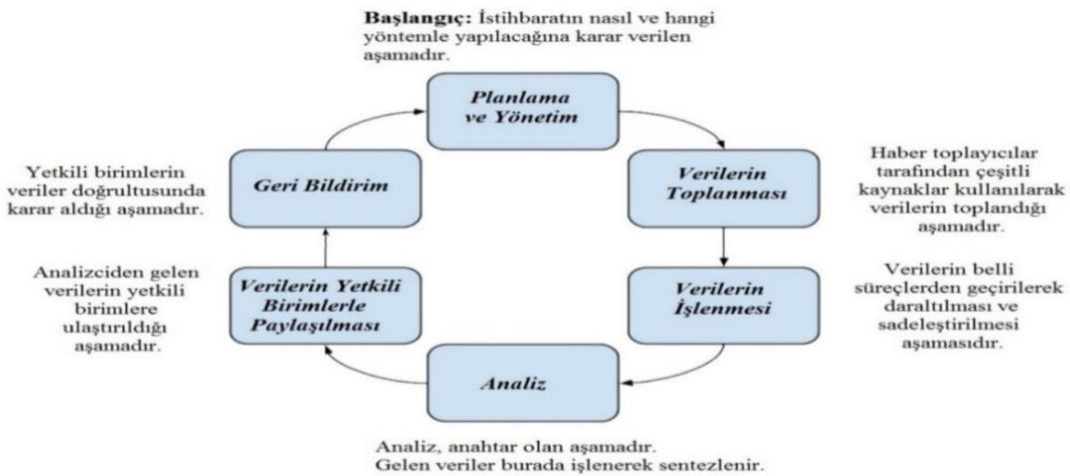
takip edilerek veya telefon dinlemesi yapılarak bazen de açık kaynaklara başvurularak haber toplama işlemi gerçekleştirilmektedir.

Haberin İşlenmesi (Processing): Gelen bilginin belli bir süreçten geçilerek daraltılması ve sadeleştirilerek analizciye ulaştırılması aşamasıdır.

Analiz (Analysis): Analiz, şüphesiz ki “İstihbarat Çarkındaki en önemli aşamadır çünkü edinilen haberin istihbarı nitelik kazanması için mutlaka analiz edilmesi gerekmektedir. Analizcinin yaptığı bu kritik işlem sonrasında alınan bu haberin ilgili birimlere iletilmesine karar verilmektedir. Haber toplayıcılardan gelen bilgi sayfalar dolusu olabilmektedir. Edinilen haberler analiz işleminden geçirildikten sonra eğer bilgi önemliyse analizci tarafından daha da sadeleştirilir. Sayfalar dolusu olan bu bilgi yetkili birime ulaştırıldığında bir cümle şeklinde olabilmektedir. Bunun nedeni ise ilgili makamlar bazen devlet başkanları ve cumhurbaşkanları olabilmektedir. Bu kişiler yoğunlukları nedeni ile her şeyi kontrol etme şansı bulamamaktadır. Bundan dolayı “İstihbarat Çarkında analizciye çok büyük bir görev ve sorumluluk düşmektedir.

İstihbaratın Yayımı ve Yetkili Birimlere İletilmesi (Dissemination): Analizciden geçen en son bilgiler yetkili birimlere iletilir. Karar alıcılar da kendilerine verilen bilgiler doğrultusunda hareket ederler.

Şekil 1, 1: İstihbarat Çarkı (Uyarlanmıştır.)²⁹

²⁹16 Aralık 2015
(E.T:27.04.2020)

<https://sroberts.io/posts/intelligence-concepts-the-intelligence-cycle/>

1.4. ALANLARINA GÖRE İSTİHBARAT TÜRLERİ

Daha önce de belirtildiği gibi istihbarat sosyal bir bilimdir ve kendi içerisinde bazı disiplinleri kapsamaktadır. Bu disiplinler çerçevesinde istihbarat kendi alanında çeşitli türlere ayrılmaktadır. İstihbarat örgütleri de aşağıda verilen türlere göre personel dağılımı yaparak farklı hizmet grupları ile belli bir kompartmantasyon içerisinde hareket etmektedir.

Askerî İstihbarat: Askeri istihbaratın ilk sırada olması istihbaratın kullanılmaya başlandığı andan itibaren daha çok bu alanda yoğunlaşmış olmasıyla ilgilidir. Her ne kadar günümüzde birçok alanda istihbarat faaliyeti yapılmaktaysa da askeri istihbarat, her zaman ülkelerin büyük bütçeler ayırdığı istihbarat türlerinden biri olmuştur. Bu istihbarat türü, ülkelere gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı veya savunma alanında alınabilecek önlemleri içermektedir. Bir ülkenin savaşta ve barışta oluşabilecek askerî gücü, lojistik imkânları ve çarpışma gücü analiz edilir.³⁰ Ayrıca müttefik ve düşman ülkelere karşı haber toplama faaliyetleri de askeri istihbarat çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

Siyasi İstihbarat: Devletin siyasi mekanizmalarının işleyişi ve mevcut düzenin korunması adına tehdit oluşturabilecek bütün unsurlara karşı yapılan istihbarat şeklidir. Bölücü faaliyetler, karşı propaganda ve devlet kurumlarının işleyişini aksatabilecek durumları ortadan kaldırmak için siyasi istihbarat uygulanmaktadır.³¹

30 ODNI, "What Is Intelligence?", 2019, <https://www.odni.gov/index.php/what-we-do/what-is-intelligence>, (E.T:27.04.2020) s.1.

31 BGA Security, "Sosyal Medya İstihbaratı SOCMINT Nedir?", 02.09.2019, <https://www.bgasecurity.com/2019/09/sosyal-medya-istihbarati-socmint-nedir/>, (E.T:20.01.2020), s.1.

Ekonomik İstihbarat: İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerinden sonra büyük devletlerin doğrudan bir savaşa girme ihtimalleri azalmıştır. Gelişen teknoloji ile olası bir savaşın dünyanın sonunu getirme riskinin çok yüksek olması bunda etkili olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra "Soğuk Savaş" olarak adlandırılan dönemde doğrudan bir savaş olmamasına rağmen ülkeler kendi hallerine bırakılmamıştır. Dünyaya yön veren ülkeler, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra halefleri üzerinde savaşmaya devam etmişlerdir ama bu, savaş arenasında karşı karşıya gelerek yapılan bir savaş olmamıştır. Bu süreçte ülkeler, güç gösterilerini savaş alanlarında değil, ekonomik alanda göstermeye başlamışlardır. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'nın iki önemli gücü olan Almanya ve Japonya'nın şu an orduları minimize edilmiş durumdadır. ABD merkezli askeri dergi The National Interest'in (NI) yapmış olduğu haberde Avrupa'nın en zengin ülkesi olan Almanya'nın deniz kuvvetlerinin durumunu "utanç verici" olarak nitelenmiştir. Almanya'ya ait olan denizaltı ve gemilerin çoğunun kullanılmaz vaziyette olduğu belirtilmektedir.³² Askerî anlamda Japonya'nın durumu ise Almanya'dan daha kötü durumdadır. Japonya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bütün güvenliğini resmen ABD'ye bırakmıştır. Tüm bu olumsuz askeri verilere rağmen bu iki ülke, dünya ekonomisine yön vermekte ve her geçen gün ekonomik olarak güçlerini artırmaktadır. Bu iki örnek, günümüzdeki savaşların cephede değil, daha çok ekonomik olarak yapıldığını göstermektedir. İstihbarat kurumları da bu değişim ve gelişmelere göre hareket etmektedir. Ekonomik istihbarat bir savaş durumunda ülkelerin kapasite güçlerini bilmek amacıyla da kullanılır. Bu istihbarat çoğunlukla açık kaynak bilgileriyle yapılırsa da uydu ve diğer kanallarla da yapılabilir. Bunun farkında olan bazı ülkeler, açık kaynak haberlerinde kendileri hakkında bilgi edinilmesini zorlaştıracak tedbirler almaktadır. Özellikle 1996

³²John Beckner ve Helmoed Heitman, "Germany's Navy Is a Total Embarrassment", The National Interest, 23.08.2018, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/germanys-navy-total-embarrassment-29537>, (E.T:20.01.2020) s.1.

yılından itibaren ekonomi haberlerinin oldukça kısa tutulup bilgi yayılımının engellenmeye çalışıldığı görünmektedir.³³

Coğrafi İstihbarat: Herhangi bir ülkeye yapılacak olan saldırıdan önce saldırı yapılacak ülkenin coğrafi özellikleri hakkında yapılan istihbarat türüdür.³⁴ İyi hazırlanmamış bir coğrafi istihbarat, ülkelerin savaş arenasında sonunu getirebilir. Saldırılacak ülkenin konumu, yer şekilleri, ulaşım ağı, sanayi bölgelerine uzaklığı vb. gibi bilgiler daha savaşa girmeden saldırıyı gerçekleştirecek taraf için büyük bir önem arz etmektedir.

Teknolojik İstihbarat: Günlük hayatta kullanılan tüm teknolojik aletler bilgisayarlar, cep telefonları, kredi kartları, doğal gaz ve elektrik sayaçları, ulaşım araçları vb. gibi birçok teknolojik aracın kullanılmasıyla yapılan istihbarat türüdür.

Sosyal İstihbarat: Ülkede bulunan kişilerin sosyal ve demografik yapısı hakkında yapılan istihbarat türüdür. Toplumun gelenekleri ve yaşayış biçimi hakkında bilgi alınarak bu doğrultuda istihbari faaliyetler gerçekleştirilir.

Ulaşım ve İletişim İstihbaratı: Savaştan önce ülkelerin altyapı ve ulaşım güzergâhlarını bilmek, olası bir saldırı anında saldıran tarafa karşı önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu güzergâhlar bilinmeden yapılan bir savaş ise büyük hezimetlere neden olmaktadır. Ulaşım ve iletişim istihbarat toplama türü, sadece savaş durumu için geçerli değildir. Normal şartlarda da bir ülkenin ulaşım ve iletişim bilgileri incelenerek o ülke hakkında çok fazla bilgi elde edilmektedir.

1.5. İSTİHBARAT TOPLAMA YÖNTEMLERİ

Dünyanın en eski faaliyetlerinden biri olan istihbarat, yüzyıllar boyunca kullanılmıştır ve her geçen gün de önemi daha çok artarak kullanılmaya devam edilmektedir. İstihbarat, ilk zamanlarda daha çok yabancı ülkelere giden diplomatlar ve tüccarlar

³³ BGA Security, ” Sosyal Medya İstihbaratı SOCMINT Nedir?”, 02.09.2019, <https://www.bgasecurity.com/2019/09/sosyal-medya-istihbarati-socmint-nedir/>, (E.T:20.01.2020), s.1.

³⁴ Richard Medina, *A Note on the State of Geography and Geospatial Intelligence Research*, s.1-2.

tarafından bilgi toplama yoluyla yapılmaktaydı. Teknolojinin gelişmesiyle istihbarat toplama tekniklerinde de değişimler gerçekleşmiştir. Günümüzde bilgi almak istenilen ülke ile ilgili o ülkeye hiç gitmeden dahi birçok veri toplama imkânı bulunmaktadır. İstihbarat toplama yöntemleri aşağıda sıralandığı şekliyle karşımıza çıkmaktadır.

Human Intelligence (HUMINT): Türkçede “insan istihbaratı” olarak geçmektedir.³⁵ Bilinen en eski istihbarat toplama yöntemi olmasına rağmen günümüzde dahi en çok kullanılan istihbarat biçimidir. Teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin insana olan ihtiyaç hiçbir şekilde bitmeyecektir.

Geospatial Intelligence (GEOINT): Türkçede “coğrafi konum istihbaratı” olarak geçmektedir.³⁶ Uydular aracılığıyla ve havadan çekilen fotoğraflarla yapılan istihbarat türüdür. Gelişen teknolojiyle uzay ve uydular, istihbaratın temel taşlarından biri haline gelmiştir. Bu istihbarat türüne duyulan ihtiyaç her geçen gün daha fazla artmaktadır.

Open Source Intelligence (OSINT): Türkçede “açık kaynak istihbaratı” olarak geçmektedir. Herkes tarafından kolaylıkla ulaşabilen gazete, dergi vb. kaynaklardan elde edilen istihbarattır.³⁷ Açık kaynak istihbaratı hem çok ucuz olması hem de kolayca ulaşılabilmesi sebebiyle en çok kullanılan istihbarat türlerinden biridir. CIA gibi dünyanın en önemli istihbarat kurumlarının dahi “Açık Kaynak Birimleri” vardır. Bu birimler sayesinde çok maliyetli olarak elde edilecek bilgiler hızlı ve ucuz bir şekilde elde edilmektedir.

Financial Intelligence (FININT): Dilimizde “finansal istihbarat” olarak geçmektedir. Bu istihbarat türünde takip edilen veya hakkında bilgi alınmak istenilen

³⁵ Hasan Ateş, “İstihbarat Disiplinlerine Göre Toplama Vasıtaları”, 21 Mayıs 2017, https://www.academia.edu/33222771/%C4%B0stihbarat_Disiplinlerine_GC3%B6re_Toplama_Vas%C4%B1talar%C4%B1, (E.T:20.01.2020), s.1.

³⁶BGA Security, ” Sosyal Medya İstihbaratı SOCMINT Nedir?”, 02.09.2019, <https://www.bgasecurity.com/2019/09/sosyal-medya-istihbarati-socmint-nedir/>, (E.T:20.01.2020), s.1.

³⁷Nihad A. Hassan ve Rami Hijazi *Open Source Intelligence Methods and Tools*, New York:2017 s.2-3.

kişilerin hesap hareketleri takip edilir.³⁸ Finansal istihbarat türü ile elde edilen verilerle yurt dışında yaşayan ve yakalanması zor olan kişilerin bile yerleri tespit edilmektedir. İstihbarat örgütlerinin en çok başvuruldukları bilgi toplama yöntemlerinden biridir.

Technical Intelligence (TECHINT): Türkçede “teknik istihbarat” olarak adlandırılır. Teknik istihbaratta ülkeler hakkında teknik bilgiler toplanır. Savaş durumunda ülkelerin askerî silah ve teçhizat durumu hakkında bilgilerinin toplanmasıdır. Barış dönemlerinde ise ülkelerin teknik kapasiteleri ve bunun olası bir savaş durumuna nasıl etki edeceği gibi teknik konular alanında istihbarî bilgi toplayan türdür.³⁹

1.6. STRATEJİK İSTİHBARAT

“Stratejik İstihbarat” kitabının yazarı Sherman Kent, stratejik istihbaratı “Diğer devletler tarafından oluşabilecek tehditlerin veya olumlu yönde gerçekleşebilecek faaliyetlerin karar alıcılar tarafından önceden tahmin edilerek bertaraf edilmesi kabiliyeti” olarak tanımlamaktadır.⁴⁰ Sadece bu tanım bile stratejik istihbaratın devletler için ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Stratejik istihbarat, ülkelerin dış politikalarının belirlenmesindeki ana unsurdur. Dış politikanın yanında askerî, ekonomik, eğitim ve kültür gibi alanlarda gelebilecek tehditlere yönelik gerçekleştirilen istihbarat faaliyetleri de stratejik istihbarat kapsamında yapılmaktadır.⁴¹ Sun Tzu’nun “Savaş Sanatı” adlı kitabında belirttiği gibi

*“Düşmanı ve kendinizi iyi biliyorsanız, yüzlerce savaşa bile girseniz sonuçtan emin olabilirsiniz. Kendinizi bilip, düşmanı bilmiyorsanız, kazanacağınız her zafere karşın yenilgiyle de tanışabilirsiniz. Ne kendinizi ne de düşmanı biliyorsanız, sizin için gireceğiniz her savaşta yenilgi kaçınılmazdır.”*⁴²

³⁸A. Duramaz ve S. Duramaz, “Ekonomik İstihbarat Sisteminin Oluşturulmasına Yönelik Türkiye için Yeni Bir Model Önerisi” Öneri Dergisi, C.12, S.47, İstanbul s.54-55.

³⁹ U.S. Department of Defense (February 15, 2013). Joint Publication 1-02, Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms (PDF). s. 296.

⁴⁰Sherman Kent, Strategic Intelligence for American World Policy (Princeton Legacy Library), 2015, s.11.

⁴¹B. Berkowitz ve A.E Goodman s.3-5.

⁴²Sun Tzu *Savaş Sanatı*, İstanbul 2008, s. 91-92.

Stratejik istihbarat tam olarak bu sözün üstüne kuruludur. İlk olarak kendini daha sonra da dost veya düşman unsurlarını tanıyarak duruma göre hareket edebilme yeteneğidir. Stratejik istihbarat sadece ülkeler arası yapılan bir faaliyet alanı değildir. Şirketler de kendi varlıklarını korumak veya daha da yükselmek adına bu stratejik istihbarat yöntemlerini kullanmak zorundadırlar. Özellikle uluslararası firmalar için bu bir elzemdır ve bunu yapmadıkları takdirde yok olma ihtimalleri çok yüksektir. Nokia, dünya telefon piyasasına tek başına yön veren Finlandiya menşeli bir şirketti. Bu şirket, çevresindeki firmaların gelişmelerini gözlemleyememiş ve kendi değerinin çok altına Microsoft firmasına satılarak piyasadın çekilmek zorunda kalmıştır. Bu örnek, stratejik istihbaratın ne kadar gerekli ve hayati olduğunu gözler önüne sermektedir. Tarih, devletlerarasında yüzyıllar boyunca yaşanmış benzer örneklerle doludur.

Stratejik istihbaratın en önemli özelliğı gelecek planlamasıdır. Büyük devletlerin veya şirketlerin büyük ve güçlü olmasını sağlayan en önemli yapı taşlarından biri de gelecekle ilgili stratejik planlarını hassasiyetle ve büyük bir ciddiyetle yapmış olmalarıdır. Komşu ülkelerde yaşanabilecek iktidar değışiklikleri veya rejimin tamamen değışmesi gibi olasılıklar iyi bir analizci tarafından incelenip tespit edilerek elde edilen veriler, zamanında yetkili mercilere ulaştırılabilirse önemli kazanımlar elde edilebilmektedir. Sovyetler Birliğinin ve Türkiye Cumhuriyet'inin kurulma yılları birbirine çok yakındır. Sovyetler Birliğı'nin kuruluş yılı 30 Aralık 1922, Türkiye Cumhuriyet'inin kuruluş yılı ise 29 Ekim 1923'tür. Bu iki ülke benzer rejimlerle yönetilmekteyken Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan olaylar neticesinde farklı rejimlerle yönetilmeye başlanmıştır. Sovyetler Birliğı, sosyalist bir rejimi seçerken Türkiye ise laik Cumhuriyet rejimini seçmiştir. Bu iki ülkede yaşanan rejim değışiklikleri çoğı ülke tarafından çok tahmin edilen durumlar arasında değildi. Rusya'da gerçekleşen Sosyalist Devrim aslında daha çok Almanya'da bekleniyordu. Bunun nedeni ise Çarlık Rusya'sında yaşayan işçi sınıfının böyle bir devrimi gerçekleştirecek kalifiye bir sınıf olmadığı düşünölüyordu. Aynı durum Türkiye için de geçerliydi. Kurtuluş Savaşı başladığı ve devam ettiğı süreçte değil diğerk ülkelerin istihbaratı, Mustafa Kemal Atatürk'ün en yakın silah arkadaşları bile onun böyle bir rejim değışikliğı yapabileceğini düşünmemekteydi. Onlar için en önemli husus, ülkenin kurtarılması idi. Savaştan sonra "Atatürk ilkeleriyle ülkenin rejimi de değışti. 28

Modern Cumhuriyet'in temelleri atıldı. Hiç kimse Osmanlı Devleti gibi köklü, teokratik ve monarşi ile yönetilen bir devletin laik bir Cumhuriyet'e dönüşeceğini tahmin etmemişti. Bu iki ülkedeki farklı rejim değişiklikleri, öncesinde iki düşman olan bu ülkeleri müttefik hâline getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin en çok savaştığı ülke Çarlık Rusya'sı iken Kurtuluş Savaşı'nda Sovyetler Birliği, Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli silah tedarikçilerinden biri olmuştur. Bu müttefiklik iki ülkenin de lehine sonuçlanmıştır. Türkiye bağımsızlığını kazanmış, Sovyetler Birliği ise emperyalist güçlerin yakına gelmelerini önlemiştir. Sonuçta Sovyetler Birliği yeni kurulan bir devletti ve kuruluşundan yıkılışına kadar batılı devletler tarafından hep bir tehlike unsuru olarak görülmüştür. Kurtuluş Savaşı'nı Türkiye'nin kazanmasıyla bu güçlerle kara sınırının oluşması engellenmiştir. Türkiye ve Sovyetler Birliği stratejik iş birliği çerçevesinde iki komşu ülke olarak birbirlerinin çıkarları konusunda ortak hareket edip başarı kazanmışlardır. Böyle durumlarda stratejik istihbaratı iyi kullanan devletler, olma olasılığı düşük olan ihtimalleri bile iyi değerlendirip ona göre hareket etmelidir.

1.7. İSTİHBARATA KARŞI KOYMA

İstihbarata karşı koyma faaliyetleri, Espiyonaj veya kontrespiyonaj kelimeleriyle ifade edilmekteyse de espionaj ve kontrespiyonaj birbirinden tamamen farklı alanlardır. “Espiyonaj”ın kelime anlamı casusluktur ve istihbaratın içinde olan bir alandır. Tek başına istihbaratı kapsamamaktadır. Bu kelimelerin Türkçede anlam karmaşasına yol açmalarının nedeni Türkiye'deki akademik çevrelerin bu durumu kavramsallaştıramamalarından kaynaklanmaktadır.⁴³

İstihbarata karşı koyma da istihbarat için haber toplamak kadar önemlidir hatta çoğu zaman ülkeler, yatırımlarının daha çoğunu istihbarata karşı koymak için kullanmaktadır. Önceki bölümde bahsedildiği gibi burada da istihbarata karşı koyarken sadece devletleri düşünmemek gerekir. Birçok firma da kendi faaliyetlerinin gizli kalması veya kendi verilerinin başkaları tarafından ele

⁴³MIT, *İstihbaratın Oluşumu*, www.mit.gov.tr/isth-olusum.html, (Erişim:27.01.2020), s.1.

geçirilmesini engellemek adına bu faaliyete başvurmaktadır. Buna rağmen istihbarata karşı koymanın genel kullanım alanı ülkeleri adına bilgi toplamaya gelen, casusluk faaliyetinde bulunan kişileri önlemek ve onlara karşı tedbir almaktır. Casusluk amacı ile gelen kişiler ekonomik, politik, endüstriyel, kültürel ve madencilik gibi birçok alanda bilgi toplamayabilmektedir. İstihbarata karşı koymanın amacı da bu bilgilerin bu kişiler tarafında ele geçirilmesini önlemektir.⁴⁴

İstihbarata karşı koyma iki farklı alanda incelenir bunlar: Pasif karşı-istihbarat ve aktif karşı-istihbarattır. Pasif-karşı istihbarat hangi bilgilerin, kim tarafından ve ne amaçla toplanacağını tespit edilip duruma göre hareket edilmesi faaliyetidir. Pasif-karşı istihbaratta bilgiler güvenlik ve önem derecesine göre sınıflandırılarak bu doğrultuda hareket edilir. Devletin güvenliğini tehdit edebilecek unsurlar en önemli kategorisinde değerlendirilir ve en yüksek güvenlik önlemleri alınır.⁴⁵ Bu karşı koyma türünün “pasif” olarak adlandırılmasının nedeni ise sadece savunma yapıp, önlem alınarak karşı koyulmasından kaynaklanmaktadır.

Aktif-karşı istihbarat, pasif-karşı istihbarattan farklı olarak sadece savunma faaliyeti değildir. Tehdit unsuru oluşturabilecek kişilere karşı girişilen faaliyetleri kapsamaktadır. Aktif-istihbaratta şüpheli görünen kişilere karşı takip ve izleme gibi önlemler alınır. Karşı istihbaratın ne kadar önemli olduğu bilinir ve buradan gelebilecek saldırılara karşı hazırlık yapılır. Ülkelere göre karşı istihbarat yöntemi farklılıklar göstermektedir. Demokrasinin daha az uygulandığı ülkelerde önlemler daha sert boyutlardadır ve bazen caydırıcılık için yalan makinesi (poligrafi) dâhi kullanılmaktadır.⁴⁶ Yabancı teşkilat mensuplarının takibi yapılırken o kişinin zaaflarından faydalanılır. Fazla harcama, karşı cinse olan düşkünlük vb. zaafılar tespit edilerek kişiye uygun kanaldan yaklaşılmaya çalışılır ve kişiyi etkisiz hâle getirmek için birtakım operasyonlar gerçekleştirilir. Karşı istihbarat yürütenlerin aktif olması, bulunduğu bölgeyi iyi bilmesi, tehdit unsuru olabilecek unsurları önceden

⁴⁴Jevon Williams, *Implementation of the National Counterintelligence Strategy*, s.5.

⁴⁵Abraham N. Shulsky ve Gary j. Schmint, *Silent Warfare Understanding The World Of Intelligence*, s. 99-100.

⁴⁶Joseph J. Trento, *CIA'nın Gizli Tarihi*, İstanbul: Pegasus Yayınları, s.132-135.

belirlenmesi, belli bir entelektüel birikiminin olması vb. gibi kişiyi en zor durumlarda bile kurtarabilecek yeteneklere sahip olması gerekir.⁴⁷ Hata kabul etmeyen alanlardan biri olan aktif-karşı istihbarat ancak deneyimli ve belli bir kalitedeki personel tarafından yapılabilir.

İstihbarata karşı koymadaki en önemli konulardan biri de çift taraflı çalışan ajanların tespit edilmesidir. Bu ajanlar, duruma göre hem kendi ülkeleri adına hem de düşman ülke adına çalışabilmektedir. En kötüler ise kendi ülkesinin istihbarat teşkilatında çalışırken dış ülke teşkilatlarına bilgi verenlerdir. Ülkelerin anayasalarına göre farklılık gösterse de her ülkede bu, ağır bir suçtur ve yakın geçmişe kadar ölümle dahi cezalandırılmaktaydı.⁴⁸ Çift taraflı çalışan ajanların yanında bir de “üçüncü tip çift taraflı ajanlar” vardır. Bu ajanlar kendi istihbarat teşkilatları adına çalışmaktayken diğer ülkelerin istihbaratına ait gruplar bu kişilerle iletişime geçmekte ve kendileri adına çalışmayı teklif etmektedirler. Bu durumda ajan, diğer istihbarat teşkilatları tarafından kendisiyle iletişime geçildiğini kendi teşkilatına anlatmakta teşkilatındaki yetkili kişiler de kendilerinin lehine olabilecek bilgiler almak için devam etmesini söylemektedir. Bu, üçüncü tip çift taraflı ajan tasfiyesine girmektedir.

1914 yılında I. Dünya Savaşı’na girmeden önce en iyi istihbarat teşkilatına sahip olan ülke Almanya’ydı. Bu gücü, düşman veya müttefik gördüğü ülkelere gönderdikleri muhbirler veya çift taraflı çalışan ajanlar sayesinde elde etmişlerdi. Bu konuda en çok zorlandıkları ülke Çarlık Rusya’sıydı çünkü 13 Mart 1881’de Narodnaya Volya (Halk İdaresi) adlı aşırı sol örgüt tarafından düzenlenen suikast sonucu Reformcu Çar II. Aleksandr öldürülmüştür. Bu olaydan sonra Çarlık Rusya’sı iyice içine kapanarak güvenlik önlemlerini en üst noktaya çıkarmıştır. Ülkedeki istihbarat teşkilatları tarafından ülkeye giriş yapan her yabancı, takibe alınmıştır. Bu durum da Alman ajanlarının Çarlık Rusya’sına sızmasını zorlaştırmıştır. Almanya pes

⁴⁷ Michel Herman, “Conter-Terrorism, Information Technology and Intelligence Change”, *Intelligence & National Security*, s.40-44.

⁴⁸ “Definition Of Double Agent”, *merriam-webster.com*, E.T:29 Ocak 2020.

etmemiş, istihbarat toplamak için Çarlık Rusya'sında bulunan Yahudileri kullanmıştır.⁴⁹

1.8. ÖRTÜLÜ OPERASYON VE PROPAGANDA FAALİYETLERİ

Örtülü operasyon, operasyonun kim tarafından ve ne şekilde yapıldığının belli olmadan icra edilmesidir.⁵⁰ Örtülü operasyonlar, kimliği gizlenen kişiler tarafından yapılmakta ve yönetilmektedir. Bu sayede operasyonun deşifre olması hâlinde kim tarafından yapıldığı tespit edilememektedir. Bu operasyonlar çoğunlukla istihbarat teşkilatları tarafından -istisnai durumlar dışında- yasalara uygun bir şekilde yapılır.⁵¹ Örtülü operasyonların temel amacı ülkenin çıkarları doğrultusunda kendilerine mâl edilmeden ve dış dünyaya suçlu görünmeden faaliyetleri gerçekleştirmektir. Gizli bir şekilde düzenlenen bu operasyonlar, içerdiği yüksek risk nedeniyle üst düzey istihbarat teşkilatları tarafından gerçekleştirilebilmektedir.

Devletlerin, rejimlerin kurulmasında ve yönetilmesinde propagandanın önemli bir yeri vardır. Propaganda faaliyetlerini sadece devletler değil, şirketler de kullanmaktadır. Bazı ürünlerin çok satılmasındaki en etkili faktör bu ürünlerle ilgili propaganda faaliyetlerinin çok iyi yapılmasıdır hatta sağlığımız için çok zararlı olan bazı ürünler bile iyi yapılan propagandalar sayesinde en çok satan ürünler haline gelmektedir. Propaganda her dönemde kullanılmıştır fakat teknolojinin gelişmesi ve reklam faaliyetlerinin artması sonucunda daha etkili hale gelmiştir. Özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru propaganda faaliyetleri devletler tarafından bilinçli bir

⁴⁹İ. Başar Özal, *İstihbaratın Kısa Tarihi Gölge Oyunu*, İstanbul 2019, s.168.

⁵⁰ United States Department of Defense, "DoD Dictionary of Military and Associated Terms" Archived 31 January 2020 at the Wayback Machine.

⁵¹İbrahim Çevik, "Algı Yönetimi ve Psikolojik Operasyon", *Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi*, Ankara 2014, s.1.

şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu propagandalar daha çok afişlerde veya karikatür şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde propaganda faaliyetleri teknolojinin de gelişmesiyle farklı yollardan icra edilmektedir. Hâlâ karikatür ve afiş gibi yayınlar kullanılıyorsa da günümüzde en yaygın propaganda aracı televizyon ve internettir. İnternette yayılan bir bilgi, doğruluğu netleşmeden çok kısa bir sürede dünyanın her tarafına yayılabilmektedir. Bu durum büyük sorunlara yol açsa da propaganda yapmak isteyen ülke veya terör grupları için büyük avantaj sağlamaktadır. İnternetin ilk kullanıldığı ülke olan ABD, propaganda konusunda 21. yüzyılın şüphesiz en güçlü ülkesidir. İnternetin yanında Hollywood gibi dünyanın en büyük film endüstrisinin de bu ülkede olması her anlamda ülkeye çok büyük avantajlar sağlamaktadır. ABD de bu durumun farkında olduğundan çoğu zaman silahla aktif çatışmalara girmek yerine vermek istediği mesajları propaganda yoluyla gerçekleştirmektedir. Soğuk Savaş Dönemi'nde Hollywood "Rambo" tarzı filmlerle Sovyet Birliği'ni işgalci, kendilerini ise Afganistan'ın kurtuluşu için mücadele eden bir devlet olarak göstermişlerdir. Bunun yanında İkinci Dünya Savaşı'yla ilgili olan filmlerde Nazi Almanyası'nın yenilgisinde hep kendi başarılı üzerinde durulmuş diğer ülkelerin bu başarıya olan katkıları beyaz perdeye çok az yansıtılmıştır. Örneklerde de görüldüğü gibi propaganda, ülkeler arasında çok fazla kullanılan ve doğru kullanıldığında da fazlasıyla etkili olabilen bir araçtır.

1.9. DEVRİMLER VE DEVRİMLERDE İSTİHBARATIN ÖNEMİ

Devrim "Bir toplumun yaşamında önemli işlevi olan kurumların hızlı ve geniş kapsamlı bir biçimde kökten değiştirilmesi ya da yenileştirilmesi, yeniden biçimlendirilmesi ya da belli bir alanda birdenbire gerçekleşen kökten değişikliğin meydana gelmesidir."⁵² olarak tanımlanmaktadır. Topumlarda köklü değişiklikler yapmak çok zor olduğu için devrimler nadiren yapılabilmektedir. Hem bireysel olarak hem de toplum olarak insanlar, değişiklik yaparak risk almak istememektedir çünkü çoğu kişi, hayatı sabit ve risksiz yaşamayı tercih etmektedir. Mevcut durumda sorunlar

⁵²TDK, <http://tdk.gov.tr/>, (Erişim:03.02.2020). s.1.

olsa dahi çoğu kişi bunun değişmesini istememektedir. Bunun nedeni ise yeni gelecek durumun belirsizliği ve bu belirsizliğin insanlarda korku oluşturmasıdır. Aslında toplum için önemli olan değiştirilen simgeler değil, devrimler ve bu devrimlerle gelen fikirlerin toplum tarafından olumsuz algılanmasıdır.

Bunun bir örneği, 1917 yılı Bolşevik Devrimi sırasında geręekleřmiřtir. Çarlık Rusya'sında Bolşevik Devrimi geręekleřmeden önce yaklaşık olarak on beş ile yirmi milyon arası Müslüman yaşamaktaydı.⁵³ O yıllarda dönemin bağımsız ve en güçlü Müslüman ülkesi olan Osmanlı Devleti'nde bile yaşayan Müslüman sayısı bu rakamın altındaydı. Rusya'da bu denli yoğun bir Müslüman nüfusu yaşamasına rağmen, Müslümanların ülke yönetiminde etkileri ise oldukça düşüktür. Rusya'daki Müslüman topluluk içerisinde eğitim oranı oldukça düşüktü ve neredeyse halkın yüzde doksanı Rusça dahi bilmemekteydi. Bu durum yaşanmasının ana denelerinden biri Çarlık yönetiminin genel politikasıydı. Rus yöneticiler Müslüman nüfusun yoğun olduğu bölgelere bilinçli olarak iyi bir eğitim olanağı sağlamamaktaydı. Kısacası Çarlık yönetimi bölge halkının ilerlememesi için bölgeye yatırım yapmayarak, orada bulunan Müslümanları ucuz iş gücü olarak kullanmaktaydı. Eğitimden yönünden eksik olan Müslüman halkın ticaret hayatında da çok etkili olduğu söylenemez. Türkistan ve Kafkas bölgesindeki ticaret Yahudi tüccarların elindeydi. Daha sonra II. Katerina'nın daveti üzerine bölgeye yoğun bir Alman nüfusu gelmeye başlamıştır.⁵⁴ Türkistan ve Kafkaslar bölgesine gelen Almanlar eğitimli ve çalışkan olmaları sebebiyle kısa sürede bölgede önemli konumlara gelmeye başlamışlardır. Almanlarında bölgeye gelmesiyle birlikte, Müslümanlar anavatanlarında adeta dördüncü sınıf vatandaş durumuna düşerler. Tüm bu olumsuzlukların yanına, birde bölge halkının içine kapanık muhafazakâr yapısı da eklenince şartlar Müslüman halkı için iyice kötüleşmekteydi. Konuyla ilgili asıl soru ise, tüm bu ağır şartlar altında yaşamalarını sürdüren Müslüman halkın 1917 Bolşevik Devrimi'ne bakış açıları nasıl olmuştur?

⁵³Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.87.

⁵⁴Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.130.

Şaşırtıcı bir şekilde, Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesinde Rusya'da bulunan Müslümanların etkisi ve katkısı neredeyse hiç olmamıştır. Bu durumu, Sovyet tarihçiler 100 yıl boyunca Müslümanların yüzüne vurmuşlardır.⁵⁵ Çarlık Dönemi'nde en çok ezilen ve hor görülen halk Müslümanlar olmasına rağmen Ekim Devrimine karşı kayıtsız kalmaları birçok açıdan kabul edilebilir bir durum değildi. Bu örnekte görüldüğü gibi, devrimin gerçekleşmesi için sadece bölge halkının ülke yönetiminde rahatsız olması yeterli olmayabilir.

Devrim kelime anlamıyla mevcut yönetim şeklinin tamamen değişmesi anlamına gelir. Mevcut yönetimin değişmesi için birçok farklı argümanın birada olması gerekir. Ülkenin siyasi yapısı, ekonomik durumu, azınlıkları yapısı gibi pek çok faktör bu değişimde rol oynamaktaydı. Bu etkenler kadar, devrimlerin meydana gelmesinde rol oynayan diğer bir önemli faktör ise istihbarattır. İstihbarat genel anlamında devrimlerin meydana gelmesinde öne çıkan bir etmen olmasa da, en az diğer etkenler kadar önemlidir. İstihbaratın devrimlerde etkisini iki aşamada incelemek gerekir. İlk etki, devrimin meydana geldiği ülke yönetimi açısından incelenmesidir. Bilindiği gibi her gerçekleşen devrim aslında ülkedeki mevcut düzenin değişmesi anlamına gelir. Mevcut düzenin, bütün güvenlik güçlerine sahip olmasına rağmen bertaraf edilmesi o ülkedeki derin bir güvenlik açığının da göstergesidir. Bu güvenlik açığı ise ülkedeki istihbarat eksikliğini gösterir. İstihbarat açığının yaşanmasındaki en önemli durumlardan biri de ülkenin bulunduğu olağandışı koşullar olarak gösterebilir. Ülkeler adına istihbarat açığını doğuran olağandışı olayların en başında savaşlar gelir. Savaşlar beraberinde birçok olumsuzluğu yanında getirerek ülkelerdeki rejimin değişmesinde en önemli nedenlerinden biri olur. Gerçekleşen bu rejim değişiklikleri de beraberinde devrimleri getirmiştir. Bu duruma en uygun olaylardan biri Paris Komünü 'dür. Paris Komünü 'nün meydana gelmesinde ve Paris'in Sosyalistler tarafından ele geçirilmesindeki en önemli olay Fransa ve Prusya arasında gerçekleşen savaş olmuştur. 1870 yılında başlayan savaş 10 Mayıs 1871 yılında son bulmuştur. Prusya'nın zaferiyle sonlanan savaşın Fransa için faturası

⁵⁵Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.103.

oldukça ağır olmuştur. Fransa yer altı kaynakları bakımında oldukça önemli olan Alsas-Loren bölgesini Almanlara bırakmışlar ve savaş sonunda Almanlara yüklü bir tazminat vermişlerdir. Fransa için bu savaşın kaybetmelerinin yanında yaşasan diğer bir önemli olay ise Paris Komünü'nün kurulması olacaktır. Savaş şartlarının ağırlığından bunalan Fransız halkı, Fransa ile Prusya arasındaki savaş devam eder iken mevcut yönetime karşı ayaklanırlar. Bu ayaklanmanın sonucunda sosyalistler Paris'i ele geçirir ve yönetime ele alırlar. Paris Komünü yönetimi yalnızca iki ay ellerinde tutabilirler ve hükümet güçlerine bağlı Versay ordusu tarafından bu isyan bastırılır. Paris Komünü'nün ömrü iki ay gibi kısa bir süre olmasına rağmen dünyaya etkisi oldukça fazla olmuştur. Dünya'da gerçekleşmiş sosyalist devrimlerin başlangıcı olarak her zaman Paris Komünü gösterilmiştir. Tezim açısından önemi ise, savaş sırasında gerçekleşen bir devrim olmasıdır. Paris Komünü gibi Bolşevik Devrimi'nde savaş neticesinde meydana gelmiştir. I. Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği ağır koşullar Rusya'daki merkezi yönetimin zayıflayıp Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesindeki en önemli nedenlerden biri olmuştur. İki devriminde meydana gelmesin de savaşların büyük etkisi olmuştur. Savaşlar genel olarak ülke içerisindeki güvenlik açığını artırmış ve bu sebeple de ülkelerde devrimler yani rejim değişiklikleri meydana gelmiştir. İstihbarat da doğrudan güvenlik açığıyla ilgili bir durum olduğu için devrimlerin meydana geldiği ülkelerde böylesine bir etkisi olmuştur. İstihbaratın devrimlerde üzerine ikinci etkisi ise, devrimlerin meydana gelmesindeki rolüdür. Devrim kelime anlamıyla halk kitlelerin bir araya gelerek mevcut yönetimi ele geçirmesi olarak adlandırılrsa da normal durum bundan farklı olabilir. Darbeler ve devrimler arasında en büyük fark, darbeler küçük bir kesim tarafından yapılır iken devrimler ise geniş halk kitleleri tarafından gerçekleştirilir. Bundan dolayı da gerçekleşen her darbe sonucunda dış ülkelerin etkileri ve yapmış oldukları istihbarat faaliyetleri üzerinde durulur. Devrimlerle karşılaştırıldığında, darbeler küçük gruplar tarafından gerçekleştirildiği için dış güçlerin bu gruplara müdahale etme şansları her zaman daha kolay görülmüştür. Devrimlerde ise geniş halk kitleleri tarafından yapıldığı için darbelere kıyasla dış güçlerin etkilerin daha az olduğuna yönelik bir algı vardır. Devrimler halk kitleleri tarafından gerçekleşse de bu kitleleri yönetecek liderlere ihtiyaç vardır. Bu liderler de tıpkı darbelerde olduğu gibi dış unsurların

etkilerinde olabilir ve eyleme geçen kitleleri bu doğrultuda hareket ettirebilirlerdi. Bu durumun tam tersi olarak da liderler, yönetimi ele geçirebilmek için dış güçleri kullanabilirler. Her iki durumda da devrimlerin meydana gelmesinde dış mihrakların etkisi olabilir ve buna bağlı olarak da devrimin meydana geldiği ülkelerde istihbarat faaliyetleri yürütebilirler. Sonuç olarak, devrimlerin meydana gelmesinde istihbarat önemli bir rol oynar. Bu etki bazı devrimlerde oldukça yüksek bir boyuta olur iken bazılarında ise düşük seviyede gerçekleşebilir.

Genel anlamda devrimlerin ve darbelerin meydana gelmesinde ikincil ülkelerin veya bazı grupların önemli etkilerinden söz edilir. Olaylar başladığında bu çok belli olmasa da yıllar sonra diğer ülkeler ve grupların etkisi gün yüzüne çıkmaktadır. Devrim, genel anlamda kendinden önceki rejimin zor kullanılarak veya barışçıl yöntemlerle değiştirilmesidir. Yönetimler kendi düzenin değişmesini istemez ve tüm güvenlik önlemlerini bu düzenin korunması amacıyla oluştururlar. Bir ülke ne kadar kötü yönetilirse yönetilsin hiçbir zaman toplumun yüzde yüzü yönetimin değişmesini istemez. Devletin çoğu organının mevcut düzeni korumak için çabaladığı, halkın da tamamının değişikliği istemediği bir ortamda devrim yapmak çok zordur. Bundan dolayıdır ki bu zor ihtimali gerçekleştirmek adına büyük desteğe ihtiyaç duyulur. Bu destek, kimi zaman doğrudan devrimin yaşanacağı ülkeye yönelik askeri operasyonla kimi zaman da kapalı operasyonlarla veya sadece finansal yardımlarla verilir. Mevcut hükûmetle olan ilişkilerin düzeyine göre verilecek destek belirlenir. Tüm bu zorluklara rağmen her devrimde mutlaka ikinci bir ülkenin müdahalesi olduğunu söylemek doğru değildir. Devrim, barışçıl yollarla ve sessizce de gerçekleşebilir. Bu, tamamen ülkenin mevcut konumu ve düzeni içerisinde devrimle gerçekleşebilecek olan değişime bağlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

BOLŞEVİK DEVRİMİ VE İÇ SAVAŞ SIRASINDA YAŞANANLAR

2.1. BOLŞEVİK DEVRİMİ'NE GENEL BAKIŞ

Ekim Devrimi⁵⁶ (Bolşevik Devrimi) Rusya'da kullanılan Jülyen takvimine göre 25 Ekim 1917, miladi takvime göre ise 7 Kasım 1917'de gerçekleşen hadisedir. "Ekim Devrimi" dışında "Ekim Darbesi"⁵⁷, "Büyük Ekim Sosyalist Devrimi"⁵⁸, Ekim İsyanı", "Kırmızı Ekim" ve "Bolşevik Darbesi" olmak üzere birçok farklı isimle adlandırılmıştır. 1927 yılında da devrimin 10. yılı nedeniyle Bolşevikler, resmî olarak "Büyük Ekim Sosyalist Devrimi" olarak isimlendirmişler fakat devrim karşıtı gruplar tarafından "Ekim Darbesi"⁵⁹ olarak adlandırılmıştır.

Lenin liderliğinde gerçekleşen Ekim Devrimi, 20. yüzyılı hatta dünya tarihini derinden etkileyen olaylardan biri olarak kabul edilmektedir. Ekim Devrimi sonucunda Bolşevikler, ülke yönetimini ele geçirip ülkenin başına geçmişlerdir. Ekim Devrimi'nden sonra 1917 ile 1922 yılları arasında Bolşevikler ve Çarlık yanlısı Beyazlar arasında gerçekleşen Rus İç Savaşı'nı Lenin önderliğindeki Bolşevikler kazanarak 30 Aralık 1922'de Sovyetler Birliği'ni kurmuşlardır.⁶⁰

Çarlık Rusya'sı, dönemin en otoriter ülkelerinin başında gelmekteydi ve Çar, kurduğu merkezi teşkilatlar sayesinde ülkesini adeta bir demir yumrukla

⁵⁶ "Гражданская война в России: энциклопедия катастрофы" / Сост. и отв. ред. Д. М. Володихин; науч. ред. С. В. Волков. - М.: Сибирский цирюльник, 2010 ISBN 978-5-903888-14-6, s.40-42.

⁵⁷ Луковцева, Тютюкин, 2014, *В литературе именуется и Великой Октябрьской социалистической революцией, и Октябрьским переворотом, трактуется по-разному - либо как самостоятельное историческое явление, либо как продолжение событий Февральской революции* 1917. s.50-56.

⁵⁸ Agm, s.52-56.

⁵⁹ Бутенко А. П. Правда и ложь о революциях 1917 года // Социологические исследования. 1997. №: 2. s.35-40.

⁶⁰ ОБРАЗОВАНИЕ СССР, "Процесс создания Союза Советских Социалистических Республик (СССР) в 1922 году", https://w.histrf.ru/articles/article/show/obrazovaniie_sssr, (E.T:12.03.2020). s.1.

yönetmekteydi. Bu merkezi teşkilatlar o kadar güçlüydü ki 1848 yılında tüm Avrupa'yı devrim dalgaları sararken Çarlık Rusya'sı bu olaydan hiç etkilenmemiştir. Çarlık Rusya'sında Almanya ve İngiltere'deki gibi bilinçli bir işçi sınıfı bulunmamaktaydı. Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında çok düşük bir okuryazar oranına sahip olan Rusya'da serflikin kaldırılması dahi 3 Mart 1861 yılında gerçekleşmiştir.⁶¹ Serflik sisteminin uygulandığı dönemde Rus halkının büyük bir çoğunluğu köle gibi alınıp ağır şartlar altında çalıştırılmıştır. Çarlık Rusya'sı, yüz ölçümü olarak dünyanın en büyük ülkesidir ve geniş stepler arasında çok büyük bir alana kurulmuştur. Bu kadar büyük bir alana kurulu devletin kontrolü ve yönetimi de zor olmaktaydı. Çarlık Rusya'sı için ülke yönetimini zorlaştıran bir diğer etken de ülkenin kozmopolit bir yapıya sahip olmasıdır. Sadece Kuzey ve Güney Kafkasya'da 50⁶² ile 62⁶³ etnik grup yer almaktadır. Bu etnik grupların dışında Leh, Fin, Ukraynalı, Yahudi ve Ermeniler başta olmak üzere pek çok milletten insan Çarlık Rusya'sında yaşamaktaydı. Bu kozmopolit yapı ülke yönetimi için çeşitli sorunlara yol açmaktaydı. Özellikle Yahudilere yönelik düşmanlığın her geçen gün artması sonucu alınan kararla Yahudilerin 1804 yılından beri “*Tahditli Bölge*” olarak adlandırılan Ukrayna'nın ve Polonya'nın belli bölgelerinde oturmaları zorunluluğunu getirilmiştir. Bu karar, Rusya'da yaşam mücadelesi veren Yahudilerin hayatını daha da zorlaştırmıştır. Çar I. Nikolay, tedbirleri daha da artırarak Yahudileri 1835 yılında bütün büyük kentlerden sürmüş ve Yahudilerin arazi almalarını da yasaklamıştır. Yahudilerin yaşam hakları üzerine yapılan bu kısıtlamalar o kadar ileri boyutlara ulaşmıştır ki tarihte ilk kez antisemitizm Avrupa'nın meselesi haline gelmiştir.⁶⁴

⁶¹История отмены крепостного права в России”, *Риа Новости*, 3 Mart 2011, s.1, <https://ria.ru/20110303/341241796.html>, (E.T: 16.11.2020).

⁶²“Caucasian peoples”, *Encyclopaedia Britannica*, 20 Temmuz 1998, <https://www.britannica.com/topic/Caucasian-peoples>, (E.T:12.03.2020). s.1.

⁶³В.И. Марковин, “Дольмены Западного Кавказа (некоторые итоги изучения)”, *Советская Археология*, 1973, <https://arheologija.ru/markovin-dolmenyi-zapadnogo-kavkaza/>, (E.T:12.03.2020).s.1.

⁶⁴Montefiore, *Romanovlar*, s. 391.

Antisemitizm dışında Çarlık Rusya'sı için bir başka sorun da Batı Avrupa'da gerçekleşen yeniliklere ayak uyduramamasıdır. Demir yolları Batı Avrupa ülkelerinin geleceğini şekillendiren önemli icatlardan biri olmasına rağmen Rus yöneticiler demir yollarına kuşkuyla bakmıştır. Bu kuşkunun nedeni demir yollarının askeri potansiyelidir. Bundan dolayıdır ki Rusya'da ilk demir yolu 30 Ekim 1837 yılında St. Petersburg ile “Zarskoje Selo” olarak adlandırılan hükûmet konağı arasında yapılmıştır.⁶⁵ Moskova ve St. Petersburg arasındaki ikinci demir yolu hattı ise ancak 1851 yılında yapılabilmektedir. Dünya üzerindeki ilk demir yollarının Birleşik Krallık'ta 1825 yılında yapıldığı düşünüldüğünde Çarlık Rusya'sının bu teknolojiye geçmek için ne kadar geç kaldığı görülebilmektedir.⁶⁶ Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesindeki en önemli neden demir yollarının ülkeye geç gelmesi değildi ama batıdaki gelişmelere tam olarak ayak uyduramamak, Çarlık Rusya'sı için büyük bir sorun olmuştur.

2.2. BOLŞEVİK DEVRİMİ'NE NEDEN OLAN HADİSELER

Yukarıda belirtildiği gibi Bolşevik Devrimi bir günde gerçekleşmemiş, uzun bir zamana yayılan birçok olayın neticesinde vuku bulmuştur. Her ne kadar o dönemdeki Çarlık Rusya'sı, Avrupa'da devrimin gerçekleşebileceği son ülkelerden biri olarak görülse de mevcut düzenden rahatsız olanların sayısı çok fazlaydı. Özellikle 19. yüzyılın sonu ve 20 yüzyılın başlarındaki kaotik dönem, dünya savaşı ve artan milliyetçi akımlarla toplumların yapılarında da bazı değişimler yaşanmıştır. Çarlık Rusya'sı 19. yüzyılın başından Bolşevik Devrimi'nin gerçekleştiği 7 Kasım 1917'ye kadar birçok önemli olay yaşamıştır ve bu olaylar neticesinde Bolşevik Devrimi gerçekleşmiştir.

⁶⁵Наталья Аксентьева, “30 октября 1837 года”, *Livejournal*, 30 Kasım 2017, <https://www.mintrans.ru/mt-railways/19.html>, (E.T:14.03.2020).s.1.

⁶⁶Montefiore, *Romanovlar*, s. 394.

2.2.1. Dekabrist İsyanı (Восстание декабристов)

Dekabrist İsyanı (Aralıkçılar Başkaldırısı), Rusya'da kullanılan Jülyen takvime göre 14 Aralık 1825 (miladi takvim: 26 Aralık 1825) tarihinde⁶⁷ gerçekleşen askeri ayaklanmadır. Ayaklanmanın nedeni olarak 18 Kasım 1825 yılında Çar I. Aleksander'in ölümü üzerine tahta Konstantin'in değil de kardeşi I. Nikolay'ın geçmesi gerekçe gösterilmiştir. I. Aleksander hayatta iken kardeşi Konstantin tahttan feragat edeceğini açıklamıştır. Bu doğrultuda Çar I. Aleksander'in çocuğu olmadığı için de tahta geçecek olan kişi Nikolay'dır fakat Konstantin'in yapmış olduğu bu feragat bir sırdır ve bunu çok az kişi bilmektedir.⁶⁸ Dekabristler, Çarlık yönetimine karşı ve ülkenin kurtuluşunun yalnızca Batılılaşma olduğunu düşünüp serfliğin kaldırılması gerektiğine inanmaktaydılar. Çar I. Aleksander'in ani vefatından kaynaklanan otorite boşluğunu fırsata çevirip bu boşluğu doldurmak istemişlerdir. 26 Aralık 1825 yılında, St. Petersburg'daki Senato Meydanı'nda yaklaşık 3000 Rus askeri, Çar I. Nikolay'ı indirip yerine abisi Konstantin'in geçmesi için büyük bir isyana kalkışmışlardır. Yapılan bu isyan başarısız olmuş ve I. Nikolay bu isyana kalkışanları en ağır şekilde cezalandırmıştır. Dekabrist Ayaklanması'nın liderleri olan Muravyov, Bestujev, Kahovski, Rileyev asılmış ve birçok subay da rütbeleri sökülerek Sibirya'ya ve Kafkasya'ya sürgüne gönderilmiştir.⁶⁹ İsyanın başarısız olmasındaki en önemli etken, üst düzey generallerin bu ayaklanmayı desteklememeleri olmuştur. Ayrıca Rus subaylar arasında dönemin Çarlık yönetimine olan tepki daha fazla olmasına rağmen yalnızca 3000 kişi bu eyleme katılmıştır.

Ayaklanmaya ismini veren Dekabristler birçoğu aydın, yurtdışında bulunmuş ve yabancı dil bilen önemli subaylardan oluşmaktaydı. Çoğu subay, 1812 yılında Napolyon liderliğinde gerçekleşen Fransız işgaline karşı destansı bir mücadele sergileyip ülke savunmasında önemli görevlerde bulunmuşlardır.⁷⁰ Dekabrist İsyanı

⁶⁷Президентская Библиотека “Восстание Декабристов”, s.1, <https://www.prilib.ru/history/619844>, (E.T:17.11.2020).

⁶⁸Telman Nusretoğlu, *Derin Rusya*, İstanbul 2018, s.183.

⁶⁹Age, s.184.

⁷⁰Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.179.

her ne kadar askerler ve onları yönlendiren subaylar tarafından gerçekleştirilse de bu akımın etrafında sanat ve kültür camiasından çok önemli kişiler de bulunmaktaydı. Hatta Rusya'nın en büyük yazarlarından Aleksandr Puşkin bu grubu desteklemekteydi. Tüm bu aydın kesim batıdaki yaşantıyı bizzat gördükleri için Çarlık rejiminin yıkılıp serflik sisteminin kaldırılmadığı sürece Rusya'nın geri kalmaya mahkûm olduğunu düşünmekteydiler.

Dekabristlerin bir diğer özelliği de devrimci ve bazı mason gruplara üye olmalarıydı.⁷¹ Bu sayede yurt dışından kendilerine kaynak sağlayabilmekteydiler. Çarlık Rusya'sına ait dönemin güvenlik güçleri de bu durumda farkındaydı ve bu grupların faaliyetlerini takip etmekteydi. İsyanın başarılı olamamasında Rus gizli polisinin de etkisi olmuştur.

Dekabrist İsyanı başarısız olsa da ülke genelinde etkisi çok fazla olmuştur. İlk etkisi Çarlık düzenine karşı yapılmış silahlı ilk başkaldırıdır. İkinci olarak ise 1861 yılında kaldırılan serfliğin temellerinde bu isyan yer almaktadır. Son olarak ise 1917'de gerçekleşen Bolşevik Devrimi'nin fitilini de bu ayaklanmanın ateşlediği belirtilmektedir.

2.2.2. Kırım Savaşı

16 Ekim 1853-30 Mart 1856 yılları arasında meydana gelen savaştır. İlk başta Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya'sı arasında gerçekleşen Kırım Savaşı'na, Rusya'nın yayılmacı politikasından çekinen Birleşik Krallık, Fransa ve Sardinya-Piyemonte Krallığı da Osmanlı Devleti'nin yanında yer alarak dâhil olmuşlardır.

Çarlık Rusya'sı, Kudüs'te bulunan Ortodoks Hristiyanların hamisi olduğunu iddia etmiş ve Osmanlı Devleti'nin oradaki Hristiyanlara karşı kötü muamelede bulunduğunu öne sürmüştür. Tabi bu, o dönem "Hasta Adam" olarak adlandırılan Osmanlı Devleti'ne saldırmak için sunulmuş basit bir gerekçedir. Hatta Çarlık

⁷¹Age, s.181.

Rusya'sı Osmanlı Devleti'ne saldırmadan önce Birleşik Krallık 'la görüşmüş ve "Hasta Adam"ın paylaşılması adına birtakım önerilerde bulunmuştur. Birleşik Krallık ise Rusya'nın Akdeniz'e kadar inip daha fazla güçlenmesini istememekte çünkü ileride oluşabilecek bir çıkar çatışmasında Hindistan ile olan ulaşım yollarının tehlikeye girebileceğinden korkmaktadır. Ayrıca 1849 yılında Avusturya rejimi 1848 Devrimlerinden dolayı büyük zarar görmüş ve Çarlık Rusya'sından yardım istemiştir. Çar I. Nikolay bu çağrıya kayıtsız kalmamış, Macar İsyanını bastırmak için dönemin en önemli Rus generallerinden Paskeviç'i ve beraberinde 150 bin kişilik bir ordu göndermiştir.⁷² Bu yardım, Avrupa'da monarşiyle yönetilen bazı ülkeler arasında olumlu karşılanırsa da diğer yönetimler Rus ordusunun Avrupa'nın ortasına kadar gelmesinden rahatsız olmuşlardır. Çarlık Rusya'sında dahi yapılan bu yardıma karşı olan birçok kişi bulunmaktaydı. Tüm bu karşıt gruplara rağmen I. Nikolay, Rus ordusunu bir nevi Avrupa'nın jandarması olarak görmekteydi.⁷³ Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip eden Rusya; İngiltere ve Fransa gibi Avrupa'nın güçlü ülkeleriyle anlaşıp İstanbul'u kolayca ele geçirebileceğini düşünmekteydi. Ayrıca Prusya'nın I. Nikolay'ın kayınpederi tarafından yönetilmesi⁷⁴ ve Macar İsyanında da Avusturya'ya yardım göndermesi nedeniyle bu iki ülkenin kendi saflarında yer alacağını düşünmekteydi.

I. Nikolay'ın kafasından kurduğu bu planlar savaş arenasında farklı boyutlar kazanmıştır. Hem Birleşik Krallık hem de Fransa, Çarlık Rusya'sının potansiyelinin farkındaydılar ve birçok alanda kendilerinden geri olsa da Çarlık Rusya'sının genişlemesi her iki ülkenin de işine gelmemekteydi. Dönemin Birleşik Krallık İçişleri Bakanı Palmerston, Kırım Savaşı'nın asıl gayesinin Çarlık Rusya'sının saldırgan ve yayılmacı politikalarının engellenerek Karadeniz'deki üstünlüğüne son vermek olduğunu belirtmiştir.⁷⁵

⁷²Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.193.

⁷³Age, s.193.

⁷⁴Age, s.194.

⁷⁵Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.195.

1.Nikolay, Kırım Savaşı öncesinde Avrupa ülkelerinden gerekli desteği görmemesine rağmen en azından savaş başladığında kendisine karşı olmayacaklarını düşünmekteydi ve Osmanlı Devleti'ni bire bir gerçekleştirecek bir savaşta yenebileceğine inanmaktaydı.

Dönemin Osmanlı Devleti ise Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile ağır bir iç savaşa girişmiş ve bu savaş neticesinde Mehmet Ali Paşa'ya büyük imtiyazlar vermek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti için kendi valisine yenilmekten daha kötü olan bir durum ise Birleşik Krallık ve Fransa'dan istediği desteği göremeyince zorunlu olarak Çarlık Rusya'sından yardım istemek zorunda kalması olmuştur. Osmanlı Devleti için bu durum oldukça onur kırıcıdır çünkü 20 Ekim 1827'de gerçekleşen Navarin Baskınında Osmanlı donanmasına ait yaklaşık 60 gemi Birleşik Krallık, Fransa ve Çarlık Rusya'sı güçleri tarafından yok edilmiştir.⁷⁶ Tüm bu olayların bizzat içerisinde olan Çarlık Rusya'sı, Osmanlı Devleti'nin artık sonunun geldiğini düşünmüş, 22 Haziran 1853'te Eflak ve Boğdan'ın işgaline başlamıştır.⁷⁷ Osmanlı Devleti tüm diplomatik girişimlere rağmen bir sonuç alamamış ve savaşa girmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin birçok cephede Çarlık Rusya'sı ile yaptığı savaş Ekim 1853'ten Nisan 1854'e kadar genel bir Rus-Türk savaşı halinde devam etmiştir. Savaş, geleneksel olarak Tuna, Trans Kafkasya ve Karadeniz'de yapılmaktaydı. İsminden dolayı Kırım Savaşı'nın sadece Kırım Bölgesi'nde yapıldığı düşünülmektedir fakat yukarıda bahsedildiği gibi savaş, birkaç farklı bölgede gerçekleşmiştir.⁷⁸

Savaşın seyrini değiştiren durum ise 30 Kasım 1853'te Sinop yakınlarında Osmanlı donanmasının batırılması olmuştur. Bu olaydan sonra Birleşik Krallık ve Fransa, Çarlık Rusya'sının boğazları geçip İstanbul'u kolayca işgal edebileceğini düşündükleri için acil olarak Rusya'ya nota vermişlerdir. Verilen bu nota çerçevesinde Çarlık Rusya'sının Eflak ve Boğdan'dan çekilmesi ve Osmanlı Devleti'nin toprak

⁷⁶Президентская библиотека, “Произошло Наваринское Сражение”, <https://histrf.ru/lenta-vremeni/event/view/navarinskoie-srazheniie>, (Erişim:30.03.2020).s.1.

⁷⁷Олег Айрапетов, *Крымская Война Популярный*, Moskova 2017, s.29.

⁷⁸Age, s.37.

bütünlüğüne uyması gerektiği bildirilmiştir. Bu istekler Çarlık Rusya'sı tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Birleşik Krallık ve Fransa 12 Mart 1854 yılında Osmanlı Devleti ile antlaşma imzalayarak 27 ve 28 Mart'ta Çarlık Rusya'sına savaş ilan etmişlerdir.⁷⁹ Daha sonra bu müttefik gruba 1849 yılında Çarlık Rusya'sının yardım gönderdiği Avusturya ve 15 Mart 1855 yılında Sardinya Krallığı da dâhil olmuştur.

Savaş öncesinde Çarlık Rusya'sının hiç tahmin edemediği bu durum sonucunda 1 Eylül 1854 tarihinde Birleşik Krallık ve Fransa'ya ait yaklaşık 400 gemi ve 60.000 kişiden oluşan askeri personel Kırım'da konuşlu Efpatorya Limanı'na bir çıkarma gerçekleştirmişlerdir.⁸⁰

Dönemin iki süper gücünün Kırım'a çıkarma yapmasıyla birlikte Çarlık Rusya'sı, Kafkasya ve bazı cephelerinde müttefik kuvvetlere üstünlük kursa da bu direniş fazla uzun sürmemiş ve Çar I. Nikolay'ın vefatı üzerine tahta geçen II. Aleksandr barış istemek zorunda kalmıştır.

30 Mart 1856 tarihinde Çarlık Rusya'sı, savaşın kazanan tarafları olan Osmanlı Devleti, Birleşik Krallık ve Fransa ile birlikte Paris Antlaşmasını imzalamıştır.⁸¹

2.2.2.1. Kırım Savaşının Sonuçları ve Bolşevik Devrimi'ne Etkisi

Kırım Savaşı hem modern savaş tekniklerinin kullanılması hem de Müslüman ve Hristiyan ülkelerin müttefik olması bakımından birçok farklılığın meydana geldiği bir savaş olmuştur. Kırım Savaşı'nın ardından önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Osmanlı Devleti bir süreliğine de olsa Rus tehdidini savurmuş, Karadeniz tarafsız bir deniz haline gelmiştir. Ayrıca Avrupa ülkeleriyle gerçekleştirmiş olduğu bu müttefiklik Osmanlı Devleti'nin dış politikada gücü göstermiştir. Osmanlı Devleti hem ezeli düşmanına karşı zafer kazanmış hem de Birleşik Krallık ve Fransa gibi

⁷⁹Ромуальд Чикалов ve Ирина Чикалова *Новая история стран Европы и Северной Америки (1815-1918)*, Minsk 2009, s.171.

⁸⁰Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.197.

⁸¹Президентская Библиотека, “Подписан Парижский Мирный Договор”<https://www.prilib.ru/history/619130>, (E.T:03.04.2020), ” s.1.

güçlü ülkelerle ilişkilerini güçlendirmiştir. Tüm bu olumlu duruma rağmen Kırım Savaşı'nın mali boyutu çok ağır olmuştur. Kırım Savaşı sırasında Osmanlı Devleti savaşı sürdürmek adına yüklü miktarda dış kredi almıştır. Bu kredilerin tutarları o kadar yüksektir ki Osmanlı Devleti faizlerini dahi ödemekte zorlanmış ve bunun sonucunda 1879 yılında Sultan 2. Abdülhamid devletin maliyesinin iflas ettiğini bildirmiştir. Osmanlı maliyesinin iflası üzerine 1881 yılında Düyun-u Umumiye (Düyun-u Umumiye-i Osmaniye Varidat-ı Muhassasa İdaresi) kurulmuştur.⁸² Bu kurumun faaliyete geçmesiyle birlikte Osmanlı dış borçlarının kontrolü yabancı devletlerin idaresine geçmiş ve ülke âdeta yarı sömürge haline gelmiştir. Kısacası Osmanlı Devleti için cephede kazanılan bu savaşın ekonomik olarak etkisi çok ağır olmuştur. Bundan dolayıdır ki Türk tarihçiler arasında Kırım Savaşı, kazananı olmayan savaş olarak adlandırılmaktadır.

Birleşik Krallık için ise Kırım Savaşı, Çarlık Rusya'sının yayılmacı politikasını bir süreliğine durdurup en önemli sömürgesi Hindistan'a olan geçiş güzergâhının güvenliğe alınması anlamına gelmekteydi. Ayrıca Birleşik Krallık, Kırım Savaşı'ndan önce de 1845 yılında Kuzey Kafkasya halklarının önderi Şeyh Şamil'e Çarlık Rusya'sı ile gerçekleştirdiği mücadele kapsamında silah ve para yardımıyla bulunmuştu.⁸³ O yıllarda Birleşik Krallık, Çarlık Rusya'sını ciddi bir tehdit olarak görmekteydi ve ona karşı mücadele eden devletleri ve grupları desteklemekteydi.

Fransa açısından bu savaş, Napolyon döneminde bozulan Avrupa ilişkilerinin düzelmesi demektir.

Sardinya-Piyemonte Krallığı ise Kırım Savaşı sayesinde dış politikada tanınırlığını sağlamış ve bu da İtalyan Birliği kurulması adına önemli bir adım olmuştur.

Kırım Savaşı'nın asıl aktörü olan Çarlık Rusya'sı şüphesiz bu savaştan en fazla etkilenen ülke olmuştur. Askeri anlamda yaklaşık 700, 000'e yakın kayıp vermiştir.

⁸²Dario Navaro Londra, *Why did the Turkish Republic agree to honour the Ottoman foreign debt?* 2012 s.1.

⁸³Montefiore, *Romanovlar*, s. 387-388.

Savaşa katılan diğer devletler ile karşılaştırıldığında bu rakam oldukça yüksektir. Ayrıca bu insani kaybın yanında işgal ettikleri Osmanlı topraklarından çıkmak ve Karadeniz'deki askeri varlıklarına son vermek zorunda kalmışlardır. 1848 Devrimlerinin bastırılmasında yardımcı bulunan Çarlık Rusya'sı o yıllarda kendini Avrupa'nın jandarması olarak ilan etmişti. Kendine fazlasıyla güvenen Çarlık Rusya'sı, Kırım Savaşı'nda Prusya gibi akraba ilişkilerinin olduğu ülkelere dahi destek görmediği gibi bu ülkelere karşı savaşmak zorunda kalmıştır. Çarlık Rusya'sının savunma sanayi ve silah üretiminde Birleşik Krallık ve Fransa ile karşılaştırıldığında bu ülkelerin çok gerisinde olduğu açık bir şekilde görülmüştür. Ülkedeki teknolojik geriliğin yanı sıra Çarlık ordusunda rüşvet, adam kayırmacılık ve nepotizm oldukça fazladır.⁸⁴ Bu durum da ordu içerisinde büyük sorunlara yol açmaktadır.

Kırım Savaşı, Çarlık Rusya'sı için yalnızca askeri anlamda alınmış bir yenilgi olmamış, diplomatik olarak da büyük bir başarısızlık olmuştur. Çarlık Rusya'sı, Kırım Savaşı'na girmeden önce Osmanlı Devleti'ni yıkmak adına Birleşik Krallık ve Fransa ile görüşmüş ama bu iki ülkeden olumlu yanıt alamadığı gibi savaş başladıktan sonra bu iki ülkeyle karşı cephede savaşmak zorunda kalmıştır. I.Nikolay hem askeri hem de diplomatik başarısızlıkların ardından Kırım Savaşı sırasındaki yenilgi üzerine buzlu bir havada -intihar edercesine- kıtalarını teftiş etmiş ve bir süre sonra da zatürreden hayatını kaybetmiştir.⁸⁵

Kırım Savaşı neticesinde Rusya'da monarşinin otoritesi hızlı bir şekilde azalmış ve devrimci hareket tırmanışa geçmiştir.⁸⁶ Buna bağlı olarak Çar, doğrudan siyasi grupların hedefi haline gelmiş ve ona yönelik saldırılar başlamıştır.

⁸⁴Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.196-197.

⁸⁵İlber Ortaylı, "Son Rus çarı... 'Kanlı Nikolay' 123 yıl önce bugün taç giymişti", *Hürriyet*, 26 Mayıs 2019, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/son-rus-cari-kanli-nikolay-123-yil-once-bugun-tac-giyimisti-41225918>, (Erişim:08.04.2020), s.1.

⁸⁶Pyotr A. Kropotkin, *Bir Devrimcinin Anıları*, (Çev. Mazlum Beyhan), İstanbul 2015, s.12.

2.2.3. Çarlık Yönetimine Karşı Oluşan Siyasi Gruplar

Kırım Savaşı'nın ağır yenilgisi üzerine Çarlık Rusya'sı tam anlamıyla bir kargaşa ortamına girmiştir. Bu dönemde Rus tahtında Rus tarihinin en reformist çarlarında biri olan II. Aleksandr olmasına rağmen ülkedeki anarşi ortamı her geçen gün artmıştır. Bir tarafta batılı reformistler diğer yanda sosyalist görüşü savunan gruplar ve tabi ki Slavist çar yanlıları... Bu ağır şartlar altında Çar, hem ülkenin güvenliğini sağlamak hem de Batı Avrupa ülkeleriyle oluşan açığı kapatmak zorunda kalmıştır. 19 yüzyılın tamamı ve 20. yüzyıl başındaki Rus hanedanlığı, âdeta ateşten bir gömlektir ve veliahtların kendi isteklerinden ziyade zorunluluktan giyilmekteydi.

Bu zor sürecin farkında olan II. Aleksandr, tahta geçtiğinde bazı yenilikler yapmak zorunda olduğunun farkındadır. Tahta çıktığında ilk olarak 1856 yılında genel bir af ilan etmiş, Dekabristler ve Polonya İsyanına karışanlar da bu aftan yararlanmıştır.⁸⁷ Bu karar, ülkedeki reform yanlılarını sevindirmiş olsa da muhafazakâr kesim tarafından olumlu karşılanmamıştır. Ardından Kırım Savaşı'nın yarattığı olumsuz ekonomik atmosferi düzeltmek adına önlemler almaya kadar vermiştir. Bunlardan en önemlisi serflikin kaldırılması için yaptığı çalışmalardır. Batıdaki teknolojik gelişmeler bir şekilde Rus topraklarına ulaşırken serflik gibi bir nevi kölelik sisteminin hâlâ var olması büyük sorunlara neden olmaktaydı. Sınıfsal bir sorun olan serflik, Rusya'nın adeta kanayan yarasıydı ve II. Aleksandr'a kadar olan çarların kaldırmak için uğraştığı ama bir türlü muvaffak olamadıkları bir toplumsal sistemdi. Hatta bununla ilgili olarak II. Aleksandr'ın babası Çar Nikolay ölüm döşeğindeyken bile yanındaki kişilere Aleksandr'ın serfliği kaldırmasında ona yardımcı olmalarını istemiştir.⁸⁸

Kırım Savaşı yenilgisiyle köylülerin ekonomik olarak her geçen gün daha da zorlaşan yaşantıları Rusya için büyük sorunlara yol açmaktaydı. Bu sorunlardan en fazla etkilenen kesim ise toplumun en alt kesimi olan serfler olmuştur. Böyle bir durumda II. Aleksandr için serflikin kaldırılması bir yenilikten ziyade zorunluluğa

⁸⁷Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.199.

⁸⁸Montefiore, *Romanovlar*, s. 401.

dönüşmüştür. Dönemin aydın tabakasının da serfliğin kaldırılması yönündeki çabaları sonuç vermiş ve II. Aleksandr tarafından oluşturulan bir komite aracılığıyla 5 Mart 1861 yılında köylü serfliğinin kaldırılması yönünde bir emir yayınlanmıştır.⁸⁹ 16. yüzyıldan beri devam eden serfliğin kaldırılması Rusya için çok önemli bir hadise olsa da sınıflar arası sorunlar devam etmiştir. Bu sınıfsal farklılıklarla birlikte Avrupa’da artan sosyalist görüş, Rusya’ya da sıçradı. II. Aleksandr ülkenin içinde bulunduğu umutsuz duruma rağmen ne kadar çok reform yapmaya çalışsa da Rus halkının tam olarak isteklerine cevap verememiş, ülkede anarşi ortamı artmış ve doğrudan çara yönelik saldırılar başlamıştır

2.2.4. II. Aleksandr Döneminde Gerçekleşen Önemli Olaylar ve Kendisine Yönelik Suikast Girişimleri

Köylü serfliğinin kaldırmasın rağmen reformcu kesimi mutlu edemeyen II. Aleksandr, doğrudan saldırıların ilk hedefi olmuştur. 1850’li yılların ortasından itibaren başlayan üniversite öğrenci hareketliliği 1860 yılının ilk yıllarında üst seviyeye yükselmiş, yaşanan bu öğrenci ayaklanmaları neticesinde 12 Ekim 1861 tarihinde Petersburg Üniversitesi’nde eğitim gören yaklaşık 300 öğrenci tutuklanarak Petropavlovsk Kalesi’ne gönderilmiştir.⁹⁰ Bu olaydan sonra Çarlık yönetimine karşı saldırılar daha da sertleşmiştir.

II. Aleksandr’a yönelik ilk saldırı 4 Nisan 1866 yılında St. Petersburg’da bulunan Yazlık Bahçe’de gerçekleşmiştir. Saldırıyı gerçekleştiren kişi, gizli devrimci grup “İşutinskiy kryjok” (Ишутинский кружок) üyesi Dmitry Karakazov’dur. 4 Nisan 1866 tarihinde Çar II. Aleksandr Yazlık Bahçe’deki yürüyüşünden dönerken Dmitry Karakazo da kalabalığın içerisinde sıyrılmış ve Çar II. Aleksandr ile yüz yüze gelmiştir. Çok kısa bir mesafeden tam silahını ateşleyeceği zaman yanında bulunan şapka ustası Osip Komissarov, Dmitry Karakazo’nun eline vurarak onu durdurmuş ve

⁸⁹Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.200.

⁹⁰Х. Олег Максимович, *История службы государственной безопасности. От Александра I до Сталина*, 2018 s.29.

Çar'ın hayatını kurtarmıştır.⁹¹ Çar, bu saldırıdan kurtulmuş olsa da Rusya'daki siyasi terör faaliyetleri her geçen gün artmaya devam etmiştir.

Çar II. Aleksandr'a yönelik ikinci suikast, yurt dışındayken meydana gelmiştir.

III. Napolyon'un isteği üzerine II. Aleksandr, Fransa'ya resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir. 20 Mayıs 1867'de Fransa'ya ulaşan II. Aleksandr, Fransız halkı tarafından çok olumlu karşılanmamıştır. Kalabalığın sert bakışları ve “Yaşasın Polonya” şeklinde tezahüratlarla ile adeta Çar'a karşı bir saldırının gerçekleşeceğini sinyalleri verilmiştir.⁹² Bu şartlar altında III. Napolyon tarafından bir askeri tören düzenlenmiştir.

25 Mayıs 1867 tarihinde Paris'te düzenlenen askerî geçit törenine II. Aleksander ve III. Napolyon üstü açık bir arabayla katıldıkları sırada Polonya Milli Bağımsızlık Harekâtı üyelerinden Antoni Berezowski Çar'a suikast düzenlemiştir. Düzenlenen suikast sonucunda Berezowski iki el ateş etmiş ama iki atış da hedefi bulmamıştır. Kısa bir süre içerisinde Fransız güvenlik güçleri tarafından yakalanarak⁹³ tutuklanan Berezowski'ye ömür boyu hapis cezası verilmiştir. Gerçekleşen bu suikast girişimine rağmen II. Aleksandr, Fransa gezisini sonlandırmayarak geziye devam etmiştir.

Çarlık Rusya'sı bu siyasi terör olaylarıyla dalgalanırken Avrupa'nın kaderini değiştirecek önemli olaylar yaşanmaktaydı. Otto von Bismarck önderliğinde yükselişe geçen Prusya birçok alanda atılımlar yapmış ve Alman Birliği'ni sağlamıştır. Gerçekleşen bu atılımlara rağmen Bismarck, mutlak hâkimiyetin ancak Fransa ile yapılacak bir savaştan sonra elde edilebileceğini savunmaktaydı.⁹⁴ Sonunda bu savaş için Kral I. Wilhelm'ı ikna ederek 19 Temmuz 1870 tarihinde Napolyon'un başında bulunduğu Fransa'ya savaş açmışlardır. Fransa, o dönemde kara kuvvetleri olarak

⁹¹ Ksenia Redichkina, “парламентская газета” 01.12.2019, <https://www.pnp.ru/social/pokushenie-na-aleksandra-ii-bylo-soversheno-140-let-nazad.html>, (Erişim:20.04.2020).s.1.

⁹² Montefiore, *Romanovlar*, s. 431.

⁹³ David Genkin, “Комсомольская правда”История покушений на Александра II: На императора охотились, словно он - дикий зверь, 28.04.2018 <https://www.kp.ru/daily/author/815916/>, (E.T:21.04.2020).s.1.

⁹⁴ Bismarck: The Man and the Statesman, vol. 2 yazar: Otto Von Bismarck s.57-58

Avrupa'nın en güçlü ülkesi olarak anılmaktaydı. 1853 yılında gerçekleşen Kırım Savaşı'nda bu gücünü göstermiş ve bundan dolayı Fransa, Prusya ile gerçekleşecek olan savaşın mutlak galibi olarak görülmüştür. Bu şartlar altında başlayan savaş hiç kimsenin beklemediği bir şekilde sonuçlanarak yüceltilen Fransız ordusu 1 Eylül 1870'de Sedan Muharebesi'nde Prusyalılar tarafından yenilmiştir. Bu yenilgiden sonra

İİİ. Napolyon esir alınmış, 1871 yılının mart ayına kadar Vestfalya Kalesi'nde esir olarak tutulduktan sonra sürgün olarak İngiltere'ye gönderilmiştir. 9 Ocak 1873 yılında da İngiltere'de hayatını kaybetmiştir.⁹⁵ Prusya Sedan Muhaberesi sonunda Paris'i kuşatmış, Alsace ve Lorraine'yi ele geçirmiştir. III. Napolyon'dan sonra Ulusal Savunma Hükûmeti, Prusyalılara karşı savaş bir süre daha devam ettirse de fazla direnememiş ve bir barış antlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. İki ülke arasında ilk olarak Versay Antlaşması imzalanmış, daha sonra bu antlaşma yerini 10 Mayıs 1871 yılında Frankfurt Antlaşması'na bırakmıştır. Yapılan bu antlaşma çerçevesinde Prusya, Alman Birliği'ni sağlamış, Alsace ve Lorraine Bölgesi Almanya'ya geçmiştir. Elde edilen bu kazanımların yanında Almanya kendini kanıtlamış ve dünya sahnesinde yeni bir güç olarak yükselmiştir. Almanya, militarist gücünün yanında üretim potansiyeli olarak da oldukça iyi durumdaydı ve bu durum diğer emperyalist güçleri endişelendirmekteydi. Almanya'nın bu durumu her ne kadar akrabalık ilişkileri olsa da Çarlık Rusya'sını da etkilemekteydi. Akrabalığın yanında Otto von Bismarck St. Petersburg büyükelçisiyken Romanov ailesi ile o kadar yakın ilişkiler kurmuştur ki bu yakın ilişkiler çerçevesinde Bismarck "*aile nezdinde bir elçi statüsü*" olarak anılmıştır.⁹⁶

Çarlık Rusya'sı hem akrabalık yoluyla hem de Bismarck ile kurulan bu yakın ilişkiye rağmen Almanya'ya karşı ilişkilerinde hep kuşkulu olmuştur. Almanya'yı bir rakip olarak gören Çarlık Rusya'sı, bu savaştan sonra Almanya'ya karşı daha temkinli davranmaya çalışmıştır. II. Aleksandr kendi ülkesini her koşulda Almanya ile rekabet edebilecek şekilde hazırlamaya çalışmış ama hem içerdeki kaotik durum hem de dışarda yaşanan gelişmeler bu rekabete izin vermemiştir. Ülkenin içinde bulunduğu

⁹⁵ Irène Delage ve Nebiha Guiga, *Napoleon Iu, Emperor Of The French (1808-1873)*, 2016, s.7.

⁹⁶ Montefiore, *Romanovlar*, s. 421.

kötü durumu düzeltmek adına içerde bazı reformlar yapan II. Aleksandr, dışarda da bazı sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Çarlık Rusya'sı içteki sorunlarına rağmen dışarıda kendini tüm Slavların hamisi olarak görmekteydi. Buna bağlı olarak Çarlık Rusya'sı, Osmanlı Devleti'nde yaşayan Sırp, Bulgar ve Yunan gibi milletlerin savunucu olmuş ve bu milletlere daha fazla imtiyaz verilmesi adına Osmanlı Devleti'nden taleplerde bulunmuştur. Bu talepler konusunda anlaşılamayan iki devlet 24 Nisan 1877 tarihinde tekrar bir savaşa tutuşmuşlardır.

2.2.5. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaş

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı veya Rumi takvime göre 1293 yılına denk geldiği için Osmanlı tarihinde 93 Harbi olarak geçen savaştır. Bu savaş aynı zamanda on dokuzuncu yüzyılın son büyük savaşıdır.⁹⁷ Kırım Savaşı'nın ağır yenilgisinin ardından Çarlık Rusya'sında II. Aleksandr liderliğinde birçok alanda olduğu gibi askeri konularda da reformlar yapılmıştır. Teknolojik olarak yapılan reformların yanında Rusya için önemli bir sorun olan bürokratik sorunların da giderilmesini sağlanmıştır. Kendini Slav dünyasının hamisi olarak gören Çarlık Rusya'sı, Slav tebaasına kötü davranıldığı, gerekli imtiyazların verilmediği gerekçesiyle Osmanlı Devleti'ne bazı ultimatolar vermiştir. Bu ultimatolar Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmemiş ve iki ülke savaş durumuna geçmiştir.

II. Aleksandr, Kırım Savaşı'nda yaşanan hataların tekrar yaşanmaması adına savaş başlamadan önce bazı önlemler almıştır. Bu önlemlerden en önemlisi ülkelerle kurulacak olan diplomatik ilişkiler olmuştur. Çarlık Rusya'sının Kırım Savaşı'nı kaybetmesindeki en önemli etken, İngiltere ve Fransa'nın savaşa dâhil olup Rusya'ya karşı savaşmalarıydı. Böyle bir durumun tekrar yaşanmaması adına, II. Aleksandr tahta çıktığı andan itibaren dış ilişkilere oldukça önem vermiştir. Köylü serfliğinin kaldırılması gibi demokratik hareketlere öncelik vermesi Avrupa ülkeleri tarafından olumlu karşılanmıştır. II. Aleksandr'ın bizzat gerçekleştirdiği Avrupa gezileri ve

⁹⁷ David Schimmelpenninck Van Der, *Russo-Turkish War (1877–1878)*, s.1.

Bismarck sayesinde Prusya ile kurulan iyi ilişkiler Çarlık Rusya'sının elini güçlendirmiştir. Bunların yanında Çarlık Rusya'sı savaş başlamadan önce birçok alanda reformlar gerçekleştirmiş ve Avrupa ülkelerinin de desteğinin aldıktan sonra Osmanlı Devleti'yle savaş durumuna geçmiştir.

Osmanlı Devleti o dönemde hem ülke içerisinde yaşanan isyanlar hem de ekonomik bozukluklar nedeniyle oldukça zor bir süreç geçiriyordu. Böyle zor bir dönemde tahta geçen II. Abdülhamit kendini savaşın içinde bulmuştur. Orduda istediği reformları gerçekleştirmeye fırsat bulamayan II. Abdülhamit, diplomatik olarak da yalnız kalınca Çarlık Rusya'sı ile bire bir savaşa girmek zorunda kalmıştır.

24 Nisan 1877 yılında başlayan savaş yaklaşık olarak bir yıl sürmüştür. Savaşın başlarında Gazi Osman Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleri özellikle Plevne Savunmasında önemli başarılar elde etse de Rus ordusunun sayıca üstünlüğü ve farklı cepheler açarak Kars Bölgesi'ni işgal etmesinden dolayı Osmanlı Kuvvetleri daha fazla direnememiştir. Plevne Savunmasını geçen Rus kuvvetleri İstanbul sınırına kadar gelmişlerdir. Şehri ele geçirmek için önlerinde bir engel kalmayan Çarlık Rusya'sının bu ilerleyişi, Avrupa ülkelerinin tepkisine yol açmış ve Rusya'nın daha fazla ileri gitmemesi yönünde çağrılar yapmışlardır. Bu çağrılara cevap vermeyen Çarlık Rusya'sı, İstanbul'u ele geçirmek için hareket etmeye devam etmiştir. İstanbul'un Çarlık Rusya'sı tarafından işgal edilmesini göze alamayan Birleşik Krallık, gemilerini İstanbul'a göndermiştir. İngiliz gemilerinin İstanbul'a ulaşması sonucu Ruslar daha fazla ileri gidememiş ve Kırım Savaşı'ndaki gibi bir durumun tekrar yaşanmaması adına Çarlık yönetimi, İstanbul sınırındaki Yeşilköy semtinde ordularını durdurmuştur. Burada Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya'sı arasında 3 Mart 1878 yılında Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. Osmanlı Devleti için çok ağır şartlar içeren bu antlaşma aynı zamanda Balkanlar'da büyük bir Bulgaristan Devleti'nin oluşmasına neden olmuştur. Balkanlar'da gerçekleşen bu değişim, Çarlık Rusya'sının bölgeye hâkim olmasını ve sıcak denizlere Bulgaristan üzerinden inmesini sağlamıştır. Çarlık Rusya'sının bu yayılmacı durumu başta Avusturya-Macaristan ve Birleşik Krallık olmak üzere çoğu Avrupa ülkesinde tedirginlik yaratmıştır. Bunun üzerine yeni bir barış görüşmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. 13 Haziran 1878 tarihinde Alman

Şansölye Otto von Bismarck başkanlığında gerçekleşen Berlin Konferansı'na Osmanlı Devleti, Çarlık Rusya'sı, Birleşik Krallık, Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın katılımıyla bu devletlerarasında 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Antlaşması imzalanmıştır.⁹⁸

Osmanlı Devleti için Berlin Antlaşması, Ayastefanos Antlaşması'na göre daha makul bir antlaşma olsa da Osmanlı Devleti'nin kayıpları büyük olmuştur. Balkanlar'da Bulgaristan Prensliği kurularak Balkan ülkelerine imtiyazlar verilmiştir. Kars, Batum, Ardahan ve Artvin Çarlık Rusya'sına bırakılmıştır. Berlin Konferansı'nın toplanmasındaki çabalarından dolayı Kıbrıs, Birleşik Krallığa kiralanmıştır. Osmanlı Devleti, yaşadığı bu toprak kayıplarının yanında kısa vadede bile ayakta kalabilmesi için dış desteğe ihtiyaç duyar hale gelmiştir.⁹⁹

Osmanlı Devleti için büyük bir yıkıma neden olan 93 Harbi, Çarlık Rusya'sı için de istediğini alamadığı bir savaş olmuştur. Kars, Batum, Ardahan ve Artvin gibi şehirler Rusya tarafından alınmış olsa da gelecekte bu şehirleri kaybedeceklerdir. Çarlık Rusya'sı için bu savaşın en büyük kazanımı Bulgaristan Prensliği'nin bağımsızlık kazanması olabilecekken daha sonra Bulgaristan'ın Rusya'yla değil Almanya'yla yakınlaşması büyük sorunlara neden olmuştur. Savaşın kazanılması için büyük kayıplar veren Çarlık Rusya'sı, Berlin Antlaşması'nın kabul edilmesiyle verdiği mücadelenin karşılığını alamamıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Çarlık Rusya'sının İstanbul'u ele geçirebileceği bir savaşken ülkesinde “çöpe giden bir zafer” olarak nitelendirilmiştir. Bu savaş aynı zamanda ülkedeki terör gruplarının da güçlenmesine neden olmuştur. Bir süre sonra olaylar o kadar ciddi boyutlara ulaşmıştır ki Çar, sokaklarda kovalanır duruma düşmüştür.¹⁰⁰

⁹⁸Президентская библиотека, "Заключён Берлинский Трактат 1878 Г.", <https://www.prilib.ru/history/619381>, (E.T:06.05.2020). s.1.

⁹⁹Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.44.

¹⁰⁰Montefiore, *Romanovlar*, s. 452.

Çarlık Rusya'sının dışarıda kazandığı başarıların ülke içerisinde hiçbir etkisi olmadığı gibi yükselen anarşi ortamı her geçen gün daha da artmaktaydı. Bu anarşi ortamında bazı terör grupları öne çıkmaya başlamıştı. Öne çıkan gruplardan ilki “Toprak ve Özgürlük” olarak adlandırılan gruptu.

2.2.6. Toprak ve Özgürlük (Земля и Воля)

1861-1864 yılları arasında faaliyet gösteren gizli bir devrimci grup olan “Toprak ve Özgürlük” Rusya genelinde önceleri 14 şehirde aktif olup yaklaşık 3000 üyesi olan bir gruptur. Faaliyet alanlarını genellikle öğrenci toplulukları oluşturmaktaydı.

İlerleyen süreçte ülke genelinde oldukça aktif bir grup haline gelen “Toprak ve Özgürlük” köylüler ve Polonyalı işçilerle kurdukları iletişim sayesinde onları Çarlık yönetimine karşı kışkırtma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu durumun farkına varan Çarlık yönetimi 1864 yılında “Toprak ve Özgürlük” grubu liderlerini tutuklayarak bu devrimci grubu lağvetmiştir.

“Toprak ve Özgürlük” grubu liderleri tutuklandıktan sonra bir dönem pasivize olmuşlar ve eylemlerini gizli bir şekilde devam ettirmişlerdir. 1876 yılında “Toprak ve Özgürlük” grubu tekrar ortaya çıkarak daha milliyetçi bir çizgide yoluna devam etmiştir.

İkinci kez faaliyete geçen “Toprak ve Özgürlük” grubu üyeleri, amaçlarına kesin olarak ulaşabilmek için eylemlerinde silahı bu kez aktif bir şekilde kullanmışlardır. Hapishanedeki arkadaşlarına işkence edildiğinden ülke genelinde suikastları oldukça arttırmışlardır. Petrograd Emniyet Müdürü Trepov’a suikast girişiminde bulunmuşlar daha sonra da Kiev Jandarma Komutanı Geykin ve Üçüncü Şube yöneticilerinden General N.V. Mezentsev’i öldürmüşlerdir.¹⁰¹ “Toprak ve Özgürlük” grubu kendi adlarıyla yayınlamış oldukları gazetede, yapılan bu eylemlerin

¹⁰¹David C. Rapoport, *Terrorism Critical Concepts in Political Science*, 2006, s.278

hepsinin sistemli bir faaliyet olduğunu ve hükûmet tarafından uygulanan baskıcı rejim nedeniyle bu faaliyetlerin gerçekleştirildiğini bildiren bir yazı yayınlamışlardır.¹⁰²

“Toprak ve Özgürlük” tüm Rusya genelinde terör faaliyetlerine devam ederken Çarlık yönetiminde azınlıkta bulunan grupların bağımsızlıklarına kavuşmaları için de mücadele etmişlerdir. Rusya’daki herkesin can güvenliğinin tehlikede olduğu bu dönemden Çar II. Aleksandr da etkilenmiş ve 20 Nisan 1879 yılında Kışlık Saray’da gezintiye çıktığı bir sırada silahlı saldırıya uğramıştır. Güvenlik görevlilerinin yanında gerçekleştirilen bu saldırıda saldırgan, 5 el atış yapmasına rağmen atışların hiçbiri Çar’a isabet etmemiştir. Saldırıdan sonra Çar, hemen bir araca bindirilip uzaklaştırılırken saldırgan yakalanarak tutuklanmıştır. Çar’a suikast girişiminde bulunan bu kişi “Toprak ve Özgürlük” grubu üyesi devrimci Alexander Soloviev’dir. Alexander Soloviev tutuklandıktan sonra 28 Mayıs 1879 tarihinde idam edilmiştir. Yaşanan bu olaydan Çar II. Aleksandr yazmış olduğu hatıralarında “Tanrı üçüncü seferdir beni mucizevi biçimde ölümden kurtarıyor.” şeklinde bahsetmiştir.¹⁰³

Kışlık Saray’ın içinde korumaların ve güvenlik güçlerinin olmasına rağmen gerçekleşen bu saldırıdan sonra Çar, artık sarayın bahçesine bile çıkmaz bir hale gelmiştir. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Çar, terörün bitmesi için güvenlik güçlerine tam yetki verse de ülkedeki kaotik durumun artmasını engelleyememiştir. Ülkedeki anarşi ortamı yüksek seviyelerde olsa da 1863 yılı itibari ile devrimci harekette bir düşüş yaşanmış ve polis baskınları nedeniyle “Toprak ve Özgürlük” örgütsel oluşumunu tamamlayamadan varlığına son vermiştir.¹⁰⁴ Bu şartlar altında yeni bir aşırı sol grup olan “Narodnaya Volya” ortaya çıkmıştır.

¹⁰²Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.202.

¹⁰³Montefiore, *Romanovlar*, s. 453.

¹⁰⁴Kropotkin, *Bir Devrimcinin Anıları*, s.265.

2.2.7. Narodnaya Volya (Народная воля)

“Toprak ve Özgürlük” grubundan ayrılanlar 1879 yılında “Narodnaya Volya” (Halkın İradesi) grubunu kurmuşlardır.¹⁰⁵ Kendinden önceki gruplara göre çok daha aşırı olan bu yapılanmanın en büyük amacı Çar II. Aleksandr’ı öldürmektir. Bu amaçlarına ulaşmak için zaman kaybetmeden Çar II. Aleksandr’a yönelik yeni suikast faaliyetlerine başlamışlardır.

19 Kasım 1879 tarihinde Çar II. Aleksandr’ın bulunduğu tren “Narodnaya Volya” grubu tarafından Moskova yakınlarında demir yoluna döşenen bomba ile patlatılmıştır. Patlamanın şiddeti oldukça yüksek olmasına rağmen herhangi bir can kaybı yaşanmamış ve Çar, sağ kurtulmuştur. Çar II. Aleksandr bu saldırıdan sağ kurtulmayı başarsa da terör grupları daha etkili saldırılar gerçekleştirip Çar’ı öldürmeye kararlıdırlar. Terör gruplarının Çar’ı öldürmek için seçtikleri bir sonraki yer Kışlık Saray’dı. Çar’ı bizzat kendi kaldığı sarayda öldürmeye kararlı olan “Narodnaya Volya” grubu, eylemlerini gerçekleştirebilmek için bir plan yapmışlardır. Plana uygun olarak Narodnaya Volya” grup üyesi devrimci Stepan Nikolayevich Khalturin tamirci kılığında saraya girmiştir. 5 Şubat 1880 tarihinde Çar, öğle yemeği yediği sırada şiddetli bir patlama gerçekleşmiştir. Patlama sonucunda Çar, hayatta kalmayı başarsa da 11 asker ölmüş ve 56 kişi de yaralanmıştır.¹⁰⁶ Saldırı sonucunda patlamayı gerçekleştiren Khalturin arkadaşlarının yardımıyla güvenlik güçlerine yakalanmamak için Moskova’ya gönderilmiştir. II. Aleksandr’a yapılan beşinci suikasttan sonra ülkedeki köylü ayaklanmaları ve Çarlık yönetimine yönelik gösteriler ciddi boyutlara ulaşmıştır.

“Narodnaya Volya” grubunun Çar’ın sarayına kadar girip suikast düzenlemeleri ve saldırıyı gerçekleştiren kişilerin yakalanamaması ülke içindeki panik havasını bir paranoyaya dönüştürmüştür. Çarlık Rusya’sında oluşan bu terör atmosferi devrimin oluşması için âdeta bütün olanakları sağlamıştır. Devrim ortamının

¹⁰⁵Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.203.

¹⁰⁶Age, s.203.

oluşmasındaki önemli bir etken de terör gruplarının kullanmış olduğu yöntemlerde gizlidir. Terör grupları, ulaşılması zor olan silah ve patlayıcı maddelere çok kolay bir şekilde erişebilmekteydi. Maddi olarak da ulaşılması zor olan bu silahlara terör gruplarının rahat bir şekilde erişebilmeleri dış güçlerle olan ilişkilerini de göstermektedir. Bütün bu atmosfer terör gruplarının elini daha fazla güçlendirirken Çarlık yönetiminin her geçen gün daha da zayıflamasına neden olmaktadır.

İİ. Aleksandr'ı öldürmek için “Narodnaya Volya” grubu tekrar harekete geçerek geçmişte yaşanan başarısız suikast girişimlerine göre daha etkili, yeni bir plan yapmışlardır. Yapılan plana göre tören yürüyüşü sırasında Çar'a saldırı düzenlenecektir. Tarih 1 Mart 1881'i gösterdiğinde Çar II. Aleksandr, Anayasa Reform Yasası'nı imzaladıktan sonra resmigeçit töreni için yola çıkmıştır. Geçit töreni sırasında Narodnaya Volya grup üyesi Nikolay Rısakov, Çar'ın bulunduğu arabanın altına bomba atmış, atılan bombanın patlaması sonucu 14 yaşındaki bir çocuk ölmüş, çok fazla kişi de yaralanmıştır. Patlama çok şiddetli olmasına rağmen Çar II. Aleksandr bir kez daha hafif yaralı olarak kurtulmayı başarmıştır. II. Aleksandr, tam hayatta kaldığı için sevineceği sırada Narodnaya Volya” grubunun başka bir üyesi olan İgnatıy Grinevişkiy tarafından kendisine ikinci bir bomba daha atılmıştır. Bu saldırıda ağır yaralanan Çar II. Aleksandr, Kışlık Saray'a giderken hayatını kaybetmiştir.

İİ. Aleksandr'ın vefatı, başta Rusya olmak üzere bütün dünyada oldukça büyük bir yankı uyandırmıştır. Böyle bir saldırı, Rus güvenlik güçlerinin çaresizliğini gösterse de o yıllarda sadece Rusya'da değil Avrupa başta olmak üzere dünyanın pek çok bölgesinde devletin üst makamlarına yönelik suikast faaliyetleri gerçekleşmekteydi. Karl Marx'ın Komünist Parti Manifestosu'nda söylediği gibi komünizm hayaleti Avrupa'da dolaşmaya başlamıştı.¹⁰⁷

Çarlık Rusya'sının içinde bulunduğu bu kaotik ortamda en öne çıkan yapılanma “Narodnaya Volya” grubudur. Grup üyeleri, Çar II. Aleksandr başta olmak üzere Çarlık yönetimimin en üst düzey yöneticilerine suikastlar düzenleyip onları öldürmüşlerdir. Bu suikastlar haricinde, Rusya'da gerçekleşen ayaklanmalar ve

¹⁰⁷ Karl Marks ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*, (Çev. Nail Satlıgan) İstanbul 2016, s.9.

yönetime karşı yapılan gösterilerin meydana gelmesinde de grup üyelerinin önemli rolleri olmuştur. II. Aleksandr, serfliği kaldırıp Rusya'nın en reformist çarlarından biri olmasına rağmen terör gruplarının hedefi olmaktan kurtulamamıştır.

“Narodnaya Volya” grubunun en önemli özelliklerinden biri de 1902 yılında Sosyalist Parti'nin kurulmasına öncülük etmesidir. Narodnaya Volya grubu kendi içerisinde çok önemli isimleri barındırmaktaydı. Bu kişilerden biri de Aleksandr Ulyanov'dur. Başarılı bir öğrenci olan Aleksandr Ulyanov 1886 yılında Narodnaya Volya'ya üye olmuştur. Üye olduktan sonra 1887 yılında Çar III. Aleksandr'e yönelik suikast düzenlemekten yakalanmış ve diğer grup üyeleriyle birlikte idam edilmiştir. Aleksandr Ulyanov'un Rus tarihi için önemi Sovyetler Birliği'nin kurucusu Vladimir Lenin'in abisi olmasıdır. Abisinin asılması Lenin'in siyasi kariyerinde çok önemli bir rol oynamıştır. O güne kadar sosyalizmle ve sosyalist gruplarla çok fazla ilgisi olmayan Lenin'in bu olaydan sonra bütün yaşantısı değişmiştir. Abisinin idam edilmesinden sonra, Lenin'in tek amacı Rusya'daki Çarlık rejimini yıkıp sosyalist devrimin gerçekleşmesi için uğraşmak olacaktır.

2.2.8. III. Aleksandr Dönemi

13 Mart 1881 tarihinde, II. Aleksandr'ın, Narodnaya Volya grubu tarafından bombalı saldırı sonucu öldürülmesi üzerine tahta varis olan III. Aleksandr geçmiştir. III. Aleksander, babası ile tamamen zıt karaktere sahiptir. Babası yenilikçi ve modern bir çizgi çizerken III. Aleksander tamamen içe kapanık, muhafazakâr bir çizgidedir. Dönemin Rusya'sının paranoyak ve kaotik durumu Çar'ın daha da muhafazakâr bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur.

III. Aleksandr'ın ülkenin başına geçer geçmez yaptığı ilk icraat, babasının kabul ettiği anayasayı iptal etmek olmuştur. Daha sonra ülkedeki güvenlik önlemlerini en üst seviyeye çıkarmış ve Ortodoks Kilisesi'nin Çarlık yönetiminde daha etkili olmasını sağlamıştır. Çar III. Aleksandr'a göre Rusya'nın kurtuluşu ancak Rus değerlerine tekrar geri dönmekle gerçekleşebilirdi.

İİİ. Aleksandr'ın bir diğerk özelliğı de yabancı ölkelere yönelik aşırı şüpheciliğıdir. Başta Almanya ve Birleşik Krallık olmak üzere Avrupa'daki birçok devleti düşman olarak görmekte ve Rusya'da artan terör olaylarından dış mihrakları sorumlu tutmaktaydı. Daha sonra yapılan araştırmalarda İİİ. Aleksandr'ın çok da haksız olmadığı görölmüşür. Yapılan araştırmalarda Rusya'da artan bu terör dalgasının arkasında Avrupa devletlerinin istihbarat kuruluşları ve mason locaları gibi etkili cemiyetlerin olduğı kesin olarak belirtilmiştir.¹⁰⁸ Bunun yanında İİİ. Aleksandr,

terör faaliyetlerini artmasını sadece dış güçlere bağlamamakta, ölkesinde bulunan Fin, Leh ve Yahudi vatandaşlarının bulunduğı azınlık grupların da terörün artmasında etkili olduğunu düşünmekteydi. Çar İİİ. Aleksandr, özellikle Yahudilere yönelik derin bir nefret duymaktaydı. Babası İİ. Aleksandr'a düzenlenen suikastların hiçbirinde Yahudiler yer almamasına rağmen toplumda Çar İİ. Aleksandr'ı Yahudilerin öldürdüğüne yönelik bir algı oluşmuştur. Bu algı o kadar üst boyutlara ulaşmıştır ki Rusya'daki bütün olumsuzlukların kaynağı olarak Yahudiler görölmeye başlanmıştır.

İİİ. Aleksandr'ın baskıcı tutumuyla Rusya'nın bütün bölgelerinde, Yahudilere yönelik şiddet, yağma ve eziyetler o kadar üst boyutlara ulaşmıştır ki 1881 yılından sonra her yıl 60 binden fazla Yahudi Rusya'dan ayrılıp Amerika'ya gitmiştir.¹⁰⁹ Avrupa devletlerinin tepkisine neden olan Çar İİİ. Aleksandr'ın bu baskıcı yönetim şeklinden en fazla zarar gören azınlık grubu Yahudiler olsa da diğerk azınlık gruplar da zorlamalara ve baskıya maruz kalmışlardır.

İİİ. Aleksandr'ın sert ve tavizsiz yönetimi, kaynayan Rus toplumunun daha da alevlenmesine neden olmuştur. Çar İİİ. Aleksandr, Rusya'yı aşırı Ortodoks ve Rus milliyetçisi kimliğı ile yönetmek istese de hesaba katmadığı bir durum vardı. 1897 yılında yapılan bir genel sayıma göre 146 dilin konuşulduğı Rusya'da yaklaşık olarak 104 farklı millet yaşamaktaydı. Böyle çok uluslu bir imparatorlukta Ruslar, nüfusun yalnızca yüzde 44'ünü oluşturmaktaydı.¹¹⁰ Bundan dolayı İİİ. Aleksandr'ın Rus olmayan milletlere yönelik sert tutumu toplumda telafisi olmayan yaralara neden

¹⁰⁸Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.207.

¹⁰⁹Montefiore, *Romanovlar*, s. 482.

¹¹⁰Montefiore, *Romanovlar*, s. 482.

olmaktaydı. Oluşan bu baskıcı tutuma bir de ülkede yaşanan ekonomik sorunlar eklenince Çarlık Rusya'sında yaşam giderek zorlaşmıştır.

İİİ. Aleksandr'ın tahtta kaldığı dönem içerisinde yaptığı en önemli işlerden biri 1894 yılında Fransa ile imzaladıkları ittifak antlaşması olmuştur. Bu antlaşma ile Birleşik Krallık ve Almanya'dan gelebilecek tehditlere yönelik iki ülkenin ortak çıkarlarının korunması sağlanmıştır.¹¹¹ Ayrıca bu antlaşma, I. Dünya Savaşı'nda İtilaf ve İttifak Devletleri'nin belirlenmesinde de kilit rol oynamıştır.

Çarlık Rusya'sı hem ekonomik olarak hem de ülke genelinde yaşanan büyük sorunlar ile mücadele ederken kimsenin beklemediği bir durum yaşanmıştır. Hayatı boyunca çok az hastalanan İİİ. Aleksandr hastalanmış ve 1 Kasım 1894' te vefat etmiştir. İİİ. Aleksandr'ın yerine tahta, Rusya'nın son çarı İİ. Nikolay geçmiştir.

2.2.9. İİ. Nikolay Dönemi

İİİ. Aleksandr'ın ani vefatıyla Rus tahtına geçen İİ. Nikolay, kendini birden derin bir siyasi atmosferin içinde bulmuştur. Her ne kadar iyi bir eğitim almışsa da babasının ani vefatı neticesinde yirmi altı yaş gibi genç bir yaşta Rus tahtına geçmek zorunda kalmıştır. İİ. Nikolay'ın bu süreçte en büyük yardımcısı amcası Grandük Sergei Alexandrovich olmuştur. Sergei Alexandrovich sıkı bir askeri disiplinle yetişmişti ve tıpkı İİİ. Aleksandr gibi sert bir mizaca sahipti. Bu karakteristik özelliğini ülke yönetimine de yansıtan Sergei Alexandrovich, özellikle verdiği sert kararlarla halkın tepkisini çekmekteydi. Terör gruplarının da dikkatini çeken Alexandrovich, terör gruplarının bir numaralı hedefi haline getirmiştir.

Romanov hanedanlığının en zor döneminde tahta geçen İİ. Nikolay hem hanedanlığı korumak hem de Çarlık Rusya'sını güçlü bir hale getirmek için çalışmalara başlamıştır. İİ. Nikolay her ne kadar Rusya'nın refaha kavuşması için elinden geleni yapmaya çalışsa da ülkenin bulunduğu anarşist ortam buna çok fazla izin vermemekteydi. Avrupa'da 19. yüzyılın başlarından itibaren başlayan ekonomik

¹¹¹ Age, s.492.

kriz en çok Çarlık Rusya'sında hissedilmekteydi. Krizin Rusya'da daha çok hissedilmesindeki en önemli etken ülkede yaşanan gelir adaletsizliğidir. Halk ile zengin zümre arasındaki bu gelir adaletsizliği Rusya'daki sosyalist görüşün giderek artmasını sağlamaktaydı. Bu şartlar içerisinde 1898 yılında Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi birinci kurultayını yapmıştır. Kurultayın ardından Sibirya'daki sürgünden dönen Vladimir İliç Lenin, sosyalist cephede ön plana çıkmaya başlasa da güvenlik güçlerinin takibinden kurtulmak için Avrupa'ya kaçmıştır.¹¹²

Lenin, faaliyetlerine yurtdışında devam ederken Çar II. Nikolay da ülkesini refaha kavuşturmanın yollarını aramaktaydı. Bu doğrultuda, II. Nikolay, eski bir Rus siyasi geleneğini denemeye karar vermiştir. Bu geleneğe göre içte güçlü olmanın yolu dışarıda kazanılan başarılarla bağlıdır. Bu şartlar altında Avrupa'nın tamamı neredeyse Almanya'nın etkisi altına girdiği için II. Nikolay, gözünü doğuya dikmiştir.¹¹³ Doğuda Japonya, Çin'e karşı bir zafer kazanmış ve hızlı bir şekilde kendi imparatorluğunu kurma yolunda adımlar atmaktaydı. Kazanılan bu zafer sonucunda Çin'den pay almak isteyen Japonya, Çarlık Rusya'sı ile karşı karşıya gelmiştir. Trans Sibirya demir yolunun tamamlanmasından ardından Uzakdoğu'da güç kazanan Rusya, Japonya'nın yayılcı politikasından rahatsız olmuş ve iki ülke arasında savaş davulları çalmaya başlamıştır.

2.2.10. Rus-Japon Savaşı

Shimonoseki Antlaşması sonucunda Mançurya Bölgesi'ni ele geçiren Japonya, Avrupa ülkelerinin tepkisiyle karşılaşmıştır. Bu tepkilerden en büyüğü Çarlık Rusya'sından gelmiştir. Japonya 19. yüzyılın sonlarına doğru sanayi ve eğitim alanlarında büyük atılımlar yapmış ve bu gücünü askeri alana da taşımıştır. Askeriyenin, sanayinin ve eğitimin yanında modern istihbaratın da ülkeler için ne

¹¹²Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.216.

¹¹³Montefiore, *Romanovlar*, s. 517.

kadar önemli olduğunu anlayan Japonya, bu alana yönelik de ciddi yatırımlar yapmıştır.

Şangay Bölgesi yakınlarında kendi okullarını kuran Japonya, burada daha sonra orduya hizmet edecek ajanlar yetiştirmeye başlamıştır.¹¹⁴

Altyapı faaliyetlerinin yanında Japonya, uluslararası alanlarda da önemli icraatlar gerçekleştirmiştir. Bunlar içerisinde en önemlisi Ocak 1902 yılında Birleşik Krallık ile bir savunma antlaşması imzalanmış ve Çarlık Rusya'sı yalnız bırakılmıştır.¹¹⁵

Bu antlaşma ile yalnız kalan II. Nikolay, danışmanlarının Japonya'ya yönelik küçümseyici konuşmaları nedeniyle de Uzakdoğu'da çok fazla asker bırakmamıştır. Rus donanmasının büyük bir bölümü de Baltık Bölgesi'ndedir. Ruslar bu küçümsemenin bedelini çok ağır ödemiş, Japonlar ani bir baskın ile Port Arthur limanına saldırıp Rus Donanmasına büyük zarar vermişlerdir. Kimsenin beklemediği bu saldırıyı bir tiyatro oyununda öğrenen II. Nikolay, şoka uğramıştır. Rusya'nın bu durumda yapabileceği çokta fazla bir şey yoktur çünkü bölgede az sayıda asker bırakmıştır. Yapılacak yeni bir sevk için Trans Sibirya demir yollarının kullanılması gerekmektedir ve bunun gerçekleşebilmesi için de minimum 50 günlük bir yol süresine ihtiyaç vardır. Donanmanın büyük bir bölümünün de Baltık Bölgesi'nde olması II. Nikolay'ın elini kolunu bağlamaktaydı. Bu şartlar altında Japon ordusu hiçbir Rus karşı müdafaasıyla karşılaşmadan Kore'ye girmeyi başarmıştır.¹¹⁶

Japonya'nın kazandığı bu başarının arkasında, oluşturulan derin istihbarat ağının büyük payı vardır. Rus-Japon savaşı sırasında Mançurya'daki Ussuri Bölgesi'nde Japon ajanlar; tüccar, kuaför, çamaşırcı, otel görevlisi ve genelev çalışanı gibi işlerde çalışarak Rusya hakkında bilgi toplamaktaydılar. Bunların yanında

¹¹⁴B. Н Клембовский, *Тайные разведки (военное шпионство)*, 2019, s.27.

¹¹⁵Montefiore, *Romanovlar*, s. 529.

¹¹⁶Montefiore, *Romanovlar*, s. 533.

Japonlar, bölgede bulunan Yahudi, Yunan, İngiliz ve Avusturyalılara para ödeyerek de Rusya ile ilgili istihbarat almaktaydılar.¹¹⁷

Japonya istihbarat alanında bu kadar başarılı iken Çarlık Rusya'sı bunun tam tersi bir görünüm çizmekteydi. Rus-Japon Savaşı başlamadan önce 20. yüzyılın başlarında Savunma Bakanı Kuropatkin II. Nikolay'a yazdığı raporda içerde ve dışarda ülkenin büyük bir istihbarat açığının olduğunu belirtmiştir.¹¹⁸

Japon saldırıları ve ülkede artan anarşi ortamı neticesinde Çarlık Rusya'sının çok fazla bir direnci kalmamış, Japonya ise finansal olarak aşırı yıpranmıştır. Bu şartlar altında ABD başkanı Theodore Roosevelt'in arabuluculuğuyla 5 Eylül 1905 tarihinde Portsmouth Antlaşması imzalanmıştır. Portsmouth Antlaşması Çarlık Rusya'sı için şaşırtıcı bir şekilde ılımlı bir antlaşma olmuştur. Bu antlaşma neticesinde Sahalin Adası'nın yarısı Japonya'ya bırakılırken Rusya, hiçbir maddi tazminat ödememiştir.¹¹⁹

Portsmouth Antlaşması ile Çarlık Rusya'sının Japonya'ya karşı çok büyük bir kaybı olmadığı gözükse de etkileri çok büyük olmuştur. İlk olarak, tarihte ilk kez Asyalı bir devlet Avrupalı bir devlete karşı zafer kazanmıştır. İkinci olarak II. Nikolay'ın danışmanlarının yanlış bilgi ve tenkitleri neticesinde adeta savaş daha başlamadan kaybedilmiş ve ülkedeki istihbarat açığının boyutları ortaya çıkmıştır. Son olarak da ülkedeki kaotik durumu yumuşatma adına Japonya'ya karşı gerçekleştirilen bu savaş, tamamen ters bir etki yaratmış, ülkedeki anarşist durumun azalması bir yana bu savaştan sonra yanan ateşin üstüne adeta kızgın yağ dökülmüştür.

¹¹⁷ Клембовский, *Тайные разведки (военное шпионство)* s.17.

¹¹⁸ Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.215.

¹¹⁹ Montefiore, *Romanovlar*, s. 540.

2.3. 1905 DEVRİMİ ÖNCESİ RUSYA'DA GERÇEKLEŞEN ÖNEMLİ OLAYLAR VE 1905 DEVRİMİ

Rus-Japon Savaşı'nın devam ettiği süreçte ülke genelinde çok önemli olaylar yaşanmaktaydı. İlk devrim ateşi 1904 yılında St. Petersburg'daki Putilov Fabrikasında başlamıştı. Putilov Fabrikası'nda greve başlayan işçiler Rusya'nın birçok bölgesinden destek bulmuşlar ve kısa sürede grev, ülke geneline yayılmıştır. Bu grevlerin ardından Çarlık yönetimine yönelik tepkiler artmış ve halk bizzat çarın bulunduğu Kışlık Saray'a giderek barışçıl yollardan sorunlarını anlatmak istemişlerdir. Barışçıl anlamda yapılacak olan bu görüşme, Rusya için büyük bir felaketle sonuçlanmıştır.

2.3.1. Kanlı Pazar

21 Ocak 1905 tarihinde ülkenin bulunduğu kötü durumu Çar II. Nikolay'a dilekçe sunarak anlatmak isteyen bir grup işçi topluluğu Kışlık Saray'ın önünde toplanmıştır. Kışlık Saray'a gelen bu işçi topluluğunun başında Gapon isimli sosyalist bir rahip bulunmaktaydı. Gapon aslında bir polis ajanıdır ve Rus güvenlik birimi olan Okhrana'da çalışan yetkili kişileri kandırarak gelen işçilerin Çar II. Nikolay'a yalnızca bir dilekçe sunacakları yönünde onları ikna etmiştir.¹²⁰

22 Ocak 1905 yılında Çarlık Rusya'sı, Japonya ile savaşını sürdürürken Gapon, binlerce işçiyi Kışlık Saray'a yürütmüştür. Güvenlik güçlerinin dur ihtarına uymayan kalabalık halk, yürüyüşe devam etmiştir. Yürüyüşe devam eden halkı bir türlü durduramayan güvenlik güçleri, silaha sarılmış ve korkunç bir katliam gerçekleşmiştir. Gerçekleşen çatışmada bini aşkın kişi ölürken binlerce kişi yaranmıştır. Bu olay tarihe Kanlı Pazar olarak geçerken ülke genelinde hoşnutsuzlukları da alevlendirmiştir.

¹²⁰Montefiore, *Romanovlar*, s. 538.

Yaşanan bu olay neticesinde II. Nikolay'ın otoritesi sarsılmış, 1905 Devrimi'nin kırılcımları da atılmıştır.

Kanlı Pazar'dan sonra ülkedeki terör eylemleri giderek artmaya başlamıştır. Bu terör eylemlerinin en önemlilerinden biri de Grandük Sergei Alexandrovich yapılan suikasttır. 4 Şubat 1905 yılında Moskova'daki Kremlin Sarayı'nda aracına bomba atılması sonucu Grandük Sergei Alexandrovich hayatını kaybetmiştir Sergei Alexandrovich'in suikast sonucu hayatını kaybetmesi Çarlık yönetimini doğrudan etkilemiştir. Sergei Alexandrovich, II. Nikolay'ın amcasıydı ve alınan önemli kararların arkasında çoğunlukla o vardı. Sergei Alexandrovich'in bir diğer özelliği de reform karşıtı ve gelenekçi bir yapıya sahip olmasıydı. Bundan dolayı da yenilikçilerin ve aşırı sol grupların hedefi olmuştur. Amcasının suikast sonucu öldürülmesi üzerine II. Nikolay, köylülerden alınan verginin azaltılması ve kişisel özgürlükler gibi birçok alanda yerel halka haklar verilmesini sağlamıştır.

2.3.2. 1905 Devrimi

Kanlı Pazar'ın yaşanmasının ardından grev ve işçi eylemleri tüm Rusya'ya yayılmıştır. Bu grevlerin üzerine bir de II. Nikolay'ın amcası Sergei Alexandrovich'in suikast sonucu öldürülmesi ülkede anarşist ortam iyice yükseltmiştir. Bu yaşananların ardından II. Nikolay parlamenter sisteme geçmeye yönelik adımlar atmıştır. İlk adım olan Rus İmparatorluğu Devlet Duma'sı halkın çok fazla etkili olamadığı, göstermelik olarak kurulan bir parlamenter sistemdir. Halkın iradesinin yansıtılmadığı bu meclise yönelik tepkiler kısa sürede artmış ve ülkede işçi gruplarının gösterileri tekrar başlamıştır. Ekim ayında grev faaliyetleri tüm ülkeye yayılarak Sergey Vitte ve Alexis Obolenskii tarafından yazılan Ekim Manifestosu Çar II. Nikolay'a sunulmuştur. II. Nikolay, Ekim Manifestosu'nu imzalamak için gönüllü olmasa da yaşanan grev ve

protestoların artmasıyla 30 Ekim 1905 tarihinde manifestoyu imzalamak zorunda kalmıştır.¹²¹

Ekim Manifestosunun imzalanması halkın büyük bir kesimi tarafından olumlu karşılanmış ama sosyalist gruplar için bu yeterli görülmemiştir. Sosyalistler, Çarlık rejimini devirmek için hareket geçmişlerdir. Rus-Japon Savaşı'ndan dönen askerlerin de sosyalist gruba katılmasıyla olaylar iyice şiddetlenmiştir. Gösteriler, Moskova Ayaklanması olarak adlandırılan olaya dönüşmüştür. Moskova Ayaklanmasının baş aktörlerinden biri olan sosyalist yazar Maksim Gorki'dir. Yaşanan bu ayaklanmalar neticesinde Çarlık kuvvetlerine bağlı Kazak Birliği, Moskova'da gerçekleşen ayaklanmayı 18 Aralık 1905 tarihinde çok sert bir şekilde bastırmıştır. Bolşeviklerin gerçekleştirdiği bu ayaklanma sonucu binlerce kişi ölmüştür. Başarısız olarak görülse de bu ayaklanma, ileride yaşanacak olayların provası niteliği taşımaktadır. Bununla ilgili olarak Lenin *“Eğer 1905'in genel provası olmasaydı 1917 Ekim Devrimi'nin zaferi olanaklı olmazdı.”* demiştir.¹²²

1905 Devrimi sonunda Çarlık yönetimi bazı temel hak ve özgürlükleri tanımak zorunda kalsa da ülke genelindeki yönetim şekli iyice sertleşmiş, yönetim karşıtlarına yönelik binlerce idam gerçekleşmiştir. Potemkin Zırhlısında yaşanan ayaklanmalar ve Rus-Japon Savaşı'ndan dönen askerlerin gösterilere katılmaları sonucunda Divan-ı Harp Mahkemeleri kurularak çok sayıda askeri personel idam edilmiştir. Sonuç olarak 1905 Devrimi, Çarlık yönetimi tarafından sert bir şekilde bastırılmış olsa da ileride yaşanacak olayların öncüsü olmuştur.

2.4. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE BOLŞEVİK DEVRİMİ

Rus-Japon Savaşı ve 1905 Devrimi'nin ardından Çarlık yönetimi büyük yaralar almış olsa da hâlâ ülke yönetimindeki en etkili kişi Çar II. Nikolay'dı. 20. yüzyıl,

¹²¹O. B. Теребов, “МАНИФЕСТ 17 ОКТЯБРЯ 1905”, *Большая российская энциклопедия*, https://bigenc.ru/domestic_history/text/2183015, (Erişim:09.06.2020).s.1.

¹²²Ekim, “Ekim Devriminin 80. Yıldönümü”, 1 Kasım 1997, s.24.

Çarlık Rusya'sında savaşlar ve isyan dalgalarıyla başlamıştır. Çarlık Rusya'sı için zor geçen bu dönem, Avrupa için de savaş davullarının içten içe çalmaya başladığı yıllardır. Almanya'nın sanayileşmeye geç ama hızlı bir şekilde başlaması başta Birleşik Krallık ve Fransa olmak üzere bütün emperyalist ülkeleri tehdit etmekteydi. Alman firmaları o kadar üst seviyelere ulaşmıştır ki dönemin süper gücü olarak adlandırılan Birleşik Krallık bile hiçbir alanda Almanya ile rekabet edemez duruma gelmiştir. Sanayisi güçlü olan Almanya'nın yeni sömürge arayışları, onu diğer sömürgeci ülkelerle karşı karşıya getirmiştir. Böyle bir dönemde ülkelerin karşı karşıya gelmeleri için küçük bir kıvılcım bile yeterliydi ve o kıvılcım da Avrupa'nın o dönemde en sorunlu bölgesi olan Balkanlar'dan gelmiştir.

28 Haziran 1914 tarihinde eşiyle birlikte Saraybosna ziyareti gerçekleştiren Avusturya Arşidükü Franz Ferdinand, Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip tarafından arıcında suikasta uğramış ve hayatını kaybetmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde Gavrilo Princip'in Kara El olarak bilinen milliyetçi bir örgütün üyesi olduğu ve Sırp Askeri İstihbarat Şefi Albay Dragutin Dimitrijevic tarafından eğitildiği belirlenmiştir.¹²³

Sırbistan'a saldırmak için yıllardır fırsat bekleyen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bu suikast ile önemli bir fırsat yakalamıştır. Saldırı öncesi Almanya'nın desteğini alan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, saldırı için seferberlik planlarına başlamıştır. Yıllarca Slavların hamisi görevini yerine getiren Çarlık Rusya'sı bu durumda Sırbistan'ı desteklemek zorunda kalmıştır. Rus yöneticiler arasında büyük bir çoğunluk bu savaşa karşıydı. Rusya İçişleri Bakanı Petro Durnov, II. Nikolay'a ilettiği raporda Rus-Japon savaşı sonrasında Rusya'nın yeni bir savaşa hazır olmadığını ve olası bir savaşta alınacak olan yenilginin kitleleri hareketlendirip bir devrime neden olabileceği yönünde Çar II. Nikolay'ı uyarmıştır.¹²⁴

İİ. Nikolay da savaşa girme konusunda çok istekli olmasa da şartlar onu buna zorlamaktaydı. Çarlık Rusya'sı için önemli bir avantaj ise, 1892 yılında Fransa ile

¹²³Montefiore, *Romanovlar*, s. 588.

¹²⁴Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.222.

imzaladıkları Alman-Avusturya cephesine karşı müttefiklik antlaşmasıdır.¹²⁵ Almanya ile karşı karşıya gelinebilecek herhangi bir savaşta Fransa gibi önemli bir müttefike sahip olmak elini güçlendirmekteydi. Fransa ile müttefiklik gerçekleşmişse de Çarlık Rusya'sının Birleşik Krallığa yönelik güvensizliği devam etmekteydi. Bu güvensizlik ortamı her iki ülke için yıllardır devam eden bir süreçtir. Hatta bazı tarihçilere göre II. Nikolay'ın tahttan indirilme projesinin mimarları Birleşik Krallık ve Alman istihbaratıdır.¹²⁶

Avusturya, Belgrad'ı bombalamaya başladığında Rusya'nın seferberlik için dahi çok zamanı kalmamıştır. Bu süreçte II. Nikolay'ın savaşı reddetme veya Alman safına geçme gibi bir durumu söz konusu değildir çünkü bu, 1892'den beri izlenen dış politikanın tam tersine çevrilmesi anlamına gelmekteydi.¹²⁷ Böylesine bir ortamda 3 Ağustos itibarıyla savaş, bütün Avrupa'ya yayılmıştır.¹²⁸

Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından savaşın seyrini değiştirecek en önemli olaylardan birisi Osmanlı Devleti'nin ittifak cephesinde savaşa dâhil olmasıdır. Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil olması hem daha fazla cephe açılarak Almanya'nın nefes almasını sağlamış hem de savaşın uzamasına neden olmuştur. Çarlık Rusya'sı açısından da Osmanlı Devleti'nin Almanya tarafında savaşa girmesi büyük bir önem arz etmekteydi. Çarlık Rusya'sı için Osmanlı Devleti, bir sınır komşusundan çok daha fazlasıdır. İki ülke arasındaki ebedi düşmanlığın sebebi Rusların, Boğazlara ve oradan sıcak denizlere ulaşma arzusudur. Çarlık Rusya'sının 18. yüzyıldan başlarından itibaren gelişen ekonomisinde ihracat ürünleri büyük bir önem arz etmekteydi ve bu ihracatın gerçekleştiği en önemli şehir Odesa'dır. Odesa'dan hareket eden gemilerin gidecekleri yere ulaşmak için rotalarını İstanbul ve Çanakkale Boğazları oluşturmaktaydı. Bundan dolayı da Çarlık yönetimi için Boğazların önemi her geçen gün artmaktaydı. 1911 yılında Osmanlı Devleti, Libya için İtalyanlar ile bir savaş yapmış ve bir süreliğine boğazları kapatmak zorunda kalmıştır. Bu olayın ardından

¹²⁵Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.101.

¹²⁶Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.222.

¹²⁷Montefiore, *Romanovlar*, s. 593.

¹²⁸Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.111.

Rus ihracatında önemli bir azalma meydana gelmiş ve II. Nikolay Bakanlarına en kısa sürede Boğazları ele geçirmeyi tavsiye etmiştir.¹²⁹ Gelişen ihracat sayesinde Boğazlar, Ruslar için o kadar hayati bir anlam taşımaya başlamıştır ki Osmanlı Devleti'nin zayıflığı bile büyük bir lütuf olmaktan çıkmıştır.¹³⁰

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun İttifak cephesinde yer almasıyla birlikte Çarlık Rusya'sının yıllardır beklediği fırsat ayağına gelmiştir. İstanbul'u ve kendileri için hayati öneme sahip olan Boğazları artık ele geçirebileceklerdir. Osmanlı Devleti'nde ülke yönetimine İttihat ve Terakki Partisi geçmiş ve böylece ülkelerinin ömrünü uzatıp tam bağımsızlık için hayatlarını verebilecek olan genç subaylar ülke yönetiminde yer almışlardır.

Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil olmasının ardından hem Batı Cephesi'nde Almanya'yı rahatlatmak hem de Rusya'yı bir an önce savaş dışı bırakmak adına Kafkas Cephesi açılmıştır. Bu cephenin açılmasını Osmanlı Devleti'ne yüklü miktarda finansal destek sağlayan Almanya istemiştir çünkü Ruslara karşı üstünlük sağlayamadıkları Batı Cephesi'nde zor durumdaydılar. Osmanlı kurmayları tarafından gerçekleştirilecek olan bu taarruza soğuk hava koşulları nedeniyle birçok karışık fikirler oluşmuşsa da Almanların baskılarına daha fazla dayanamayarak operasyonu başlatmışlardır. Tarihe Sarıkamış Harekâtı olarak geçen olan bu olay, 22 Aralık'ta gerçekleşmiş ve Osmanlı Devleti için felaketle sonuçlanmıştır. Soğuk hava şartları ve askeri malzeme yetersizliği nedeniyle binlerce asker daha savaşmadan hayatını kaybetmiş ve 1918 yılına kadar Osmanlı güçleri Kafkas Bölgesi'nde yalnızca savunma pozisyonunda kalmıştır.¹³¹ Bu hezimetten sonra Çarlık kuvvetleri Osmanlı içlerine kadar ilerleyip büyük avantaj sağlamışlardır.

I. Dünya Savaşı süresince Çarlık Rusya'sı yalnızca Osmanlı Devleti'ne karşı başarılar elde etmekle kalmamış, 1916 yılında Galiçya Bölgesi'nde General Brusilov yönetimindeki Çarlık ordusu, Avusturya-Macaristan güçlerine de ağır bir darbe

¹²⁹Montefiore, *Romanovlar*, s. 573.

¹³⁰Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.31.

¹³¹Age, s.129.

indirmiştir. Yaklaşık 425 bin esirin alındığı bu galibiyet neticesinde Avusturya-Macaristan'ın savaşa devam edebilmesi Almanya'nın desteği sayesinde olmuştur.¹³²

Cephede Çarlık Rusya'sı için çoğu şey yolunda gibi gözükse de ülke içinde büyük sıkıntılar yaşanmaktaydı. 1914 yılının sonlarında Çarlık Rusya'sı-Almanya arasında savaşta 5 ay gibi kısa bir sürede Rusya 1, 8 milyon asker kaybetmiştir. Yaşanan bu kayıpların yanında Çarlık ordusundaki yozlaşmalar da gün yüzüne çıkmaya başlamıştır.¹³³ I. Dünya Savaşı'nın başlarında Tannenberg Muharebesi'nde Almanlara karşı ağır bir yenilgi alan Çarlık Rusya'sı için Batı Cephesi de kapanmış durumdaydı.¹³⁴

Çarlık Rusya'sı için I. Dünya Savaşı'ndaki en önemli savaşlardan biri de Çanakkale Savaşı'dır. Bu savaşa Rusya katılmamış olsa da yarattığı etkiden Osmanlı Devleti'yle birlikte en çok etkilenen ülke olmuştur. Tannenberg Muharebesi neticesinde Almanya, İngiltere ve Fransa'nın batıdan Çarlık Rusya'sına yardım ve destek sağlamasını engellemiştir. Rusya için Batı Bölgesi'nin kapanması İtilaf Devletleri'ni başka bir güzergâh aramaya sevk etmiştir. Bunun için de daha savaşın başında planlanan Çanakkale seferi tekrar gündeme gelmiştir. Çanakkale Boğazı bulunduğu konum itibarıyla çok büyük bir önem arz etmekteydi. Buranın alınmasıyla kolayca İstanbul işgal edilebilecek ve Osmanlı Devleti savaş dışı bırakabilecektir. Osmanlı Devleti'nin savaş dışı kalması ile İtilaf Devletleri boğazlar üzerinden kolaylıkla Rusya'ya yardım götürebileceklerdir.

I. Dünya Savaşının en kilit muhaberelerinden biri olan Çanakkale Savaşı 19 Şubat 1915'te İtilaf Devletleri'ne bağlı güçlerin saldırısıyla başlamıştır. Çanakkale Savaşı hem denizde hem de karada yapılması nedeniyle iki aşamalı bir savaştır. Bir seneye yakın süren ve her iki tarafın da büyük kayıplar verdiği bir savaş olmuştur. Osmanlı Devleti, Çanakkale Savaşı'nda dönemin iki süper gücü olan Birleşik Krallık ve Fransa'yı yenerek hem kendi adına hem de İttifak güçleri adına çok önemli bir zafer

¹³²Montefiore, *Romanovlar*, s. 612.

¹³³Age, s.599.

¹³⁴Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.117.

kazanmışlardır. İtilaf Devletleri'nin hiç beklemediği bu yenilgi, savaşın genel durumunu da değiştirmiştir. Osmanlı Devleti, bu başarılı savunmayla savaşın süresini uzatırken İtilaf Devletleri'nin de Çarlık Rusya'sına yardım ve destek götürmesini engellemiştir. Çanakkale Savaşı'nın Çarlık Rusya'sı üzerinde oldukça büyük etkileri olmuştur.

Rusya'nın Polonya ve Baltık'taki Kurland Bölgesi'ni Almanya'ya kaptırması ve ardından İtilaf Devletleri'ni gerçekleştirmiş olduğu Gelibolu Seferi'nin başarısız olması sonucu Rusya, derin bir ekonomik krize girmiştir.¹³⁵

Rusya'daki bu derin kriz, ülkedeki sosyalist fikirlerin tekrar artmasına neden olmuştur. Çarlık idaresindeki yöneticiler de yaklaşan devrim dalgasının farkına varmışlar, 1916 yılının sonlarında İsveç'teki Alman Büyükelçiliği ve Avusturya-Macaristan yetkilileriyle barış görüşmeleri için iletişime geçmişlerdir.¹³⁶ Bu girişimler, yönetimde oluşan çatlaklar nedeniyle sonuç vermemiş ve Rusya savaşa devam etmek zorunda kalmıştır.

Çarlık Rusya'sı savaşa devam etse de 1917'ye gelindiğinde cephe gerisinde moraller bozulmaya, enflasyon artmaya başlamış ve gıda sıkıntısı da hat safhaya ulaşmıştır.¹³⁷ Rusya içerisindeki bu karışıklık, cephelere de yayılmaya başlamış, askerler arasında hoşnutsuzluk üst noktalara gelerek komutanlar erleri cephede tutmakta zorlanmıştır. Rus askerlerinin memnuniyetsizliği Osmanlı istihbarat raporlarına da yansımıştır. Bu raporlarda, Kafkas Bölgesi'nde hizmet eden Rus askerlerinin Osmanlı askerlerinden bile düşük ücret aldığı ve askeri üniformaların dahi oldukça kötü durumda olduğu belirtilmiştir.¹³⁸

Sonuç olarak I. Dünya Savaşı süresince Çarlık Rusya'sının içinde bulunduğu kaotik durum ve cephede her geçen gün artan asker kaçaklarıyla birlikte ülke devrim sürecine girmeye başlamıştır.

¹³⁵ Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.141.

¹³⁶ Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.229.

¹³⁷ Montefiore, *Romanovlar*, s. 613.

¹³⁸ Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.109.

2.4.1. Şubat Devrimi

Derinleşen ekonomik krizden ve savaşın etkilerinden bunalan halk, mevcut düzeni protesto etmek amacıyla 23 Şubat'ta (Gregoryen takvime göre 8 Mart) Petograd'da gösteri düzenlemiştir. Çar II. Nikolay, ülkede artan hoşnutsuzluğun farkındadır ve oluşabilecek isyanlara karşı orduyu hazırlayıp protestoları bastırmak için göndermişse de beklediği sonucu alamamıştır. Çara bağlı kuvvetlerle protestocular arasında yaşanan çatışmada 1443 kişi hayatını kaybetmiştir.¹³⁹ Bu kadar kaybın yaşanmasına rağmen Çarlık kuvvetine bağlı güçler, protestoları durdurmayı bir türlü başaramamıştır. Bu başarısızlıktaki ana etken, Romanov iktidarının dayanağı ordu ve çara bağlı generallerken daha alt kademe hizmet eden askerlerin devrimi desteklemesidir.¹⁴⁰ 26 Şubat'ta Bolşevikler halkı silahlı mücadeleye çağırış ve Petograd'ı tamamen ele geçirmiştir.¹⁴¹ 27 Şubat'ta toplanan Devlet Duma'sı geçici bir hükûmet kurulması yönünde karar almış ve İsviçre'de bulunan Vladimir Lenin'e Rusya'da kurulacak olan bu geçici hükûmeti desteklemesi yönünde talimat vermiştir. Kendi başkentinde düzeni sağlayamayan II. Nikolay, miladi takvime göre 15 Mart'ta tahtından çekilmiştir.¹⁴² Bu olay, tarihe Şubat Devrimi olarak geçmiş ve Rus İmparatorluğu için her şeyin sona ermesi anlamına gelmiştir. Geçici hükûmet, II. Nikolay'dan sonra taht için Mihail Romanov'a teklif götürse de güvenlik gereğiyle Mihail Romanov bunu kabul etmemiş ve 300 yıllık Romanov hanedanlığı bu şekilde son bulmuştur.¹⁴³

¹³⁹Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.230.

¹⁴⁰Montefiore, *Romanovlar*, s. 638.

¹⁴¹Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.230.

¹⁴²Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.174.

¹⁴³İlber Ortaylı, "Rusya'yı 300 Yıl Yöneten Hanedan" *Milliyet*, 19 Şubat 2012, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/rusya-yi-300-yil-yoneten-hanedan-1504972>, (E.T:13.03.2021), s.1.

2.4.2. Geçici Hükûmet Dönemi

Bolşevikler, bütün çabalarına rağmen kurulan geçici hükûmette azınlık durumunda kalmışlar ve yönetimde söz sahibi olamamışlardır. Geçici hükûmetin başına Aleksandr Fyodoroviç Kerenski geçmiştir. Kerenski yönetimindeki geçici hükûmet, bir yandan I. Dünya Savaşı'nı yönetirken bir yandan da çara bağlı güçlerle devrimciler arasında denge politikası yürütmek zorunda kalmıştır. Bu denge politikasını yürütürken de dengeleri değiştirecek bir olay yaşanmıştır. İsviçre'de bulunan Vladimir Lenin ve diğer Rus mülteciler, Çarın tahttan çekilmesinin ardından Rusya'ya gelmek için hazırlıklara başlamışlardır. Lenin ve arkadaşları en kısa sürede Rusya'ya gelip devrimi sonuçlandırmak isteseler de içinde bulundukları durum buna uygun değildir. I. Dünya Savaşı hâlâ devam etmekte ve Almanya, Rusya'ya giden bütün yolları kapatmaktadır. Şartlar, Lenin'in Rusya'ya ulaşmasını engellese de Lenin ve arkadaşlarının İsviçre'de bekleme gibi bir şansları kalmamıştır.

2.4.3. Lenin Sonrası Geçici Hükûmet

Lenin'in Rusya'ya gelmesiyle yönetim konusunda büyük sorunlar yaşanmıştır. Lenin yönetimindeki Bolşevikler barış isterken Geçici hükûmet, savaşa devam edilmesi konusunda ısrarcı davranmıştır. Geçici Hükûmet Dışişleri Bakanı Pavel Milyukov 1 Mayıs'ta müttefiklerine savaşa devam edileceğine yönelik taahhütte bulunmuştur.¹⁴⁴ Bu taahhütten sonra İngiltere, Fransa ve ABD yeni hükûmeti hemen tanımıştır.¹⁴⁵

Geçici hükûmet, itilaf güçleri tarafından tanınıp savaşa devam yönünde karar alsa da bu devam kararı Rusya'nın daha fazla kaldırabileceği bir durum değildir. Batı Cephesi'nde alınan mağlubiyetlerin ardından halkın tepkisi artmış ve ülke genelinde gösteriler düzenlenmiştir. Bu gösterileri Lenin önderliğindeki Bolşevikler düzenlemiştir. Ayrıca Bolşeviklere ait olan *Pravda* gazetesinde de mevcut hükûmete

¹⁴⁴ Стефан Машкевич, *Київ 1917-1920. Прощання з Імперією*, s.77.

¹⁴⁵ Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.240.

yönelik yazılar yazılmaktaydı. Yapılan gösterilerde güvenlik güçleri, protestoculara ateş açmış ve ülke tekrar derin bir ekonomik krizin eşiğine girmiştir. Bu dönemde Bolşevikler öncülüğünde geçici hükûmete yapılabilecek bir darbe, General Lavr Kornilov tarafından engellenmiş ve askerlerin çoğu sokaklardan tekrar kışlarına gönderilmiştir.¹⁴⁶ Yaşanan bu kargaşada, Geçici hükûmette değişiklik yapılmış ve 20 Temmuz'da başbakanlık görevine Aleksandr Kerenski gelmiştir. Kerenski başbakan olduktan sonra Bolşeviklere yönelik sert önlemler almıştır. İlk olarak Pravda gazetesini yasaklayarak önde gelen Bolşevik liderlerine tutuklama emri çıkarmıştır.¹⁴⁷ Bu karar sonrasında Lenin, Finlandiya'ya kaçmış ve Troçki dâhil yüzlerce Bolşevik tutuklanıp hapse atılmıştır.¹⁴⁸

Kerenski bir yandan Geçici hükûmeti ayakta tutmaya çalışırken bir yandan da İİ. Nikolay ve ailesinin İngiltere veya Japonya'ya irtica etmeleri için onlara yardım etmeye çalışmıştır. Kerenski'nin bu iltica isteği savaşın hâlâ devam etmesi nedeniyle II. Nikolay ve ailesinin İngiltere'ye gelmesi durumunda Rusya'nın savaştan çekilmesi anlamına geleceği için İngiliz makamlarınca reddedilmiştir.

Ağustos ayına gelindiğinde Geçici hükûmete bağlı ordunun başkomutanı Lavr Kornilov kendine bağlı Kazak birlikleriyle Petograd'a doğru yürüyüşe geçmiştir. Kornilov'un amacı Rusya'yı tamamen Bolşeviklerden kurtarmak ve Petograd'da otoriteyi yeniden sağlamaktır. Kornilov'a göre Bolşevikler, Alman ajanıydı ve en kısa sürede cezalandırmaları gerekmektedir. Kornilov harekete geçtiğinde Kerenski tamamen tarihin seyrini değiştirecek bir hareket yapmış ve 9 Eylül 1917 tarihinde Kornilov'u görevinden almıştır.¹⁴⁹ Görevden alma nedeni olarak da Kornilov'un çok güçlendiği ve Bolşevikleri alt ettikten sonra sıranın kendisine geleceğini iddia etmiştir. Bu kararın ardından Kornilov yaptığı açıklamada Geçici hükûmeti Alman

¹⁴⁶Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.243.

¹⁴⁷Николай Викторович Старилов, 1917. *Разгадка "русской" революции*, Sankt-Peterburg 2018, s. 262

¹⁴⁸John Reed, *Dünyayı Sarsan On Gün*, (Çev. Rasih Güran), İstanbul 2018, s.29.

¹⁴⁹Старилов, 1917. *Разгадка "русской" революции* s. 310.

genelkurmaylarının yönettiğini ve böyle bir hükûmete hizmet etmenin vatana ihanet olduğunu söylemiştir.¹⁵⁰

Kerenski'nin aldığı bu karar Bolşevik Devrimi'nin önünü açmıştır. Eğer bu karar alınmasaydı askeri gücü elinde bulunduran Kornilov Bolşevikleri durdurabilir ve tarihte Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği (SSCB) gibi bir ülke hiç var olmayabilirdi. Kornilov'un başarısız darbe girişiminin ardından Bolşeviklerin eli daha da güçlenmiş ve tüm Rusya'ya devrim dalgası yayılmaya başlamıştır. Devrimi gerçekleştirmek için silaha da başvuran Bolşevikler, Kerenski'nin başında bulunduğu Geçici hükûmeti devirmek için saldırılara başlamışlardır. Vladimir Lenin önderliğindeki Bolşevik Partisi, miladi takvime göre 7 Kasım 1917'de şiddet dolu bir darbe ile Geçici hükûmeti devirmiştir.¹⁵¹ Rusya'da kullanılan Jülyen takvimine göre bu olay, 25 Ekim'de gerçekleştiği için Ekim Devrimi olarak adlandırılmıştır.

Darbenin önceden gerçekleşeceğini tahmin eden Başbakan Kerenski ise Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği aracılığıyla Kışlık Saray'dan kaçmayı başarmıştır.¹⁵² Geçici hükûmetin diğer yetkilileri ise tutuklanmıştır. Bazı Rus araştırmacılar, Kışlık Saray'ın ve diğer önemli devlet kurumlarının ele geçirilmesinde Alman özel kuvvetlerinin ve istihbarat birliklerinin de yer aldığını iddia edilmektedirler.¹⁵³

Sonuç olarak Lenin önderliğinde Ekim Devrimi gerçekleşmiştir. Bundan sonraki süreç ise Bolşevikler için daha kolay olmayacaktır çünkü hem I. Dünya Savaşı ile hem de anti-Bolşeviklere karşı bir iç savaş ile uğraşmak zorunda kalacaklardır.

¹⁵⁰Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.246.

¹⁵¹Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.176.

¹⁵²Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.96.

¹⁵³Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.268.

2.5. BOLŞEVİK DEVRİMİ SONRASI RUSYA'DA GENEL DURUM

Ekim Devrimi'nden bir gün sonra 8 Kasım 1917 tarihinde yapılan Sovyet Kongresi'nde Lenin, Halk Komiserleri Konsey Başkanı seçilmiş ve böylece Sovyetler Birliği'ne giden yolun temeli atılmıştır.¹⁵⁴

Bolşeviklerin yapmış olduğu ilk icatlardan biri Çarlık Dönemi'nde İtilaf Devletleriyle gerçekleştirilen gizli antlaşmaların ortaya çıkarılması olmuştur. Bu antlaşmalardan en önemlisi Sykes-Picot Anlaşması'dır. Sykes-Picot Anlaşması'na göre I. Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı İmparatorluğu, İtilaf güçlerince paylaşılacaktır. Bolşeviklerin iktidara gelir gelmez böyle gizli bir antlaşmayı paylaşmalarındaki ana amaç, kendi yönetimlerinin emperyalist bir güç olmadığı ve kendilerinin de emperyalist güçlere yönelik mücadele verdiklerini göstermektir. Bu durum, başta Osmanlı Devleti olmak üzere İttifak güçleri tarafından olumlu karşılanmıştır.

Bolşeviklerin başa geçmesinin ardından oluşan bir sorun da otorite boşluğudur. Hemen hemen hiç kimse Bolşeviklerin iktidarda üç günden fazla dayanabileceğini düşünmemektedir.¹⁵⁵ Tüm bu olumsuz atmosfere rağmen Lenin liderliğindeki Bolşevikler, kararlı bir şekilde Rusya'yı yönetmekte ve iktidarı ayakta tutmak için savaşa son verilmesi gerektiğini düşünmekteydiler. Bu doğrultuda İttifak güçleriyle uzlaşmak üzere görüşmelere başlamışlardır.

2.5.1. Brest Litovsk Barış Antlaşması

Bolşevikler iktidarı ele geçirdikten sonra kendilerini hem dünya savaşının içinde hem de bir iç savaşın içinde bulmuşlardır. Bolşeviklerin bu ağır yükü kaldırması mümkün değildir ve halk da savaşımlardan dolayı çok yıpranmıştır. Bolşevikler, Almanlar ile barış görüşmesi yapmak amacıyla harekete geçmişlerdir. Bu görüşmeyi

¹⁵⁴ Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.112.

¹⁵⁵ Reed, *Dünyayı Sarsan On Gün*, s.129.

istemeyen birçok üst rütbeli subay görevlerinden alınmış ve yerlerine yenileri getirilerek ordu tamamen yenilenmiştir.¹⁵⁶

22 Aralık 1917 tarihinde günümüzde Belarus'ta bulunan Brest Litovsk'ta ilk görüşmeler başlamıştır. Barış görüşmesine Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu, Bulgaristan ve Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti katılmıştır. Görüşmeler, katılımcı ülkelerin tamamen zıt siyasi görüşlere sahip olmaları nedeniyle oldukça tartışmalı geçmiştir. İlk görüşme 22-28 Aralık tarihleri arasında gerçekleşmiş fakat Almanya'nın aşırı talepkâr istekleri nedeniyle görüşmeden sonuç alınamamıştır. 9 Ocak-10 Şubat tarihleri arasında taraflar arasındaki ikinci görüşmelere, Bolşevikler adına Lenin'in bizzat gönderdiği Troçki katılmıştır. Bolşevikler, Brest-Litovks'a Troçki gibi usta bir siyasetçiyi gönderseler de aslında amaçları ittifak devletleriyle barış yapmak değildir. Bolşeviklerin bu barış görüşmesindeki ana gayeleri, görüşmeleri uzatıp savaş bıkkınlığını artırmak ve sanayileşmiş Batı Avrupa'daki devrimci kitleleri uyandırmaktır.¹⁵⁷ Bu durumun farkına varan Almanya, barış görüşmelerini yarıda kesmiş ve 18 Şubat 1918'de Rusya'ya karşı taarruza geçmiştir.¹⁵⁸

Yapılan taarruz karşısında Sovyet güçleri oldukça savunmasız kalmıştır çünkü eski ordu neredeyse tamamen dağılmış ve henüz Kızıl Ordu kurulmamıştır. ABD, İngiltere ve Fransa savaşa devam etmesi halinde Bolşeviklere her türlü para, silah ve yiyecek yardımı yapacaklarını teklif etmişlerse de Lenin bu yardım tekliflerini reddetmiştir.¹⁵⁹ Bu şartlara daha fazla dayanamayan Sovyet yönetimi, 3 Mart 1918'de Brest Litovsk antlaşmasını imzalamıştır.¹⁶⁰ Bu antlaşma, Rusya için oldukça onur kırıcı olmuştur. Antlaşma sonucunda Baltık ülkeleri (Litvanya, Letonya ve Estonya), Polonya, Belarus, Ukrayna ve Finlandiya Alman İmparatorluğuna bırakılmıştır.

¹⁵⁶Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.112.

¹⁵⁷Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.184.

¹⁵⁸Feliks Dzerjinski, *Bir Devrim Kahramanı Feliks Dzerjinski (Çeviren: Özlem Altıok)*, İstanbul 2018 s.93.

¹⁵⁹Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.269.

¹⁶⁰Dzerjinski, *Bir Devrim Kahramanı*, s.93.

Osmanlı Devleti'ne ise 1877 yılında kaybettiği Kars, Ardahan, Artvin ve Batum verilmiştir. Böylesine ağır bir antlaşmanın imzalanmasının ardından Rusya'da Bolşevik yönetime yönelik nefret had safhaya yükselmiştir. Özellikle sol çevrelerin düşmanlığı kazanılmıştır. Troçki dâhil, Bolşeviklerin önde gelen birçok ismi bu antlaşmaya karşı olsa da Lenin'in otoriter tavrı ile antlaşma kabul edilmiştir. İttifak Devletleri'nin I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesinin ardından antlaşma geçersiz olsa da antlaşmanın uygulandığı 8 aylık süre içerisinde Almanya, Baltık Bölgesi'nde önemli avantajlar sağlamayı başarmıştır.

2.5.2. Rus İç Savaşı

Bolşevikler, 7 Kasım 1917'de Çarlık rejimine son verip iktidarı ele geçirdikten sonra yönetimi ayakta tutmak adına hem iç hem de dış güçlerle savaşmak zorunda kalmışlardır.

Faustschlag Harekâtı ile Alman kuvvetleri Petrograd'a 100 km kadar yaklaşmışlardır. Bu taarruzun ardından Sovyet Rusya ile Almanya arasında bir barış antlaşması imzalanmış fakat Petrograd, düşman kuvvetlerine yakın olduğu için işgal tehdidi devam etmiştir. Bu nedenle Sovyet hükûmeti, başkenti Petrograd'dan Moskova'ya taşımıştır.¹⁶¹ Başkent'in taşınması Rusya'daki sol kesim tarafından olumlu karşılanmamıştır çünkü Ekim Devrimi Petrograd'a yapıldığı için orası onların gözünde "Kızıl Başkent'tir. Muhalif kesim arasında *"Riga'nın Almanlara satıldığı, şimdi de Petrograd'a ihanet edileceği"* söylenmiştir.¹⁶²

Sovyet Rusya'nın tek sorunu başkent'in taşınması değildir. Ekim Devrimi'nin ardından I. Dünya Savaşı'nda müttefik olan devletler bile Rusya'nın karşısında hareket etmeye başlamışlardır. ABD, Japonya, İngiltere ve Fransa anti-Bolşevik cephede yer almaktaydı. Bu ülkeler, kendileri bizzat müdahalelerde bulunmadıkları zaman yerel güçlere destek vermekteydi. Rusya'daki muhalifler içindeki en güçlü yerel gücü Beyaz

¹⁶¹Dzerjinski, *Bir Devrim Kahramanı*, s.93.

¹⁶²Reed, *Dünyayı Sarsan On Gün*, s.49.

Ordu oluşturmaktaydı. Beyaz Ordu, çoğunlukla çara sadık subaylardan oluşmaktaydı ve Bolşevik yönetime karşı olan ülkeler, bu Beyaz Harekâtı desteklemekteydi. Beyaz Harekâtın karşısında ise, Lev Troçki liderliğinde kurulmuş Kızıl Ordu vardı. Çarlık ordusunun dağıtılmasının ardından Sovyet Hükûmet Komisyonu'nun yayınladığı resmî kararname sonucunda 15 Ocak 1918 tarihinde Kızıl Ordu kurulmuştur.¹⁶³ Kızıl ordu, Sovyet rejiminin ayakta kalmasını sağlayan en önemli etkidir.

Sovyet Rusya, içerde ve dışardaki düşmanlara karşı kendi ordusunu kurmuş olsa da sadece ordunun varlığı düşman unsurlarını bertaraf etmek için yeterli değildir. Bu durumun farkında olan Lenin, bir devletin ayakta kalabilmesi için en önemli unsurun güçlü bir istihbarat yapılanması olduğunu bilmekteydi. Bu doğrultuda Lenin, bizzat kendisinin görevlendirdiği Feliks Dzerjinski tarafından 20 Aralık 1917'de "Çeka" isimli siyasi polis örgütünü kurmuştur.¹⁶⁴ Lenin, Sovyet Rusya için istihbarat teşkilatının düzenli ordudan daha önemli olduğunu, Çeka'yı Kızıl Ordu'dan önce kurarak göstermiştir. Sovyet Rusya, mevcut rejimi ayakta tutmak adına önemli güvenlik önemleri olsa da ülkenin içinde bulunduğu durum pek iç açıcı değildir. 1918 yaz aylarında Sovyet Rusya'nın çoğu bölgesi yabancı güçler ve Beyaz Muhafızlar tarafından ele geçirilmekteydi. Sovyet iktidarı yalnızca Rusya'nın merkezinde aktifti ama o bölgede dahi durum istikrarlı değildi.¹⁶⁵

Sovyet iktidarı için diğer bir sorun da Sol Sosyalist Devrimci Partisi olmuştur. Bu Parti, Çarlık rejiminin yıkılmasında Bolşeviklere destek vermiş ama daha sonra Almanya ile imzalanan Brest-Litovks barış antlaşmasından sonra Bolşeviklere karşı cephe almışlardır. 6 Temmuz 1918'de Sol Sosyalist Devrimciler Partisi üyesi Blyumkin ve Andreyev sahte Çeka emirleri belgesiyle Alman Büyükelçiliğine girerek Alman elçi Mirbach'ı öldürmüşlerdir.¹⁶⁶ Böylesine üst düzey bir kişinin suikast sonucu öldürülmesi iki ülke arasında büyük krize neden olmuş, Sovyet Rusya ve Almanya'yı

¹⁶³Vadim Grebennikov, *Радиоразведка России. Перехват информации*, 2019 s.10.

¹⁶⁴Winfried B. Scharlau ve Zbynek A. Zeman, *İttihat ve Terakki'nin Bolşevik Teorisyeni: Parvus Efendi Devrim Taciri*, İstanbul 2007, s.384.

¹⁶⁵Dzerjinski, *Bir Devrim Kahramanı*, s.93.

¹⁶⁶Age, s.99.

tekrar savaşın eşiğine getirmiştir. Bu olaydan sonra da eylemlerine ara vermeyen grup üyeleri Sovyet hükûmetine yönelik bir ayaklanma başlatarak Moskova'daki stratejik binaları ele geçirmeye çalışmıştır. Bu ayaklanmanın dışında da Sovyet Rusya'nın sonunu getirebilecek suikastlara devam etmişlerdir.

30 Temmuz 1918 tarihinde sol SD'li suikastçılar Kiev'de bulunan Ukrayna askeri valisi Alman Mareşal Hermann von Eichhorn'u öldürmüşlerdir. Bu, Mirbac'ın öldürölmesinin ardından Alman hükûmeti çalışanlarına karşı yapılan ikinci önemli suikasttır. Zaten gergin olan Sovyet-Alman ilişkileri bu suikastla daha da gerilmiştir. Lenin, Mirbach suikastının ardından, Çeka'ya tam yetki vererek sol SD suikastçılarının yakalanması ve bu partinin faaliyetlerine son verilmesi adına çalışmalar başlatmıştır. Lenin yönetimi, sol SD grubuna karşı geniş çaplı önlemler almaya çalışsa da durum iç açıcı değildir. Sol SD grubunun yapmış olduğu en büyük suikast girişimlerinden biri de Lenin'e yönelik suikast girişimidir. 30 Ağustos 1918 tarihinde Moskova'daki Elektromekanik fabrikasında konuşma yapan Vladamir Lenin, sol SD parti üyesi Yahudi asıllı Rus vatandaşı Fanya Kaplan tarafından suikasta uğramıştır.¹⁶⁷ Lenin, bu suikasttan ağır yaralı olarak kurtulsa da hiçbir zaman tam olarak sağlığına kavuşamamıştır.

Bizzat Lenin'e yönelik yapılan bu suikastın ardından, sol SD grubu Sovyet yönetimini yıkmaya yönelik saldırılarını sürdürmüş, iç savaşın yaşandığı zor dönemlerde Sovyet yönetimine ağır darbeler vurmuştur.

Sovyet yönetimi, sol cephede muhalif gruplarla mücadelesini sürdürürken bir yandan da Beyaz Ordu'yla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Sovyet Rusya için bir diğer sorun da hanedan üyelerinin geleceği olmuştur. II. Nikolay, tahttan çekildikten sonra ailesiyle Geçici hükûmet tarafından gözetim altında tutulmuştur. Bolşeviklerin

167 Выстрел, породивший «красный террор» 100 лет назад Фанни Каплан совершила покушение на Владимира Ленина. 30.08.2018, <https://www.pnp.ru/social/vystrel-porodivshiy-krasnyy-terror.html>, (E.T:11.07.2020).s.1.

iktidarı ele geçirmeleriyle II. Nikolay ve ailesinin gözetimi Sovyet yönetimine geçmiştir. Ekim Devrimi'nin ardından II. Nikolay ve ailesi Sibirya'daki Tobolsk Bölgesi'nden, Urallardaki Yekaterinburg şehrine götürülmüştür. Beyaz Ordu'nun Yekaterinburg yakınlarına gelmesiyle birlikte, Sovyet yönetiminde büyük bir panik yaratır. Bu paniğin yaşanmasında ana etken Bolşeviklerin iktidarı ele geçirdikten sonraki Rusya'nın durumudur. Sovyet yönetimi, iktidarı kaybetmemek adına çarlık yanlısı Beyaz Ordu'yla, Rusya'dan pay almak isteyen yabancı güçlerle, sol muhalif gruplarla hatta Bolşevikler arasındaki karşıt görüşlerle bile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Sovyet yönetimine karşı bu kadar tehdit olması çar ve ailesinin büyük önem kazanmasına neden olmuştur. Çar II. Nikolay'ın tahttan feragat etmesiyle Romanov hanedanlığı, son bulmuş olsa da Rus halkı için çar hâlâ çok önemli bir figürdü. Dış güçler de Sosyalist bir yönetim yerine çarın tekrar Rusya'nın başına geçmesini istemekteydi. Böylesine kaotik bir ortamda çarın varlığı Sovyet yönetimi için büyük bir tehdit oluşturmaktaydı. İç savaşın zor günlerinde Lenin yönetimindeki Sovyet Rusya, çar ve ailesinin öldürülmesine karar vermiştir. Lenin, Fransız İhtilali'nde dâhi çocukların öldürülmediğini bu nedenle tüm aile fertlerinin öldürülmesinin gelecekte Sovyet yönetimine büyük sorunlar açacağını farkındadır.¹⁶⁸ Lenin, bu durumun farkında olsa da iç savaşın zorluğu ve iktidarın kaybedilmemesi adına çar ve ailesinin öldürülmesi emrini vermiştir. Yazılı olmayan bu emir neticesinde 17 Temmuz 1918 tarihinde Çeka üyesi Yakov Yurovsky önderliğinde bir grup tarafından II. Nikolay, eşi Aleksandra Fyodorovna ve beş çocuğu öldürülmüştür.¹⁶⁹

İİ. Nikolay ve ailesinin katledilmesiyle Beyaz Cephe'de büyük bir üzüntü yaşanmıştır. Çar ve ailesinin öldürülmesi Sovyet yönetimi için sorunları çözmemiş aksine daha da artırmıştır. Rusya'nın dört bir yanından bağımsızlık haberleri gelirken

¹⁶⁸Montefiore, *Romanovlar*, s. 659.

¹⁶⁹ Этот день в истории: 1918 год расстрел царской семьи в Екатеринбурге, 17 Temmuz 2019, <https://eadaily.com/ru/news/2019/07/17/etot-den-v-istorii-1917-god-rasstrel-carskoy-semi-v-ekaterinburge>, (E.T:12.07.2020).s.1.

güneyde Fransa, İngiltere ve Almanya tehdidi; kuzeyde ise ABD ve Japonya'nın varlığı Bolşevik rejimi için büyük tehlike oluşturmaktaydı.¹⁷⁰

Tüm bu olumsuz atmosferin yanında Çeka; Britanyalı, Fransız, Amerikalı ve Alman diplomatların ülke içinde karşı devrimci örgütlerle kurduğu teması ortaya çıkarmaktaydı.¹⁷¹ Çeka, özellikle Lenin suikastının ardından karşı devrimci ve rejim karşıtı unsurlara yönelik daha sert önlemler almaya başlamıştır.

Sovyet Rusya adına sevindirici bir haber 1918 yılının sonbaharında Almanya'nın yenilmesi ve Brest-Litovsk antlaşmasının geçersiz sayılması olmuştur.¹⁷²

1919 yılına gelindiğinde Kızıl Ordu ve Beyaz Ordu arasında yaşanan iç savaş oldukça şiddetlenmiştir. Beyaz Ordu'nun en önemli iki komutanı Aleksandr Kolçak ve Anton Denikin'dir. Aleksandr Kolçak Rus donanmasının en önemli amirallerinden biridir ve Rus-Japon savaşına da katılmıştır. I. Dünya Savaşı'nda da Baltık donanmasında yer alarak Çarlık Rusya'sı adına önemli başarılar elde etmiştir. Soylu bir aileden gelen Kolçak, aslen Türk'tür ve Ekim Devrimi'nin ardından çar yanlısı olduğu için Beyaz Ordu'da yer almıştır. Kolçak, Kuzey Kutbu ve denizcilik alanlarında çok başarılıyken karadaki askerlik bilgi ve deneyimi açısından oldukça kötüdür.¹⁷³ Bu nedenle iç savaşta başarı gösterememiş ve 1919 yılı sonunda Sibirya'da Çek Lejyonu tarafından ele geçirilmiştir. Çekler, Rusya'dan çıkmak için Kolçak'ı Bolşeviklere vermişlerdir.¹⁷⁴ Kolçak, sorgulamalar yapıldıktan sonra 7 Şubat 1920'de kurşuna dizilerek idam edilmiştir.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.155.

¹⁷¹ Dzerjinski, *Bir Devrim Kahramanı*, s.102.

¹⁷² Age, s.105.

¹⁷³ Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.144.

¹⁷⁴ Age, s.145.

¹⁷⁵ Дмитрий Окунев, (2020) «Адмирал сам отдал приказ стрелять»: как казнили Колчака, Газета.Ru, 7 Şubat 2020, s.1.

Beyaz Ordu için diğerk bir önemli isim de Anton Denikin'dir. Denikin de tıpkı Kolçak gibi Rus-Japon Savaşı ve I. Dünya Savaşı'nda Rus ordusunda bulunmuş ve önemli görevler almış bir generaldir. 1917 Şubat Devrimi'nin ardından, dönemin Genel Kurmay Başkanı Kornilov ile Bolşevikleri devirmek adına bir darbe girişiminde bulunmuşlardır. Bu darbe girişimi, dönemin Geçici hükûmet Başbakanı Kerenski tarafından engellenmiş, ardından Kornilov ve Denikin tutuklanarak hapse gönderilmiştir. Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesinin ardından Denikin hapisten kaçarak çarlık yanlısı eski subaylarla Beyaz Ordu'yu oluşturmuşlardır. İç savaş süresince General Denikin'in liderliğindeki Beyaz Ordu, birçok cephede Kızıl Ordu'ya karşı mücadele etmiştir. Denikin'in askeri olarak en büyük hatası bu kadar fazla cephede Kızıl Ordu'yla savaşıması olmuştur. Rusya, Kafkasya'dan Kırım'a ve oradan Sibirya'ya çok geniş bir alanı kapsamaktaydı. Bu da savaşın sürdürebilirliğini zorlaştırmaktaydı. Birden çok cephede savaşan Denikin, sadece Moskova'ya yüklenmiş olsaydı Sovyetleri tarumar edebilirdi.¹⁷⁶ Denikin, bu strateji hatası nedeniyle Troçki önderliğindeki Kızıl Ordu'ya yenilmiş ve Rusya'dan kaçmak zorunda kalmıştır. Bolşeviklerin Kolçak ve Denikin'e karşı kazanmış olduğu bu zaferlerin aslında İngiltere'ye karşı kazanılan zaferler olduğu dönemin gazetelerinde yazılmıştır.¹⁷⁷ Bu görüşün haklılık payı vardır çünkü iç savaş sırasında İngilizler, Bakü'de bulunan petrol kaynakları nedeniyle bölgenin ele geçirilmesine yönelik girişimlerde bulunmuşlardır.

Kızıl Ordu kurulduktan sonra, bu ordunun Rusya'daki gücü her geçen gün artmış ve iç savaşın ilk başlarındaki olumsuz havayı tersine çevirmişlerdir. Ekonomik olarak da Kızıl Ordu, her geçen gün Beyazlara karşı daha güçlenmiştir. Her ne kadar Beyaz Hareket, bazı sanayicilerden ve dış güçlerden destek almışsa da savaşın uzamasıyla birlikte bu destek azalmıştır. Beyaz Hareket'e dış güçlerin yardımı etmesi Rus halkının Bolşeviklerin yanında yer almasını sağlamıştır. Bunlar neticesinde Dzerjinski liderliğindeki Çeka'nın başarısı ve Troçki'nin Kızıl Ordu ile cephede kazandığı zaferlerden sonra iç savaşı Bolşevikler kazanmıştır. 1918-1922 yılları

¹⁷⁶ Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.204.

¹⁷⁷ Age, s.239.

arasında yaşanan bu savaşın ardından birçok karşı devrimci tutuklanarak hapse atılmıştır. İç savaş süresince ise ar yanlısı milyonlarca insan Rusya'dan kaçmıştır.

Sonuçta Bolşeviklerin, Ekim Devrimi'nin ardından arlık yönetimini yıkıp 300 yıllık Romanov hanedanlığına son verip Sosyalist bir devlet kurmaları, tarihin en önemli olaylarından biri olmuştur. Sovyet Rusya, bu devrimi ayakta tutmak için 4 yıllık bir iç savaşa girmek zorunda kalmıştır. İç savaş ve I. Dünya Savaşı'yla birlikte Rusya, yaklaşık 8 yıllık zor bir savaş dönemi yaşamıştır. Bu süreçte savaşın yanında suikastlar, cinayetler, propagandalar, açlık ve soğuk gibi birçok olumsuz olay da devrimle birlikte yaşanmıştır. Bolşevikler, devrimi gerçekleştirip ayakta tutmak adına hem iç hem de dış düşmanlarla mücadele etmek zorunda kalsalar da halkın desteğı sayesinde devrimi korumayı başarmışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOLŞEVİK DEVRİMİ VE İÇ SAVAŞ SIRASINDA DIŞ ÜLKELERİN ETKİLERİ VE YAPMIŞ OLDUKLARI İSTİHBARAT FAALİYETLERİ

Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesiyle ilgili tarih boyunca birçok farklı görüş ortaya atılmıştır. Kimilerine göre bu devrim, Çarlık Rusya'sının güçlenmesinden dolayı İngiltere ve Almanya tarafından organize edilmiştir. Rusya, geniş yer altı ve yer üstü zenginlikleri, bulunduğu konum ve güçlü ordusuyla bu ülkeler için tehdit oluşturmaktaydı. Bu etkenlerden dolayı da bazı tarihçilere göre II. Nikolay'ın tahttan indirilme projesinde ilk olarak Birleşik Krallık daha sonra ise Alman istihbaratı etkili olmuştur.¹⁷⁸ Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere ve Rusya aynı cephede yer almış olsa da 1908'deki Reval Görüşmeleri 'ne kadar İngiltere, dış politikada hep Rusya'nın karşısında yer almıştır. Bunun nedeni de Rusya'nın bulunduğu coğrafi konumdur. Rusya, konum olarak İngiltere'nin en önemli sömürgesi olan Hindistan'ın üzerinde bulunmaktaydı. Bu durum ise her daim İngiltere'yi rahatsız etmiştir. Bundan dolayı da Rusya'nın aşırı gelişmesi bölge üstünlüğünü kaybetmesi adına İngiltere için sorun olsa da Almanya'nın sanayi ve askeri anlamda güçlenmesi İngiltere'nin Rusya ile yakınlaşmasına neden olmuştur. Bu iki ülke ilk olarak Reval Görüşmelerinde bir araya gelmiş, sonrasında da I. Dünya Savaşı'nda aynı tarafta yer almıştır. Böylece iki ülke arasındaki sorunlar geçici bir süreliğine çözülmüştür.

İngiltere ile kurulan ittifaktan sonra Rusya için diğer bir tehdit unsuru ülke Almanya olmuştur. I. Dünya Savaşı'nda karşı karşıya gelen bu iki devlet, savaş zamanında amansız bir mücadeleye girmiştir. Doğu Avrupa'nın şekillenmesinde ve Çarlık rejiminin yıkılmasında iki ülke arasında gerçekleşen bu savaşın etkisi büyük olmuştur. Bundan dolayı da komplo teorisyenleri ve bazı tarihçiler, Bolşevik Devrimi'nin tamamen bir Alman planı olduğu ve Alman yetkilileri tarafından organize

¹⁷⁸Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.222.

ve finanse edildiğini belirtmişlerdir. Bu iddialar o kadar yoğun şekilde yapılmaktadır ki günümüzde dahi bu teoriyi destekleyen argümanlar, yazarlar tarafından sıkça kaleme alınmaktadır.

Bolşevik Devrimi'yle ilgili diğer bir yaygın komplo teorisi de bu devrimin Yahudi ve Mason gruplar tarafından gerçekleştirildiğidir. Özellikle Fransız, İngiliz ve Alman edebiyatında Bolşevik Devrimi'nin *Yahudi Komplosu* olduğu ve tüm dünyadaki Yahudi bankerler tarafından desteklendiğine yönelik yazılar bulunmaktadır.¹⁷⁹ Bu konuyla ilgili olarak İngiliz politikacı Winston Churchill'in de açıklamaları olmuştur. Churchill: "Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesinde Yahudilerin çok büyük bir rolü olmuştur." diyerek ve Lenin'i hariç tutarak Bolşevik kadrolarında önemli sayıda Yahudi üyenin olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁰ Konuyla ilgili olarak Churchill'in tespitini destekleyen bazı argümanlar da bulunmaktadır. Kızıl Ordu'nun kurucusu Lev Troçki, Çeka'nın kurucusu Feliks Dzerjinski, II. Nikolay ve ailesini öldüren Çeka üyesi Yakov Yurovsky ve Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesine finansal destek sağlamış olan Aleksandr Parvus da Yahudi'dir. Lenin'e suikast düzenlemiş olan sol SD grubu üyesi Fanya Kaplan dahi Yahudi'dir. Bu durumla ilgili olarak 25 Ekim 1917'de Bolşevikler iktidarı ele geçirdiklerinde II. Nikolay, bu girişimin bir Yahudi komplosu olduğunu ve Bolşeviklerin Almanlar ile anlaşıp Rusya'ya ihanet edeceklerini belirtmiştir.¹⁸¹ Dönemin en üst düzey devlet adamlarının yapmış olduğu bu açıklamalar ve konuyla ilgili çok fazla araştırma olmasına rağmen Bolşevik Devrimi'ni sadece Yahudi komplosu veya Yahudi etkisine indirmek büyük haksızlık olacaktır. Dünya tarihini etkileyen en önemli olaylardan biri olan Bolşevik Devrimi tek bir argümana bağlı kalınarak açıklanamaz. Bolşevik Devrimi, özünde birçok faktörün birleşmesi sonucunda meydana gelmiştir. Peki, bu faktörler içerisinde Yahudilerin etkisi ve Bolşevik Partisi'nde Yahudi nüfusun fazlalığı nasıl açıklanabilir? Aslında bunun cevabı oldukça basittir. Dönemin Çarlık Rusya'sı diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında en yüksek Yahudi nüfusuna sahip ülkedir. Bu

¹⁷⁹Энтони Саттон, *Уолл-Стрит и Большевицкая Революция*, Moskova 1998, s.89.

¹⁸⁰ *Age*, s.89.

¹⁸¹ Montefiore, *Romanovlar*, s. 650.

yüksek nüfus Yahudiler için avantajdan ziyade sorunlara neden olmaktaydı. Çarlık yöneticileri ülkelerinde meydana gelen sorunların kaynağı olarak Yahudileri görmekte ve bundan dolayı da bilinçli bir şekilde antisemitizm faaliyetleri yapmaktaydı. Yahudilerin belli bir bölge dışında yaşamalarına dahi izin verilmemekteydi. Çar II. Nikolay, Yahudileri modern dünyadaki kötü her şeyi temsil eden bir halk olarak görmekteydi.¹⁸²

Bunların yanında Aşkenaz Yahudilerin konuştuğu Yidiş dilinin Almancaya benzerliği büyük sorunlara yol açmaktaydı. Bu benzerlikten dolayı savaş zamanında Rusya’da Yidiş dilini konuşan Yahudiler ihanet şüphesi altında kalmıştır.¹⁸³ Rusya’da bulunan Yahudilere yönelik geçmişten beri yapılan bu tür ayrımcılıklar Yahudi toplumunda da bir karşılık bulmaktaydı. Rusya’da bulunan Yahudi toplumunun tamamı olmasa da belli bir çevrede Çarlık yönetimine karşı öfke hâkimdi. Bundan dolayı da Çarlık yönetimini devirmeye yönelik harekâtlara katılmaları oldukça açıklanabilir bir durumdur. Buna rağmen Bolşevik Partisi’ndeki yabancı Yahudi oranı %20’nin altındaydı.¹⁸⁴ Bolşevik Devrimi’nin meydana gelmesinde Yahudiler’in katkısı olmuştur fakat tek etken olarak Yahudileri göstermek büyük bir hata olacaktır.

3.1. ALMANYA’NIN ROLÜ

3.1.1. I. Dünya Savaşı Öncesi Almanya’nın Rusya’ya Etkisi

Almanya her daim Rusya için çok önemli bir ülke olmuştur ve bu nedenle de Almanya ile kurulan ikili ilişkilere olabildiğince dikkat edilmiştir. Almanya için de durum bundan çok farklı değildir. Günümüzde dahi Almanya-Rusya ilişkileri, Avrupa Birliği’nin genel politikasından farklılık göstermektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler oldukça eskiye dayanmaktadır. Bu köklü ilişkiler bazı dönemlerde oldukça üst seviyelere ulaşmıştır. Bunlardan ilki Çar I. Petro’nun Rus tahtına geçmesiyle

¹⁸²Montefiore, *Romanovlar*, s. 547.

¹⁸³Age, s.599.

¹⁸⁴Саттон, *Уолл-Стрит и Большевицкая Революция*, s.91.

başlamıştır. I. Petro, Rus tarihinin en reformist çarlarından biridir ve Rusya'nın gelişiminin ancak Batılı ülkeler ile entegre olunarak sağlanacağını düşünmektedir. I. Petro'nun bu düşüncesi o dönemki Rus toplumu için oldukça zor bir durumdur. Bunun nedeni ise o dönemlerde Rus toplumu oldukça içine kapanık yaşamakta ve Ortodoks Kilisesi genel olarak bu topluma yön vermektedir. I. Petro, ilk iş olarak Rusya'da Ortodoks Kilisesi'nin gücünü azaltmış ve kendi otoritesini artırmıştır. Daha sonra ise Almanya ve Hollanda'dan uzmanlar getirerek özellikle denizcilik alanında Rusya'nın güçlenmesini sağlamıştır. Aslında bu uzmanlar gelmeden önce de Moskova'da bir Alman Mahallesi vardır ve I. Petro daha çar olmadan dahi vaktinin çoğunu burada geçirmiştir. Yurt dışından gelen uzmanlar sayesinde Rusya'ya Alman nüfusu kademeli olarak gelmeye başlamıştır. I. Petro, vasiyetinde de kendinden sonra gelecek çarlar için Almanya ile iyi ilişkiler kurmalarını ve çarların Alman prensesleriyle evlenmelerini vasiyet etmiştir. I. Petro'dan sonra gelen çarlar, I. Dünya Savaşı'na kadar bu vasiyeti olabildiğince yerine getirmişlerdir. Almanya'dan Rusya'ya ikinci büyük göç ise II. Katerina Dönemi'nde yaşandı. Alman asıllı olan II. Katerina tıpkı I. Petro Dönemi'nde olduğu gibi ülkesine Avrupa'dan yerleşimcilerin getirilmesi üzerine çalışmalarda bulunmuştur. II. Katerina, Avrupa'dan, özellikle de Almanya'dan ülkesine yerleşimciler getirmek istese de bu isteği Avrupa'daki yerleşimciler tarafından ilgi görmemiştir. Bunun üzerine Katerina Temmuz 1763'te 10 maddelik bir teşvik paketi çıkararak Alman yerleşimcilerin Rusya'ya gelmesini sağlamıştır.¹⁸⁵ Teşvik paketinin ardından büyük ayrıcalıklar elden Alman göçmenler Rusya'nın dört bir köşesine dağılmışlardır. Gelen bu yerleşimciler Rusya'nın sadece Avrupa Bölgesi'ne yerleşmekle kalmamış, Sibiry'a dan Türkistan'a kadar birçok bölgede yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Eğitimli ve çalışkan olan Alman halkı özellikle Türkistan gibi bölgelerde yerel halkın büyük takdirini kazanmıştır. Alman yerleşimciler sanayi, ticaret, eğitim, kamu ve askeriye gibi pek çok alanda Rusya'da önemli mevkilere gelmeyi başarmışlardır. Almanya ve Rusya arasındaki iyi ilişkiler Berlin Antlaşması'na kadar devam etmiştir. Berlin Antlaşması'nda Almanya'nın

¹⁸⁵ Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.130.

Osmanlı Devleti’ni desteklemesiyle birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamıştır.

Almanya ve Rusya arasındaki iyi ilişkiler uzunca bir süre devam etmiştir. 1872 yılında Bismarck’ın çabalarıyla Almanya, Avusturya ve Rusya arasında “Üç İmparator Birliği” kurulmuştur.¹⁸⁶ Kurulan bu ilişkiler akrabalık bağlarıyla daha da güçlendirilmiştir. Çar II. Nikolay ve II. Wilhelm’in kuzen olması ve II. Nikolay’ın eşi Aleksandra Federovna’nın da Alman Hessen-Darmstadt Büyük Dukalığı ailesine sahip olmaları iki ülke arasındaki ilişkileri oldukça yakın hale getirmiştir.¹⁸⁷ Bu yakın ilişkiler 1878 Berlin Antlaşması’na kadar devam etmiştir. Berlin Antlaşması’nda Almanya’nın Osmanlı Devleti’nin lehine hareket etmesi Rusya’yı oldukça kızdırmıştır çünkü cephede kazandıkları savaşı bir nevi masada kaybetmişlerdir. Berlin Antlaşma’nın Rusya üzerinde etkisi oldukça ağır olmuş ve Almanya ile Güvenlik Antlaşması’nı uzatmamıştır. Rusya 1894 yılında Almanya yerine Fransa ile ittifak antlaşması imzalamıştır.¹⁸⁸ Bu, uzun yıllardır devam eden ve Bismarck Dönemi’nin Alman dış politikasının en önemli unsurlarından biri olan Alman-Rus müttefikliğinin de sonu anlamına gelmektedir. Sonrasında da ilişkiler iyice kötüleşmiş ve I. Dünya Savaşı’nda iki ülke karşı karşıya gelmiştir. Uluslararası ilişkilerde ülkeler kendi aralarında dost veya düşman ülke olarak ayrılmaz, esas konu her zaman için ülke çıkarıdır ve bu doğrultuda müttefiklik ilişkileri değişebilmektedir. Teoride tamamen doğru olan bu varsayım Almanya ve Rusya ilişkileri için çok geçerli bir durum olmamıştır. Rusya’yı Romanov hanedanlığının yönetmeye başlamasıyla birlikte ülkedeki Alman etkisi her geçen gün artmıştır. I. Dünya Savaşı öncesi Alman etkisi Rusya’nın adeta her yerinde görülmekteydi. Örneğin “Petersburg” şehrinin adı Almanca kökenlidir ve I. Dünya Savaşı’nda Slavca karşılığı olan “Petograd” olarak değiştirilmiştir.¹⁸⁹ Çariçe Aleksandra Federovna, Alman asıllı olması ve Alman hanedanlığı soyundan gelmesi nedeniyle savaş döneminde suçlamaların odağında

¹⁸⁶Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.180.

¹⁸⁷Age, s.180.

¹⁸⁸Montefiore, *Romanovlar*, s. 492.

¹⁸⁹Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.187.

olmuştur. 1917 senesinin başlarında Rus halkı tarafından, Rusya'yı Aleksandra Federovna'nın yönettiğine dair ciddi bir kanaat hâsıl olmuştur.¹⁹⁰ Dolayısıyla bu da Rusya'yı Almanların yönettiğine dair bir izlenim bırakmıştır. Aleksandra Federovna, Rus halkının belli bir bölümü tarafından Alman ajanı olmakla suçlanmış ve bu durum ölümünden sonra dahi devam etmiştir.

Almanya'nın Rusya üzerindeki bir diğer ve en büyük etkisi, Rusya'da bulunan Alman yerleşimcilerdir. Rusya'da bulunan Alman yerleşimcilere Alman hükûmeti her zaman büyük önem vermiş ve yerleşimcilerin orada iyi bir şekilde hayatlarını idame ettirmeleri için gereken desteği sağlamıştır. Rusya'da bulunan Alman göçmenleri hakkında genel bir bilgi vermek gerekir ise I. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar, Rusya'da bulunan Alman sayısı yaklaşık olarak 2, 4 milyondur.¹⁹¹ Almanya'nın 30 yıl boyunca kaldığı Afrika sömürge ülkelerinde bu rakam yalnızca 20 bin civarındır.¹⁹² Sadece bu iki örnek dahi Almanya'nın Rusya üzerindeki stratejik planlarını ortaya koymaktadır. Bu strateji, Alman hükûmeti tarafından uzun yılları kapsayacak şekilde düşünülmüş ve özenle planlanmıştır. Rusya'ya yerleşecek olan Alman vatandaşlar, bizzat Alman Genelkurmayı'nın özel talimatları üzerine seçilmiştir. Bu talimatlar çerçevesinde özenle seçilen Alman vatandaşlarında siyasi güvenirlik, Alman değerlerine uygunluk ve Almanya'ya maddi destek sağlaması gibi belli başlı özellikler aranmaktaydı.¹⁹³ Bu şartları taşıyan Alman vatandaşlar daha sonra Rusya'da Alman hükûmetinin istediği bölgelere yerleştirilmiştir. Burada kıstas, ilk önce Alman elçiliklerinin bulunduğu büyük şehirler ve stratejik öneme sahip yerler olarak belirlenirken daha sonra da hiç bilinmeyen bölgelere dahi yerleştirilme yapılmıştır.

Bu kadar titizlikle seçilen Alman yerleşimciler, yıllar içinde Rusya'da birçok alanda etkili olmuştur. 1914 yılında I. Dünya Savaşı'ndan önce Rusya'da Bulunan kimya tesislerinin yaklaşık %90'ı, elektrik endüstrisi, metalürjik metal işleme tesisleri

¹⁹⁰Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.228.

¹⁹¹Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.135.

¹⁹²И. Никитинский ve П. Софинов, *Немецкий Шпионаж В Царской России*, Moskova 1942, s.25

¹⁹³Никитинский ve Софинов, *Немецкий Шпионаж* s.24.

ve tekstil işletmelerinin neredeyse yarısı Almanların elindeydi.¹⁹⁴ Önemli Rus sanayi kollarının büyük bir bölümünü ellerinde bulunduran Almanlar, bu güçlerini savaş döneminde aktif bir şekilde kullanmışlardır. Almanların elinde bulundurduğu bu şirketler, sanayi casusluğu alanında Almanya'ya önemli bilgi akışı sağlamışlardır. Bu şirketler, Alman yetkililere bilgi akışında bulunmakla kalmamış, savaş zamanı grev yapma, hayati öneme sahip ürünlerin geç teslimatı, hiç ulaştırılmaması ya da sabotaj gibi Rus askeri güçlerini zor durumda bırakacak birçok faaliyette bulunmuşlardır.

Casusluk faaliyetlerinde en ünlü firma “Singer” olmuştur. Singer firması aslen ABD menşeli bir firma olmasın rağmen Rusya'daki durum bunun tam tersidir. Firma yöneticilerinin çoğu Berlin'den gelmekteydi. Singer, Rusya'nın birçok bölgesine yayılarak buralarda çalışanları sayesinde çok geniş bir istihbarat ağı oluşturmuştur.¹⁹⁵ Yıllar içinde Singer'in Rusya'daki istihbarat ağı o kadar genişlemiştir ki Rus istihbarat kurumlarının ortaya çıkardığı belgelere göre sadece İrkutsk ve Omsk bölgelerinde Singer'in 4450 çalışanı bulunduğu tespit edilmiştir.¹⁹⁶ I. Dünya Savaşı başladıktan sonra Taşkent'te bulunan Singer fabrikasında yapılan teftiş sonucu 24 çalışan, Alman ajanı oldukları suçlamasıyla tutuklanmıştır.¹⁹⁷ Rusya'nın birçok bölgesine yayılan Singer, aktif bir şekilde Almanya adına istihbarat faaliyetleri yürütmüştür.

Tabi ki Almanya'nın Rusya'daki varlığı sadece endüstri ve sanayi alanıyla sınırlı değildir. Çarlık Rusya'sında bulunan milletler içerisinde Alman asıllı Rus vatandaşı oranı sadece %1, 2 olmasına rağmen devletin her alanında, özellikle de askeriyede çok sayıda Alman kökenli insan bulunmaktaydı.¹⁹⁸ Savaşın başladığı 1914 yılı kayıtlarına göre Rus ordusundaki Alman kökenli subay oranı yaklaşık olarak %20'dir ve bu subayların büyük bir kısmı orduda önemli görevlerde bulunmaktadır.¹⁹⁹

I. Dünya Savaşı öncesinde her beş Rus generalden biri ve askeri birlikleri

¹⁹⁴Age, s.9.

¹⁹⁵Age, s.14.

¹⁹⁶Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.237.

¹⁹⁷Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.256.

¹⁹⁸Age, s.140.

¹⁹⁹Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.251.

komuta eden subayların ise üçte biri Alman kökenlidir.²⁰⁰ Rus ordusu içerisinde böylesine muazzam bir güce sahip olan Alman yerleşimciler, I. Dünya Savaşı'nda, Alman hükûmeti lehine birçok faaliyette bulunmuştur. Böylece savaş sırasında Çarlık otoritesi zayıflamış ve Bolşevik Hareket güç kazanmıştır.

Alman yerleşimcilerin Rusya'da aktif oldukları diğer bir alan da tarımdır. I. Dünya Savaşı öncesinde Volga ve Karadeniz kıyılarında iki milyondan fazla Alman'ın çiftçilik yaptığı belirtilmektedir.²⁰¹ Modern tarım aletlerini kullanan eğitilmiş Alman çiftçiler, diğer alanlarda olduğu gibi Rusya üzerinde etkili olmuşlardır. Savaş zamanında Alman çiftçiler, Rus ordusu için hayati öneme sahip buğday ve arpa gibi tarım ürünlerini geciktirerek veya teslimatı hiç yapmayarak Rusya'ya büyük zararlar vermişlerdir.

Alman yerleşimcilerin Rusya'da bu denli etkili olmaları bazı Rus çevrelerinin dikkatini de çekmiştir. Özellikle elitler, entelektüeller, bilim insanları ve sanatçılar gibi Rusya'nın önde gelen kişileri, Alman yerleşimcilerin ileride Rusya için çok büyük bir sorun olacaklarını belirtmişler ve genel olarak Almanlara karşı düşmanca bir tutum takınmışlardır.²⁰² Bu konuyla ilgili olarak, bazı Rus yöneticiler de görüşlerini ilgili makamlara bildirmişlerdir. 1881 yılında Kiev Askeri Bölgesi Başkomutanı General Kosiç'in ilgili makamlara yazdığı yazıda Güney-Batı Rusya'ya yerleşen Almanların, sistematik bir şekilde Alman hükûmeti tarafından yerleştirildiğini belirtmiştir.²⁰³ Bu konuyla ilgili olarak İngiliz Times gazetesi de yayınladığı bir haberde bölgedeki Alman nüfusundan bahsetmiş ve olası bir savaşta Alman hükûmetinin buradaki vatandaşlarını kontrol edeceğini ve önemli stratejik bilgiler toplayabileceğini belirtmiştir.²⁰⁴

²⁰⁰ Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.140.

²⁰¹ Age, s.132.

²⁰² Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.140.

²⁰³ Никитинский ve Софинов, *Немецкий Шпионаж* s.26.

²⁰⁴ Age, s.27.

İngiliz basınının dahi farkına vardığı bu durum, bir süre sonra Rus üst düzey makamlarının da dikkatini çekmiştir. Özellikle Çar III. Aleksandr Dönemi'nde konuyla ilgili belli başlı önlemler alınmaya çalışılsa da Rusya için durum oldukça karmaşıktır. Çar I. Petro'dan beri Almanya ile Rusya arasında derin bir ilişki kurulmuştu. Yıllar içerisinde bu ilişki ticari ve siyasi boyutların üzerine çıkmış ve Romanov hanedanlığıyla akrabalık boyutuna taşınmıştır. Bu durum belli konularda Rusya'ya fayda sağlasa da ilerleyen dönemlerde büyük zararlar vermiştir. Örneğin 26 Mayıs 1896'da II. Nikolay'ın tahta geçmesiyle birlikte Rus-Alman ilişkileri daha farklı bir boyut kazanmıştır. II. Nikolay'a kadar Rusya'da bulunan Alman göçmenlere yönelik belli başlı önlemler alınarak göçmenlerin Rusya'ya girişlerine sınırlandırmalar getirilmiş fakat II. Nikolay'ın Alman kökenli eşi Aleksandra Fyodorovna bu sınırlandırmaları kaldırıp Alman göçmenlerin faaliyetlerini kolaylaştırmak için elinden geleni yapmıştır.²⁰⁵ I. Dünya Savaşı'na kadar Rusya'daki Alman varlığı yalnızca sanayi, ticaret, askeri vb. gibi alanları etkilemekle kalmamış, bizzat Çar II. Nikolay'ın evinde dahi bu etkiyi görmek mümkün olmuştur.

3.1.2. Almanya'nın I. Dünya Savaşı'nda Rusya'ya Etkisi

1871 yılında birliğini sağlayan Almanya, başta sanayi ve askeriye olmak üzere birçok alanda oldukça güçlü bir ülke konumuna gelmiştir. Alman yöneticiler güçlü bir ülkenin ancak güçlü bir istihbarat teşkilatıyla sağlanabileceğinin farkındaydılar ve bu doğrultuda önemli girişimlerde bulunmuşlardır. Almanya'da modern istihbarat ilk olarak Prusya Krallığı zamanında Şansölye Otto von Bismark'ın girişimleriyle 1866 yılında Central Nachrichten Bureau (Merkezi İstihbarat Bürosu) adı altında kurulmuştur.²⁰⁶ 1914 yılına gelindiğinde ise en geniş ve gelişmiş istihbarat sistemine sahip ülke Almanya olmuştur.²⁰⁷ Almanya, istihbarat alanındaki bu gücünü I. Dünya Savaşı'nda ve Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesinde aktif bir şekilde

²⁰⁵ Никитинский ve Софинов, Немецкий Шпионаж s.27.

²⁰⁶ Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.110.

²⁰⁷ Özal, *İstihbaratın Kısa Tarihi*, s.168.

kullanmıştır. Özellikle ve sistemli bir şekilde Rusya'ya yerleşen Alman yerleşimciler sayesinde Alman istihbaratı I. Dünya Savaşı sırasında Rusya'ya karşı önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ayrıca savaş sırasında Alman istihbaratı, Alman yerleşimciler dışında birçok farklı alanda Rusya'ya yönelik saldırılar gerçekleştirmiştir.

Konuyla ilgili olarak Petersburg Karşı İstihbarat Dairesi bir rapor hazırlamıştır. Raporda I. Dünya Savaşı'nda Almanların Rusya'da gerçekleştirdikleri istihbarat faaliyetler yer almaktadır. Hazırlanan bu raporda Almanya'nın, Rus askeri birliklerinden diplomatik, savunma sanayi vb. pek çok alanda geniş bir istihbarat ağı oluşturduğunu ve sadece tek başına karşı istihbarat biriminin bu faaliyetlere karşı koyamayacağını belirtmiştir.²⁰⁸

Birçok alanda faaliyet gösteren Alman istihbaratının en güvendiği gruplardan biri, Rusya'da bulunan Alman göçmenlerdir. Bu güvenin oluşmasında Alman hükûmetinin yıllar içinde bu topluluğa yapmış olduğu yatırımlar etkili olmuştur. Almanya özenle seçip gönderdiği bu göçmenleri, ülkeye yerleştirdikten sonra asla unutmamış ve belli aralıklarla ülkeden uzmanlar göndererek Alman göçmenlerin sorunlarıyla ilgilenmiştir. Bu sayede Alman hükûmetiyle göçmenler arasındaki iletişim her zaman sağlanmıştır. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte bu iletişim kesilmemiş her kesimden Alman göçmeni de Almanya'nın çıkarları doğrultusunda hareket etmeye başlamıştır.

Neredeyse bütün iş kollarında var olan Alman göçmenler, savaşın başlamasıyla birlikte ilk icraat olarak sistematik bir şekilde askerden kaçmışlardır.²⁰⁹ Bu durum, Rus ordusu içinde çok büyük sorunlara neden olmuştur. 7 Kasım 1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi ile birlikte Rus uyruklu askerler arsında da kaçak sayısı ciddi boyutlara ulaşmıştır. I. Dünya Savaşı devam ederken Rus ordusunda yaşanan bu büyük sorun, bir anlamda Rusya'nın savaştan çekilmesini hızlandırmıştır.

²⁰⁸Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.237.

²⁰⁹Никитинский ve Софинов, *Немецкий Шпионаж* s.28.

Rusya’da bulunan Alman göçmenlerinin, savaş boyunca yaptıkları tek sabotaj faaliyeti bu değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi Almanlar, Rusya’da pek çok farklı alanda çalışmaktaydı ve bu da Alman istihbaratı için önemli bir kaynak oluşturmaktaydı. Örneğin çobanlık mesleği Alman göçmenleri tarafından icra edilen bir meslekti. İlk bakışta vasıfsız olarak görülen bu iş, yetkili mercilerde önemli bir meslek halini alabilmekteydi. Çobanlar, sürüleriyle gezerken askeri bölgeleri izleyebilmekte ve bu sayede asker ve mühimmat sayıları gibi çok önemli bilgileri Alman istihbaratına ulaştırabilmekteydi. Bunların dışında savaş zamanında Alman ajanlar mülteci, sokak müzisyeni, dilenci vb. kisveler altında gelip Rus birlikleri hakkında bilgi toplamaktaydı.²¹⁰ Alman hükûmeti yeri geldiğinde kadınları ve çocukları dahi kullanarak Rusya’ya karşı istihbarat toplamayı başarmıştır.

Bütün bu örneklerin yanında Alman hükûmeti yalnızca Rus ordusu hakkında istihbarı bilgi toplamamış, Alman istihbaratı geniş bir perspektiften bakarak Rusya’nın genel durumunu da incelemiştir. Endüstrinin nasıl ilerlediği, fabrikalar ve çalışanlar, yolların durumu, hasat zamanı, savaş hâlinde gıda durumu, askeri birliklerin ruh hali, demir yolları ve tuz madenleri gibi pek çok alanda bilgi toplamıştır.²¹¹ Alman istihbaratı sadece Rus ordusuyla ilgilenmemiş, derin bir analiz yaparak ekonomi, sanayi ve coğrafi başta olmak üzere pek çok alanda istihbarat toplamıştır.

I. Dünya Savaşı’nda gerçekleşen önemli casusluk olaylarından biri de Myasoedov Olayı’dır. Sergei Myasoedov I. Dünya Savaşı sırasında Rus ordusunda Albay rütbesiyle görev yapmaktadır. Görevi sırasında Alman hükûmeti adına casusluk yaptığı gerekçesiyle tutuklanarak ölüm cezasına çarptırılmıştır. Almanlar için casusluk yaptığına dair kesin kanıtlar bulunmasa da Sergei Myasoedov 31 Mart 1915 yılında askeri mahkeme tarafından idam cezası neticesinde hayatını kaybetmiştir. Günümüzde dahi Myasoedov’un hain olup olmadığıyla ilgili olarak farklı görüşler ortaya atılsa da bazı kaynaklar doğrudan Myasoedov’u suçlamaktadır. Myasoedov’un Alman

²¹⁰ Никитинский ve Софинов, Немецкий Шпионаж s.42.

²¹¹ Age, s.47.

istihbaratı için kilit rol oynadığı belirtilerek Doğu Prusya ve Güney Batı Cephesi'ndeki Rus birliklerinin ağır kaybının baş sorumlusu olarak gösterilmektedir.²¹²

Alman hükûmetinin I. Dünya Savaşı'nda aktif bir şekilde kullandığı diğer bir silah ise propaganda faaliyetleri olmuştur. Almanya savaşın ilk altı ayında sadece Kafkasya halklarını Rusya'ya karşı ayaklandırmak için 5 milyon mark para ayırmıştır.²¹³ Bu paranın büyük bir kısmı Kafkasya halklarını isyana hazırlamak üzere liderlere ve isyancılara maddi destek amacıyla kullanılmıştır.²¹⁴ Tüm bu örneklerde görüleceği gibi Almanya I. Dünya Savaşı süresince Rusya'ya karşı hem cephede hem de cephe gerisinde olmak birçok faaliyette bulunmuştur.

3.1.3. I. Dünya Savaşı Süresince Alman İstihbaratının Rusya'daki Faaliyetleri

Alman hükûmeti I. Dünya Savaşı başladıktan sonra savaşın sadece cephede kazanılmayacağını farkında olduğu için savaşı cephe gerisine taşımaya başlamıştır. İtilaf Devletleri içerisinde Almanya'nın nüfuz edebileceği en uygun ülke Rusya'ydı çünkü oradaki Alman nüfusu oldukça yüksekti ve birçok iş kolunda aktiftiler. Bunun farkında olan Almanya daha savaşın en başında Rusya'da gücünü kullanmaya başlamıştır.

Savaş ilanından bir gün sonra Alman firmaları askeri siparişleri sabote etmeye başlamıştır. Bu firmalar arasında sabotaj komsunda en ünlü firmalardan biri "B. Gantke" şirkettir. Çok yönlü bir üretim kapasitesine sahip olan B. Gantke şirketi, savaşın başlamasıyla birlikte sabotaj faaliyetlerine başlamıştır. Kendi fabrikalarında üretilen ve savaş zamanında hayati öneme sahip olan tren rayı, kürek, tel vb. ürünlerin üretimini durdurmuştur. Bu anonim şirketin Saratov ve Yaketerinburg'daki fabrikalarının neredeyse tamamı durmuştur.²¹⁵

²¹² Никитинский ve Софинов, Немецкий Шпионаж s.56.

²¹³ Vasif Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi 1917-1922*, İstanbul 2018 s.54.

²¹⁴ Age, s.54.

²¹⁵ Никитинский ve Софинов, Немецкий Шпионаж s.57.

Rusya'daki diğer bir sabotaj faaliyeti barut üretimi üzerinden gerçekleşmekteydi. Ülkedeki barut üretimin çoğu Alman sendikası "Sivers" tarafından karşılanmaktaydı. Bu sendikanın Rusya'da çok fazla şubesi vardı ve ülkedeki nitrat üretiminde de faaliyetleri bulunmaktaydı. Bilinçli olarak Rus nitrat gelişimini yavaşlatmışlardır. Ayrıca Alman sermayedarların sahip olduğu diğer barut üreticileriyle birlikte, barut üretimini de sekteye uğratmışlardır.

Konuyla ilgili diğer bir örnek de Rusya'daki taşımacılık şirketleriyle ilgilidir. Askeri malzeme taşımacılığı "Deigrich Heydeman", "Gergard ve Gay", "Knipp ve Werner" "Martene", "Plume-Oaks" ve diğerleri şeklindeydi.²¹⁶ I. Dünya Savaşı sırasında bu şirketler ulaşım ve tedariki oldukça yavaşlatmışlardır.

Almanya, Rusya'daki sabotaj faaliyetlerini sadece şirketler üzerinden gerçekleştirmemiş, Rus ekonomisini zarara uğratmak için de farklı yollara başvurmuştur. Bunlardan en önemlisi Bakü petrol kuyularının yok edilmesidir. Almanya, Rusya için hayati öneme sahip Bakü petrolünü imha etmek için bir operasyon hazırlamıştır. Bu operasyona göre petrol mühendisi Paul Schwartz, Almanya Erzurum Konsolos Yardımcısı Scheubner-Richter ve Ajan Alois Mosel bölgeye gönderilerek Bakü petrolerinin imha edilmesi planlanmıştır.²¹⁷ Almanya için bu plan oldukça büyük bir önem arz etmesine rağmen başarılı olamamış, Kafkaslardaki stratejik bölgelere zarar verememişlerdir.

Örneklerde görüleceği gibi I. Dünya Savaşı'nda Alman şirketleri aktif olarak rol almışlardır. Bununla birlikte Alman sanayisi, barış ve savaş zamanlarında diğer devletleri ele geçirmek için Alman ordusunun esas müttefiki olduğunu göstermiştir.²¹⁸ Bu durumun ana nedeni olarak I. Petro'dan itibaren oldukça artmaya başlayan Alman göçmenler gösterilmektedir. Almanya'dan gelen bu göçmenler başta Rus sanayisi olmak üzere birçok farklı alanda etkili olabilmeyi başarmışlardır. Sonuç olarak

²¹⁶ Никитинский ve Софинов, Немецкий Шпионаж s.57.

²¹⁷ Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.54.

²¹⁸ Nusretoğlu, *Derin Rusya*, s.238.

Rusya'nın birçok alanda Almanya'ya muhtaç duruma gelmesi Alman istihbaratının ülkede geniş bir alana yayılmasını sağlamıştır.²¹⁹

3.1.4. Bolşevik Devrimi'nin Gerçekleşmesinde Almanya'nın Etkisi

Almanya, Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesine etki eden ülkelerin başında gelmektedir. Çarlık Rusya'sının aşırı genişlemesi ve başta Balkanlar ve Doğu Avrupa olmak üzere her geçen gün giderek artan etkisi Almanya'yı tedirgin etmekteydi. Çarlık Rusya'sı her ne kadar ekonomi, sanayi ve eğitim alanlarında gerekli atılımları sağlamamış olsa da bulunduğu konum ve askeri gücüyle her zaman için yüksek potansiyele sahip bir ülkedir. Sonuç olarak I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Avusturya'nın yanında, Rusya'nın da Sırbistan'ın yanında yer almasıyla bu iki güç karşı karşıya gelmiştir.

Savaşın başlamasıyla birlikte Rusya için iki büyük düşman baş göstermiştir. Bunlardan ilkinin İttifak Devletleri, ikincisini ise aşırı sol gruplar oluşturmaktaydı. Rusya'da Çarlık yönetimine yönelik en önemli halk ayaklanması 1825 yılında gerçekleşmiştir. Dekabrist İsyanı olarak adlandırılan bu hadise, çoğunluğu entelektüel Rus subayların katıldığı bir ayaklanmadır ve Çarlık yöneticileri tarafından bastırılmıştır. İsyan bastırılmış olsa da halkın Çarlık yönetimine yönelik öfkesi her geçen gün daha da artmıştır. Tüm dünyayı saran aşırı sol faaliyetlerin Rusya'ya da ulaşmasının ardından Çarlık yönetimine tepkiler artık bu sol gruplar üzerinden yayılmaya başlamıştır. Özellikle 1879 yılında "Narodnaya Volya" (Народная воля) örgütünün ortaya çıkmasıyla birlikte sol gruplar büyük bir ivme kazanmıştır. Sol grupların silaha yönelmesiyle birlikte başta çar olmak üzere Rus devlet bürokrasisinin en üst düzey görevlilerine suikastlar düzenlenmiştir. Meydana gelen suikast saldırılarının ardından, çar dâhil hiç kimse Rusya'da kendini güvende hissedemez hâle gelmiş ve bu güvensiz ortamda Rusya I. Dünya Savaşı'na dahil olmuştur.

²¹⁹ Age, s.238.

Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesiyle ilgili olarak ortaya atılan bir iddia ise daha I. Dünya Savaşı başlamadan evvel Lenin'in bizzat Berlin'e giderek Alman hükûmet yetkilileriyle görüşmesidir. Bu iddiaya göre Lenin, Çarlık Rusya'sının yıkılması için Alman yetkililerden yüklü bir miktar para talebinde bulunmuştur. Alınan bu parayla Rusya içerisinde bir kaos ortamı oluşturulacak ve Çarlık yönetimi yıkılacaktır. Kimilerine göre bu görüşmeden sonra Lenin, yaklaşık 70 milyon mark almış ve bunu Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesinde kullanmıştır.²²⁰ Konuyla ilgili olarak yazılı belgeler bulunmasa da Lenin'in Çarlık Rusya'sını yıkmak için Almanlardan para yardımı alma ihtimali, göz önünde bulundurulacak bir konudur.²²¹ Lenin'in, Çarlık yönetimini yıkmak için doğrudan Alman hükûmeti ile bir görüşmesi olmasa bile farklı kanallardan Bolşeviklerin Almanya ile iletişime geçtiği ve bazı alanlarda ortak hareket ettiği aşîkârdır.

Rusya'nın savaşa girmesinin ardından, Alman hükûmetiyle Rus Devrimciler arasında bir yakınlaşma meydana gelmiştir. Bu yakınlaşmanın nedeni iki tarafın da çıkarlarının aynı olmasıdır. Rus devrimciler, totaliter Çarlık yönetiminin yıkılıp sosyalist bir devlet yönetiminin Rusya'da egemen olması için mücadele verirken Almanya da Rusya'yı savaş dışı bırakmanın yollarını aramaktaydı. Alman yetkililer, Rus İmparatorluğu parçalanmadığı sürece, savaş bittikten sonra da Rusya'nın Almanya için tehlike oluşturacağını düşünmekteydiler.²²² Almanya hükûmeti Rus devrimcilerle olan iletişimi, sosyalist Aleksandr Parvus vasıtasıyla gerçekleştirmişlerdir. Alman hükûmetinin ilk başlarda hiç güven beslemediği biri olan Parvus, savaşın başlamasıyla önemli görevlerde bulunmaya başlamıştır. Alman hükûmeti yetkililerine göre *Prusya süngüsüyle Rus işçisinin yumruğunu birleştirecek kişi Parvus*'tur.²²³

²²⁰Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.189.

²²¹Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.189.

²²²Scharlau ve Zeman, *Devrim Taciri*, s.190.

²²³Age, s.192.

Parvus, Alman hükûmet yetkilileriyle gerçekleştiği görüşmelerde Rus Devrimi'ne yapılacak her bir yardımın ilerde Almanya için büyük fayda sağlayacağını belirtmiş ve onlardan daha fazla yardımda bulunmaları yönünde çaba sarf etmiştir. Alman hükûmeti, Parvus ve diğer vasıtalar yardımıyla Rus devrimcilere yardımda bulunmaya başlamıştır.

Alman hükûmeti belli çevreler aracılığıyla Rus devrimcilere yardımda bulunmuş olsalar da bunlar oldukça küçük ölçekli yardımlardır. Alman yetkililerin Bolşevik Devrimi'ne en büyük etkileri I. Dünya Savaşı sırasında İsviçre'de bulunan Rus siyasi göçmenlerinin Almanya üzerinden Rusya'ya ulaştırılması olmuştur.

3.1.5. Mühürlü Tren

I. Dünya Savaşı başladığında Lenin başta olmak üzere Rus siyasi göçmenler İsviçre'de bulunmaktaydı. Savaşın başlaması ve ardından Rusya'da Şubat Devrimi'nin gerçekleşmesiyle Rus göçmenler, İsviçre'den kurtulup Rusya'ya, arkadaşlarının yanına gidip devrimci mücadeleye katkıda bulunmak istemişler ama içinde bulundukları durum buna izin vermemiştir. Lenin, içinde bulunduğu umutsuz durumu anlatmak için “Şişenin içine tıklımış gibi hissediyorum.” diyerek *İsviçre'den gitmek için şeytanla bile antlaşma yapabileceğini* söylemiştir.²²⁴

Lenin ve arkadaşları İsviçre'de kendilerini kapana kısılmış gibi hissetmekteydi ve Rusya'ya gitme konusunda derin bir umutsuzluk içindeydiler. Durumun vahametinde olan Rus göçmenler, Rusya'ya ulaşmak için bütün yolları denemişlerdir. Bunun sonucunda, Lenin'in yakın arkadaşı İsviçreli sosyalist Fritz Platten, Bern'deki Alman büyükelçisiyle bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmede İsviçre'de bulunan Rus göçmenlerin Almanya üzerinden Rusya'ya ulaştırılması yönünde bir antlaşma yapılmıştır. Antlaşma şartlarında tüm göçmenlerin savaşa ilgili görüşlerine bakılmaksızın gitmelerine izin verileceği, göçmenlerin seyahat ettiği trene Platten'in

²²⁴Scharlau ve Zeman, *Devrim Taciri*, s.315.

izni olmaksızın kimsenin giremeyeceği, herhangi bir şekilde pasaport veya bavul kontrolü yapılmayacağı ve son olarak da göçmenler Rusya'ya vardıklarında eşit sayıda Alman ve Avusturya savaş tutsağının değiş tokuş yapılacağı belirtilmiştir.²²⁵

Yapılan antlaşmanın ardından Lenin ve arkadaşları oldukça lüks bir trende antlaşma şartlarının tamamına uyarak yola çıkmışlar ve 8 gün süren uzun bir yolculuğun ardından 16 Nisan 1917 tarihinde St. Petersburg'a ulaşmışlardır. St. Petersburg'daki Finlandiya istasyonunda Lenin ve arkadaşları büyük bir sevinçle karşılanmış ve Lenin orada oldukça etkili bir konuşma yaparak kitleleri hareketlendirmeyi başarmıştır. Halkın, Lenin'e ve arkadaşlarına yönelik büyük bir sevgi gösterisi olsa da toplumun diğer bir bölümünde de Lenin'e ve gelen Rus siyasi göçmenlere yönelik ağır ithamlar olmuştur. Bu suçlamaların başında da Lenin ve siyasi göçmenlerin Alman ajanı oldukları yer almaktaydı. Özellikle çar yanlısı çevreler tarafından bu suçlama sürekli gündeme getirilmiş ve her geçen gün halkın gözünde bu suçlamalar itibar görmeye başlamıştır. Aslında Lenin ve Rus siyasi göçmenler, bu seyahate başlamadan önce bu tür suçlamaların gerçekleşeceğini farkındaydılar ve bu nedenle uçakla seyahat etmeyi bile düşünmüşler fakat dönemin şartları buna uygun olmadığı için yapamamışlardır.²²⁶

Toplum nezdindeki bu suçlamalar, üst düzey devlet görevlilerinin yapmış olduğu bazı açıklamalar ile daha da artmıştır. 17 Nisan 1917 tarihinde Stockholm'deki Alman Savunma Merkezi Başkanı'nın Berlin'e çektiği telgrafta "Lenin'in Rusya'ya girmeyi başardığını ve tamamen istediğimiz yönde çalışıyor."²²⁷ İfadesi yer almaktadır. Ekim Devrimi'nin ardından 3 Aralık 1917 tarihinde Alman Dışişleri Bakanı Richard Von Kühlmann'ın Kaiser II. Wilhelm'a yazdığı mektupta ise "Sadece Bolşevikler bizden farklı kanallar ile sürekli bir fon akışı sağladılar, kendi yayın

²²⁵Krupskaya, *Lenin'den Anılar*, s.317.

²²⁶Krupskaya, *Lenin'den Anılar*, s.313.

²²⁷Scharlau ve Zeman, *Devrim Taciri*, s.336.

organlarını yarattılar ‘Pravda’ ve burada güçlü bir propaganda yaparak dar tabanlarını genişlettiler.”²²⁸

Hakkındaki bu suçlamaları doğrularcasına bir konuşma yapan Lenin: “Alman parasıyla Rusya’da devrim yaptığımı söylüyorlar, Rus parasıyla Almanya’da devrim yapacağım.”²²⁹ Lenin’in yapmış olduğu bu açıklama gerçeklerden uzak, hayali bir açıklama değildir. Lenin, değişen dünya düzenin farkındadır ve Bolşevik Devrimi’nin sadece Rusya ile sınırlı kalmayıp tüm dünyayı etkileyeceğini bilmekteydi. 1918 yılının ekim ayında Almanya’da işçi ayaklanmaları hız kazanmış ve devrimci hareketler ülkenin büyük bir bölümünde etkili olmaya başlamıştır. Moskova yönetimi, Avrupa’daki sosyalist devrimin Almanya’da başlayacağına inanmaktaydı.²³⁰ Konuyla ilgili olarak 1 Ekim 1918 tarihinde Lenin, Bolşevik Parti yöneticisi ve yakın arkadaşı Sverdlov’a yazdığı mektupta Almanya’da başlayan devrimin ileri götürülmesi için yaşamlarını ortaya koyacaklarını belirtmiştir.²³¹ Berlin’deki Rus Büyükelçiliği de adeta devrimcilerin ana karargâhı haline gelmiş ve Alman memurlardan işe yarayacak bilgiler elde edilerek Alman yönetimine karşı kullanılmıştır.²³²

Almanya’daki devrimci hareketlenme o kadar üst seviyelere ulaşmıştır ki ülke yönetimi önlem almaya karar vermiştir. 5 Kasım 1918’de Alman hükûmeti, Berlin’deki Sovyet temsilcilerini Almanya’daki devrimci harekette rol almakla suçlayarak başta Büyükelçi Joffe olmak üzere tüm konsolosluk çalışanlarının ülkeyi terk etmesini talep etmiştir.²³³ Sınır dışı kararı ve Rusya’nın içinde bulunduğu iç savaş neticesinde Almanya’daki devrimci hareket bastırılmıştır. Lenin, Almanya’da devrimi gerçekleştirmeyi başaramasa da bu hareketiyle Alman hükûmeti için çalıştığı suçlamalarını azaltmıştır.

²²⁸Саттон, Уолл-Стрит и Большевицкая Революция, s.16.

²²⁹Bayhan ve Poyraz, *İslâm’ın Rusya’daki ayak izi*, s.32.

²³⁰Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.340.

²³¹Krupskaya, *Lenin’den Anılar*, s.453.

²³²Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.323.

²³³Krupskaya, *Lenin’den Anılar*, s.455.

Devrim dalgasının Almanya'ya kadar sıçraması da aslında Alman hükûmetinin Rusya'da yaşanan olayların bu noktaya kadar gelebileceğini tahmin edemediklerini göstermektedir. Alman hükûmetinin Mühürlü Tren ile Lenin ve arkadaşlarını Rusya'ya götürmelerindeki asıl amaç orada bir devrimin gerçekleşmesinden ziyade Rusya'da bir iç karışıklığın çıkartılmasıydı. Böylece Rusya gibi güçlü bir düşmanı bertaraf edebileceklerdi. Almanların yapmış oldukları plan bir anlamda sonuç vermiş olsa da bu planla Bolşevik Devrimi gibi dünya tarihini değiştirecek bir olayın gerçekleşeceğini tahmin etmek o dönem için oldukça zordur. Sonuç ne olursa olsun Mühürlü Tren olayı Çarlık Rusya'sını devirmek adına Alman gizli istihbaratının en büyük başarısıdır.²³⁴

3.1.6. Brest-Litovsk Antlaşması ve Rus İç Savaşı'nda Alman Etkisi

Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesinin ardından Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmeleriyle Rusya için yeni bir iç savaş dönemi başlamıştır. Bolşevikler hem dünya savaşıyla hem de bir iç savaşla başa çıkamayacaklarının farkındadır. Bu yüzden bir an önce İttifak Devletleri'yle barış antlaşması imzalamak için girişimde bulunmuşlardır. Bolşevikler her ne kadar barış antlaşması imzalamak isteseler de Almanya'ya karşı derin bir güvensizlik hâkimdir. Bu konuyla ilgili olarak Lenin 23 Kasım 1918'de Tüm Rusya Merkez Yürütme Toplantısı'nda yaptığı bir konuşmada "Alman Genelkurmayı'na zerre kadar güven duymadıklarını ama Alman halkına inandıklarını" belirtmiştir.²³⁵ Alman hükûmetinin de yeni kurulan Rus yönetimine karşı güven beslediği söylenemez. Buna rağmen Almanya'da baş gösteren açlık ve savaş koşullarının ülke ekonomisini her geçen gün daha da kötüye götürmesi nedeniyle Rusya ile barış antlaşmasını imzalamak zorunda kalmışlardır. 3 Mart 1918 yılında

²³⁴ Özal, *İstihbaratın Kısa Tarihi*, s.191.

²³⁵ Krupskaya, *Lenin'den Anılar*, s.411.

İttifak Devletleri'yle Rusya arasında Brest-Litovsk Antlaşması imzalanmış ve Rusya I. Dünya Savaşı'ndan resmen çekilmiştir.²³⁶

Almanya, Sovyet yönetimiyle Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nı imzalamasına rağmen Rusya'daki faaliyetlerine son vermemiştir. Alman hükûmeti daha görüşmeler sırasında Ukrayna Radası'yla bir antlaşma yaparak Bolşeviklere karşı yapılan mücadelede yardımda bulunacaklarını vaat etmiştir.²³⁷ Ayrıca Almanya, Finlandiya'nın Kızıl Güçler'e karşı bağımsızlığını kazanmasında da önemli bir rol oynamıştır.²³⁸ Bolşevik Devrimi sonrası Almanya'nın Rusya'da etkili olduğu bir diğer bölge de Türkistan olmuştur. Rus yönetimi, Rus iç savaşı sırasında Türkistan'da bulunan Müslümanların Alman ajanları ve bölgedeki Alman yerleşimciler tarafından kışkırtıldığını ileri sürmüştür.²³⁹ Bunun yanında Almanya, Rus yönetiminin baskısı altında kalmış Estonyalı, Finlandiyalı, Gürcü, Letonyalı, Litvanyalı, Polonyalı, Ukraynalı, Beyaz Rus, Yahudiler ve Rusya Müslümanları ile iletişim kurarak bu milletlerin isyan hareketlerini desteklemiştir.²⁴⁰ Almanya, Bolşevik Devrimi öncesi de sonrası da Rusya'da oldukça etkin bir durumdadır. I. Dünya Savaşı sırasında Çarlık yönetimini devirmek adına elindeki bütün gücü kullanmış ve Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesinde ana etken ülkelerden biri olmuştur. Almanya, Brest-Litovsk Antlaşması'yla Rusya'dan çok önemli kazanımlar sağlasa da bununla yetinmemiş, başta Ukrayna ve Finlandiya olmak üzere Rusya'ya karşı bağımsızlık harekâtına katılan milletleri desteklemiştir. Bu destek kimi zaman finansal olarak sağlanırken kimi zaman da bizzat Alman ajanların katıldığı operasyonlar şeklinde meydana gelmiştir.

Almanya'nın Rusya'ya karşı bu saldırgan tutumu Brest-Litovsk Antlaşması'ndan sonra azalmış ve sonra da tamamen bitmiştir. Şartların bu şekilde

²³⁶Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.56.

²³⁷Krupskaya, *Lenin'den Anılar*, s.442.

²³⁸Age, s.442.

²³⁹Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.259.

²⁴⁰Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.261.

değişmesinde iki önemli neden vardır. İlk neden, İtilaf güçleri her ne kadar Geçici hükûmetin yıkılıp Rusya’da Bolşeviklerin iktidara geçmelerini istemeseler de sonraki süreçte tutumları değişmiştir. İtilaf Devletleri, Sovyet yönetimini savaşa devam etmeleri halinde destekleyeceklerini belirtmiştir.²⁴¹ Sovyet yöneticileri arasında belli bir kısım tarafından bu öneri mantıklı bulunsa da çoğunluk tarafından kabul görmemiştir. Bunun sonucunda Brest-Litovsk Antlaşması’yla Rusya savaştan çekilmiştir. Rusya’nın savaştan çekilmesinin ardından İtilaf güçleri Sovyet yönetimine cephe almıştır. 17 Ağustos 1918 tarihinde İngilizler Bakü’ye girmiştir.²⁴² Bakü gibi stratejik bir bölgenin İngilizlere geçmesi Rusya’nın yanında Almanya’nın da işine gelmemekteydi. Ayrıca Almanya’nın genel dış politikası gereği Rusya, İngiltere’ye göre ikili ilişkilerin daha kolay sürdürülebileceği bir ülkedir. İtilaf güçlerinin bu tavrının ardından Almanya ve Sovyet yönetimi daha da yakınlaşmıştır. İki ülke arasındaki bu yakınlaşma doğal olarak İngiltere’yi kızdırmıştır. Almanya ve Sovyet yönetimi arasında devam eden bu iyi ilişki beklenmeyen bir olayla sarsılmıştır. 6 Temmuz 1918’de sol SD grubuna üye Bliyumkin ve Andreyev sahte Çeka belgeleriyle Alman Büyükelçiliğine girerek elçi Mirbach’ı öldürmüşlerdir.²⁴³ Böylesine üst düzey bir devlet görevlisinin suikast sonucu öldürülmesi, iki ülke arasındaki ilişkileri krize sokmuş ve tekrar savaş ihtimalini gündeme getirmiştir.²⁴⁴ Almanya bu suikast sonrası oldukça soğukkanlı davranarak Sovyet yönetimi ile ilişkilerini kesmemiştir. Suikast sonrası Alman ve Rus uzmanların yapmış oldukları incelemelerde bu saldırının İngiltere tarafından organize edildiği ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak İngilizlerin yaptırttığı düşünülen bu suikastın ardından Alman-Bolşevik ilişkileri büyük bir zarar görmeden devam etmiştir.²⁴⁵ Almanya’nın Rusya üzerine etkisi I. Dünya Savaşı’nın bitmesiyle birlikte sona ermiştir. Savaşın kaybeden tarafında yer alan Almanya, 28 Haziran 1919’da Versay gibi oldukça ağır bir antlaşma imzalayarak I. Dünya

²⁴¹Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.114.

²⁴²Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.216.

²⁴³Dzerjinski, *Bir Devrim Kahramanı*, s.99.

²⁴⁴Age, s.99.

²⁴⁵Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.206.

Savaşı'ndan çekilmek zorunda kalmıştır. Versay Antlaşması'ndan sonra Almanya tamamen kendi iç sorunlarına odaklanmış ve uzun bir müddet dış ülkelere müdahalelerde bulunamamıştır.

Almanya, I. Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkmış olsa da şüphesiz Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesindeki en etkili ülke olmuştur. Bunun birçok nedeni vardır. İlk olarak I. Petro'dan itibaren Rusya'ya gelen Alman yerleşimciler, I. Dünya Savaşı süresi ve sonrasında Alman hükûmeti lehine pek çok çalışmaları olmuştur. Çarlık yönetiminin yıkılması adına Alman yerleşimciler başta askeri, sanayi, coğrafi, insani (humint) vb. olmak üzere hemen hemen bütün istihbarat türlerini kullanarak Almanya'ya çok önemli bir bilgi akışı sağlamışlardır. Bunların yanında toplu askere gitmeme ve fabrikalardaki üretimi durdurma gibi sabotaj faaliyetlerine girerek Rusya'yı oldukça zor bir durumda bırakmışlardır. Almanya'nın Rusya'da etkili olmasını sağlayan diğer bir etken de akrabalık ilişkileridir. Rusya'yı Romanov hanedanlığının yönetmeye başlamasıyla Almanya ile oldukça yakın ilişkiler kurulmuştur. Bu yakın ilişkiyi göstermek için Almanya ve Rusya'nın I. Dünya Savaşı öncesi durumunu incelemek yeterli olacaktır. Savaş öncesi Alman İmparatoru II. Wilhelm ve Rus Çarı II. Nikolay kuzendir ve II. Nikolay'ın eşi Aleksandra Federovna'nın Alman prensesi olması iki ülke arasındaki yakın ilişkiyi belirtmek için yeterlidir. Bunların yanında, Almanya uzun yıllar Rusya'ya uzmanlarını göndererek, Rusya'nın başta askeri ve sanayi olmak üzere birçok alanda gelişmesine katkısı olmuştur. Rusya bu kadar yakın ilişkilerin olduğu bir ülke ile savaşa girerek bir nevi savaşı daha başlamadan kaybetmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Almanya hem Rusya'nın içerisini karıştırmış hem de cephede Rusya'yı oldukça zor duruma sokmuştur. Rusya'da başlayan iç kargaşanın baş sorumlusu olan Almanya, bir nevi Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesindeki kilit ülke durumuna gelmiştir. Almanya'nın Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesindeki en önemli başarısı ise Mühürlü Tren olayıdır. Alman hükûmeti, I. Dünya Savaşı sırasında İsviçre'de sıkışan Lenin ve arkadaşlarını özel bir tren ile Rusya'ya ulaştırmış ve Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesini sağlamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, Mühürlü Tren olayı Alman gizli

istihbaratının en büyük başarısı olmuştur.²⁴⁶ Almanya, I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıktığı için Rus İç Savaşı'nda çok etkili olamamıştır. Buna rağmen Rusya'da bulunan Alman savaş esirleri, Kızıl Ordu içerisinde önemli görevlerde bulunarak iç savaş süresince de Rusya'yı etkilemeyi başarmışlardır.²⁴⁷ Sonuç olarak Almanya hem istihbarat alanında hem de diğer faktörler göz önüne alındığında Rusya'da meydana gelen Bolşevik Devrimi ve sonrasında yaşanan süreçte en etkili ülke olmuştur.

3.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN ROLÜ

3.2.1. I. Dünya Savaşı Öncesi Osmanlı Devleti-Rusya İlişkileri

Bölgesel üstünlük kurma amacıyla Çarlık Rusya'sının en fazla mücadele ettiği ülke şüphesiz ki Osmanlı Devleti'dir. Bu iki ülke arasındaki rekabeti göstermek adına sadece yaptıkları savaş sayını vermek bile yeterlidir. 16 ve 20. yüzyıl arasında Osmanlı Devleti, Rusya ile 16 kez karşı karşıya gelmiştir. Bu savaşların yaklaşık 11 tanesini Rusya kazanmış olsa da genel olarak Osmanlı-Rus Savaşları, kazananı olmayan savaşlar olarak adlandırılmaktadır. Bu hipotezi doğrulamak adına iki ülke arasındaki son savaşları gözden geçirmek yeterli olacaktır. 1853 Kırım Savaşı'nı Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti kazanmış fakat sonuç hiç istediği gibi olmamıştır. Bu savaş neticesinde Osmanlı Devleti çok büyük bir borç yükünün altına girmek zorunda kalmış ve 1881 yılında Osmanlı Devleti borçlarını ödeyemediği için Düyun-u Umumiye kurulmuştur. Benzer durum Rusya adına 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda yaşanmıştır. Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan zorlu bir mücadelenin ardından savaşı kazanmış hatta İstanbul'u dahi ele geçebilecek duruma gelmesine rağmen bu savaş sonucu istediğini alamamıştır. Başta İngiltere ve Almanya olmak üzere Avrupalı büyük devletlerin araya girmesi sebebiyle Ruslar, Yeşilköy'e kadar gelmelerine rağmen işgali durdurmak zorunda kalmışlardır. Daha sonra ise

²⁴⁶ Özal, *İstihbaratın Kısa Tarihi*, s.191.

²⁴⁷ Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.277-278.

Osmanlı Devleti için oldukça ağır şartlar içeren Ayastefanos Antlaşması iptal edilmiş ve yerine Berlin Antlaşması kabul edilmiştir. Berlin Antlaşması, Osmanlı Devleti için daha kabul edilebilir bir antlaşma olsa da Rus tarafı için tamamen bir hayal kırıklığıdır. Durumu değerlendirmek adına ünlü Rus diplomat Gorçakov şu açıklamayı yapmıştır: “Bunca masraf ve insan kaybı bir hiç içinmiş.”²⁴⁸ Bu söz Rusya’daki durumu özetler nitelikte olsa da Rusya, Osmanlı Devleti’ne karşı saldırgan tutumundan vazgeçmemiştir.

Rusya’nın büyük kazanımları olmamasına rağmen Osmanlıya karşı bu saldırgan tutumunu devam ettirmesinin iki önemli nedeni vardır. Bunlardan ilki Osmanlı Devleti’nin içerisinde barındırdığı Slav nüfusedir. Rusya her daim kendisini tüm Slavların hamisi olarak görmüş ve bu doğrultuda Osmanlı Devleti’ne karşı Slav ayaklanmalarını desteklemiştir. Benzer bir durum aslında Osmanlı Devleti için de geçerlidir. Rus İmparatorluğu içerisinde on beş ile yirmi milyon arasında Müslüman yaşamaktaydı.²⁴⁹ Bu, kendi ülkesinde bulunan Müslüman nüfusun bile çok üzerinde olsa da Osmanlı Devleti bu durumu Rusya gibi değerlendirmeyi başaramamıştır. Başta Kırım, Kazan, Kuzey Kafkasya ve Türkistan gibi çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bölgelerde Osmanlının istihbarat faaliyetleri olmuş ancak büyük sonuçlar elde edememiştir. Osmanlının aksine Rusya özellikle Balkanlarda Osmanlıya karşı önemli kazanımlar elde etmiş fakat bir süre sonra o kazanımları kaybetmiştir. Bunların en önemlileri Bulgaristan ve Yunanistan’dır. Rusya, Bulgaristan’ın bağımsızlığı için 1877 yılında bizzat Osmanlı Devleti ile savaşmış, çok ağır kayıplar vererek savaşı kazanmışsa da bağımsızlık sonrası Bulgaristan, Almanya’ya yakınlaşmıştır. Benzer durum Yunanistan için de geçerli olmuştur. Yunanistan’ın bağımsızlığını kazanmasına en fazla destek veren ülkelerden biri Rusya olmasına rağmen bağımsızlık sonrası Yunanistan daha çok İngiltere ile ilişkilerini yakın tutmuştur. Bu iki örnekte de

²⁴⁸ İlber Ortaylı, “Canavar komutanı aziz gibi gösteriyor”, *Milliyet*, 14 Aralık 2008, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/canavar-komutani-aziz-gibi-gosteriyor-1028372>, (E.T:27.10.2020), s.1.

²⁴⁹ Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.87.

görülebileceği gibi Rusya, Slavların hamisi olma durumundan hiçbir zaman yarar sağlayamamış, aksine bu gibi durumlardan dolayı zararlar görmüştür.

Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı takındığı politikanın ikinci ve daha önemli nedeni ise Boğazlar sorunudur. Özellikle 19. yüzyılın başıyla birlikte Odessa limanının hem ithalat hem de ihracat alanında Rusya'nın en önemli liman kentlerinden biri olması Ruslar için Boğazlar sorununu her geçen gün derinleştirmekteydi. Bu konuyu Rusların genel sıcak denizlere inme politikasıyla ilişkilendirmek mümkün olsa da arada çok büyük farklar bulunmaktadır. Sıcak denizlere inip Akdeniz'e ulaşmak Ruslar için her zaman istenilecek ve yarar sağlayacak bir durumdur fakat gerçekleşmemesi de Rusya adına büyük sorunlara neden olmayacaktır ancak Boğazlar sorunu bu durumdan çok daha farklıdır. Rusya için Boğazlar, sıcak denizlere inme gibi bir fantezi değil tam tersine güçlerini korumak adına mutlak kontrolün sağlanması gereken elzem bir konudur. Rusya için Boğazların hayati önemi 1912'de yaşanan Trablusgarp Savaşı'nda ortaya çıkmıştır. İtalyan ordusu, Trablusgarp'ta Osmanlı güçlerine karşı üstünlük kuramayınca Boğazlara yakın hedeflere saldırmış bu durum üzerine Nisan 1912 tarihinde Osmanlı Devleti, Boğazları bir aylığına su yolu trafiğine kapatmıştır.²⁵⁰ Boğazların kapanmasının faturası Rusya için oldukça ağır olmuştur. Rusya'nın Tahıl ihracatı bu dönemde yaklaşık yüzde 45 azalmıştır. Bu, Rusya için asla kabul edilebilir bir durum değildir çünkü o dönemler için tahıl Rusya'nın ana ihracat ürünlerinden birini oluşturmaktaydı.²⁵¹ Bu yüzden diğer gelişmiş ülkelerle rekabet edebilmek adına Rusya tahıl ihracatından elde edeceği gelire çok ihtiyaç duymaktaydı. Boğazların bir ay gibi bir süreliğine kapanması bile Rusya'yı büyük zararlara uğratmış ve bu olaydan sonra Rus politikası Osmanlı Devleti'ne karşı daha da serleşmiştir. Rusya için Boğazlar o kadar önemli bir konuma gelmişti ki zayıf bir Osmanlı bile artık Ruslar için bir lütuf değildir.²⁵² Rus hükûmeti eğer güçlü bir devlet olmak istiyorlarsa Boğazların kontrolünün mutlaka kendilerine geçmesi gerektiğini düşünmekteydi.

²⁵⁰ Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.37.

²⁵¹ Age, s.37.

²⁵² Age, s.31.

Tabi, bu durum Osmanlı Devleti'nin sonu anlamına gelmekteydi. İki ülke arasındaki bu sınır muhaberesi devam ederken I. Dünya Savaşı başlamıştır.

3.2.2. I. Dünya Savaşı ve Bolşevik Devrimi'nde Osmanlı Devleti Etkisi

I. Dünya Savaşı, Balkanlarda gerçekleşen bir hadise neticesinde çıkmışsa da Osmanlı Devleti ilk başta bu savaşa dâhil olmamıştır. I. Dünya Savaşı emperyal güçlerin rekabetleri nedeniyle çıkmış bir savaştır fakat Osmanlı hükûmeti, ülkenin varlığını korumak adına bu savaşta bir taraf olmanın gerekliliğini düşünmekteydi. Bu yüzden Osmanlının önde gelen bürokratları ilk önce İngiltere ile daha sonra Fransa ile müttefiklik anlamında görüşmelerde bulunmuştur. Ancak bu iki ülkeden de istedikleri sonucu alamamışlardır hatta Rusya ile müttefiklik kurma adına İttihat ve Terakki'nin kurucu isimlerinden Talat Paşa bizzat kendisi görüşmelere katılmış fakat oradan da olumlu bir sonuç alamamıştır. Osmanlı bürokratları, müttefik olma adına İtilaf Devletleri ile ayrı ayrı görüşmüş, yapılan bu girişimler tamamen beyhude olmuştur. Bunun nedeni, 1894 yılında Fransa ile Rusya bir güvenlik antlaşması imzalamıştır.²⁵³ Daha sonra 1905 yılında bu iki ülkeye İngiltere de dâhil olarak üçlü ittifak dönemi başlamıştır.²⁵⁴ Kısacası, I. Dünya Savaşı başlamadan çok daha önce 1905 yılında ülkeler arasında ikili antlaşmalar imzalanmış ve taraflar belli olmuştur. Böyle bir durumda Osmanlı için yalnızca iki yol vardır. Bunlardan ilki savaş dışında kalmak, ikinci alternatif ise Almanya'nın yanında savaşa dâhil olmaktır. Osmanlı yönetimi, taraf olmamanın bertaraf olma anlamına geleceğini düşünerek ülkeyi hayatta tutabilmek adına Almanya'nın yanında savaşa girmiştir.

İtilaf Devletleri her ne kadar Osmanlı Devleti'ni müttefik olarak kabul etmeseler de hiçbir şekilde Osmanlının I. Dünya Savaşı'na dâhil olmasını istememekteydi. Bunun nedeni de Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi fazladan cephe açılması ve doğrudan savaşın uzaması anlamına gelmekteydi. Osmanlı Devleti'nin

²⁵³Montefiore, *Romanovlar*, s. 492.

²⁵⁴Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.182.

savaşa girmesine en çok karşı olan ülke Rusya'dır. 1912 yılında Boğazların sadece bir ay bile kapalı kalması Rusya'yı büyük zararlara uğratmışken, Osmanlının savaşa girmesiyle birlikte Boğazların yıllarca kapalı kalması Rusya'yı bir felakete sürükleyebilirdi. İtilaf Devletleri'nin bütün bu kaygıları altında 2 Kasım tarihinde Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle Osmanlı Devleti resmen savaşa girmiştir.²⁵⁵ Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle birlikte Boğazların kontrolü tamamen İttifak güçlerinin eline geçmiş ve böylece Rusya, Karadeniz'deki limanlarını kullanamaz hale gelmiştir. Bu tarihten sonra Rusya, İtilaf Devletleri'yle sadece buz tutmayan Murmansk limanı üzerinden malzeme alışverişi yapabilmıştır.²⁵⁶ Osmanlı Devleti'nin sadece savaşa girmesinin bile Rusya üzerindeki faturası oldukça ağır olmuş ve Bolşevik Devrimi'ni tetikleyen en önemli etkenlerden biri haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sırasında Rusya'ya yönelik diğer bir etkisi Sarıkamış Cephesi'nde yaşanmıştır. Alman Genelkurmayı'nın bizzat isteği üzerine açılan Sarıkamış Harekâtı aynı zamanda Kafkaslardaki Türk birliğini kurmak adına İttihat ve Terakki yönetimi için de çok önemli bir operasyondur. Sarıkamış Harekâtı hem Almanya için hem de Osmanlı için bu kadar önem arz etmesine rağmen kış koşullarının hesaba katılmaması sebebiyle felaket ile sonuçlanmıştır. 22 Aralık 1914'te başlayan harekât ağır ve soğuk hava koşulları nedeniyle binlerce Osmanlı askerinin kaybına neden olmuştur. Bu kaybın neticesinde Osmanlı Devleti, Rus ordusunda çözünmenin yaşandığı 1918 yılına kadar stratejik bir taarruz gerçekleştirememiştir.²⁵⁷ Osmanlı Devleti'nin bu ağır kaybindan sonra Kafkas Bölgesi'nde Rus orduları savunma pozisyonundan çıkarak tamamen taarruza geçmişlerdir. 1915 yılında Van işgaliyle başlayan bu taarruz ile Ruslar, sırasıyla Erzurum, Muş, Bitlis, Trabzon, Bayburt ve Erzincan gibi önemli Osmanlı şehirlerini ele geçirmiştir.²⁵⁸ Rusya'nın bölgede aşırı güçlenmesi ve Osmanlıyı darmadağın

²⁵⁵Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.35.

²⁵⁶Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.274.

²⁵⁷Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.129.

²⁵⁸Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.64.

etmesinden çekinen İngiliz ve Fransız hükûmeti müdahalede bulunarak müttefiklerinin daha fazla ilerlemesini engellemiştir.²⁵⁹

I. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Rusya, Kafkas Cephesi'nde Osmanlı güçlerine, Galiçya'da da Avusturya-Macaristan ordusuna büyük üstünlük kurarak askeri anlamda ne kadar iyi durumda olduklarını tüm dünyaya göstermiştir. Rusya'nın bu başarılarının ardından İtilaf güçleri Çanakkale Cephesi'ni bile askıya almayı düşünmüşler ama Rusya'nın aşırı talebi üzerine tekrar gündeme getirmişlerdir. Bu şartlar altında 6 Şubat'ta İtilaf güçleri Çanakkale Boğazı'na saldırmış ve dönemin Rus Dışişleri Bakanı Sazanov, savaş sonrası İstanbul'u ele geçirmek için pazarlık masasına oturmuştur.²⁶⁰

İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Cephesi'ni oluşturmalarının iki önemli nedeni vardır. Bunlardan ilki Çanakkale Boğazı ele geçirildikten sonra İtilaf güçleri kolayca İstanbul'a ulaşabilecek ve İstanbul ele geçirildikten sonra da Osmanlı Devleti savaş dışı kalacaktır. Diğer bir önemli neden ise Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na dâhil olduktan sonra Boğazların kontrolü tamamen İttifak güçlerinin eline geçmiş ve Rusya, Karadeniz Bölgesi'nde oldukça zor bir duruma düşmüştür. Rusya'nın Batı Bölgesi de Alman kuvvetleri tarafından kontrol edildiği için İtilaf güçleri Rusya'ya ikmal yapmakta oldukça zorlanmaktaydı. Bu ikmal yalnızca Murmansk Bölgesi'nden yapılmaya çalışılmış ama iklim şartları nedeniyle kışın da bu bölge tuttuğu için bu yardımlar oldukça kısıtlı bir zaman diliminde yapılabilmıştır. Bu yüzden İtilaf güçlerinin Rusya'yı yanlarında tutup savaşa devam ettirebilmeleri adına Çanakkale Savaşı elzemdir. Bu şartlar altında Çanakkale Savaşı başlamış ve hem denizde hem de karada olmak üzere yaklaşık bir yıl sürmüştür. 9 Ocak 1916 tarihinde İtilaf Devletleri bu savaştan mağlup ayrılmıştır. Savaş öncesi İtilaf güçleri, İstanbul'u kimin alacağına dair pazarlıklar yaparken savaş sonunda şok bir yenilgi almışlardır. Bu yenilgiden en çok etkilenen İtilaf gücü, Rusya olmuştur. Polonya'yı ve Baltık'taki Kurland Bölgesi'ni Almanlara kaptırmasından sonra bir de başarısız gerçekleşen Çanakkale

²⁵⁹ Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.64.

²⁶⁰ Montefiore, *Romanovlar*, s. 600.

seferinin ardından Çarlık rejimi, askeri ve ekonomik olarak derin bir krize girmiştir.²⁶¹ Derinleşen bu krizin ardından Rusya’da asker kaçağı sayısında inanılmaz bir artış yaşanmış ve 1825 Dekabrist İsyanından beri var olan Çarlık yönetimine karşı başkaldırı en üst seviyelere ulaşmıştır. Sonuç olarak Osmanlı Devleti, Çanakkale Savaşı’nı kazanarak hem başkentini koruyup savaşa devam etmeyi başarabilmiş hem de Rusya’daki krizin büyümesindeki ana unsurlardan biri olmuştur. Rusya’da yaşanan bu askeri ve ekonomik kriz de Bolşevik Devrimi’nin meydana gelmesindeki en önemli etkenlerden biri olmuştur. Böylece, Osmanlı Devleti, Bolşevik Devrimi’nin meydana gelmesinde Almanya’dan sonraki en önemli ülkelerden biri haline gelmiştir.

3.2.3. Bolşevik Devrimi Sonrası Osmanlı Devleti’nin Rusya’daki Etkisi

Çanakkale Savaşı’nın ardından Rusya’daki anarşi ortamı günde güne artmış ve bunun sonucunda ilk olarak Şubat Devrimi daha sonrasında ise Ekim Devrimi meydana gelmiştir. Ekim Devrimi’nin ardından, Rusya’da 300 yıllık Romanov hanedanlığı son bulmuş ve iktidara Bolşevikler geçmiştir.²⁶² Romanov hanedanlığının yıkılışına en çok memnun olan ülke şüphesiz ki Osmanlı Devleti olmuştur. Osmanlı-Rus savaşlarının büyük bir çoğunluğu bu hanedanlık döneminde gerçekleşmiş ve Romanovlar, Rus iktidarına geçtikleri günden itibaren Osmanlıya karşı oldukça saldırgan bir politika uygulamışlardır. Ayrıca Bolşevikler iktidara geçer geçmez I. Dünya Savaşı’na devam etmeyeceklerini bildirmiştir. Bunun yanında Bolşevikler, İtilaf Devletleri arasında yapılan Sykes-Picot gizli anlaşması da gün yüzüne çıkarak Osmanlı kamuoyunun daha da güvenini kazanmışlardır. Bu şartlar altında Sovyet yönetimi İtilaf güçlerinin tüm uyarılarına rağmen İttifak güçleriyle barış görüşmesine oturmuştur. Almanya’nın aşırı talepkâr tavırları nedeniyle ilk yapılan görüşmeler sonuçsuz kalsa da zor durumda olan ve daha yeni kurulan Sovyet yönetimi antlaşmayı kabul etmiştir. Böylece 8 Kasım 1917 tarihinde Sovyet yönetimi ve İttifak Devletleri

²⁶¹ Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.141.

²⁶² İlber Ortaylı, “Rusya’yı 300 Yıl Yöneten Hanedan” *Milliyet*, 19 Şubat 2012, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/rusya-yi-300-yil-yoneten-hanedan-1504972>, E.T:13.03.2021), s.1.

arasında Brest-Litovsk Barış Antlaşması imzalanmıştır.²⁶³ Bu antlaşma sayesinde Osmanlı Devleti oldukça önemli kazanımlar sağlamış ve 1877’de kaybettiği Kars, Ardahan, Batum ve Artvin gibi şehirleri geri almayı başarmıştır.²⁶⁴

Osmanlı Devleti, Brest-Litovsk Antlaşması sayesinde çok önemli kazanımlar elde etmiş olsa da bu durum yeterli olmamıştır. Enver Paşa, Kafkasya’dan Orta Asya’ya kadar olan toprakları ele geçirerek büyük Türk Birliği “Turan” gerçekleştirmek istemekteydi ve Ekim Devrimi de bunun için çok büyük bir fırsat oluşturmaktaydı.²⁶⁵ Osmanlı yönetimi daha Şubat Devrimi sırasında durumun siyasi önemini anlamış ve bu olayı kendi lehine çevirmenin yollarını aramıştır.²⁶⁶ Bu durumla ilgili olarak Osmanlı Devleti, Rusya’da bulunan Müslümanlar üzerinden propaganda faaliyetlerine girişmiştir. Osmanlı yöneticilerine göre Bolşeviklere karşı baskı oluşturma en kesin yolu buydu.²⁶⁷ Osmanlının bu stratejisi hayali bir düşünce değildi çünkü Rus İmparatorluğu’nda yaklaşık olarak on beş ile yirmi milyona yakın Müslüman yaşamaktaydı. Bu kadar büyük bir nüfusun ayaklanması Bolşeviklerin sonu olabilirdi. Bunun yanında Osmanlılar, Rusya’nın sınır bölgelerindeki hâkimiyeti kırmak adına sadece Müslümanlar ile iş birliğiyle yetinmeyerek Ermeni, Gürcü, Ukraynalı ve Yahudileri de zaman zaman muhtemel müttefikleri olarak görmüşlerdir.²⁶⁸

Osmanlı Devleti’nin yeni kurulan Bolşevik yönetimine karşı bu kadar saldırgan olmasının en önemli nedeni, güneyde kaybettiği toprakları Kafkas Bölgelerini ele geçirerek kayıplarını telafi etmek istemesidir. Bunun yanında Osmanlı Devleti’nin varlığını sürdürmesi adına Kafkas petrolü hayati bir öneme sahiptir. Özellikle Bakü petroleri, Rusya’da üretilen petrolün yaklaşık yüzde 83’ünü karşılamaktaydı ve bu

²⁶³Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.95.

²⁶⁴Age, s.101.

²⁶⁵Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.455.

²⁶⁶Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.174.

²⁶⁷Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.168.

²⁶⁸Age, s.135.

durum da dünya devletlerinin dikkatini fazlasıyla çekmekteydi.²⁶⁹ Dünya devletlerinden farklı olarak Osmanlının Kafkas Bölgesi'ne ilgisi bölgede bulunan Türk ve Müslüman ögeler sayesinde çok daha önceye dayanmaktaydı. Bu durumla ilgili olarak daha 1910 yılında Rus yetkililer, Kafkaslarda yükselen Pan- İslamcılığın nedeni olarak Osmanlı Devleti'ni görmekteydi.²⁷⁰ Osmanlı aydınları ile Orta Asyalı aydınların I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde iyi ilişkiler kurması Rus hükûmetinin bu tespitini doğrulamaktaydı. 1909 yılında Güney Kafkasya'da Osmanlılar "Canbizar" isimli gizli bir teşkilat kurmuştur.²⁷¹ Bu teşkilatın amacı, silahlı Ermeni gruplara karşı mücadele etmektir. Örneklerde de görüleceği gibi daha I. Dünya Savaşı başlamadan önce Osmanlı Devleti, eğitimden istihbarata kadar birçok alanda Kafkaslarda hâkimiyet kurmak için faaliyete geçmiştir. Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesinin ardından ise bu faaliyetler daha da artarak askeri operasyona dönüşmüştür. Osmanlı Devleti'nin konuyla ilgili gerçekleştirdiği en büyük faaliyet ise Kafkas İslam Ordusu'nu kurmasıdır.

Mart 1918 yılında bizzat Enver Paşa'nın emriyle Kafkas İslam Ordusu kurulmuş ve başına da kardeşi Nuri Paşa geçirilmiştir. Tamamen Müslümanlardan oluşan bu ordunun amacı Kafkasları Osmanlı Devleti'yle birleştirmektir. Kafkas İslam Ordusu, Rusya'da yaşanan iç karışıklığı değerlendirerek hızlı bir şekilde Kafkaslarda ilerlemeye başlamıştır. Osmanlının bu ilerleyişi başta İtilaf Devletleri olmak üzere büyük bir tepkiyle karşılanmış hatta Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndaki müttefiki olan Almanya bile Kafkas İslam Ordusu'nun bu ilerleyişine karşı çıkmıştır. Kafkas Ordusu'nun bu ilerleyişine birçok ülke karşı olsa da bölge üzerinde Osmanlının etkisi çok fazladır. Buna bir de Rusya'nın askere alma politikası eklenince Osmanlı, önemli yararlar sağlamıştır. Rusya'da yaşayan Müslümanlar özellikle de Azeriler, Rus ordusuna kabul edilmemektedir.²⁷² Böylece 1918 yılına yani I. Dünya Savaşı'nın dördüncü yılına gelindiğinde bütün ordular yorulmuş ve büyük kayıplara uğramışken

²⁶⁹Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.455.

²⁷⁰Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.91.

²⁷¹Age, s.92.

²⁷²Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.69.

Azeri halkı diri kalmayı başarmıştır. Osmanlı Devleti de bu durumu iyi kullanmış ve hızlı ilerleyişinde Azeri güçlerinin varlığı etkili olmuştur. Böyle bir ortam içerisinde, Kafkas İslam Ordusu, Bakü'ye kadar ulaşmış ve şehri 15 Eylül 1918 tarihinde İngilizlerden almayı başarmıştır.²⁷³ Osmanlının bu başarısı tüm dünyada şok etkisi yaratmışsa da ülkeler hemen müdahalede bulunamamıştır. Sovyet yönetimi derin bir iç savaşa girdiğinden, İngilizler de I. Dünya Savaşı'nın ağırlığını iyice üstlerinde hissetmelerinden dolayı Osmanlı Devleti'ne karşı müdahale bulunamamışlardır.

Osmanlı Devleti'nin Rusya'da etkinlik kurduğu diğer bir bölge ise Ukrayna'dır. Osmanlı Devleti için Ukrayna'nın bağımsızlığı tıpkı Kafkaslar Bölgesi gibi hayati bir önem taşımaktaydı. Osmanlı istihbaratçılarının yapmış oldukları analize göre Kafkas Müslümanları güçsüz ve temel düzeyde bir teşkilatlanmaya sahipken çok daha eğitimli ve donanımlı olan Ukraynalılar, Karadeniz haritasını Osmanlı lehine yeniden çizebilecek durumdadır. Osmanlı istihbarat analizcileri Ukrayna'nın Rusya'dan kopuşunun yüzde elliden az bir ihtimal olduğunu belirtmiş olsalar da yaşanabilecek bir kopuşun Osmanlının kaderini değiştirebileceğinin farkındaydılar.²⁷⁴ Bu doğrultuda Teşkilatı Mahsusa Ocak 1918'de harekete geçmiş ve Stockholm'de Ukrayna Kurtuluş Birliği (UKB) üyelerine pasaport sağlayarak Ukrayna bağımsızlık hareketini desteklemiştir.²⁷⁵ Bu pasaportlar sayesinde UKB üyeleri Ukrayna'ya dönüp bağımsızlık faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Ayrıca Teşkilatı Mahsusa, Ekim Devrimi'nden önce Ukrayna'da birçok faaliyette bulunmuştur. Odessa'daki Osmanlı konsoloslugu, Osmanlı istihbaratının karargâh merkezi olmuş hatta bu durum Rus mercilerin de dikkatini çekmiştir. Odessa'dan Sivastopol'a kadar olan Karadeniz Sahil Bölgesi'nde Rus polisi "Türk casusu" oldukları şüphesiyle yaklaşık 380 kişiyi tutuklamıştır.²⁷⁶

²⁷³ Age, s.272.

²⁷⁴ Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.190.

²⁷⁵ Age, s.190.

²⁷⁶ Age, s.123.

Osmanlı Devleti, Ekim Devrimi'nin ardından hem Kafkas İslam Ordusu hem de Teşkilatı Mahsusa sayesinde Rusya'nın sınır bölgelerinde birçok faaliyet gerçekleştirmiş ve bunların bazılarında da başarılı olmuştur. Nuri Paşa komutasındaki Kafkas İslam Ordusu, Bakü'nün kontrolünü ele almasına ve Kafkaslarda büyük üstünlük kurmasına rağmen Osmanlı için savaşın sonu artık gelmiştir. Osmanlı Devleti yaklaşık dört yıl sürdürdüğü I. Dünya Savaşı'ndan çekilmek zorunda kalmış ve kendileri için oldukça ağır şartlara sahip olan Mondros Mütarekesi'ni 30 Ekim 1918'de imzalamıştır.²⁷⁷

Mondros Mütarekesi'nin ardından İttihat ve Terakki hükûmeti İktidardan çekilmiş, Enver, Talat ve Cemal Paşa gibi kurucu liderleri yurt dışına çıkmak zorunda kalmıştır. Dahası Teşkilatı Mahsusa da lağvedilmiş ve faaliyetlerini yer altına indirmiştir. Mondros sonrası Azerbaycan hükûmetinin geleceği de büyük riske girmiştir. Her ne kadar yeni kurulan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti, varlığını korumuşsa da Sovyet yönetimi en zor durumda bile bölgeye karşı ilgisini kaybetmemiştir. Lenin, yapmış olduğu bir açıklamada: “Komünizmi yaşatmak ve onu sağlıklı temeller üzerinde yükseltmek için siyah altın diyarı olan Azerbaycan'ı ele geçirmeliyiz.” demiştir.²⁷⁸ Sadece bu açıklama bile Bakü petrolünün Sovyet yönetimi için ne kadar büyük bir önem arz ettiğini belirtmeye yetmektedir. Bu doğrultuda 27 Nisan 1920 tarihinde Kızıl Ordu, Azerbaycan'ı ele geçirmiştir.²⁷⁹

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılmış olsa da Enver Paşa mücadelesini devam ettirmiştir. Mondros sonrası Almanya'ya kaçmak zorunda kalan Enver Paşa da orada önemli Bolşevik liderleriyle görüşmüştür. Bu kişilerden en önemlisi Karl Redek'tir. Ağustos 1918'de Almanya'da, Enver Paşa ile Karl Redek, Bolşevik-Müslüman ittifakı yapılması konusunda bir ön anlaşma yapmışlardır.²⁸⁰ Bu antlaşmanın ardından Enver Paşa büyük zorluklar içerisinde Rusya'ya oradan da

²⁷⁷ Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.289.

²⁷⁸ Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.85.

²⁷⁹ Age, s.302.

²⁸⁰ Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.230.

Kafkaslara geçmeyi başarmış fakat durum tam olarak istediği gibi gitmemiştir. Enver Paşa, Rusya’da bu tür mücadelelere girişmişken Anadolu’da da Millî Mücadele başlamıştır. Bu şartlar altından Lenin, Avrupa’da Enver Paşa’nın Bolşeviklere zarar verdiğini söyleyerek Enver Paşa ile görüşmeyi kabul etmemiştir.²⁸¹ Sovyet yönetimi artık Enver Paşa yerine doğrudan Ankara hükûmeti ile ilişkiye geçmiştir. Ankara hükûmeti ile Bolşevikler, ortak düşman olan İtilaf güçlerine karşı birlikte hareket ederek karşılıklı çok önemli kazanımlar elde etmişlerdir. Enver Paşa ise 4 Ağustos 1922 tarihinde Tacikistan’ın Belçivan Bölgesi yakınlarında Bolşevik güçlerine karşı gerçekleştirdiği çatışma sonucu hayatını kaybetmiştir. Sarıkamış Harekatı’ndan, Kafkas İslam Ordusu’nun kurulmasına kadar Rusya’ya karşı pek çok faaliyetin baş aktörü olan Enver Paşa’nın hayatı da dramatik bir şekilde Rusya’da son bulmuştur.

Sonuç olarak, I. Dünya Savaşı’na katılan devletler içerisinde Rusya ile en çok savaş yapan ülke Osmanlı Devleti’dir. İlk başta bölgesel üstünlük kurma gibi gözükten bu savaşlar, Odessa limanının Rusya için büyük önem kazanmasının ardından çok farklı bir boyuta geçmiştir. Artık, Rusya için zayıf bir Osmanlı Devleti bile bir lütuf değildir ve Batılı devletler ile rekabet elde edebilmek adına mutlaka Boğazlar ele geçirilmelidir. Osmanlı Devleti bu ağır şartlar altında Almanya tarafında I. Dünya Savaşı’na katılmıştır. Osmanlı Devleti’nin Almanya’nın yanında sadece savaşa katılması bile Rusya için çok büyük bir sorundur. Boğazların kontrolünün İttifak güçlerine geçmesi Rusya’nın Karadeniz Bölgesi’ni artık kullanamayacağı anlamına gelmekteydi ve böylece İtilaf güçlerinden yardım gelmesi oldukça zorlaşacaktı. Osmanlı Devleti bu durumun üzerine bir de Alman Genelkurmayı’nın emriyle Sarıkamış Harekatı’nı başlatmıştır. Stratejik olarak bu harekât oldukça iyi hazırlanmasına rağmen hava koşullarının öngörülememesi nedeniyle Osmanlı adına büyük bir felakete dönüşmüş ve Osmanlı Devleti binlerce askerini kaybetmek zorunda kalmıştır. Osmanlı’nın bu başarısızlığı sonrası Rus güçleri Kafkaslar üzerinden hızla ilerlemiş ve Trabzon’a kadar ulaşmışlardır. Böyle bir durumda İtilaf güçleri hem Osmanlıya son bir darbe indirip onu savaş dışı bırakmak hem de müttefikleri olan

²⁸¹ Age, s.251.

Rusya'ya yardım göndermek amacıyla Çanakkale Boğazı'na saldırı düzenlemişlerdir. Hem denizden hem de karadan gerçekleşen bu saldırıyı sürpriz bir şekilde Osmanlı Devleti kazanmıştır. Osmanlı Devleti, dönemin süper güçlerine karşı kazanmış olduğu bu zafer ile hem başkentini korumuş hem de I. Dünya Savaşı'nın uzamasına doğrudan etki etmiştir. Çanakkale Savaşı'nın Osmanlı Devleti tarafından kazanılmasının en ağır bedelini ise Çarlık Rusya'sı ödemiştir. Bu savaş sonucunda çok ihtiyaç duydukları yardım, İtilaf güçleri tarafından Rusya'ya gönderilememiş ve ülkedeki anarşi ortamı en üst seviyelere çıkmıştır. Bu kargaşa ortamına bir de asker kaçakları eklenince Rusya adeta bir cadı kazanına dönmüştür. Bu karışıklıkların ardından ilk olarak Şubat Devrimi gerçekleşerek 300 yıllık Romanov hanedanlığı Rusya'da son bulmuş, daha sonra da Ekim Devrimi ile Rusya'daki yönetim tamamen Bolşeviklerin eline geçmiştir. Çanakkale Savaşı, Ekim Devrimi'nin meydana gelmesindeki en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Osmanlı Devleti, Ekim Devrimi'ni kendisi için bir fırsat olarak görmüş ve bu doğrultuda faaliyetlere girişmiştir. İlk olarak 8 Kasım 1917 tarihinde Sovyet yönetimi ile Osmanlı Devleti, Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma sayesinde Osmanlı Devleti oldukça önemli kazanımlar sağlamış ve 1877' de Kars, Ardahan, Batum ve Artvin gibi şehirleri geri almayı başarmıştır.²⁸² Osmanlı Devleti bu antlaşma sonucunda Rusya'dan önemli kazanımlar elde etmiş olsa da hedefi daha da ileriye gitmektir. Bu doğrultuda Osmanlı'nın bir numaralı hedefi Kafkasların Osmanlı Devleti'ne bağlanmasıdır. Osmanlı için Kafkaslar hem Turan hedefini gerçekleştirmek hem de Bakü petrolü sayesinde imparatorluklarını tekrar ayağa kaldırmak için çok önemli bir fırsattır. Bu yüzden Osmanlı istihbarat güçleri daha I. Dünya Savaşı öncesi Kafkaslarda birçok faaliyet gerçekleştirerek Rus güçlerine karşı propagandaya başlamıştır. Osmanlı Devleti güney bölgesinde kaybettiği toprakları Kafkas Bölgesi ile telafi etmek istemekteydi. Osmanlı Devleti, Kafkaslar üzerinden böylesine önemli palanlara girişmişken o dönem dünyanın gözü de tam olarak Kafkaslardaydı. Başta Rusya ve İngiltere olmak üzere müttefik Almanya dâhil

²⁸²Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.101.

Osmanlı Devleti'nin Kafkaslardaki ilerleyişine karşıdır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Enver Paşa'nın bizzat kurduğu Kafkas İslam Ordusu, Kafkaslarda ilerlemiş ve Bakü'yü 15 Eylül 1918'de İngilizlerden almayı başarmıştır.²⁸³ Osmanlı güçleri Bakü'ye ulaşmayı başarmışsa da artık savaşın sonuna gelinmiştir ve Osmanlı Devleti için çok ağır şartlara sahip olan Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918'de imzalanmıştır.²⁸⁴ Osmanlı yönetimi, Mondros sonrası Kafkasların kendilerine bağlanamayacağını anlamış ve mücadelesini Azerbaycan'ın bir tampon devlet olarak var olmasını sağlamak üzerine yoğunlaştırmıştır. Osmanlılara göre bu tampon ülke, ileride kendilerine karşı Ermenistan ve Rusya'dan gelebilecek saldırılara yönelik bir kalkan görevi üstlenecektir. Osmanlı Devleti, Azerbaycan üzerinde bu tür planlar kurmuşsa da Sovyet yönetimi için yeni kurulan rejimlerini korumak adına Bakü petroleri en önemli kaynaktır. Bu doğrultuda Rus İç Savaşı'nın yumuşamasıyla birlikte 27 Nisan 1920'de Kızıl Ordu, Bakü'yü ele geçirmiştir.²⁸⁵ Böylelikle Osmanlının Kafkaslar üzerinde kurduğu tüm planlar da son bulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin başta Orta Asya ve Kafkaslarda istedikleri başarıyı yakalamamasında Bakü petrolerinin payı büyük olmuştur. Bunun nedeni olarak o dönem için Bakü zengin petrol yatakları sayesinde başta Rusya, İngiltere ve Almanya olmak üzere birçok ülkenin gözünün olduğu bir bölgeydi. Her ne kadar bu neden Osmanlının bölgede başarılı olamamasındaki ana nedenlerden biri olsa da bu, kesinlikle tek neden değildir. Orta Asya'da ve Kafkaslarda yaşayan Rus Müslümanlarının eğitim seviyelerinin düşük olması ve Rus toplum yaşantısına genel olarak entegre olmayıp kapalı bir halde yaşamaları, kendi toplum bilinçlerinin meydana gelmesinde önemli sorunlara neden olmuştur. Bu konuyla ilgili olarak Teşkilatı Mahsusa analizcilerinin hazırladıkları bir raporda Rusya'daki Müslümanların siyasi bilinçten ve teşkilatçılık yeteneğinden yoksun oldukları açık bir şekilde dile

²⁸³ *Age*, s.263.

²⁸⁴ *Age*, s.289.

²⁸⁵ *Age*, s.302.

getirilmektedir.²⁸⁶ Rusya'daki Müslümanların bu durumu da Osmanlının bölgede çok etkili olamamasındaki en önemli nedenlerden biridir.

Rusya'daki Müslümanların bu durumları nedeniyle Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı mücadelede diğer azınlık gruplarıyla da faaliyetlerini yürütmüştür. Rusya'ya karşı Ukraynalı, Gürcü, Yahudi ve hatta Ermenilerle dahi müttefik ilişkileri yürütülmüştür.²⁸⁷ Bu milletler içerisinde hem eğitim seviyesi açısından hem teşkilatlanma yapısı açısından Osmanlı Devleti'nin en çok destek verdiği millet, Ukraynalılar olmuştur. Teşkilatı Mahsusa aracılığı ile Osmanlı Devleti, Ukrayna Kurtuluş Birliği (UKB) üyelerine birçok destekte bulunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu daha 1917 yılının başlarında topyekûn tükenmiş ve iflas etmiş bir duruma gelmesine rağmen son bir güç ile Rusya'daki faaliyetlerine devam etmiştir.²⁸⁸ Aslında bu durum saf bir hayalcilikten ziyade İttihat ve Terakki'nin genel tutumunun da bir göstergesidir. İttihatçılar, inandıkları dava uğruna Enver Paşa gibi gözünü kırpmadan hayatlarını feda edebilirken kalanlar ise devletlerini ayakta tutabilmek adına amansız savaflara girmişlerdir. Böylelikle İttihat ve Terakki yönetimindeki Osmanlı Devleti, Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesinde ve sonrasında yaşanan Rus İç Savaşı'nda en etkin ülkelerden biri olmuştur.

3.3. AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN ROLÜ

3.3.1. I. Dünya Savaşı Öncesi Avusturya-Macaristan ve Rusya İlişkileri

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, ülke içerisinde bulunan Slav nüfus ve 19. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Balkanlar üzerinde hak iddia ederek Çarlık Rusya'sı ile birçok alanda karşı karşıya gelmekteydi. İki ülke arasındaki bu zıtlık 1878 Berlin

²⁸⁶ Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.232.

²⁸⁷ Age, s.135.

²⁸⁸ Age, s.173.

Kongresi ile en üst safhaya çıkmıştır. 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı'nda Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı çok önemli bir zafer kazanmış ve Rus orduları İstanbul'a kadar gelmiştir. Avrupa devletlerinin müdahaleleri ile Rusya'nın İstanbul'a saldırması önlenmiştir. Bu müdahalenin ardından Osmanlı Devleti ile Rusya arasında ilk olarak Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. Ayastefanos Antlaşması, Osmanlı Devleti için oldukça ağır koşullar içermesi ve Rusya'nın Balkanlar üzerinde geniş bir etki alanına sahip olması nedeniyle Avrupa devletleri bu antlaşmaya da müdahale etmiştir. Avrupa devletlerinin müdahalesi üzerine 1878 yılında Berlin Kongresi gerçekleşir. Yapılan kongre sonucu, Avrupalı Devletlerin müdahaleleri ile 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması imzalanır. Berlin Antlaşması sonucu Rusya, Ayastefanos'tan elde ettiği birçok kazanımı kaybetmiştir. Bu durum ile ilgili olarak Rusya'nın dâhi diplomatı Gorçakov şu değerlendirmeyi yapar: “Bunca masraf ve insan kaybı bir hiç içinmiş.”²⁸⁹Rusya için bu antlaşmanın en ağır yanı Bosna Hersek'in Avusturya-Macaristan yönetimine bırakılması olmuştur. Rus toplumunda, Rus kanıyla kazanılmış Bosna'nın idaresinin Avusturya'ya bırakılması çok büyük bir hayal kırıklığına neden olmuştur.²⁹⁰ Kısacası Rusya, cephede kazandığı savaşı masada kaybetmiştir. Avusturya içinse durum bunun tam tersidir, hiçbir şekilde savaş yapmayarak diplomasi sayesinde Bosna yönetimini ele geçirmiş ve 1908'de de Bosna'yı tamamen kendine bağlamıştır. Rusya'nın Berlin Antlaşması sonucu kaybettiği diğer bir ülke ise Bulgaristan'dır. Osmanlı-Rus savaşı sonucu Bulgaristan özerkliğini kazanmıştır. Bulgaristan'ın bağımsızlığına giden bu ilk yolda Rusya'nın etkisi tartışılmazdır. Rusya yıllarca Bulgaristan'ın bağımsızlığı için Osmanlı karşıtı Bulgar çeteleri desteklemiş ve en sonunda bizzat Osmanlı Devleti ile savaşa girerek bu ülküsünü gerçekleştirmiştir. Bulgaristan, Rusya için bu kadar önemli ve Slav bağları nedeniyle oldukça yakın olmalarına rağmen özerklik kazandıktan sonra farklı bir politika izlemiştir. Rusya, Bulgaristan'ın kazandığı özerlik sonrası orayı kendi bölgesi gibi düşünüp ileride

²⁸⁹ İlber Ortaylı, ” Canavar komutanı aziz gibi gösteriyor”, *Milliyet*, 14 Aralık 2008, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/canavar-komutani-aziz-gibi-gosteriyor-1028372>, (E.T:27.10.2020), s.1.

²⁹⁰ Montefiore, *Romanovlar*, s. 452.

birleşme planları yaparken durum bunun tam tersi olmuştur. Bulgaristan, özerkliğini kazandıktan sonra Almanya ve Avusturya ile yakın ilişkiler kurarak Rusya'nın bütün stratejisini yıkmıştır. Bundan sonraki süreçte Osmanlı Devleti'nin de Balkanlarda iyice pasifize olmasıyla bölge tamamen iki ülkenin savaş arenasına haline gelmiştir. Bu ülkeler şüphesiz ki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya'dır. Rusya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda yer alan Slav milletleri kendi yanına çekmeye çalışırken Avusturya ise maddi gücünü kullanarak Balkanlarda daha da etkili olmaya çalışmıştır. Yıllar geçtikçe bu iki ülke arasındaki Balkanlar rekabeti o kadar üst seviyelere ulaşmıştır ki I. Dünya Savaşı burada yaşanan bir hadise sonucu başlamıştır. Avusturya Arşidükü Franz Ferdinand'ın 28 Haziran 1914'te Saraybosna ziyareti sırasında Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip tarafından öldürülmesiyle I. Dünya Savaşı'nın fitili ateşlenmiştir. Bu saldırının ardından Avusturya, Sırbistan'a savaş ilan etmiş, Rusya da Sırbistan'ın yanında yer alarak I. Dünya Savaşı başlamıştır. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte uzun yıllardır Balkanlar üzerinden karşı karşıya gelen iki ülke -Avusturya ve Rusya- artık gerçek bir savaşa girmiş durumdadır.

3.3.2. I. Dünya Savaşı ve Rus İç Savaşı'nda Avusturya-Macaristan'ın Etkisi

I. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından Avusturya ve Rus güçleri Galiçya Cephesi'nde karşı karşıya gelmişlerdir. Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Avusturya-Macaristan ordusunun yetersizliği ortaya çıkmıştır. Sırbistan'a yapmış oldukları saldırılarda dahi Sırp güçlerine karşı bir üstünlük kuramamışlardır Galiçya Cephesi'nde ise durum çok daha vahimdir. 1916 yılına gelindiğinde General Brusilov yönetimindeki Çarlık ordusu, Avusturya-Macaristan güçlerine ağır bir darbe indirmiş ve Avusturya ordusuna ait yaklaşık 425 bin askeri esir almıştır.²⁹¹ Eğer Almanya destek vermeseydi Avusturya-Macaristan için savaş o gün bitmiş olabilirdi. Örneklerde görüleceği gibi Avusturya ordusu I. Dünya Savaşı'nda çok fazla bir varlık gösterememiş ve Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesinde Almanya ve Osmanlı

²⁹¹ Montefiore, *Romanovlar*, s. 612.

Devleti gibi doğrudan etkili olamamıştır. Avusturya'nın Rusya'da gerçekleşen rejim değişikliğindeki en büyük etkisi yaşanan iç savaş sırasında olmuştur.

Avusturya'nın Rus İç Savaşı'na etkisi farklı bir şekilde, ülkesinde bulunan Çek ve Slovak unsurlar tarafından gerçekleşmiştir. I. Dünya Savaşı'nın birinci yılında Çek Birliği, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı savaşmak için Rus yetkililere başvurmuştur. Hiçbir şekilde Rus hükûmetinden para istemeyen ve tek gayelerin Avusturya-Macaristan'a karşı savaşmak olan bu birlik, Çar tarafından sevinçle karşılanmıştır.²⁹² Rusya saflarına katılan Çek Lejyonunun tek gayesi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan bağımsızlıklarını kazanmaktır. Çekler bu ülkelerini gerçekleştirmek adına Fransa'ya da askeri bir birlik dahi göndermişlerdir. Çek Lejyonu, I. Dünya Savaşı'na Rusya tarafında dâhil olduktan sonra aktif olarak savaşmamış, daha çok cephe gerisinde bulunmuştur. 1917 Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesiyle Çek Lejyonunun önemi oldukça artmıştır. Çek Lejyonu savaş sırasında çoğunlukla cephe gerisinde kaldığı için çok az kayıp vermiş ve devrim sonrası çarlık ordusunun dağılmasıyla Rusya'daki en hazır birliklerden biri olmuştur. Ayrıca Rusya'da bulunan Çek ve Slovakların da bu birliğe katılmasıyla sayıları 60 bini geçmiştir.²⁹³ Bolşevik Devrimi'nin ardından I. Dünya Savaşı'nın da devam etmesi nedeniyle Çek Lejyonu adeta Rusya'da kapana kısılmış ve hiçbir yere hareket edemez hale gelmiştir. Bu durumda Çek Birliği, çara olan bağlılıkları nedeniyle Beyaz Muhafızlar safında yer almaya karar vermiş ve bir yandan da ülkelerine geri dönebilmek için Rusya'nın doğusuna doğru bir yolculuğa başlamıştır. Çek Lejyonu, yapmış olduğu bu hareket ile Rus İç Savaşı'nın kaderini değiştiren en önemli olaylardan birini gerçekleştirmiştir.

Rus İç Savaşı'nın başlarında Çek Lejyonu oldukça etkili olmuştur. Kazan, Samara ve Simbirsk gibi önemli şehirleri Çek Birliği ele geçirmeyi başarmış hatta Çek Lejyonu, II. Nikolay'ın esir tutulduğu Ekaterinburg şehrine daha erken gelmeyi

²⁹² Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.135.

²⁹³ Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.137.

başarabilse Rus iç Savaşı'nın seyri tamamen değişebilirdi.²⁹⁴ Bu durumun farkında olan Sovyet yönetimi, II. Nikolay ve ailesini Çek Birliği gelmeden önce kurşuna dizdirmiştir.

Çek Lejyonunun bu kadar başarılı olmasında birçok faktör vardır. Çarlık ordusunda görev almış eski Rus generaller ve subaylar da Çek Lejyonuna katılmış ve onları komuta etmişlerdir. Ayrıca İtilaf güçleri de Çek Birliği'ni desteklemekteydi. En önemli neden ise Bolşevik Devrimi sonrası Rus ordusunun dağıtılması ve henüz Kızıl Ordu'nun kurulamamasıdır. Troçki liderliğindeki Kızıl Ordu kurulduktan sonra Sovyet yönetimi tüm Rusya'da etkili olmaya başlamış ve başta Beyaz Muhafızlar olmak üzere içerde ve dışarda faaliyet gösteren güçlere karşı üstünlük kurmayı başarmıştır. Kurulan bu üstünlük neticesinde 16 Ağustos'ta Çek birlikleri Belaya Nehri'nde yenilmiş ve artık onlar için geri çekiliş başlamıştır.²⁹⁵ Bu yenilgiden sonra Çek Lejyonu ve Sovyet yönetimi arasında bir barış antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma sonrası Sovyet yönetimi Çek Birliği'nin Rusya'dan çıkışına izin vermiştir. Çek Lejyonu hakkında çok farklı görüşler olmuşsa da Rus İç Savaşı'nın uzamasındaki en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki etkisinin azalmasıyla bölge, Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın rekabet alanına girmiş bulunmaktaydı. 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra iki ülke arasındaki Balkanlarda üstünlük kurma mücadelesi o kadar üst seviyelere gelmişti ki I. Dünya Savaşı bu bölgede yaşanan bir olay neticesinde başlamıştır. I. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesinde başta ekonomi, askeri, politik vb. birçok etmen etkili olmuşsa da fiili olarak başlangıç nedeni Balkanlardaki Avusturya-Rus rekabeti olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu iki ülke, güçlerini artık cephede gösterme şansına sahip olmuştur. Neredeyse tamamen Almanya'ya bağımlı bir ülke olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise savaş sırasında hiçbir şekilde Rusya'ya karşı üstünlük kuramamış hatta Alman ve Osmanlı ordularının yardımları olmasa daha savaşın en başında İtilaf güçlerine teslim olacak

²⁹⁴Krupskaya, *Lenin'den Anılar*, s.446.

²⁹⁵Age, s.447.

konuma gelmiştir. Avusturya-Macaristan böyle bir durumdayken Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesiyle Çek Lejyonu, Rus İç Savaşı'na çok farklı bir yoldan dahil olmuştur. Savaş başladığında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tebaasına bağlı olan Çek Birliği sonradan Rus saflarına katılmıştır. Çek ve Slovak askerlerden oluşan bu birlik Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan bağımsızlıklarını kazanmak için Rus saflarına geçmiştir. Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesiyle de savaş devam ettiği için Rusya'dan çıkamamıştır. Çek Lejyonu, bu zor durum içinde bir yandan Pasifik'e ulaşip oradan ülkelerine geçmek için Rusya'nın doğusuna ilerlerken bir yandan da Beyaz Harekâta katılıp Bolşeviklere karşı bir mücadeleye girmiştir. Çek Lejyonu I. Dünya Savaşı sırasında oldukça az zayıyat verdiği için Rus iç savaşında oldukça etkili olmuştur. Çek Lejyonunun bu etkisi, Rusya'da Kızıl Ordu'nun kontrolü sağlamasına kadar devam etmiş ve daha sonra iki taraf karşılıklı anlaşmıştır. Bu antlaşma çerçevesinde Çek Lejyonu, Rusya'yı terk etmiş olsa da Rus İç Savaşı'nın uzamasındaki en büyük etken olmuştur.

3.4. İNGİLTERE'NİN ROLÜ

3.4.1. I. Dünya Savaşı Öncesi İngiltere ve Rusya İlişkileri

Sömürgecilik faaliyetlerinin başlamasıyla birlikte İngiltere, dünya siyasetinde çok önemli bir konuma gelmiştir. Sömürgelerinden elde ettiği gelirler ile bu siyasi gücünü ekonomisine de yansıtmış ve 19. yüzyılın en güçlü ülkelerinden biri haline gelmiştir. 19. yüzyılın süper gücü olan İngiltere'nin bundan sonraki genel politikası bu gücü koruyup düşman unsurların güçlenmesini durdurmak üzerine kurulmuştur. İngiltere'nin mevcut düzenine devam edebilmesi için en önemli husus ise sömürgelerinin güvenliği sağlamaktır. Buradaki en önemli sömürge ülkesi de şüphesiz Hindistan'dır. Hindistan, İngiltere'nin en büyük hammadde ürün sağlayıcısıdır ve İngiliz İmparatorluğu'nun güçlü durumunu sürdürebilmesi için en önemli sömürgesidir. İngiltere için bu kadar önemli bir hammadde ve ucuz iş gücü kaynağı olan Hindistan, diğer ülkelerin de iştahını kabartmaktaydı. İngiltere'nin 1871 yılına kadar en fazla tehdit unsuru olarak gördüğü ülke Rusya'dır. Rusya'nın jeopolitik konumu ve donanımlı askeri gücü İngiltere için her daim tehdit oluşturmaktaydı.

Rusya'nın genişlemeci tutumundan dolayı İngiltere hem en önemli sömürgesi olan Hindistan'ı korumak hem de Rusya'nın bölgede daha da güçlenmesini önlemek adına Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştır. İngiltere 1854 Kırım Savaşı'nda Rusya'ya karşı doğrudan Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa girmiştir. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda ise İstanbul'a kadar gelen Rus birliklerini durdurmak için gemilerini İstanbul'a göndermiştir. Rus-Kafkas Savaşı sırasında Şamil önderliğindeki Kafkas birlikleri Kraliçe Victoria'dan yardım istemişler, İngilizler de Acar Müslüman savaşçıları göklere çıkararak onlara para ve silah yardımında bulunmuşlardır.²⁹⁶ Ayrıca İngiltere, Polonya'nın Rusya'ya karşı silahlı ayaklanma yoluyla bağımsızlığına kavuşmasını da desteklemiştir.²⁹⁷ Kısaca diyebiliriz ki İngiltere 19. yüzyılın büyük bir kısmında Rusya'nın karşısında yer alan devletleri desteklemiştir. İngiltere'nin buradaki ana amacı Rusya'nın yayılmacı politikasını engelleyip sömürgesi olan Hindistan'ın güvenliğini sağlamak olmuştur. İngiltere'nin Rusya'ya karşı takındığı düşmanca tutum, daha güçlü bir düşmanın ortaya çıkmasıyla son bulmuştur. Almanya 1871 yılı gibi geç bir tarihte birliğini sağlamış ama hızlıca sanayileşerek oldukça güçlü bir konuma gelmeyi başarmıştır. Almanya, birliğini sağladıktan sonra sanayi anlamında o kadar üst seviyelere ulaşmıştır ki dönemin süper gücü olan İngiltere hiçbir alanda Almanya ile rekabet edemez hale gelmiştir. Almanya'nın bu yükselişi, eski düşman ülkelerin de ona yakınlaşmasını sağlamıştır. 1905 yılında Fransa, Rusya ve İngiltere bir ittifak antlaşması yapmış ve Rusya, Almanya ile iş birliği yapan ülkeleri düşman olarak değerlendirmiştir.²⁹⁸ İngiltere ve Rusya arasında gerçekleşen bu ittifak uzun süre korunmuş ve I. Dünya Savaşı'nda aynı tarafta yer almışlardır.

3.4.2. I. Dünya Savaşı ve Bolşevik Devrimi Süresince İngiltere ve Rusya İlişkileri

İngiltere 1905 yılında Rusya ile müttefik antlaşması imzalaması ve I. Dünya Savaşı'nda aynı tarafta yer almaları nedeniyle Çarlık yönetiminin yıkılması adına

²⁹⁶Montefiore, *Romanovlar*, s. 650.

²⁹⁷Kropotkin, *Bir Devrimcinin Anıları*, s.179.

²⁹⁸Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.182.

herhangi bir faaliyette bulunmamıştır. İngiltere'nin Rusya'ya müdahalesi 7 Kasım 1917 tarihinde gerçekleşen Bolşevik Devrimi'nin ardından yaşanmıştır.

İngilizler ve Sovyetler arasındaki istihbarat savaşı daha I. Dünya Savaşı sona ermeden başlamıştır ve burada İngiltere'nin ana amacı Bolşevikleri güçten düşürerek yerine İtilaf Devletleri'ni destekleyecek bir rejim getirmektir.²⁹⁹ İtilaf Devletleri genel olarak Lenin'i *Almanya'nın ajanı* olmakla suçlamış ve W. Churchill yapmış olduğu bir açıklamada *Bolşevik hükûmetinin yerinde boğulması gerektiğini* belirtmiştir.³⁰⁰ İngiltere'nin bu şekilde Bolşevik yönetimine karşı olmasındaki en önemli unsur, İngilizlerin yayılcı politikasında Bolşevikleri en önemli engel olarak görmesinden kaynaklanmaktaydı. İngiltere'nin Bolşevik yönetimini devirmek istemesindeki diğer bir neden ise Bolşeviklerin savaş karşıtı tutumlarıydı. 3 Mart 1918 yılında Bolşeviklerin İttifak Devletleri ile Brest-Litovsk Barış Antlaşması imzalaması, İngiliz hükûmeti tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Londra'nın bu antlaşmadan memnun olmamasının nedeni, iki cephede askerî harekât yapan Berlin'in bu antlaşma sonrası tüm gücünü batıya kaydırarak olmasıdır.³⁰¹ Bütün bu olaylar neticesinde İngiltere, Rusya'da kendilerine yakın bir hükûmetin tekrar başa gelmesi için birçok faaliyette bulunmuştur.

3.4.3. Bolşevik Devrimi Sonrası Rus İç Savaşı'nda İngiltere'nin Faaliyetleri

Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesinin ardından İngiltere, yeni kurulan Sovyet yönetimini yıkmak için Bolşeviklere karşı olan grupları desteklemiştir. Bu grupların başında Beyaz Güçler, Menşevikler, sol SD gibi gruplar yer almaktaydı. Tüm bu oluşumların içerisinde Bolşeviklere karşı olan en güçlü grup Beyaz Güçlerdi. Çarlık Rusya'sının eski subaylarından oluşan Beyaz Hareket, Ekim Devrimi'nin ardından

²⁹⁹Özal, *İstihbaratın Kısa Tarihi*, s.194.

³⁰⁰Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.343.

³⁰¹ Mike Tomson, "Пыталась ли Британия убить Ленина?", *BBC News Russian*, 20 Mart 2011, s.1, https://www.bbc.com/russian/russia/2011/03/110320_britain_lenin_plot, (E.T:14.10.2020).

Bolşevikler ile derin bir iç savaşa girmişlerdir. Denikin ve Kolçak gibi Rusya'nın en önemli komutanları Beyaz Harekâtın liderliğini yapmıştır. Başta İngiltere olmak üzere İtilaf güçlerinin de büyük desteği alan Beyaz Hareket uzun yıllar Bolşeviklere karşı Rus iç savaşını sürdürmüştür. İngiltere'nin iç savaş sırasında Rusya'da yaptığı tek faaliyet Beyaz Güçleri desteklemek olmamıştır. Bolşevikleri iktidardan uzaklaştırmak için İngiltere birçok faaliyette bulunmuştur. Bunlardan ilki 23 Aralık 1917'de İngiltere ve Fransa'nın, Rusya'nın güney alanlarını bölüşmek için bir antlaşma yapmalarıdır.³⁰² Bu antlaşmaya göre Fransızlar Besarabya, Ukrayna ve Kırım'ı alırken İngiltere Kafkasya'yı ele geçirecektir.³⁰³ Yapılan bu antlaşma sözde yapılmış bir antlaşma değildir. 17 Ağustos 1918'de İngilizler Bakü'yü ele geçirmiştir.³⁰⁴ O dönem Bakü tüm dünyanın göz diktiği bir yerdi ve Rusya'da yaşanan iç karışıklık nedeniyle başta İngiltere, Almanya ve Osmanlı Devleti olmak üzere birçok ülke bölgeye ele geçirmek için girişimlerde bulunmaktaydı. Bakü petroleri Rusya'da üretilen petrolün yaklaşık olarak yüzde 83'ünü kapsamaktaydı ve bu yüzden Sovyet yönetimi için de bölgenin ellerinde tutulması hayati bir öneme sahipti.³⁰⁵ I. Dünya Savaşı'nın son aylarına gelindiğinde ülkeler bütün güçlerini bitirmelerine rağmen, son kalan bütün enerjilerini Bakü'yü ele geçirmek için kullanmaktaydılar. Bu doğrultuda Nuri Paşa komutasındaki Kafkas İslam Ordusu 15 Eylül 1918'de Bakü'yü İngilizlerden almıştır.³⁰⁶ Osmanlı Devleti'nin de Bakü'ye müdahalede bulunmasının ardından bölge tam bir cadi kazanına dönmüştür. Savaşın başında her konuda müttefik olan Almanya ve Osmanlı Devleti bile Azerbaycan konusunda ciddi olarak karşı karşıya gelmişlerdir.³⁰⁷ Kafkaslarda Alman, İngiliz ve Osmanlı Devleti arasında yoğun bir mücadele yaşanırken bölgenin asıl gücü olan Sovyet Rusya ise iç savaş nedeniyle uzunca bir süre bölgeye müdahalede bulunamamıştır. İngiltere belli bir süreliğine Kafkaslarda

³⁰²Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.125.

³⁰³Age, s.125.

³⁰⁴Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.187.

³⁰⁵Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.79.

³⁰⁶Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.263.

³⁰⁷Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.237.

yönetimi kaybetse de bölgeden çekilmemiştir. 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti Mondros Antlaşması'nı imzalıktan sonra Azerbaycan tekrar İngiliz birliklerinin kontrolüne geçmiştir.³⁰⁸ İngilizler bölgeye geldiklerinde uzun bir süre hiçbir kuvvetle karşılaşmamışlardır. Osmanlı Devleti'nin bölgeyi terk etmesi ve Sovyet yönetiminin Beyazlara karşı yoğun bir mücadeleye girmesi nedeniyle İngiltere, Kafkaslarda oldukça rahat bir konuma gelmiştir. Türkistan'da bulunan Funtikov liderliğindeki Geçici hükûmet 11 Ağustos 1918'de Kızılara karşı mücadele İngiltere'den yardım istemiştir.³⁰⁹ İngiltere'nin bölgede 1, 200 kişilik İngiliz-Hint birliği olmasına rağmen daha fazla Bolşevikler ile savaş yapmak istememiş ve 21 Ocak 1919 tarihinde İngilizler tamamen Türkistan'dan ayrılmıştır.³¹⁰ Bu tarihten sonra bölge, Sovyet güçlerinin eline geçmiştir.

İngiltere'nin Bolşevik Devrimi sonrası Rusya'da etkili olduğu diğer bir bölge ise Rusya'nın kuzeyinde bulunan Arkhangelsk şehridir. 9 Mart 1918 yılında Brest-Litovsk Antlaşması'ndan 6 gün sonra İngiliz kruvazör gemisi "Gloria" Murmansk limanına gelmiş ve iki bin kişiyle bu bölgeye çıkarma yapmışlardır.³¹¹ Daha sonra 2 Ağustos 1918'de İngilizler Arkhangelsk'i işgal etmişlerdir.³¹² 1918 yılı Sovyet hükûmeti için oldukça sancılı geçen bir dönemdir. Rusya, bir taraftan yabancı güçler diğer taraftan ise Beyaz Muhafızlar tarafından işgal edilirken Sovyet yönetimi sadece merkezde iktidarını korumayı başaramamış fakat orda bile durum istikrarlı olmamıştır.³¹³ Böylesine zor bir durumda olan Sovyet yönetiminin en büyük korkusu

³⁰⁸ Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.289.

³⁰⁹ Artem Krechetnikov, "Гражданская война: интервенция, которой не было", *BBC News Russian*, 24 Ekim 2012, s.1, https://www.bbc.com/russian/russia/2012/10/121024_russia_intervention_history, (E.T:14.10.2020).

³¹⁰ *Agm*, s.1.

³¹¹ Artem Krechetnikov, "Гражданская война: интервенция, которой не было", *BBC News Russian*, 24 Ekim 2012, s.1, https://www.bbc.com/russian/russia/2012/10/121024_russia_intervention_history, (E.T:14.10.2020).

³¹² *Agm*, s.1.

³¹³ Dzerjinski, *Bir Devrim Kahramanı*, s.101.

kuzeyde konuşlu İngiliz birlikleriyle Beyaz Güçlerin birleşip iktidarlarını yıkmaları olmuştur. İngiltere ise bu beklentiyi sonuçsuz bırakarak Sovyet güçleriyle doğrudan bir savaşa girmemiştir. İngiltere'nin Beyaz Muhafızlara karşı gizliden bir desteği olmuşsa da bu, oldukça zayıf ve daha çok para kazanmak için yapılmış bir yardımdan ibarettir. Örneğin, Beyaz Harekâtın liderlerinden Admiral Kolçak, İngilizlerden aldığı silahlar için yaklaşık 147 ton altın ödemiştir.³¹⁴ Bu rakam günümüz için de o dönem için de oldukça yüksek bir meblağdır. Sadece bu örnek bile İngilizlerin Beyaz Muhafızlara karşı genel tutumlarını göstermektedir. Bunun yanında İngiliz kamuoyunda genel olarak Beyaz Harekâtın başarı kazandıktan sonra Denikin ve Kolçak'ın Rusya'da diktatörlük kuracağına dair hâkim bir görüş vardır. Bu konuyla ilgili olarak Lloyd George 1919 yılında bizzat Churchill'e yapmış olduğu bir açıklamada “Ben Şahsen Birleşik Rusya'nın bizim için çok büyük bir tehdit olacağından çok korkuyorum.” diyerek durumla ilgili görüşünü belirtmiştir.³¹⁵ Bu görüş ayrıca İngiltere'nin Rusya'ya karşı genel tutumunu da belirtmiştir. İngiltere her zaman için Rusya'yı bir tehdit olarak görmüş ve parçalanmış bir Rusya'yı savunmuştur. Böylece İngiliz hükûmeti, Sovyet yönetimine karşı büyük bir düşmanlık göstermezken Beyaz Harekâta karşı da önemli bir destekte bulunmamıştır. İngiltere her iki taraf için de bir denge politikası uygulamış ve esas olarak Rusya'nın istikrarsızlığı için faaliyetler gerçekleştirmiştir. İngiltere'nin bu denge politikasını uygulamasındaki bir başka neden ise dönemin getirdiği mecburi şartlar olmuştur. I. Dünya Savaşı her ülke için beklenenden uzun sürmüş ve durumun yarattığı koşullar da oldukça ağır olmuştur. Bu ağır koşullar dönemin süper gücü olan İngiltere için de geçerli bir durumdur. Her ne kadar İngiltere 1918 yılında Kafkaslara ve Rusya'nın kuzeyinde bulunan Arkhangelsk şehrine asker çıkartmış olsa da bunlar sayı olarak etkili birlikler değildir. Savaşın getirdiği ağır şartlar nedeniyle de İngiliz hükûmeti Sovyet güçleriyle karşı karşıya gelebilecek çatışmalardan kaçınmıştır. Bu doğrultuda

³¹⁴ Artem Krechetnikov, “Гражданская война: интервенция, которой не было”, *BBC News Russian*, 24 Ekim 2012, s.1, https://www.bbc.com/russian/russia/2012/10/121024_russia_intervention_history, (E.T:14.10.2020).

³¹⁵ *Agm*, s.1.

Kızıl Ordu'nun Rus İç Savaşı'nda başarılar kazanmasının ardından, İngiliz birlikleri Rusya'dan ayrılmaya başlamışlardır. 27 Eylül 1919 tarihinde İngiliz birlikleri Arkhangelsk ve Murmansk'tan tamamen çekilmişlerdir.³¹⁶ Böylece Brest-Litovsk Antlaşması'ndan sonra İngiliz güçleri hem Kafkasya'dan hem de Rusya'nın kuzeyinden tamamen çekilmiştir. İngiltere, askeri güç olarak Rusya'dan çekilmiş olsa da her dönem için farklı şekillerde Rusya'da faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Bu faaliyetler içinde İngilizlerin en çok kullandıkları alanlardan biri de şüphesiz ki istihbarat olmuştur. İngiltere, Rus İç Savaşı ve sonrasında istihbarat çalışanları sayesinde bölgede etkili olmaya çalışmıştır.

3.4.4. Rus İç Savaşı Sırasında İngiltere'nin Rusya'daki İstihbarat Faaliyetleri

Jülyen takvimine göre 23 Şubat 1917 tarihinde gerçekleşen “Şubat Devrimi” ile birlikte Rusya'da 300 yıldır hüküm süren Romanov hanedanlığı yıkılmış ve yerine Aleksandr Kerenski liderliğindeki Geçici hükûmet kurulmuştur. Geçici hükûmet, I. Dünya Savaşı'na devam edeceklerini bildirdikten sonra İtilaf Devletleri'nin desteğini almıştır. Bu destek uzun sürmemiştir çünkü Jülyen takvimine göre 25 Ekim 1917'de gerçekleşen “Ekim Devrimi” ile Rusya'da yönetim tamamen Bolşeviklere geçmiştir. Bolşevikler, Rusya'da iktidara geçer geçmez ilk iş olarak I. Dünya Savaşı'ndan çekilmek için İttifak Devletleri'yle görüşmelere başlamıştır. Bu durum doğal olarak İtilaf Devletleri'nin Sovyet yönetimine karşı cephe almasına neden olmuştur. İtilaf Devletleri son aşamada savaşa devam etmeleri halinde Sovyet yönetimini destekleyeceklerini belirtmişlerse de Bolşevikler savaştan çekilmeye karardır. Rusya'nın savaştan çekilmesiyle Sovyet yönetimi İtilaf Devletleri'nin düşmanlığını kazanmıştır. Sovyet yönetimine duyulan bu düşmanlığın iki ana nedeni vardır. Birincisi, İtilaf güçleri Bolşeviklerin iktidara gelmeleriyle birlikte savaşta

³¹⁶ Artem Krechetnikov, “Гражданская война: интервенция, которой не было”, *BBC News Russian*, 24 Ekim 2012, s.1, https://www.bbc.com/russian/russia/2012/10/121024_russia_intervention_history, (E.T:14.10.2020).

Rusya gibi çok önemli bir müttefiki kaybetmiştir. İkinci önemli neden ise, o dönem için başta İtilaf Devletleri ve Çarlık yöneticileri olmak üzere birçok kişi Bolşeviklerin Alman ajanı olduklarını düşünmekteydiler. Rusya'nın savaştan çekilmesiyle İtilaf güçleri Bolşevikler ile Almanların birleşerek kendilerine karşı bir birlik oluşturacaklarından korkmaktaydı. Bu doğrultuda İtilaf güçleri, Rusya'da Sovyet yönetimini devirmek için birçok faaliyette bulunmuştur. Buradaki en önemli faaliyetlerini de şüphesiz istihbarat kurumları ile gerçekleştirmişlerdir. Özellikle 1918'in yaz ayından itibaren İngiliz, Fransız ve ABD istihbarat servisi elemanları diplomatik dokunulmazlık çerçevesi altında Sovyet hükûmetini devirmek için birçok komploya dâhil olmuştur.³¹⁷ Rusya'da bu faaliyetlerin gerçekleşmesinde, İngiliz istihbaratı kilit rol oynamaktaydı. İngiliz istihbaratının Rusya'da iki önemli görevi vardı. Bunlar: Beyaz Harekâta yardım etmek ve mümkünse Bolşeviklerin gücünü zayıflatıp onu devirmektir. İngiliz istihbaratı bu amaçlarını gerçekleştirmek için başta Lenin olmak üzere Rusya'da bulunan önemli kişilere suikast düzenleme planları dahi yapmıştır. İngiltere, Rusya'daki istihbarat faaliyetlerini gizli ajan Bruce Lockhart'ın üzerinden gerçekleştirmekteydi. Lockart, o dönemde Rusya'da bulunan en yüksek rütbeli İngiliz diplomatıdır.³¹⁸ İngiliz istihbaratı Lockart'a yardımcı olması için “Casusların Ası” olarak adlandırılan Sidney Reilly'yi Rusya'ya göndermiştir.³¹⁹ Tarihin en önemli casuslarından biri olan Reilly, 1873 yılında Odesa'da Solomon Rosenblum adıyla doğdu.³²⁰ Odesa'da doğmasına rağmen Reilly'nin asil bir Katolik ailenin mi yoksa varlıklı bir Yahudi ailenin mi çocuğu olduğu hakkındaki tartışmalar hâlâ devam etmektedir.³²¹ Birçok farklı özelliğe sahip olan Reilly'nin en önemli yeteneklerinden biri 7 dili akıcı bir şekilde konuşabilmesi ve böylece kendini farklı milletlerden biri olarak gösterebilmesiydi. MI6 (İngiliz Dış İstihbarat Servisi) belgelerinde Reilly'nin

³¹⁷Dzerjinski, *Bir Devrim Kahramanı*, s.101.

³¹⁸ Olga Ivshina, “Могла ли британская разведка остановить революцию в России?” *BBC News Russian*, 31 Ağustos 2017, s.1, <https://www.bbc.com/russian/features-40892146>, (E.T:18.10.2020).

³¹⁹Özal, *İstihbaratın Kısa Tarihi*, s.194.

³²⁰ Olga Ivshina, “Могла ли британская разведка остановить революцию в России?” *BBC News Russian*, 31 Ağustos 2017, s.1, <https://www.bbc.com/russian/features-40892146>, (E.T:18.10.2020).

³²¹Özal, *İstihbaratın Kısa Tarihi*, s.156.

çok yetenekli bir iş adamı olduğu ama vatanseverlik duygularının eksik olduğu belirtilir.³²² Buna rağmen İngiliz hükûmeti Reilly'ye güvenmiş ve casusluk faaliyetlerini gerçekleştirmesi adına Rusya'ya göndermiştir. 7 Mayıs 1918'de Moskova'ya ulaşan Reilly zaman kaybetmeden faaliyetlere başlamıştır. Reilly'nin Moskova'ya geldikten sonra yaptığı ilk plan, Lenin'e suikast düzenlemektir. Bu doğrultuda Reilly, Jamies Buikis ve Artur Spragis adında iki Letonyalı Subay ile tanışmıştır. Bu iki subayın ortak yanı Bolşeviklere karşı olduklarını ve İngilizlere yardım etmek istediklerini belirtmeleridir. Daha sonra bu iki subay, Kremlin'de bizzat Lenin'in korumasında çalışan başka bir Letonyalı subayı İngilizlerle tanıştırmıştır. Bu kişi Topçu Birliği Komutanı Eduard Berzin'dir.³²³ Bundan sonra İngiliz istihbarat çalışanlarıyla birlikte bu üçlü arasında Lenin'e karşı düzenlenecek komplo için çalışmalar başlamış hatta 17 Ağustos 1918 tarihinde Reilly bu komployu gerçekleştirmesi için Berzin'e 1, 2 milyon ruble vermiştir.³²⁴ İngiliz istihbaratı, Reilly liderliğinde bu önemli operasyonu planlarken çok önemli iki olay meydana gelmiştir. Bunlardan ilki, Reilly ve ekibi Lenin'e suikasta hazırlayacakları sırada sol SD grubu üyesi Fanya Kaplan, Lenin'e silahlı saldırıda bulunmuş ve bu saldırının ardından Lenin ağır yaralanmıştır.³²⁵ Lenin'in yaralanmasının ardından Çeka, Rusya'daki güvenlik önlemlerini en üst seviyeye çıkararak karşı devrimci unsurlara yönelik daha kararlı adımlar atmaya başlamıştır. Bu doğrultuda 1 Eylül 1918 tarihinde Çeka üyeleri, İngiliz diplomat Robert Lockhart'ı ve onun yöntemindeki ajan örgütünün üyelerini tutuklamıştır. Çeka'nın İngilizlere karşı bu sert tutumunun arkasında Alman Büyükelçi Mirbach'a yapılan suikastın etkisi büyük olmuştur. 6 Temmuz 1918 tarihinde meydana gelen suikast yine sol SD tarafından gerçekleştirilmiş ve Rusya'ya etkisi oldukça ağır olmuştur. Bu suikastın ardından Almanya-Rusya ilişkileri oldukça gerilmiş ve iki ülke tekrar savaşın eşiğine gelmiştir. Lenin'in bizzat araya girmesiyle Almanya ve Rusya

³²² Olga Ivshina, "Могла ли британская разведка остановить революцию в России?" *BBC News Russian*, 31 Ağustos 2017, s.1, <https://www.bbc.com/russian/features-40892146>, (E.T:18.10.2020).

³²³ Agm, s.1.

³²⁴ Dzerjinski, *Bir Devrim Kahramanı*, s.103.

³²⁵ Özal, *İstihbaratın Kısa Tarihi*, s.194.

olası bir savaş durumunu bertaraf etmişlerdir.³²⁶ Sovyet yönetimi olası bir Alman savaşını önlemiş olsa da bu suikastın ülkeye nasıl felaketler getirebileceğinin farkındadır. Bu doğrultuda Dzerjinski liderliğindeki Çeka, suikastın arka planını araştırmak amacıyla derin bir soruşturma gerçekleştirmiştir. Bu soruşturma sonrası sol SD grubu ile İngiliz istihbaratı arasındaki bağlantı fark edilmiş ardından Çeka, İngiliz istihbaratının içine sızdırdığı elemanları ile bu ilişkiyi tamamen ortaya çıkarmıştır.³²⁷ İngiltere bu dönemde başta Beyaz Muhafızlar, Menşevikler ve sol gruplar olmak üzere Bolşeviklere karşı olan tüm grupları gizliden desteklemekteydi. Bu durumun farkında olan Çeka, Lenin suikastının ardından, İngiliz diplomatik mensuplarını tutuklamıştır. Bu tutuklamanın başında Büyükelçi Planı'nın liderliğini yaptığı için Britanyalı Diplomat Robert Lockhart ve onun yönetimindeki ajan örgütünün üyeleri vardır.³²⁸ Burada geçen "Büyükelçi Planı", suikast sonucu öldürülen Alman Büyükelçi Mirbach'ı belirtmektedir. Başta Lockhart olmak üzere İngiliz istihbarat görevlileri Çeka tarafından teker teker tutuklanırken Reilly, Rusya'dan kaçmayı başarmıştır.³²⁹ Tutuklanmaların ardından Lockhart, Kremlin Sarayı'nda uzun bir sorgulamaya çekilmiştir. Çeka arşiv belgelerine göre Lockart, Londra'nın Lenin'i öldürmek ve Bolşevik iktidarını devirmek için gerçekleştirdiği komploya dâhil olduğunu itiraf etmiştir.³³⁰ Bu itirafın ardından Lockart ancak Ekim 1918'de İngiltere'de tutulan bir Rus temsilcisiyle yapılan takas sonucunda serbest kalabilmiştir.³³¹ İngiliz istihbaratını şoka uğratan ikinci olay ise Lenin suikastını gerçekleştirmek için bizzat Reilly'nin iletişim kurduğu Letonyalı subaylar Reilly Jamies Buikis, Artur Spragis ve Eduard Berzin'in Çeka için çalıştıklarının ortaya çıkması olmuştur.³³² Bu olaydan sonra İngiliz

³²⁶Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.205.

³²⁷ Olga Ivshina, "Могла ли британская разведка остановить революцию в России?" *BBC News Russian*, 31 Ağustos 2017, s.1, <https://www.bbc.com/russian/features-40892146>, (E.T:18.10.2020).

³²⁸Dzerjinski, *Bir Devrim Kahramanı*, s.103.

³²⁹Özal, *İstihbaratın Kısa Tarihi*, s.194.

³³⁰ Mike Tomson, "Пыталась ли Британия убить Ленина?", *BBC News Russian*, 20 Mart 2011, s.1, https://www.bbc.com/russian/russia/2011/03/110320_britain_lenin_plot, (E.T:14.10.2020).

³³¹Özal, *İstihbaratın Kısa Tarihi*, s.195.

³³² Olga Ivshina, "Могла ли британская разведка остановить революцию в России?" *BBC News Russian*, 31 Ağustos 2017, s.1, <https://www.bbc.com/russian/features-40892146>, (E.T:18.10.2020).

istihbaratı, Rusya’da oldukça büyük bir yara almış ve faaliyetlerine uzunca bir süre ara vermek zorunda kalmıştır. İngiliz istihbaratının bu geri adımı atmasındaki en önemli neden, Çeka’nın karşı devrimci unsurlara karşı sağladığı büyük başarıdır. Çeka’nın istihbarat alanında bu kadar başarılı olmasında sergilemiş oldukları agresif tutumun rolü büyüktür ve ne İngiltere ne Fransa ne de ABD istihbaratı daha önce böyle bir yapılanma görmemişti.³³³ Çeka yalnızca Lenin suikastının ardından yüzbinlerce şüpheliyi tutuklamış ve bunlardan yaklaşık 10 binini idam etmiştir.³³⁴ Reilly bu tutuklamalardan kurtulmuş olsa da Eylül 1925’te anti-komünist organizasyon hazırlığı için Sovyetler Birliği’ne geri dönmüştür.³³⁵ Yapılan bu organizasyon Bolşeviklerin hazırladığı bir tuzaktır ve bu tuzak sonucu Reilly öldürülmüştür.³³⁶

Sonuç olarak 1918 yılının sonuna gelindiğinde İngiltere hem askeri hem de istihbarat alanında Sovyet yönetimine karşı bir üstünlük kurmayı başaramamıştır. İngiltere’nin Bolşeviklere karşı başarısız olmasında birçok neden vardır. İngilizlerin askeri başarısızlığının ana nedeni ise 1918 yılının I. Dünya Savaşı’nın dördüncü yılı olması ve artık herkesin savaşın getirdiği ölümcül durumdan oldukça yorulmuş olmasıdır. Ayrıca Batı Kamuoyunda -özellikle İngiltere’de- Rus komünistlerin savaşı bitirmeye yönelik kararlı tutumlarına büyük bir sempati vardır.³³⁷ Savaşın yorgunluğuna bir de İngiltere’nin kendi iç meseleleri eklenince İngiliz ordusu Rusya’da çok fazla bir varlık gösteremeden orayı terk etmek zorunda kalmıştır. İngiltere’nin istihbarat alanında başarı gösterememesinin ana nedenlerinden biri de kesinlikle Dzerjinski liderliğindeki Çeka’dır. Çeka sadece İngiliz istihbaratına karşı değil bütün anti-Bolşevik unsurlara karşı büyük bir başarı göstermiştir. Çeka’nın istihbarat alanındaki bu başarısı adeta yeni kurulan Sovyet yönetiminin ana unsuru

³³³ Agm, s.1.

³³⁴ Özal, *İstihbaratın Kısa Tarihi*, s.194.

³³⁵ Age, s.195.

³³⁶ Olga Ivshina, “Могла ли британская разведка остановить революцию в России?” *BBC News Russian*, 31 Ağustos 2017, s.1, <https://www.bbc.com/russian/features-40892146>, (E.T:18.10.2020).

³³⁷ Artem Krechetnikov, “Гражданская война: интервенция, которой не было”, *BBC News Russian*, 24 Ekim 2012, s.1, https://www.bbc.com/russian/russia/2012/10/121024_russia_intervention_history, (E.T:14.10.2020).

olmuştur. Bu durum günümüzde dahi devam etmiş ve Rusya Federasyonu'nun istihbarat alanında en güçlü ülkelerden biri olmasını sağlamıştır. İngiliz istihbaratının Bolşeviklere karşı başarısız olmasındaki diğer bir etken ise o dönemdeki Rusya'nın sosyolojik yapısıdır. 1917 Bolşevik Devrimi'nin ardından Rusya'da yönetim şekli değişmiş ve dış unsurlara karşı büyük bir iç savaş başlamıştır. Meydana gelen bu olumsuz durumu ise Bolşevikler büyük bir avantaja çevirmiş ve Rus halkının güvenini kazanmayı başarmıştır. Bu konuyla ilgili Profesör Thane Gustafson yapmış olduğu açıklamada "*Rusya'daki 1917 Devrimi'nin derin bir sosyo-politik gerekçelere sahip olduğunu ve bir avuç İngiliz istihbaratçının bunu değiştiremeyeceğini*" belirtmiştir.³³⁸ Bu örneklerde görüleceği gibi İngiliz hükûmetinin Bolşevikleri devirmeye yönelik yapmış oldukları faaliyetlerde neden başarısız oldukları oldukça açıktır. Bunun yanında İngiliz hükûmetinin Bolşevik Devrimi'ne diğer bir etkisi Romanov hanedanlığı üzerinde olmuştur. 1917 Şubat Devrimi'nin ardından Çar II. Nikolay, 2 Mart'ta tahttan feragat etmiş ve 3 Mart'ta Geçici hükûmet kurulmuştur. Geçici hükûmetin kurulmasının ardından II. Nikolay ve ailesi güvenlik gerekçesiyle yurt dışına iltica etmenin yollarını aramıştır. Bu iltica için ABD, Japonya ve İngiltere gibi ülkeler düşünülmüş ve doğal olarak en ağır basan İngiltere olmuştur. II. Nikolay'ın İngiltere'yi seçmesindeki ana neden, savaş sırasında müttefik olmaları ve tıpkı Alman İmparatoru II. Wilhelm gibi İngiltere Kralı V. George ile de kuzen olmalarıdır. Romanov hanedanlığı ile İngiltere arasında bu kadar büyük bir yakınlık olmasına rağmen iltica konusuna İngiliz hükûmeti mesafeli yaklaşmıştır. Bunun nedeni olarak da I. Dünya Savaşı'nın halen devam etmekte olması ve II. Nikolay ve ailesinin ülkeyi terk etmeleri halinde Rusya'nın savaştan çekileceğini düşünmeleridir. İngiltere'nin II. Nikolay ve ailesini kabul etmemelerinin bir diğer nedeni ise kendi ülkelerinde yaşanan iç karışıklıktır. I. Dünya Savaşı sırasında İrlanda, İngiltere'ye karşı ayrılıkçı hareketleri artırmıştır. İngiltere böyle bir ortamda bir de II. Nikolay'ı kabul ederek Rusya'nın iç işlerine çok karışmak istememiştir. Bütün bu nedenlerden ötürü Geçici Hükûmet Başkanı Kerenski'nin de teşvikine rağmen II. Nikolay ve ailesi İngiltere'ye iltica

338 Olga Ivshina, "Могла ли британская разведка остановить революцию в России?" *BBC News Russian*, 31 Ağustos 2017, s.1, <https://www.bbc.com/russian/features-40892146>, (E.T:18.10.2020).

etmeyi başaramamıştır. Daha sonraki süreçte Bolşeviklerin iktidara gelmesiyle 16-17 Temmuz 1918 tarihinde Çar II. Nikolay ve tüm ailesi Çeka görevlileri tarafından kuşuna dizilmiştir.³³⁹ İngiliz hükûmeti, II. Nikolay ve ailesini kabul etmeyerek adeta yaşanan bu olayın baş mimarlarından biri olmuştur. İngiltere gösterdiği bu tutumla bir nevi Bolşevik hükûmetinin güçlenmesini de sağlamıştır. Bunun nedeni de II. Nikolay her hâlükârda Rusya için önemli bir figürdü ve yurt dışına kaçmış bile olsa karşı devrimci unsurları bir araya toplayabilecek durumdaydı. Böylelikle İngiliz hükûmeti hem akrabalık ilişkilerinin bulunduğu II. Nikolay ve ailesinin öldürülmesine göz yummuş hem de Rusya’da Bolşevik hükûmetinin daha da güçlenmesini sağlamıştır.

Sonuç olarak İngiltere 19. yüzyılın büyük bir bölümünde Rusya karşıtı bir politika izlemiş olsa da Almanya’nın birliğini sağlamasıyla bu iki ülke tekrar yakınlaşmıştır. Bu yakınlaşma I. Dünya Savaşı’nda aynı tarafta yer alarak en üst seviyeye ulaşmıştır. 1917 yılında meydana gelen sırasıyla Şubat ve Ekim devrimlerinin ardından ise Rusya’da yönetim şekli değişmiş ve müttefik olan iki ülke artık düşman durumuna gelmiştir. Bolşeviklerin iktidara gelmesinin ardından İngiltere, Sovyet yönetimini devirmek adına hem askeri hem de istihbarat alanında birçok faaliyette bulunmasına rağmen başarılı olamamıştır. İngiltere’nin bu başarısızlığının arkasında savaşın getirdiği ağır yorgunluk ve Dzerjinski liderliğindeki Çeka’nın büyük etkisi olmuştur. O dönem için Çeka yeni kurulan bir teşkilat olmasına rağmen İngiliz istihbaratına karşı büyük bir üstünlük sağlamıştır. İngiltere bir de II. Nikolay ve ailesinin ülkelerine gelmelerine izin vermeyerek dolaylı yoldan da olsa öldürülmelerine neden olmuştur. Yaşanan bu olay da iç savaş sırasında Bolşeviklerin daha da güçlenmesini sağlamıştır. Görüleceği gibi Ekim Devrimi’nin ardından İngiltere, Rusya üzerinde birçok faaliyette bulunmuştur. Genel olarak bu faaliyetler İngiliz hükûmeti için başarısızlıkla sonuçlanmış hatta bazı yerlerde yaptıkları hatalar sonucu Bolşevikleri daha da güçlendirmişlerdir. Durum bu şekilde olmuşsa da Bolşevik Devrimi’nde ve özellikle devrim sonrası yaşanan iç savaşta İngiltere’nin Rusya üzerinde büyük etkileri olmuştur.

³³⁹Montefiore, *Romanovlar*, s. 663.

3.5. FRANSA’NIN ROLÜ

3.5.1. I. Dünya Savaşı Öncesi Fransa ve Rusya İlişkileri

Fransa’nın Rus toplumu üzerinde her daim büyük etkisi olmuştur. Fransa’nın bu etkisi ise daha çok kültür ve dil üzerinden gerçekleşmiştir. Rusya’daki aristokrat çevrede özellikle Fransızca büyük ilgi görmüş ve Rusça konuşmak adeta düşük sınıf göstergesi olarak kabul edilmiştir. Rus toplumu tarafından Fransa’ya karşı duyulan bu hayranlık uzun süre devam etmiştir. 1812 yılında Napolyon’un Rusya seferi ve 1854 Kırım Savaşı’nda Fransa’nın Rusya’ya karşı Osmanlı Devleti’nin yanında yer almasına rağmen iki ülke ilişkileri büyük zarar görmemiştir. Bu ilişkiler, iki ülke arasında 1894 yılında imzalanan ittifak antlaşmasıyla daha üst seviye çıkmıştır.³⁴⁰ Yapılan bu ittifak antlaşması neticesinde Rusya yalnız kalmaktan kurtulmuş ve Almanya’ya karşı daha sert politika izlemeye başlamıştır.³⁴¹ Bu antlaşmaya daha sonra İngiltere de dâhil olmuş³⁴² böylelikle daha I. Dünya Savaşı başlamadan İtilaf Devletleri’nin safları belirlenmiştir. Almanya’ya karşı yapılan bu üçlü ittifak uzun bir dönem devam etmiştir. Fransa ile Rusya arasındaki yakın ilişki o kadar üst seviyededir ki bu durumdan Lenin bile etkilenmiştir. Lenin, yurt dışında bulunduğu dönemde Paris’te yaşamaya karar vermiş fakat Fransız polisi ile Rus polisi arasındaki yakın iş birliği nedeniyle burada fazla kalamayarak Krakow’a geçmek zorunda kalmıştır.³⁴³ Benzer bir durumu diğer bir Rus siyasi mülteci Bakunin’in başına da gelmiştir. Bakunin, 29 Kasım 1847 tarihinde Paris’te Rus hükûmeti aleyhinde bir konuşma yapmış,³⁴⁴ bu konuşmanın ardından Fransa’nın Rus büyükelçisi Kiselev’in isteği

³⁴⁰Montefiore, *Romanovlar*, s. 492.

³⁴¹Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.181.

³⁴²Age, s.182.

³⁴³Krupskaya, *Lenin’den Anılar*, s.218.

³⁴⁴Sam Dolgoff, *Bakunin hayatı, mücadelesi, düşünceleri*, İstanbul 2009, s.15.

üzerine Fransa'dan sınır dışı edilmiştir.³⁴⁵ Örneklerde görüleceği gibi Fransa hükûmeti, ülkelerinde bulunan Rus siyasi mültecilerin Çarlık yönetimine karşı faaliyetlerde bulunmalarına izin vermemiş ve onları sınır dışı etmiştir. Başta güvenlik olmak üzere birçok alanda iyi bir şekilde devam eden Fransa-Rusya ilişkileri, Bolşeviklerin iktidara gelmesi ile son bulmuştur. Bundan sonraki süreçte Fransa ve İngiltere, Rusya'daki Bolşevik iktidarını devirmek için faaliyetler gerçekleştirmiştir.

3.5.2. Bolşevik Devrimi Sonrası Fransa'nın Rusya'daki Faaliyetleri

Fransa ve Rusya arasındaki ilişkiler uzun süreler dostane bir şekilde devam etse de bu durum her konuda anlaşmaları anlamına gelmemektedir. Fransa, İngiltere ve Rusya arasındaki ilk büyük anlaşmazlık Sykes-Picot Antlaşması ile ortaya çıkmıştır. 16 Mayıs 1916 yılında Fransa ve İngiltere arasında Sykes-Picot Antlaşması imzalanmıştır.³⁴⁶ Bu antlaşmaya göre Osmanlı Devleti iki ülke arasında paylaştırılmış ve bu durum müttefik oldukları Rusya'ya iletilmiştir. Rusya için durum ilk başta olumlu gibi gözükse de genel bir çerçeveden bakıldığında durum hiç iyi değildir. Yapılan bu antlaşmaya göre Diyarbakır'dan Urmiye Gölü'ne kadar Doğu Akdeniz toprakları Fransa'ya geçmekteydi.³⁴⁷ Bu antlaşmayla birlikte Fransa, Rusya'nın sınırına gelmiş bulunmaktaydı. Durumun önemini açıklamak adına Dışişleri Bakanı Sazanov'un çara verdiği tavsiyede "*Heterojen ve sıkıntılı nüfusumuzun yaşadığı uzun Asya sınırlarımızda, şu an müttefikimiz bile olsa Avrupalı büyük bir devletin belirmesi arzuya şayan değildir.*" diyerek durumu özetlemiştir.³⁴⁸ Daha sonra İngiltere'nin araya girmesiyle taraflar antlaşmayı kabul etse de Çarlık yönetimi dahi bu antlaşmaya kuşkuyla yaklaşmıştır. Daha sonra Bolşeviklerin iktidara gelmesiyle de gizli olan bu antlaşma açığa çıkarılmış ve geçerliliğini kaybetmiştir. Bolşeviklerin iktidara

³⁴⁵ Age, s.15.

³⁴⁶ Jim Muir, " Чем соглашение Сайкса-Пико обернулось для Ближнего Востока ", *BBC News Russian*, 16 Mayıs 2016, s.1.

³⁴⁷ Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.146.

³⁴⁸ Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.146.

gelmesinin ardından Fransa da tıpkı İngiltere gibi Sovyet yönetimini devirmek amacıyla birçok faaliyette bulunmuştur. Fransa'nın bu tutumundaki en önemli nedenlerden biri, savaş daha devam ederken Rusya gibi güçlü bir müttefiki kaybetmek istememesidir. Bunun yanında Fransa'nın Sovyet yönetimine karşı tavır takınmasındaki diğer bir önemli neden ise 1894'ten beri devam eden iyi ilişkilerin Rusya'da kurulan yeni yönetimle birlikte değişeceğini düşünmesidir. Fransız hükûmeti bu düşüncelerinde çok da haksız sayılmazdı çünkü yeni kurulan Sovyet yönetimi tamamıyla emperyalizme ve onun neden olduğu savaflara karşıydı. Fransa'nın Bolşeviklere karşı olmasındaki diğer bir önemli neden ise kendi ülkelerinde de sol hareketlerin oldukça güçlü olmasıdır. Fransa'da sol düşüncelerin kitleler üzerinde her daim yoğun bir etkisi olmuştur. Bu konuyla ilgili olarak Bolşevik liderler Ekim Devrimi'nin meydana gelmesinde 1871 Paris Komünü'nün büyük etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Dönemin Fransız yöneticileri de sosyalist hareketlerin ülkelerinde ne kadar etkili olduklarının farkındaydı. Bu yüzden Rusya'da başlayan devrim ateşi çok kolay bir şekilde Avrupa'ya sıçrayabilir buradan da doğrudan Fransa'ya ulaşabilirdi. Fransız hükûmeti durumun ciddiyetinin farkındaydı ve sosyalist hareket daha en başında Rusya'da iken bastırılmalıydı. Tüm bu nedenlerden ötürü Fransa, Bolşeviklere karşı derin bir mücadeleye girmiştir. Bu mücadele ilk olarak Şubat Devrimi'nde kendi göstermiştir. Şubat Devrimi'nin ardından Fransa kısa bir sürede Geçici hükûmeti tanımış ve desteklemiştir. Geçici hükûmet, Rusya'nın savaşa devam edeceğini taahhüt edip İtilaf Devletleri'nin desteğini kazansa da durum onlar için pek iç açıcı olmamıştır. Devrim dalgası Rusya'da tamamen yayılmış ve çok geçmeden Ekim Devrimi gerçekleşmiştir. Ekim Devrimi'nin ardından İtilaf güçlerinin bütün çabalarına rağmen Sovyet yönetimi I. Dünya Savaşı'na devam etmeyeceklerini ve İttifak güçleriyle barış yapacaklarını belirtmiştir. Sovyet yönetiminin bu tutumunun ardından Fransa çok geçmeden 23 Aralık 1917 tarihinde İngiltere ile Rusya'nın güney bölümünü paylaşmaya dair bir antlaşma imzalamıştır.³⁴⁹ Bu antlaşmadan da görüleceği gibi daha Sovyet yönetimiyle İttifak Devletleri arasında 3 Mart 1918 tarihinde Brest-Litovsk Antlaşması imzalanmadan, İtilaf güçleri gizli bir antlaşma ile

³⁴⁹ Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.125.

Rusya'yı bölüşmeye başlamıştır. Yapılan bu antlaşmanın ardından Fransa ve İngiltere, Rusya'ya karşı hem askeri hem de istihbarat alanında operasyonlara başlamışlardır.

22 Ekim 1918'de Fransız Başbakanı Georges Clemenceau, Selanik Cephesi Komutanı General Louis Franchet d'Espèrey'e Rus Bolşevizmi'ni yok etmek için Ukrayna'ya asker göndermesini emretmiştir.³⁵⁰ d'Espèrey, askerlerinin soğuk ülke şartlarına çok uygun olmadıklarını yetkili mercilere dile getirirse de Ukrayna'ya asker sevkıyatı başlamıştır. 18 ve 27 Aralık'ta çoğunluğu Senegal, Cezayir ve Vietnamlılardan oluşan yaklaşık 8 000 kişilik askeri birlik Odessa ve Sivastopol limanlarına indirilmiştir.³⁵¹ Fransa, askeri birliklerini Ukrayna'ya indirdikten sonra Rusya'nın güneyine doğru ilerlemeye başlamıştır. Fransız ordusu Bolşevikleri devirmek adına böyle bir operasyon gerçekleştirmişse de savaşın getirdiği ağır koşullar onların çok fazla ilerlemesine olanak sağlamamıştır. Fransız hükûmeti, ordusunun Bolşevikleri deviremeyeceğini anladığında en azından Ukrayna'nın bağımsızlığı için bir mücadeleye girmiştir. Fransa, Ukrayna'nın bağımsızlığı için büyük bir bütçeye ve binlerce askere ihtiyaç duyunca bu plandan da vazgeçmiştir. Böylece 1919 yılının ilkbaharında Fransız birlikleri bölgedeki Bolşevik karşıtı Rus mültecileri de yanlarına alarak Kırım ve Odessa'yı terk etmiştir.³⁵² Bu olaydan sonra Fransa'nın Rusya'daki fiili varlığı sona ermiş olsa da Fransızlar, Beyaz Muhafızlara destek vererek arka plandan Sovyet yönetimine karşı faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak dönemin Stockholm Alman Konsolosu Lucius'un yaptığı açıklamada *İngiliz ve Fransızlar'ın Kolçak'a sadece asker yardımı yapmadıklarını, ciddi bir silah desteği de sağladıklarını* belirtmiştir.³⁵³ Fransa bu şekilde Beyaz Hareket'e önemli bir destekte bulunmuşsa da iç savaşı Kızılların kazanmasıyla Rusya'da istediği sonucu alamamıştır.

³⁵⁰ Artem Krechetnikov, "Гражданская война: интервенция, которой не было", *BBC News Russian*,

24 Ekim 2012, s.1, https://www.bbc.com/russian/russia/2012/10/121024_russia_intervention_history, (E.T:14.10.2020).

³⁵¹ Agm, s.1.

³⁵² Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.146.

³⁵³ Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.225.

Sonuç olarak, Fransa ve Rusya arasında uzun süren iyi ilişkiler I. Dünya Savaşı'nda müttefikliğe kadar gitmiş ama Ekim Devrimi'nin ardından ilişkiler tamamen bozulmuştur. Fransa daha Şubat Devrimi meydana geldiğinde Bolşeviklere karşı bir tavır takınmış ve Ekim Devrimi ile birlikte tamamen Sovyet yönetimin devirmek için faaliyetlere girişmiştir. Bu faaliyetler içerisinde Fransız ordusunun doğrudan müdahaleleri olduğu gibi vekâlet savaşı altında Beyaz Muhafızları destekleyerek Bolşevik iktidarını devirmek için birçok dolaylı faaliyetlerde de bulunmuşlardır. Fransa bu operasyonları düzenlerken Rusya 'da Kızıl Ordu ve Çeka olağanüstü bir başarı göstermiştir. Bir de buna I. Dünya Savaşı'nın getirdiği ağır koşullar da eklenince Fransa, Rusya'nın iç işlerine müdahale etmeyi bırakmak zorunda kalmıştır.

3.6. ABD'NİN ROLÜ

3.6.1. I. Dünya Savaşı ve Bolşevik Devrimi Sonrası ABD Etkisi

I. Dünya Savaşı 1914 yılında başlamasına rağmen ABD Şubat Devrimi'ne kadar savaşa dâhil olmamıştır.³⁵⁴ Şubat Devrimi'nin gerçekleşmesinin ardından 1917 yılının Nisan ayında ABD savaşa İtilaf güçlerinin yanında yer alarak katılmıştır. ABD'nin bu kadar yıl bekleyip Rusya'da yaşanan Şubat Devrimi'nden sonra savaşa dâhil olması tesadüfi bir olay değildir. ABD'nin I. Dünya Savaşı'na dâhil olmasındaki en önemli nedenlerden biri, yaşanan rejim değişikliğiyle birlikte Rusya'daki etkinliklerini arttırmak istemesidir. Bu doğrultuda ABD ilk olarak çara olan yakınlığı nedeniyle Geçici hükûmeti desteklemiştir. ABD hükûmeti, Kerenski başkanlığındaki Geçici hükûmet ile oldukça yakın ilişkiler kurmuştur. Bu yakın ilişki kendini özellikle Ekim Devrimi sırasında göstermiştir. Ekim Devrimi'nin gerçekleştiği miladi takvime göre 7 Kasım'da Bolşevikler, Rusya'daki tüm devlet dairelerini teker teker ele geçirmeyi başarmıştır. Bu devlet dairelerinden en önemlisi şüphesiz ki Kışlık

³⁵⁴Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.110.

Saray'dır. Çar II. Nikolay'ın tahttan feragat etmesi sonucu Kışlık Saray'a Geçici Hükûmet Başbakanı Kerenski yerleşir. Ekim Devrimi'nin yaşandığı gün devrim dalgası Kışlık Saray'a da ulaşmıştır. Kışlık Saray'da tamamen köseye sıkışmış olan Kerenski, ABD büyükelçiliğine ait bir araca binerek ihtilalden kaçmayı başarmıştır.³⁵⁵ ABD'nin yapmış olduğu bu müdahale sayesinde Kerenski hayatını kurtarmayı başarmışsa da Geçici hükûmet devrilmiş ve iktidar tamamen Bolşeviklere geçmiştir. Geçici hükûmetin yıkılmasından sonra ise ABD'nin Rusya üzerindeki faaliyetleri sekteye uğramıştır. Rusya gibi yer altı ve üstü kaynakların yoğun olarak bulunduğu bir ülkede, ABD'nin varlık gösterememesi onlar adına kabul edilemez bir durumdur. Özellikle Bolşeviklerin iktidara gelmesiyle Rusya'da var olan Alman etkisinin daha artacağı ve Rusya'daki önemli kaynaklara tamamen sahip olacakları endişesi ABD hükûmetini oldukça korkutmaktaydı. Bu durum ABD için hiçbir şekilde kabul edilecek bir durum değildir fakat siyasi olarak tamamen zıt iki ülkenin iletişime geçmesi de çok kolay bir hadise olmayacaktır.

ABD hükûmeti Bolşevikler ile iletişime geçmenin zor olduğunun farkındadır ve bunu gerçekleştirmek için çok farklı bir yol seçmiştir. ABD, Bolşevikler ile teması Rusya'ya gönderdikleri Kızıl Haç Komisyonu tarafından gerçekleştirecektir. 1917 Ağustos'unda Rusya'ya ulaşan Amerikan Kızıl Haç Komisyonu tarihin en farklı organizasyonlarından biridir.³⁵⁶ Toplamda 24 kişiden oluşan grupta yalnızca beş doktor ve iki sağlık görevlisi bulunmaktaydı. Diğer grup üyelerini ise avukat ve finansçılar oluşturmaktaydı.³⁵⁷ Rusya'ya gelen bu Kızıl Haç ekibi bir yardım kuruluşundan daha çok Wall Street organizasyonuna benzemekteydi.³⁵⁸ Bu organizasyonun başında da William Boyce Thompson bulunmaktaydı. William Boyce Thompson, Bolşevik Devrimi'nde çok önemli bir rol oynamasına rağmen ismi çok bilinen biri değildir. Bazı araştırmacılara göre Eğer Thompson'ın Lenin ve Troçki'ye karşı finansal, diplomatik ve siyasal desteği olmasaydı Bolşevikler Rusya'daki

³⁵⁵ Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.96.

³⁵⁶ Саттон, Уолл-Стрит и Большеви́стская Революция, s.33.

³⁵⁷ Age, s.33.

³⁵⁸ Age, s.35.

sosyalist devrimi gerçekleştiremeyeceklerdir.³⁵⁹ Bolşevik Devrimi gibi birçok farklı etkenin meydana gelmesiyle oluşan çok önemli bir hadiseyi yalnızca bu iddiaya bağlamak doğru olmasa da Thompson'ın devrim süresince ABD adına oldukça önemli faaliyetlerde bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. ABD hükûmeti Thompson'ı Kızıl Haç Misyonu'nun başkanı olarak Rusya'ya göndermiştir. Tabi ki Thompson bu göreve Rusya'daki hasta ve yaralı kişilere yardım götürmek için seçilmemiştir. Onun ana amacı Rusya'da kurulan yeni Bolşevik hükûmeti ile ABD arasındaki ilişkileri güçlendirmektir. Bunun yanında başta Almanya olmak üzere Rusya üzerinde etkisi olan diğer ülkelerin etkisini azaltmak ve ABD'yi Rus pazarında güçlü bir konuma getirmek de amaçlar arasındadır. Thompson bu göreve seçildiğinde başta ABD hükûmet yetkilileri olmak üzere birçok kişi durumun zorluğunun farkındadır. Bu durumun nedeni de Batı kamuoyunun büyük bir bölümünde olduğu gibi ABD'de de Bolşeviklerin Alman ajanı olduklarına dair bir inanç olmasıdır. Bu yüzden ABD hükûmetine göre Thompson'ın Rusya'daki çabaları boşunaydı çünkü hiçbir kuvvet Almanya'nın Rusya'daki etkisini azaltamazdı. Bütün bu olumsuz düşüncelere rağmen Thompson, Kızıl Haç üzerinden önemli Bolşevik liderleriyle iletişime geçmeyi başarmıştır. Thompson'ın kurmuş olduğu bu ilişkiler sayesinde ABD, yeni kurulan Sovyet yönetimi üzerindeki etkisini her geçen gün daha da artırmaya başlamıştır. ABD'nin Bolşeviklere karşı Kızılhaç üzerinden kurmuş olduğu bu etki zamanla Rusya'nın dışına çıkmaya başlamıştır. 2 Şubat 1918 tarihinde William Boyce Thompson, Petrograd'da temmuz ayından kasım ayına kadar Bolşeviklere Almanya ve Avusturya'da devrim hareketlerini yaymak için 1 milyon dolar katkıda bulunmuştur.³⁶⁰ Bu konuyla ilgili olarak Fransız hükûmetinin yapmış olduğu açıklamada 1918 yılında Almanya'da gerçekleşen Spartaküs İsyanının başlamasında Rusya'da bulunan Amerikan Kızılhaç'ının etkisinin fazla olduğu belirtilmiştir.³⁶¹

Amerikan Kızılhaç'ı ile Bolşevikler arasındaki ilişki, dönem içerisinde o kadar üst seviyelere gelmiştir ki bu durumdan Bolşevikler de yararlanmaya başlamıştır. Çar

³⁵⁹ Age, s.41.

³⁶⁰ Сагтоң, Уолл-Стрит и Большевицкая Революция, s.38.

³⁶¹ Age, s.41.

İİ. Nikolay ve ailesi Petrograd'dan Tobolsk'a götürülürken "Kızıl Haç Misyonu"

amblemi işlenmiş bir tren ile yolculuk yapmıştır.³⁶² Kızıl Haç, uluslararası bir yardım kuruluşu olduğu için Çar ve ailesi güvenle yolculuk yapmıştır fakat daha sonra kurşuna dizildiklerinde bu güven boşa çıkmıştır. Burada, Bolşevikler bir anlamda Kızıl Haç'ın uluslararası saygınlığını kullanarak Çar ve ailesinin güvenini kazanmıştır.

ABD, Kızıl Haç üzerinden Rusya'da önemli kazanımlar elde etmiş olsa da iç savaş süresince rakipleri çoğalmaktaydı. Bu rakiplerden en önemlisi Japonya'dır. Japonya, I. Dünya Savaşı sırasında Asya'daki Alman sömürgelerini ele geçirmiş ve bu savaşta en az kayıp vererek en fazla kazanım elde eden ülkelerden biri olmuştur. Bu kazanımlarla yetinmeyen Japonya, Rusya'daki iç karışıklıktan faydalanıp Pasifik Bölgesi'ne daha fazla nüfuz etmeye karar vermiştir. Japonya 4 Nisan 1918 tarihinde Rusya'da bulunan iki Japon vatandaşının öldürülmesini neden göstererek Rusya'ya asker çıkarmıştır.³⁶³ Ekim ayına kadar toplam 72 bin askere ulaşan Japon ordusu, Primorya ve Priamurye bölgelerini ele geçirmiştir.³⁶⁴ Japonya'nın Rusya'ya asker çıkarması, ABD'nin bölgedeki çıkarlarına tamamen ters bir durumdur. Bu yüzden daha Sovyet yönetimi, Japonya'ya müdahalede bulunamazken ilk müdahale ABD'den gelmiştir. Bölgede bulunan General Graves 10 bin kişilik Amerikan kolordusuyla, Japonya'ya yapmış oldukları bu işgali durdurmaları yönünde bir nota vermiştir.³⁶⁵ Tarihçilere göre Amerika'nın temel amacı Bolşevikler ile savaşmak değil, Japonya'nın Rusya'dan büyük bir pay almasını engellemektir.³⁶⁶ ABD'nin bu notası ve daha sonra Kızıl Ordu'nun iç savaşı kazanmasının ardından Japonya işgal ettiği bölgelerden

³⁶² Montefiore, *Romanovlar*, s. 649.

³⁶³ Artem Krechetnikov, "Гражданская война: интервенция, которой не было", *BBC News Russian*,

24 Ekim 2012, s.1, https://www.bbc.com/russian/russia/2012/10/121024_russia_intervention_history, (E.T:14.10.2020).

³⁶⁴ Agm, s.1.

³⁶⁵ Artem Krechetnikov, "Гражданская война: интервенция, которой не было", *BBC News Russian*,

24 Ekim 2012, s.1, https://www.bbc.com/russian/russia/2012/10/121024_russia_intervention_history, (E.T:14.10.2020)..

³⁶⁶ Agm, s.1.

çekilmiştir. Böylelikle de ABD, başka bir emperyalist gücün Rusya’da etkin olmasını engellemiştir.

Sonuç olarak ABD, Şubat Devrimi’nin meydana gelmesiyle I. Dünya Savaşı’na katılmış ve Rusya’da yaşanan olaylara dâhil olmuştur. Rusya’da gerçekleşen rejim değişikliğiyle birlikte ABD ilk olarak Geçici hükûmeti desteklemiş ama Ekim Devrimi’nin yaşanmasının ardından bu destek işlevini yitirmiştir. Bu duruma rağmen ABD hükûmeti Geçici Hükûmet Başbakanı Kerenski’nin kurtarılmasını sağlamış ve isyancıların olası bir saldırılarını engellemiştir. ABD hükûmeti yapmış olduğu bu müdahale ile adeta Kerenski’nin Çar Nikolay ile aynı akıbeta uğramasını önlemiştir. ABD, Kerenski’nin hayatını kurtarmış olsa da çok daha büyük bir sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu büyük sorun ise yeni kurulan Sovyet yönetimidir. Genel olarak ABD’nin I. Dünya Savaşı’nın sonuna doğru savaşa dâhil olması ve sonrasında yaşanan olayların ABD adına tek bir nedeni vardır. Bu neden de Rusya gibi yeraltı ve üstü zenginliklerin oldukça fazla olduğu bir ülkede ABD’nin pay alma arzusudur. Bu durumu ABD’nin genel emperyalist saldırgan tutumuyla değerlendirmek çok da doğru olmaz. Rusya’da yaşanan rejim değişikliğiyle bu kargaşadan yarar sağlamak adına Almanya, İngiltere, Fransa, Osmanlı Devleti ve hatta Japonya dâhil Rusya’ya askeri müdahalelerde bulunmuşlardır. Bunların yanında eskiden Çarlık Rusya’ya bağlı olan Finlandiya, Ukrayna, Baltık ülkeleri olan Litvanya, Letonya ve Estonya da Sovyet yönetimine karşı bağımsızlık savaşına girişmişlerdir. Rusya’nın içeriden ve dışarıdan böylesine büyük bir kriz yaşadığı dönemde ABD’nin dâhil olmaması düşünülemezdi. ABD hükûmeti bütün bu şartlar altında Rusya’ya müdahalede bulunmak istese de yeni kurulan Sovyet yöntemiyle taban tabana zıttı. Bu duruma rağmen ABD hükûmeti çok farklı bir yol deneyerek Bolşevikler ile Kızıl Haç üzerinden iletişime geçmeyi başarmıştır. William Boyce Thompson başkanlığında Rusya’daki Amerikan Kızıl Haçı bir nevi örtülü operasyon gerçekleştirerek Bolşeviklere derin bir şekilde nüfuz etmiştir. ABD hükûmeti, Bolşeviklere yönelik finansal, siyasi ve diplomatik güçlerini Kızıl Haç üzerinden gerçekleştirerek her geçen gün ilişkilerini daha da güçlendirmiştir. ABD, Bolşevikler ile iletişimini çoğunlukla Kızılhaç üzerinden kurmuş olsa da yeri geldiğinde etkisini farklı şekillerde göstermeyi

bilmiştir. Bunun en güzel örneği 4 Nisan 1918’de Japonya’nın Rusya’ya karşı yapmış olduğu işgal olmuştur. Bolşevik yönetimi, Beyazlara karşı bir iç savaşta olduğu için bu müdahaleye cevap verememiş bu yüzden duruma ABD müdahil olmuştur. ABD’nin Japonya’ya karşı bu müdahalesi tamamen çıkarları doğrultusunda gerçekleşmiştir. ABD’ye göre Rusya çok büyük bir pazardı ve kendisinden başka hiçbir emperyalist gücün bu pazardan pay almasını istememekteydi. Böylelikle ABD, Kızıl Haç dışında ordusuyla da Rusya’da müdahil olmuştur. Tüm bu durumlar göz önüne alındığında, ABD’nin Almanya gibi Bolşevik Devrimi’nin meydana gelmesinde ana atken ülkelerden biri olduğunu söylemek zor olsa da Bolşeviklerin Rusya’da iktidarlarını sürdürmesinde ABD’nin etkisi oldukça büyük olmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÖNEM ANALİZİ

4.1. DÖNEM ANALİZİ

1917 Bolşevik Devrimi, pek çok farklı etkenin bir araya gelmesiyle meydana gelmiş ve dünya tarihine etki etmiş en önemli tarihi olaylardan birisidir. Bu devrimin meydana gelmesi kadar dikkat çeken diğer bir durum da gerçekleşen bu sosyalist devrimin Rusya’da yaşanmış olmasıdır. Karl Marks, teorisinde bir ülkede sosyalist devrimin gerçekleşmesi için o ülkenin çok gelişmiş bir kapitalist ekonomisinin olması gerektiğini vurgulamaktadır. 1917’nin Rusya’sı ise bu duruma oldukça uzaktır. Rusya hem sanayi alanında hem de eğitim alanında gerekli atılımları yapamamış ve birçok alanda Batılı ülkelerin gerisinde kalmıştır. Rusya’nın bu iki alandaki yetersizliği bilinçli bir işçi sınıfının oluşmasını da engellemiştir. Rusya’da serflik bile 1861 gibi geç bir tarihte kaldırılmıştır.³⁶⁷

Bütün bu olumsuz koşullar, zamanla Çarlık yönetimine karşı bir isyana zemin oluşturmuştur. Çarlık otoritesine karşı ilk büyük isyan hareketi 14 Aralık 1825 (miladi takvim: 26 Aralık 1825) tarihinde gerçekleşen Dekabrist İsyanıdır.³⁶⁸ Dekabrist İsyanı, Rus subayların Çarlık otoritesine karşı yapmış oldukları askeri bir ayaklanmadır. Dekabrist İsyanı, Rus tarihi için oldukça önemli bir yere sahip olsa da bir halk hareketi değil, Rus ordusu içerisindeki seçkin subayların ülkelerinin batılı tarzda yönetilmesi yönünde çarlık yönetimine karşı bir başkaldırı hareketidir. Aslında sadece bu olay bile Rus toplumunun devrime ve yeniliklere karşı olan tutumunu göstermektedir. Rusya’da yenilik ve devrim hareketleri genel olarak halk nezdinde değil, üst sınıfların çabalarıyla meydana gelmiştir.

³⁶⁷ “История отмены крепостного права в России”, *Риа Новости*, 3 Mart 2011, s.1, <https://ria.ru/20110303/341241796.html>, (E.T: 16.11.2020).

³⁶⁸ Президентская Библиотека, “Восстание Декабристов”, s.1, <https://www.prilib.ru/history/619844>, (E.T:17.11.2020).

Bu durumun yaşanmasındaki en önemli unsur eğitimidir. 1917 Ekim Devrimi'ne kadar Rusya'da okuma yazma oranı yalnızca yüzde ondur. Çarlık Dönemi'nde Rusya'da eğitim hakkı yalnızca üst sınıfa tanınan bir ayrıcalıktır. Bundan dolayı sıradan halk, oldukça içine kapanmış ve dünyadaki gelişmelere uzak kalmıştır. Bu yüzden de 1848 Devrimleri tüm Avrupa'yı sarmışken Rusya bu durumdan hiç etkilenmemiş hatta Avusturya'ya asker göndererek oradaki monarşi yönetiminin ayakta kalmasını sağlamıştır. Devrim hareketleri için bu kadar olumsuz durumun bir arada olmasına rağmen Ekim Devrimi'nin meydana gelmesinde Rus üst sınıf toplumunun etkisi yadsınamayacak bir gerçektir.

Bu duruma örnek pek çok kişi verilebilir. Bunlarından en önemlileri ise anarşizmin kurucuları Bakunin ve Kropotkin'dir. Her ikisi de Rusya'nın en zengin ailelerine mensup ve çok parlak askeri kariyere sahip olmalarına rağmen siyasi görüşleri nedeniyle bu parlak kariyerlerini reddedip ömürlerinin büyük bir kısmını yurt dışında ve hapisanelerde geçirmişlerdir.

Diğer bir örnek ise Lenin'in ağabeyi olan Aleksandr Ulyanov'dur. Vladimir Lenin ve Aleksandr Ulyanov'ın babası olan İlya Ulyanov Rusya'da altın madalya ile ödüllendirilmiş çok önemli bir pedagoğdur. İlya Ulyanov başarılarını çocuklarına da yansıtmış ve onların çok iyi bir eğitim almalarını sağlamıştır. Aleksandr Ulyanov, çok küçük yaşlardayken iyi bir doğa bilimcisi olacağının sinyallerini vermiş ve ailesinin de desteğiyle parlak bir kariyere doğru adım adım ilerlemiştir. Aleksandr'ın bu parlak kariyeri Narodnaya Volya'ya katılmasıyla son bulmuştur. Aşırı sol bir örgüt olan Narodnaya Volya, Çar II. Aleksandr'a düzenledikleri suikastın ardından bütün Rusya'da etkili olmuştur. Aleksandr Ulyanov, Narodnaya Volya'ya katıldıktan sonra Çar III. Aleksandr'a suikast planı düzenlemekten yakalanmıştır. Bu olay neticesinde Aleksandr Ulyanov 21 yaşında idam edilmiştir. Aleksandr Ulyanov'un idamı, Vladimir Lenin'in Bolşevik Devrimi'ni gerçekleştirmesindeki en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Bu örneklerde olduğu gibi Rusya'daki zengin sınıfa mensup daha birçok kişi devrim hareketlerinde yer almıştır. Rus zengin sınıfının bu tavrı bir anlamda halk hareketlerinin yerini almıştır. Normal şartlarda devrimler belli bir halk hareketinin

sonucu meydana gelirken, Rusya'daki halkın bu bilinçten uzak olması nedeniyle bu boşluğu Rus aristokrasisi doldurmuştur. Rus aristokrasisinin tamamının devrim hareketlerini desteklediğini söylemek doğru olmasa da bu gruptaki azımsanmayacak bir kitle, ayaklanmalara dâhil olmuştur. Aslında bu durum da Bolşevik Devrimi'nin ne kadar karmaşık olduğunu gösteren diğer bir husustur. Devrimin oldukça zor koşullarda yaşayan halk tarafından değil de her şeye sahip olan Aristokratlar tarafından başlatılmasını da sadece eğitim ile açıklamak doğru olmayacaktır.

Devrimlerin meydana gelmesindeki diğer bir önemli husus ise ülkedeki güvenlik açığı yani istihbarat eksikliğidir. Bilindiği gibi devrim, anlam olarak “*belli bir alanda hızlı, köklü ve nitelikli değişiklik*”tir.³⁶⁹ Bir ülkede bu hızlı ve köklü değişikliğin yaşanması için o ülkenin zayıf bir otoriteye sahip olması gerekir. Çarlık Rusya'sı bu zayıf otoriteye örnek gösterilecek en son ülkelerden biridir. Bu durumu açıklamak adına bir örnek vermek gerekirse 1914 yılına gelindiğinde en geniş ve en gelişmiş istihbarat sistemine sahip olan ülke Almanya'dır.³⁷⁰ Alman istihbaratı bu gücü sayesinde birçok ülkenin bürokrasisine kendi adamlarını yerleştirmiş ama Rusya'nın içine sızmak zor olduğu için orada başarılı olamamıştır.³⁷¹ Almanya, Rusya'da etkin olabilmek adına daha farklı yollar denemişse de bu örnek ile Rusya'nın ne kadar güçlü bir güvenlik otoritesine sahip olduğu görülmektedir. Güvenlik ve otorite anlamında böylesine güçlü bir ülkede devrim yaşanması ise çok olağan bir durum değildir.

Böylesine olağanüstü bir durumun nedenini tek bir kelime ile açıklamak gerekirse bu kelime kesinlikle “savaş” olur. Savaşlar ülkelerin otoritelerini zayıflatan ve rejimin değişmesine etki eden en önemli olaylardır. Bu durum hem Paris Komünü'nün gerçekleşmesinde hem de Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesinde görülmüştür. 1871 yılında Fransa'nın Prusya'ya karşı yenilgisinin ardından meydana gelen bir halk hareketiyle Paris Komünü gerçekleşmiştir. Bu olay neticesinde kısa bir

³⁶⁹<https://www.tdk.gov.tr/>, (Erişim:18.11.2020), s.1.

³⁷⁰Özal, *İstihbaratın Kısa Tarihi*, s.168.

³⁷¹Age, s.168.

süre de olsa sosyalist iktidar, Fransa yönetimine hâkim olmuştur. Benzer bir olay Bolşevik Devrimi'nde de yaşanmıştır. I. Dünya Savaşı, Çarlık yönetimine karşı hoşnutsuzluğu artırmış ve anarşi ortamı bütün Rusya'ya yayılmıştır. Bu olay sonucunda da Lenin liderliğindeki Bolşevikler iktidarı ele geçirmiş ve uzun yıllar Rusya'daki hâkim güç olmuşlardır. Bu iki örnekte görüleceği üzere dönemin en güçlü ve otoriter iki ülkesinde dahi savaşlar karşısında büyük bir güvenlik açığı ortamı oluşmuş ve bunun sonucunda da devrimler meydana gelmiştir.

Güçlü totaliter rejimlerde bu şekilde bir güvenlik zafiyetinin oluşup ardından da devrimlerin meydana gelmesindeki diğer bir önemli sebep ise kuşkusuz istihbarattır. Gerek içerden olsun gerek dış mihrakların müdahaleleriyle olsun bir ülkedeki rejim değişikliğine etki eden en önemli unsurlardan biri, o ülkede gerçekleşen istihbarat faaliyetleridir. Bolşevik Devrimi'nde ise bu durum oldukça belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesinde en etken iki ülke şüphesiz Almanya ve Osmanlı Devleti olmuştur. Bu iki devletin I. Dünya Savaşı'nda müttefik olup Rusya'ya karşı savaşmaları bu durumun yaşanmasındaki en önemli nedendir. Rusya üzerinden değerlendirildiğinde bu iki ülke tamamen farklı kategoridedir. Rusya için Osmanlı Devleti, başta Boğazlar konusu olmak üzere birçok alanda karşı karşıya geleceği bir ülkedir. Osmanlı Devleti'nin güçsüz bir durumda olması bile Rusya için bir lütuf değildir.³⁷² Buna karşılık 1894 yılına kadar Almanya ve Rusya arasında oldukça iyi ilişkiler kurulmuştur. Özellikle I. Petro'nun tahta çıkmasıyla birlikte Alman uzmanlar, Rusya'ya gelmeye başlamış ve bizzat I. Petro'nun vasiyeti üzerine Rus prensler, Alman hanedan üyeleriyle evlenerek iki ülke arasındaki ilişkiler daha da yakınlaşmıştır. Zamanla Almanlar, Rusya'nın içerisine o kadar nüfuz etmiş ki sanayiden eğitime, eğitimden ticarete kadar birçok alanda tekel konuma gelmişlerdir. Almanya'nın Rusya üzerindeki bu etkisi bir tesadüf üstüne kurulmamıştır. Almanya, Rusya'ya vatandaşlarını gönderirken kapsamlı bir güvenlik soruşturması yapmış ve gönderilecek kişileri âdeta bir kuyumcu titizliğiyle

³⁷² Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.31.

seçmiştir.³⁷³ Almanya bu titizliğinin meyvelerini I. Dünya Savaşı sırasında almış, Rusya başta askeri, sanayi ve kimya gibi alanlar olmak üzere çok büyük bir iç güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Rusya, Almanya gibi kendi üzerinde bu kadar çok etkisi olan bir ülkeye savaş açarak bir anlamda savaşı daha başlamadan kaybetmiştir. Almanya ise hem Rusya’da bulunan aktif Alman nüfusu sayesinde hem de uzun yıllardır Romanov hanedanlığı ile kurdukları akrabalık ilişkileriyle I. Dünya Savaşı’nda Rusya’ya karşı oldukça etkili olmuştur. Alman hükûmeti, Şubat Devrimi sonrasında İsviçre’de sıkışan Lenin ve arkadaşlarını bir *Mühürlü Tren* ile oradan çıkarıp Rusya’ya ulaştırarak Ekim Devrimi’nin meydana gelmesindeki en önemli etkenlerden biri haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti’nin durumu ise müttefiki olan Almanya’dan çok farklıdır. Osmanlı Devleti, Çarlık Rusya için her zaman bir tehdit unsuru olmuş ve Rus yetkililere göre Rusya’nın tam anlamıyla bir modern ülke olamamasındaki en önemli etken olarak görülmüştür. Özellikle Romanov hanedanlığının Rusya’yı yönetmeye başlamasından itibaren Osmanlı Devleti’ne karşı oldukça saldırgan ve sert bir tutum izlenmiştir. Osmanlı Devleti, Rusya’nın bu saldırgan tutumuna karşı diğer Avrupa ülkeleri ile bir denge politikası kurarak ayakta kalmayı başarmıştır. 19. yüzyılın başlarında Odessa limanı hem tahıl ihracatı hem de ithalat anlamında önem kazanmış ve Rusya için en önemli liman konumuna gelmiştir. Odessa şehrinin bu kadar önem kazanmasıyla birlikte Boğazlar konusu Rusya için çok daha önemli hale gelmiş ve bu nedenle Osmanlı Devleti’ne karşı saldırgan tutumunu en üst seviyeye çıkarmıştır. Bu iki ülke arasındaki kötü ilişkiler I. Dünya Savaşı’nda karşı cephelerde yer almalarıyla had safhaya ulaşmıştır. Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı öncesi Balkan devletlerine karşı bile bir üstünlük kuramayıp ağır bir yenilgi almışsa da Osmanlı Devleti’nin sadece karşı cephede savaşa girmesi dahi Rusya’nın büyük sorunlar yaşaması için yeterli olmuştur. Bunun nedeni de Rusya için hayati öneme sahip olan Boğazların İttifak Devletleri’nin kontrolüne geçmesiyle Rusya’nın Karadeniz Bölgesi’ni kullanamaz hale gelmesidir. Rusya’nın bu korkusu Osmanlı Devleti’nin 2 Kasım

³⁷³ Никитинский ve Софинов, Немецкий Шпионаж s.24.

tarihinde savaşa dâhil olmasıyla gerçekleşmiş ve Rusya, İtilaf Devletleri'yle sadece buz tutmayan Murmansk limanı üzerinden malzeme alışverişi yapabilmıştır.³⁷⁴

Rusya için Osmanlı Devleti'ni tehdit unsuru yapan diğer bir önemli neden ise ülkelerinde bulunan yaklaşık on beş ile yirmi milyon arasındaki Müslüman nüfustur.³⁷⁵ O dönemde Osmanlı Devleti, yeryüzündeki en büyük bağımsız Müslüman devletiydi ve elinde bulundurduğu hilafet makamı sayesinde herhangi bir şey yapmasa dahi Rusya için büyük tehdit oluşturmaktaydı.³⁷⁶ İttihatçı yöneticiler, Osmanlının bu hilafet gücünü Turan hareketiyle birleştirerek Orta Asya'da bulunan Türkler üzerinde etkili olmaya çalışmışlardır. I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı aydınları ve Orta Asya'da bulunan Müslüman aydınlar arasında iyi ilişkiler kurulmuştur. Böylelikle I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı güçleri başta Kafkaslar olmak üzere Rusya'daki Müslüman nüfusun fazla olduğu yerlerde etkinliklerini artırmışlardır. Bu durumun farkına varan Rus yetkililer 1910 yılında Kafkaslarda yükselen Pan-İslamcılığın nedeni olarak Osmanlı Devleti'ni hedef göstermişlerdir.³⁷⁷

Bu şartlar altında Osmanlı Devleti ve Rusya I. Dünya Savaşı'nda karşı karşıya gelmiştir. Sarıkamış Harekatı'nda Osmanlı Devleti çok büyük bir yenilgi almış ve bunun sonucunda 1918 yılına kadar bölgede ancak savunma durumunda kalabilmiştir. Osmanlı Devleti, Sarıkamış'ta Rusya'ya karşı büyük bir kayıp vermiş olsa da beklenmedik bir şekilde Çanakkale Savaşı'nda büyük bir zafer kazanmıştır. Osmanlı Devleti açısından bu zafer, İstanbul'un işgale uğramaması ve savaşa devam anlamına gelirken; bu savaşın asıl etkisi Rusya üzerinde olmuştur. Murmansk limanının buz tutması ve Rusya'nın batı kısmının tamamen Alman kontrolü altında olması nedeniyle İtilaf güçlerinin Rusya'ya yardım gönderilmek için tek seçeneği Boğazlar olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Çanakkale zaferi ile Rusya için hayati öneme sahip olan bu yardım engellenmiş ve buna bağlı olarak Rusya'da artan anarşi ortamı en üst seviyeye

³⁷⁴Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.274.

³⁷⁵Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.87.

³⁷⁶Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.87.

³⁷⁷Age, s.91.

çıkmıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti, Rusya’da yaşanan rejim değişikliğinde kilit rol oynamıştır. Bu olay Osmanlı Devleti’nin dolaylı etkisinden kaynaklı gelişmişse de Romanov hanedanlığının sona ermesine en çok Osmanlılar sevinmiştir. Osmanlı Devleti, Rus yönetimine Bolşeviklerin geçmesiyle kendileri adına Brest Litovsk gibi çok karlı bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşma sayesinde Osmanlı Devleti 1877’de kaybettiği Kars, Ardahan, Batum ve Artvin gibi şehirleri geri almayı başarmıştır.³⁷⁸ Osmanlı Devleti bu kazanımlara rağmen Ekim Devrimi sonrası Rusya’da yaşanan iç karışıklığı kendileri için bir fırsat olarak görmüş ve güneyde kaybettiği toprakların yerini Kafkas Bölgesi’yle doldurmayı düşünmüştür. Bu doğrultuda Mart 1918’de bizzat Enver Paşa’nın emriyle Kafkas İslam Ordusu kurulmuş ve bölgeye operasyon düzenlenmiştir. Uzun bir süredir başta Kafkaslar olmak üzere Rusya’nın birçok bölgesinde faaliyet yürüten Teşkilatı Mahsusa, devrim sonrası faaliyetlerini daha da artırmıştır.

Bütün zor şartlara rağmen Nuri Paşa komutasındaki Kafkas İslam Ordusu 15 Eylül 1918’de Bakü’yü İngilizlerden almıştır.³⁷⁹ Bu başarı, Osmanlı Devleti’nde büyük bir sevinçle karşılanmışsa da gerek İngiltere için gerekse de yeni kurulan Sovyet yönetimi için Bakü petroleri hayati öneme sahiptir. Bu nedenle Osmanlı Devleti Bakü’de uzun süre varlığını sürdürememiş ve bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Daha sonra en azından Azerbaycan’ın bir tampon bölge olarak Osmanlıdan bağımsız bir devlet olması için girişimlerde bulunulmuş fakat bu girişimler de Sovyet yönetimi tarafından sonlandırılmıştır. Bunun dışında Teşkilatı Mahsusa, Kafkaslarda ve Orta Asya’da bulunan Müslüman halkı örgütleyip Bolşeviklere karşı faaliyetlerde bulunmuşlarsa da istedikleri sonucu alamamışlardır. Bunun nedeni olarak da Rusya’daki Müslümanların siyasi bilinçten ve teşkilatçılık yeteneğinden yoksun olmaları gösterilmektedir.³⁸⁰ Bu yüzden de Teşkilatı Mahsusa Rusya’daki ayrılıkçı

³⁷⁸ Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.101.

³⁷⁹ Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.263.

³⁸⁰ Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, s.232.

faaliyetlerine daha eğitimli ve siyasi bilince sahip olan Ukraynalı ve Gürcü milletler üzerinden devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Rusya üzerindeki bu faaliyetleri 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Antlaşması ile son bulmuştur.³⁸¹ Bu tarihten sonra Enver Paşa, Kafkaslarda Rusya'ya karşı faaliyetleri bulunmuş ancak Mondros sonrası Türkiye'nin etrafını saran emperyalist güçlere karşı bir bağımsızlık savaşına girişilmesi nedeniyle bu faaliyetler daha çok münferit olaylar şeklinde kalmıştır. Osmanlı Devleti, Ekim Devrimi sonrası büyük sorunlarla karşılaşarak bir müddet sonra tıpkı Romanov hanedanlığı gibi tarih sahnesinden çekilmişse de hem Bolşevik Devrim'inin meydana gelmesinde hem de Rusya'daki iç savaş süresince oldukça önemli faaliyetlerde bulunmuştur.

I. Dünya Savaşı sırasında Rusya'ya karşı savaşmış diğer bir ülke ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu olmuştur. Almanya ve Osmanlı Devleti ile kıyaslandığında Avusturya-Macaristan'ın Rusya'da gerçekleşen olaylara neredeyse hiçbir etkisi olmamıştır. Galiçya Cephesi'nde iki ülke karşı karşıya gelmişse de Rusya, Avusturya-Macaristan'a karşı büyük bir üstünlük kurmuş ve daha savaşın başında Avusturya-Macaristan savaş dışı kalma tehlikesi ile karşı karşıya gelmiştir.³⁸² Avusturya-Macaristan İmparatorluğu I. Dünya Savaşı sırasında Rusya'ya herhangi bir alanda üstünlük kurmayı başaramamış, bundan dolayı da Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesinde doğrudan veya dolaylı herhangi bir etki gösterememiştir. Avusturya-Macaristan'ın Rusya'ya etkisi farklı bir şekilde Rus İç Savaşı'nda olmuştur. Avusturya-Macaristan'ın bu etkisi kendi tebaası olan Çek ve Slovak birlikleri tarafından gerçekleştirilmiştir. I. Dünya Savaşı'nın birinci yılında Çek Birliği, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı savaşmak için Rus yetkililere başvurmuştur. Hiçbir şekilde Rus hükûmetinden para istemeyen ve tek gayeleri

³⁸¹Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.289.

³⁸²Montefiore, *Romanovlar*, s. 612.

Avusturya-Macaristan'a karşı savaşmak olan bu birlik, Çar tarafından sevinçle karşılanmıştır.³⁸³

I. Dünya Savaşı sırasında Çek Lejyonu çok fazla ön plana çıkmamış, daha çok cephe gerisinde kalmışsa da Rus İç Savaşı'nda etkileri büyük olmuştur. Rusya'da Bolşevik Devrimi'nin yaşanmasının ardından Çek Lejyonu, ülkesine dönmek istemiş ama savaş şartları nedeniyle Rusya'da sıkışmıştır. Çek Lejyonunun Rus İç Savaşı'na müdahalesi ise bu süreç sonrası başlamıştır. Çek Lejyonu, Avrupa üzerinden ülkelerine dönemeyeceklerini anlayınca Sibirya'ya hareket etmeye karar vermiştir. Bu planı yapmalarındaki amaç Sibirya üzerinden ABD'ye geçip oradan ülkelere dönmektir. Sibirya ise o dönem iç savaşın en yoğun yaşandığı yerdir. Çek Lejyonu, Çar'a olan bağlılıklarını devam ettirdiklerinden Kızıllara karşı savaşa dâhil olmuşlardır. Bolşeviklerin hiç beklemediği bu birlik, Kızıl Ordu'ya karşı büyük bir mücadeleye girişmiş ve bir anlamda iç savaşın uzamasındaki ana etken durumuna gelmiştir. Daha sonra Troçki önceliğindeki Kızıl Ordu, Çek Lejyonuna karşı üstünlük kurmayı başarmış ve 16 Ağustos tarihinde onları yenilgiye uğratmıştır.³⁸⁴ Bu yenilgiden sonra iki taraf arasında barış antlaşması imzalanmış ve Çek Lejyonunun Rusya'dan çıkışına izin verilmiştir. Bu antlaşma çerçevesinde Çek Lejyonu, Rusya'yı terk etmiş olsa da Rus İç Savaşı'nın uzamasındaki en büyük etken olmuştur.

Bolşevik Devrimi ve sonrasında yaşanan Rus İç Savaşı'nda müdahale yalnız İttifak Devletleri'nden gelmemiştir. Ekim Devrimi sonrası Rusya'da iktidarı Bolşeviklerin almasıyla birlikte İtilaf güçleri de Bolşeviklere karşı faaliyetlere başlamıştır.

İtilaf Devletleri içerisinde Bolşeviklere karşı en fazla faaliyet gerçekleştiren ülke İngiltere olmuştur. İngiltere gerek ordusuyla gerek istihbarat görevlileriyle Rusya'da birçok faaliyet gerçekleştirmiştir. İngiltere, Rus İç Savaşı sırasında ülkedeki karışıklığı iyi değerlendirmiş olsa da Kızıl Ordu'nun güçlenmesiyle askeri faaliyetlerini azaltmış ve daha sonra da tamamen sonlandırmıştır. İngiltere'nin

³⁸³ Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.135.

³⁸⁴ Krupskaya, *Lenin'den Anılar*, s.447.

Rusya'dan çekilmesindeki diğer bir önemli etken de I. Dünya Savaşı'nın neden olduğu ağır şartlardır. I. Dünya Savaşı'nın beklenenden uzun sürmesi savaşa katılan bütün ülkeler gibi İngiltere'yi de oldukça etkilemiş ve İngiliz kamuoyunda savaş karşıtı gösteriler oldukça yoğunlaşmıştır. Bu şartlar altında İngiliz ordusu geri adım atmak zorunda kalmış ve Rusya'dan çekilmiştir.

Rus İç Savaşı sırasında İngiltere, yalnızca ordusuyla faaliyetlerde bulunmamış, Bruce Lockhart ve Sidney Reilly gibi çok önemli İngiliz istihbarat ajanları da iç savaş süresince faaliyetlerde bulunmuşlardır. İngiliz İstihbaratı Bolşevikleri devirmek adına Lenin'e suikast düzenlemeyi bile planlamış ama bu suikast başkası tarafından gerçekleşince bu planı rafa kaldırmıştır. İngiliz istihbaratı Bolşevik karşıtı olan başta Beyaz Muhafızlar ve sol SD grubuyla iletişime geçmiş ve bu tür oluşumlara destek vermiştir. Bundan dolayı da Rus istihbaratı, Alman Büyükelçi Mirbach'ın suikast sonucu öldürülmesinde İngilizleri suçlamıştır. İngiltere, istihbarat alanında bu kadar etkiliyken Rusya'yı terk etmesindeki en önemli neden, Çeka'nın kuruluşu olmuştur. Feliks Dzerjinski tarafından kurulan Çeka, kendinden önceki hiçbir istihbarat teşkilatına benzemeyen, oldukça agresif bir yapılanmadır. Çeka'nın bu saldırgan tutumuna diğer ülkelerin istihbaratçıları karşılık verememiş ve bu nedenle de Rusya'yı terk etmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca Çeka'nın istihbarat alanındaki bu başarısı yeni kurulan Sovyet yönetiminin de temel yapı taşlarından biri olmuştur. Bu durum günümüzde dahi değişmemiş, Rusya istihbarat alanında dünyadaki en güçlü ülkeler arasında sayılmıştır.

İngiliz istihbaratının Rusya'da başarısız olma nedenini Profesör Thane Gustafson çok iyi özetlemiştir. Profesör Thane Gustafson yapmış olduğu bir açıklamada *"Rusya'daki 1917 Devrimi'nin derin sosyo-politik gerekçelere sahip olduğunu ve bir avuç İngiliz istihbaratçının bunu değiştiremeyeceğini"* belirtmiştir.³⁸⁵ Bu, başta İngiltere olmak üzere diğer ülkelerin Rus İç Savaşı sırasında Bolşeviklere karşı neden üstünlük kuramadıklarının en büyük göstergesidir. İngiltere kendi

385 Olga Ivshina, "Могла ли британская разведка остановить революцию в России?" *BBC News Russian*, 31 Ağustos 2017, s.1, <https://www.bbc.com/russian/features-40892146>, (E.T:18.10.2020).

ülkesindeki iç karışıklıkları neden göstererek II. Nikolay ve ailesinin iltica başvurusunu kabul etmeyerek bir anlamda bu ailenin öldürülmesinde de etkili olmuştur. İngiliz hükûmetinin II. Nikolayve ailesine karşı sergilediği bu tutum, bir anlamda Rus İç Savaşı'nın seyrini değiştirmiştir.

Rus İç Savaşı'na etki eden diğer bir önemli ülke ise Fransa olmuştur. Fransa I. Dünya Savaşı öncesi Rusya'nın en güvendiği ülkelerden biridir. Bu güvenin nedeni de iki ülke arasında 1894 yılında imzalanan güvenlik antlaşmasıdır.³⁸⁶ Bu antlaşma sayesinde iki ülke I. Dünya Savaşı'ndan çok daha önce müttefik olmuşlar ve ikili ilişkileri en üst seviyeye çıkarmışlardır. İki ülke arasındaki bu iyi ilişkiler Rusya'da gerçekleşen Bolşevik Devrimi'nin ardından bozulmuştur. İlişkilerin bozulmasındaki ana neden Fransa'nın ve yeni kurulan Sovyet yönetiminin taban tabana zıt olmasıdır. Fransa dönemin en emperyalist ülkelerinden biriyken Sovyet yönetimi sömürüye ve emperyalizme karşı bir siyasi tutum izlemekteydi. Bunun yanı sıra Fransız hükûmeti Rusya'da başlayan bu sosyalist hareketin ülkelerine sıçramasından çekinmekteydi.

Fransa her zaman için sol hareketin Avrupa'daki merkezi olmuş ve pek çok faaliyet buradan dünyaya yayılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak da Bolşevik liderler Ekim Devrimi'nin meydana gelmesinde 1871 Paris Komünü'nün büyük etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Bundan dolayı da Şubat Devrimi'nden sonra Fransız yönetimi Bolşeviklere karşı Geçici hükûmeti desteklemiş ama Ekim Devrimi'nin ardından bu hükûmet devrilmiş ve yerine Bolşevikler iktidara geçmişlerdir. Bolşeviklerin iktidara geçmesiyle Fransızlar tamamen Sovyet karşıtı bir propaganda izlemiş ve yıllardır iyi bir şekilde devam eden Fransa-Rusya ilişkilerini en kötü seviyeye getirmişlerdir. Fransa, Sovyet yönetimine karşı o kadar ileri gitmiştir ki 23 Aralık 1917 tarihinde İngiltere ile Rusya'nın güney bölümünü paylaşmaya dair bir antlaşma imzalamışlardır.³⁸⁷ Bu antlaşmanın ardından Fransa da tıpkı İngiltere gibi Rusya'ya müdahalede bulunmuş ve 1918 yılında yaklaşık 8 000 bin kişiden oluşan

³⁸⁶Montefiore, *Romanovlar*, s. 492.

³⁸⁷Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.125.

askeri birliği Odessa ve Sivastopol limanlarına indirmiştir.³⁸⁸ Odessa ve Sivastopol limanlarına inen Fransız askeri birliği Bolşevikleri devirmek adına Rusya'nın güneyine doğru hareket etmiştir. Fransa bu girişimi tamamen Bolşevikleri yenmek üzere gerçekleştirmiş olsa da 1918 yılının şartları buna izni vermemiştir. I. Dünya Savaşı'nın ağır şartlarında oldukça yıpranan Fransız ordusu, soğuk hava şartları nedeniyle fazla ilerleyememiş ve Rusya'yı terk etmek zorunda kalmıştır. Fransız güçleri Rusya'dan ayrılırken Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasına yönelik bazı girişimlerde bulunmuşsa da bu durum sonuç getirmemiştir. Fransız birlikleri 1919 yılında bölgedeki Bolşevik karşıtı Rus mültecileri de yanlarına alarak Kırım ve Odessa'yı terk etmiştir.³⁸⁹

Fransa, birliklerinin Rusya'dan ayrılmasından sonra Bolşeviklere karşı olan faaliyetlerini sonlandırmamış, bu faaliyetlerini Beyaz Muhafızlar üzerinden gerçekleştirmeye devam etmiştir. Fransız hükûmeti her ne kadar Beyazlara silah ve para yardımında bulunmuşsa da Rus İç Savaşı'nı Kızıl Ordu'nun kazanmasıyla bu çabaları da son bulmuştur. Sonuç olarak Fransa-Rusya ilişkileri 1894 yılında imzalanan antlaşma ile resmiyetleşmiş ve 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nda aynı tarafta yer alarak en üst seviyeye çıkmıştır. İki ülke arasındaki bu iyi ilişkiler Rusya'da yaşanan rejim değişikliğiyle tamamen değişerek Fransa hükûmeti Bolşeviklerin karşısında yer almıştır. Fransa hem askeri hem de istihbarat alanında Rusya'ya müdahalede bulunmuş fakat savaşın getirdiği ağır koşullar nedeniyle Rusya'da istediği sonucu alamamış ve bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

Bolşevik Devrimi'ne etkisi olan diğerk bir İtilaf gücü ise ABD'dir. ABD'nin Rusya'ya olan etkisi hiçbir ülkeyle benzerlik taşımaksızın çok farklı bir şekilde gerçekleşmiştir. ABD'nin Rusya'ya karşı olan bu ilginç ve farklı siyasi tutumu daha I. Dünya Savaşı'na dâhil olduğu tarihte kendisini göstermiştir. I. Dünya Savaşı 1914

³⁸⁸ Artem Krechetnikov, "Гражданская война: интервенция, которой не было", *BBC News Russian*, 24 Ekim 2012, s.1, https://www.bbc.com/russian/russia/2012/10/121024_russia_intervention_history, (E.T:14.10.2020).

³⁸⁹ Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.146.

yılında başlamasına rağmen ABD, Şubat Devrimi'ne kadar savaşa dâhil olmamıştır.³⁹⁰ Şüphesiz ki ABD'nin Şubat Devrimi sonrası savaşa girmesi tesadüf değildir. ABD'nin savaşa girmesinin pek çok nedeni olsa da en önemli nedenlerden biri, rejim değişikliğinin ardından Rusya'da etkin olmak istemesidir. Bu şartlarda savaşa dâhil olan ABD hükûmeti Rusya'daki Geçici hükûmet ile oldukça yakın ilişkiler kurmuştur. İki taraf arasındaki bu ilişki o kadar üst seviyeye ulaşmıştır ki Ekim Devrimi'nin ardından Geçici Hükûmet Başbakanı Kerenski, ABD Elçiliğine ait bir araba ile Kışlık Saray'dan kaçmayı başarmıştır.³⁹¹ ABD'nin bu müdahalesi olmasa Kerenski'nin sonunun da II. Nikolay ve ailesi gibi olması işten bile değildir. ABD, Kerenski'nin hayatının kurtulmasında böylesine etkin bir faaliyette bulunmuş olmasına rağmen Geçici hükûmetin devrilmesine engel olamamış ve Bolşevikler Rusya'da iktidarı ele geçirmiştir. Bolşeviklerin Rusya'da iktidarı ele geçirmelerinin ardından ABD'nin Rusya'daki etkisi neredeyse tamamen sona ermiştir.

Her ne kadar ABD hükûmeti ile Sovyet yönetimi tamamen zıt siyasi görüşlere sahip olsa da ABD için Rusya'nın önemi oldukça fazladır. Gerek yer altı ve yer üstü zenginlikleri gerekse de konumu itibarıyla Rusya, ABD'nin vazgeçebileceği bir ülke değildir. Rusya'dan pay almak için Almanya, İngiltere, Fransa, Osmanlı Devleti hatta Japonya dahi askeri operasyonlar düzenlerken ABD'nin bölgede pasif kalması pek olası bir durum değildir. ABD hükûmeti de Rusya'da etkin olmaya kararlıdır ve bunun için çok farklı bir yol seçmiştir. ABD yönetimi, Rusya'da faaliyet gerçekleştirmek amacıyla Amerikan Kızıl Haçı'nı kullanmıştır. Tarihin en farklı organizasyonlarından biri olan Amerikan Kızıl Haçı bir yardım kuruluşunda ziyade Wall Street organizasyonuna benzemektedir.³⁹² Amerikan Kızıl Haçı'nın bu şekilde anılmasının en büyük nedeni, sağlık görevlilerinden daha çok finansçıların bu ekipte yer almasıdır. Bu organizasyonun başındaki William Boyce Thompson, Bolşevik liderleriyle iletişime geçerek ABD hükûmeti adına çok önemli bir görevi yerine getirmiştir. Thompson bir yandan ABD ile Bolşevikler arasındaki ilişkileri güçlendirirken bir

³⁹⁰ Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.110.

³⁹¹ Age, s.96.

³⁹² Саттон, Уолл-Стрит и Большеви́стская Революция, s.35.

yandan da başta Almanya olmak üzere diğer güçlerin Rusya'daki etkinliklerini azaltmaya yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. ABD'li yöneticiler bile Thompson'ın bu çabalarını beyhude olarak görürken o, bunun tam tersi bir etki göstermiştir.

Her ne kadar Thompson liderliğindeki Amerikan Kızıl Haçı, Bolşevikler ile iletişime geçip Rusya'da önemli faaliyetlerde bulunmuşsa da bu durum ABD için yeterli olmamıştır. Özellikle Japonya'nın 4 Nisan 1918 tarihinde Rusya'ya asker çıkarması ABD için bardağı taşıran son hamle olmuştur.³⁹³ ABD hükûmetinin Bolşevikler ile tamamen farklı siyasi görüşleri olsa da bu hükûmeti devirmek onlar için ana amaç değildir. ABD'nin en büyük amacı Rusya gibi büyük bir pazardan pay almaktır fakat bu tutum diğer emperyalist güçler tarafından baltalanmaktaydı. Japonya'nın Pasifik Bölgesi'nde Rusya'ya asker çıkarmasının ardından bölgede 10 bin kişilik Amerikan kolordusuyla bulunan General Graves, yapmış oldukları bu işgali durdurmaları yönünde Japonya'ya bir nota vermiştir.³⁹⁴ Rus İç Savaşı nedeniyle Sovyet yönetimi Japonya'ya herhangi bir müdahalede bulunamazken bu girişim ABD tarafından gerçekleştirilmiştir. ABD'nin sergilediği bu tavır Bolşevik iktidarını korumaktan ziyade Rusya'da kendisinden başka bir emperyalist gücü istememesinden kaynaklanmaktaydı. ABD'nin yaptığı bu müdahale ve Kızıl Ordu'nun iç savaşı kazanmasının ardından Japon birlikleri Rusya'dan çekilmek zorunda kalmıştır.

Sonuç olarak ABD hükûmeti Şubat Devrimi'nin ardından Rusya'da müdahil olmaya başlamış ama Bolşeviklerin iktidara gelmesiyle bu etkileri sekteye uğramıştır. ABD için Rusya oldukça önemli bir ülkedir ve iktidarda kim olursa olsun bu ülkeyle iletişim halinde olmak ABD hükûmeti için ana önceliktir. ABD hükûmeti Bolşevikler ile olan iletişim sorununu da Amerikan Kızıl Haçı sayesinde çözmeyi başarmıştır. William Boyce Thompson başkanlığındaki Amerikan Kızıl Haçı hiç kimsenin

³⁹³ Artem Krechetnikov, "Гражданская война: интервенция, которой не было", *BBC News Russian*,

24 Ekim 2012, s.1, https://www.bbc.com/russian/russia/2012/10/121024_russia_intervention_history, (E.T:14.10.2020).

³⁹⁴ Artem Krechetnikov, "Гражданская война: интервенция, которой не было", *BBC News Russian*,

24 Ekim 2012, s.1, https://www.bbc.com/russian/russia/2012/10/121024_russia_intervention_history, (E.T:14.10.2020).

beklemediği bir şekilde Rusya'da oldukça başarılı olmuş ve bu organizasyon sayesinde Bolşevik liderler ile oldukça iyi bir ilişki kurmuşlardır. ABD hükûmeti her ne kadar Bolşevikler ile Kızıl Haç sayesinde yakın ilişkiler kurmuş olsa da büyük bir sorun ile karşılaşmıştır. Bu sorun Rusya'daki iç karışıklıktan faydalanmak isteyen diğer ülkelerdir. Ekim Devrimi'ni fırsat olarak görüp Rusya'dan pay almak isteyen Almanya, İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti de Rusya'ya saldırılarda bulunmuşlardır. Bu durum her ne kadar ABD çıkarlarına ters olsa da bu ülkelerin Rusya'da saldırı gerçekleştirdikleri bölgeler ABD için önem arz eden bölgeler değildir.

Ayrıca ABD, bu ülkelerin I. Dünya Savaşı süresince ne kadar yıprandıklarının farkındaydı ve er ya da geç -Rusya'daki iç karışıklığın son bulmasıyla- bu ülkelerin Rusya'dan çekileceklerini öngörmekteydi. Bu nedenle ABD bölgede bulunduğu süre içerisinde bu ülkelerle karşı karşıya gelmemiştir. ABD açısından Rusya'da bardağı taşıran son olay Japon işgali olmuştur. 4 Nisan 1918 tarihinde Japonların Rusya'nın Pasifik Bölgesi'ne asker çıkarması ABD hükûmeti tarafından oldukça sert karşılanmış ve bu girişime karşı önlem alma yoluna gidilmiştir. Japonya'nın Rusya'ya asker çıkarması, Rusya'ya askeri müdahalede bulunan diğer ülkelerle kıyaslandığında ABD için çok farklı bir anlam içermekteydi.

Rusya'ya işgale gelen Japonya'yı diğer devletlerden ayıran çok önemli iki neden vardır. Bunlardan ilki Japonya'nın Rusya'nın Pasifik Bölgesi'ne asker çıkarmasıdır. Bu bölge coğrafi açıdan ABD'ye olan yakınlığı nedeniyle önem arz etmekteydi. Bu nedenle de ABD'nin stratejik çıkarları adına Japonya'nın mutlak suretle bölgeden uzaklaştırılması gerekmektedir. Japonya'yı diğer işgalci ülkelerden ayıran ikinci önemli neden ise 1918 yılı itibariyle ülkenin mevcut durumudur. Diğer ülkelerin aksine Japonya I. Dünya Savaşı boyunca ağır muhaberelelere girmemiş, Japon ordusu savaş boyunca diri kalmayı başarmış ve büyük bir tehdit unsuru olarak varlığını korumuştur. Tüm bu nedenlerin bir araya gelmesiyle ABD hem Rus pazarını böylesine güçlü bir ülkeyle paylaşmamak istememiş hem de Japonya'nın bölgede daha da güçlenmesini önlemek amacıyla Japonya'ya müdahalede bulunmuştur. Bu müdahale ABD'nin Japonya'ya karşı bir nota vermesi şeklinde meydana gelmiştir. Bu notanın

ardından Japonya, ABD ile savaşı girmeyi göze alamamış ve Kızıl Ordu'nun da bölgeye hâkim olmasıyla birlikte tamamen Rusya'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. ABD, Japonya'ya karşı bu müdahaleyi kendi çıkarlarını korumak amacıyla yapmışsa da Bolşeviklerin iktidarda kalmalarına çok önemli bir katkı sağlamıştır. Bu durum bir anlamda Şubat Devrimi sonrası ABD'nin Rusya üzerindeki genel siyasetinin de özetidir. Şubat Devrimi'nin ardından ABD'nin Rusya üzerindeki genel amacı bölgede her anlamda etkin olma ve bölgede diğer devletlerin gerisinde kalmamak üzerine planlanmıştır. ABD tamamen kendi çıkarlarını korumak için gerçekleştirdiği bu stratejiyle yeni kurulan Sovyet yönetimini de korumuştur.

SONUÇ

1917 Bolşevik Devrimi pek çok farklı etkenin bir araya gelmesiyle meydana gelmiş, dünya tarihi üzerindeki en önemli hadiselerden biridir. Sanayi Devrimi'nin meydana getirdiği sınıflar arası keskin farklılıklar ve buna bağlı olarak gelişen sol hareket başta Avrupa olmak üzere tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır. Dünya geneline yayılan bu sol hareket, hiç kimsenin öngörmediği şekilde en büyük etkisini Rusya'da göstermiştir. Rusya'da gerçekleşen bu devrimin çoğu kişi tarafından öngörülememesinin birçok nedeni vardır. Bunlardan ilki olarak Rusya'da serfliğin 3 Mart 1861 yılı gibi çok geç bir tarihte kaldırılması gösterilebilir.³⁹⁵ Geç de olsa serfliğin kaldırılması Rusya'da çok büyük etki yapmıştır ve ülkedeki gelir adaletsizliği hâlâ en üst seviyededir. Rusya'daki bu adaletsizlik toplumun her alanına yansımış ve özellikle eğitimde kendini göstermiştir. 1917 yılına gelindiğinde Rusya'da okuma yazma oranı oldukça düşüktür. Rusya bir yandan Dostoyevski, Tolstoy ve Turgenyev gibi dönemin en önemli edebiyatçılarına sahipken ülkenin büyük bir kesimi okuma yazma dahi bilmemektedir. Rusya'daki bu durum bilinçli bir işçi sınıfının oluşmamasındaki en önemli nedenlerden biridir. Bu duruma bir de Çarlık yönetiminin baskıcı ve despot tutumu eklenince Rusya'daki özgürlük hareketleri oldukça kısıtlanmıştır. Bundan dolayı da Rusya'daki sol hareketin öncü isimleri Kropotkin, Bakunin, Lenin ve daha birçok isim faaliyetlerini yurt dışında gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesinde Çarlık yönetiminin baskıcı tutumu, insanlar arasındaki büyük gelir adaletsizliği ve birçok sosyolojik etmenin yanında diğer önemli bir neden de Rusya'daki güvenlik açığıdır. Rusya'da yaşanan bu güvenlik açığı ise doğrudan doğruya istihbarat eksikliğini yansıtmaktadır.

Rusya gibi güvenlik anlamında oldukça güçlü bir ülkede böylesine bir sorun yaşanmasındaki şüphesiz en önemli neden I. Dünya Savaşı'nın neden olduğu ağır şartlardır. I. Dünya Savaşı hiçbir ülkenin öngörmediği şekilde uzun sürmüş ve bu da

³⁹⁵“История отмены крепостного права в России”, *Риа Новости*, 3 Март 2011, s.1, <https://ria.ru/20110303/341241796.html>, (E.T: 16.11.2020).

savaşa dâhil olan ülkelerde çok büyük sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Bu sorunların neticesinde de Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti gibi büyük imparatorluklar yıkılmıştır. Rusya’da ise Bolşevik Devrimi meydana gelerek ülke tamamen farklı bir yönetim şekline bürünmüştür. Bolşevik Devrimi’nin meydana gelmesinde bu anarşi ve kaotik yapının etkisi oldukça fazla olmuştur. Rusya’daki bu kaos ortamının meydana gelmesindeki en önemli neden ise dış ülkelerin müdahaleleri olmuştur. Bu ülkeler hem askeri anlamda hem de istihbarat anlamında Rusya’da birçok faaliyet gerçekleştirerek Bolşevik Devrimi’nin meydana gelmesinde büyük rol oynamışlardır. Bu müdahalelerin büyük çoğunluğu ülkelerin kendi çıkarlarını korumak amacıyla yapılmışsa da dolaylı yoldan Rusya’yı Bolşevik Devrimi’ne götürmüştür.

Bu durumla ilgili birçok örnek vermek mümkündür. Bunlardan ilki bizzat Alman hükûmetinin organize ettiği *Mühürlü Tren* olayıdır. Şubat Devrimi’nin gerçekleşmesinin ardından Lenin ve arkadaşları İsviçre’den Rusya’ya ulaşmak için girişimlerde bulunmuşlar ama hiçbirinden sonuç alamamışlardır. I. Dünya Savaşı’nın getirdiği koşullar hiçbir şekilde Lenin’in İsviçre’den çıkmasına izin vermemekteydi. Tamamen sıkışmış durumda olan Lenin ve arkadaşlarına yardım, tamamen zıt görüşlere sahip oldukları Alman hükûmeti tarafından gelmiştir. Almanya’nın teklifini Lenin kabul etmiş ve arkadaşlarıyla birlikte mühürlü bir tren aracılığıyla Rusya’ya ulaşmayı başarmışlardır. Lenin Rusya’ya geldiği andan itibaren âdeta tarih hızlanmış ve bunun sonucunda da Bolşevik Devrimi meydana gelmiştir. Lenin ve arkadaşlarının Alman hükûmetinin organize ettiği bir tren ile Rusya’ya ulaşmaları, yıllarca Alman ajanı olduklarına dair yaftanın meydana gelmesine neden olmuştur. Bu tarz görüşler günümüzde dahi tartışılsa da bunu doğrulamak oldukça güçtür. Bu olayın meydana gelmesinde her iki tarafın da ortak çıkarları etkili olmuştur. Alman hükûmetinin Lenin’e bu olanağı sağlamasındaki ana amacı Rusya’daki iç karışıklığı daha da artırmak ve bunun sonucunda düşman bir İtilaf gücünün savaş dışı kalmasını sağlamaktır. Almanya’nın Bolşeviklere yapmış olduğu bu yardım tamamen kendi çıkarları için olsa da sonucunda Bolşevik Devrimi’nin meydana gelmesinde kilit rol oynamıştır.

Buna benzer diğerk bir örnek ise Osmanlı Devleti tarafından gerçekteşmiştir. Osmanlı Devleti 29 Ekim 1914 tarihinde I. Dünya Savaşı'na dâhil olmuş ve 1 Kasım tarihinde de Rusya Osmanlı Devleti'ne savaşı ilan etmiştir.³⁹⁶ Osmanlı Devleti'nin savaşıa girmesini en son isteyecek ülke şüphesiz Çarlık Rusya'sıdır. Osmanlı Devleti'nin savaşıa girmesi Rusya için hayati öneme sahip olan Boğazların kapanması anlamına gelmektedir ve bu durumun Rusya'yı oldukça zora sokacağı açıktır. Bu şartlar altında savaşı başlamış ve savaşı ilk yıllarında Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı büyük bir üstünlük sağlamıştır. Özellikle Osmanlı Devleti için felaketle sonuçlanan Sarıkamış Harekatı'nın ardından Rusya 1915 yılında sırasıyla Erzurum, Muş, Bitlis, Trabzon, Bayburt ve Erzincan gibi önemli Osmanlı şehirlerini ele geçirmiştir.³⁹⁷ Bu süreçte her şey Rusya ve İtilaf Devletleri için yolunda gibi gözükse de Boğazlar konusu Rusya için önemini korumaktaydı. Bunun nedeni ise İtilaf güçleri, Rusya'ya yardımı yalnızca buz tutmadığı zamanlarda Murmansk limanı üzerinden gerçekteştirebilmekteydi.³⁹⁸ Savaşı beklenenden uzun sürmesi ve Murmansk limanın donması Rusya için artık tehlike çanlarının çaldığının göstergesi olmuştur. Bu doğrultuda İtilaf Devletleri hem müttefiklerine yardım etmek hem de Osmanlı Devleti'ni savaşı dışı bırakmak adına operasyona başlamışlardır. Yaklaşık bir yıl süren Çanakkale Savaşı'nın galibi olan Osmanlı Devleti, İngiliz ve Fransız güçlerine karşı başarılı olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin kazandığı bu zafer neticesinde Rusya için hayati öneme sahip olan yardım gelmemiş ve ülkedeki anarşı ortamı daha da artmıştır. Bu anarşı ortamı nedeniyle de Rusya'da sırasıyla Şubat ve Ekim devrimleri meydana gelmiştir. Böylelikle Ekim Devrimi'nin meydana gelmesinde Osmanlı Devleti'nin önemli bir etkisi olmuşsa da Osmanlı Devleti'nin asıl amacı bu değildir. İtilaf güçleri, Çanakkale Boğazı'na saldırdığında Osmanlı askeri kurmaylarının birinci önceliği düşmanın bu bölgede ilerlemesine izin vermeyerek başkentleri olan İstanbul'u korumaktır. Osmanlı

³⁹⁶ Ayşe Gülnev Osmanoglu, "I. Dünya Savaşı'na girişimizin 100'üncü yıldönümünde Osmanlı askerlerini anacağız", [https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/i-dunya-savasi-na-girisimizin-100-uncu-yildonumunde-osmanli-askerlerini-anacagiz-27.453.562-\(E.T:7.12.2020\).](https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/i-dunya-savasi-na-girisimizin-100-uncu-yildonumunde-osmanli-askerlerini-anacagiz-27.453.562-(E.T:7.12.2020).)

³⁹⁷ Qafarov, *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi*, s.64.

³⁹⁸ Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.274.

Devleti için İstanbul'un kaybı bir anlamda savaşın kaybı demektir ve bu yüzden de Çanakkale Savaşını kaybetmemek adına olağanüstü bir mücadele sergilemiştir. Görüleceği gibi Osmanlı Devleti'nin ana amacı İtilaf güçlerine karşı kendilerini korumakken kazandıkları zafer sonucu dolaylı yoldan da olsa Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesine katkıda bulunmuştur.

Bu duruma benzer bir örnek Rus İç Savaşı süresince yaşanmıştır. 1917 yılında Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesinin ardından birçok ülke, yaşanan iç karışıklığı fırsat bilerek Rusya'ya saldırmıştır. Rusya için tamamen kaos dönemi olan bu yıllar diğer ülkelerin âdeta Rusya'dan pay alma savaşına dönüşmüştür. Osmanlı Devleti, Kafkaslarda Bakü'ye doğru ilerlerken ilk müdahale Sovyet yönetiminden değil müttefiki olan Almanya'dan gelmiştir. Savaşın başında her konuda müttefik olan Almanya ve Osmanlı Devleti, Azerbaycan konusunda karşı karşıya gelmişlerdir.³⁹⁹ İç savaş nedeniyle Sovyet yönetimi Kafkaslar üzerinde Osmanlı Devleti'ne karşı herhangi bir müdahalede bulunamazken Rusya adına bunu, bölgede kendi hâkimiyetlerini kurmak isteyen Almanya ve İngiltere gerçekleştirmiştir. Buna benzer bir durum Rusya'nın Pasifik Bölgesi'nde yaşanmıştır. ABD, Rusya gibi büyük bir pazarı diğer devletlere bırakmamak adına Şubat Devrimi'nin ardından I. Dünya Savaşı'na dâhil olmuştur.⁴⁰⁰ ABD'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinin ardından çok uzun bir süre geçmeden Rusya'da Ekim Devrimi meydana gelmiştir.

Ekim Devrimi'nin ardından emperyalist ülkelerin Rusya üzerindeki etkisi daha da artmış ve doğrudan askeri operasyonlara dönüşmüştür. Bu askeri operasyonlar içerisinde ABD adına en kabul edilmez olanı ise 4 Nisan 1918 tarihinde Japonların Rusya'nın Pasifik Bölgesi'ne asker çıkarması olmuştur. Japonya'nın bu saldırısının ardından ABD hükûmeti, Japonya'ya yapmış oldukları bu işgali durdurmaları yönünde bir nota vermiştir.⁴⁰¹ Sovyet yönetimi, Rusya'daki iç savaş nedeniyle Japonya'ya

³⁹⁹Çolak, *Alman İmparatorluğu*, s.237.

⁴⁰⁰Bayhan ve Poyraz, *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi*, s.110.

⁴⁰¹Artem Krechetnikov, "Гражданская война: интервенция, которой не было", *BBC News Russian*, 24 Ekim 2012, s.1, https://www.bbc.com/russian/russia/2012/10/121024_russia_intervention_history, (E.T:14.10.2020).

herhangi bir müdahale de bulunamazken ABD'nin yapmış olduğu bu girişim, Bolşeviklerin oldukça işine gelmiştir. Bu müdahale, iç savaş süresince Bolşeviklerin iktidarlarını korumak adına önemli bir girişim olmuştur. Bolşevikler ile tamamen zıt siyasi görüşlere sahip olsa da ABD'ni yaptığı bu müdahale Sovyetlerin iktidarlarını korumasını sağlamıştır. ABD yönetimi Japonya'ya karşı nota verirken asıl amaçları Rusya'daki Bolşevik iktidarı güçlendirmek değil, kendisinden farklı bir emperyalist gücün Rusya'da hâkim olmasını engellemektir. Kısacası ABD, Rusya'da tekel durumuna gelmek istemekteydi ve bu ülkeden pay almak isteyen diğer devletler ile çıkarları çatışmaktaydı. ABD, Rusya'daki bu çıkarları korumak adına diğer ülkelere nota vermeyi hatta onlarla savaşmayı dahi göze almıştır.

Bolşevik Devrimi öncesi ve sonrası yaşanan tüm bu olayların ortak yanı, Rusya'daki sürece dâhil olan ülkeler kendi çıkarlarını korumak adına Rusya'da bazı operasyonlar gerçekleştirmiş fakat bu operasyonlar dolaylı yoldan dahi olsa Bolşeviklere büyük fayda sağlamıştır. Bolşevik Devrimi ve sonraki süreci sadece diğer ülkelerin askeri ve istihbarat faaliyetleriyle ilişkilendirmek doğru bir analiz değildir. Bunun nedeni ise yukarıda belirtildiği gibi Rusya'daki Bolşevik Devrimi pek çok farklı faktörün bir araya gelmesiyle meydana gelmiştir. Buna rağmen bu eserde ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı üzere, ülkelerin Bolşevik Devrimi ve sonrasındaki süreçte yaşananlara etkileri yadsınamaz bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- Ateş, Hasan, (2017), “İstihbarat Disiplinlerine Göre Toplama Vasıtaları”,
https://www.academia.edu/33222771/%C4%B0stihbarat_Disiplinlerine_G%C3%B6re_Toplama_Vas%C4%B1talar%C4%B1, (E.T:20.01.2020).
- Bayhan, Fatih ve Poyraz, Mehmet (2019), *İslâm'ın Rusya'daki ayak izi: Sultan Galiyev*, Ankara: Sebilürreşad Yayınları.
- Beckne, John ve Heitman, Helmoed, (2018), “Germany's Navy Is a Total Embarrassment”, *The National Interest*, 23 Ağustos 2018.
- Bimfort, Martin T. (1994), *Definition of Intelligence. CIA Historical Review Program*” 1994, https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol2no4/html/v02i4a08p_0001.htm, (Erişim:02.04.2020).
- Bismarck, O. Von(2013), *Bismarck: The Man and the Statesman*, vol 2, Cosimo Classics.
- Çevik, İbrahim, (2014), “Algı Yönetimi ve Psikolojik Operasyon”, *Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi*, Ankara 2014.
- “Caucasian peoples”, *Encyclopaedia Britannica*, 20 Temmuz 1998, s.1, <https://www.britannica.com/topic/Caucasian-peoples>, (E.T:12.03.2020).
- Çolak, Fatih, (2019) *Alman İmparatorluğu ve Türkistan 1910-1920*, Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Demirbilek, Salih, “Sun Zi'nin Savaş Sanatı ile Orhon Yazıtları Arasındaki İlişki Üzerine Arasındaki İlişki Üzerine”, *Journal of Old Turkic Studies*, C.2, S. 24-37, Samsun.
- Dolgoff, Sam (2009) *Bakunin hayatı, mücadelesi, düşünceleri*, (Çev. Cemal Atila), İstanbul: Kaos Yayınları.
- Duramaz, Ali, Rıza ve Duramaz, Selim, (2017), “Ekonomik İstihbarat Sisteminin Oluşturulmasına Yönelik Türkiye için Yeni Bir Model Önerisi”, *Öneri Dergisi*, C.12, İstanbul s.54-55.

Dzerjinski, Feliks, (2018), *Bir Devrim Kahramanı*, (Çev. Özlem Altıok), İstanbul: Yazılama Yayınevi.

Eraslan, Reyhan, (2019), 1917 Rus İhtilallerinin Osmanlı Devleti'ndeki Yansımaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi.

Gündüz, Ahmet, "1917 Bolşevik İhtilâlinin Türk Dünyasındaki Yansımaları", Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, C.6, Kırşehir.

Göktaş, Oktay, (2018), Büyük veya Doğal Arnavutluk İdeali'nin Stratejik İstihbarat Analizi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı.

Gör, Emre, (2015) *II. Abdülhamid'in Haftıye Teşkilatı*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Grebennikov, Vadim (2019), *Радиоразведка России. Перехват информации, Ridero*.

Gündüz, Ahmet, (2005), *1917 Bolşevik İhtilâlinin Türk Dünyasındaki Yansımaları*, Hassan, A.Nihad ve Hijazi, (2018) *Rami Open Source Intelligence Methods and Tools*.

Herman, Michel, (2003), "Conter-Terrorism, Information Technology and Intelligence Change", *Intelligence & National Security*.

[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=detail&id=1&Itemid=1) ve arama=kelime and guid=TDK.GTS.5635f1e76f9873.17469094, (E.T.03 Şubat 2020).

https://www.bbc.com/russian/russia/2011/03/110320_britain_lenin_plot, (E.T:14.10.2020).

https://www.bbc.com/russian/russia/2012/10/121024_russia_intervention_history, (E.T:14.10.2020).

<https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/i-dunya-savasi-na-girisimizin-100-uncu-yildonumunde-osmanli-askerlerini-anacagiz>, (Erişim:7.12.2020).

Ivshina, Olga (2017) "Могла ли британская разведка остановить революцию в России?", *BBC News Russian*, 31 Ağustos 2017, s.1, <https://www.bbc.com/russian/features-40892146>, (E.T:18.10.2020).

- Özal, İ. Başar, (2019), *İstihbaratın Kısa Tarihi Gölge Oyunu*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kent, Sherman, (2003), *Stratejik İstihbarat*, (Çev. Yasemin Özbek ve Nazlım Şüküroğlu), Ankara: Asam.
- Kent, Sherman, (2015), *Strategic Intelligence for American World Policy*, Princeton University Press. Shulsky, Abraham ve Schmitt, Gary J.(2002), *Silent Warfare Understanding The World Of Intelligence*, Potomac Books.
- Krechetnikov, Artem, (2012), “Гражданская война: интервенция, которой не было” BBC News Russian, 24 Ekim 2012.
- Krupskaya, Nadejda, (2020), *Lenin'den Anılar*, (Çev. Özlem Koşar), İstanbul: Yordam Kitap.
- Marks, Karl ve Engels, Friedrich(2016), *Komünist Manifesto*, (Çev. Nail Satlıgan), İstanbul: Yordam Kitap.
- MİT, *İstihbaratın Oluşumu*, www.mit.gov.tr/isth-olusum.html, (Erişim:02.04.2020).
- Montefiore, S. Sebag, (2019), *Romanovlar*, (Çev. Nurettin Elhüsbeini), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Muir, Jim, (2016 16 Mayıs) “Чем соглашение Сайкса-Пико обернулось для Ближнего Востока” BBC News Russian, 16 Mayıs 2016.
https://www.bbc.com/russian/international/2016/05/160516_sykes_picot_me_map_centennary, (E.T:25.10.2020).
- Navarro, Dario *Why did the Turkish Republic agree to honour the Ottoman foreign debt?*
- Nusretoğlu, Telman, (2018), *Derin Rusya* İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Ortaylı, İlber, (2008), “Canavar komutanı aziz gibi gösteriyor” Milliyet, 14 Aralık 2008, s.1, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/canavar-komutani-aziz-gibi-gosteriyor-1028372>, (E.T:27.10.2020).
- Ortaylı, İlber(2012), “Rusya’yı 300 Yıl Yöneten Hanedan” Milliyet, 19 Şubat 2012, s.8, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/rusya-yi-300-yil-yoneten-hanedan-1504972>. (E.T:13.03.2021).

- Osmanoğlu, A. Gülnev, (2014), “I. Dünya Savaşı’na girişimizin 100’üncü yıldönümünde Osmanlı askerlerini anacağız”. Hürriyet, 30 Aralık 2014.
- Qafarov, Vasif, (2018), *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Azerbaycan Meselesi 1917-1922* İstanbul: Teas Yayıncılık.
- Rapoport, C. David(2006), *Terrorism Critical Concepts in Political Science*, Routledge.
- Reed, John, (2018) *Dünyayı Sarsan On Gün*, (Çev. Rasih Güran), İstanbul: Yordam Kitap.
- Reynolds, A Micheal, (2016), *İmparatorlukların Çöküşü Osmanlı- Rus Çatışması 1908-1918*, (Çev. Yücel Aşıkoğlu), İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.
- Scharlau, B.Winfried ve Zeman, A.Zbynek, (2007) *İttihat ve Terakki’nin Bolşevik Teorisyonu: Parvus Efendi Devrim Taciri*, (Çev. Süheyla Kaya), İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Scott, Len ve Jackson, Peter (2004) *The Study of Intelligence in Theory and Practice, Intelligence and National Security*.
- TCMB, (2012), *Finansal İstikrar Raporu*, <http://www.tcmb.gov.tr/>, (E.T:04.07.2012).
- Tomson, Mike, (2011), “Пыталась ли Британия убить Ленина?”, BBC News Russian, 20 Mart 2011.
- Trento, Joseph J.(2017) *CIA’nın Gizli Tarihi* İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük, “Devrim”, <https://sozluk.gov.tr/> (E.T:18.11.2020).
- Koçyiğit, Recep (2006) 1917 Bolşevik Devriminin Osmanlı Mebuslar Meclisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Yankıları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tzu, Sun, (2018), *Savaş Sanatı*, (Çev. Adil Demir), İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Девятков, Андрей, (2013), *Небополитика Путь Правды-Разведка*, Москва: Жигульский.

- Аксентьева, Наталья, (2017), “30 октября 1837 года”, *Livejournal*,
<https://www.mintrans.ru/mt-railways/19.html>, (Е.Т:14.03.2020).
- Клембовский, В. Н (2019), *Тайные разведки (военное шпионство)*, *Book on Demand Ltd*.
- Максимович, Х. Олег(2018) *История службы государственной безопасности. От Александра I до Сталина*, Москва: Пальмира.
- Марковин, В.И. (1973), *Дольмены Западного Кавказа (некоторые итоги изучения)”, Советская Археология*, <https://arheologija.ru/markovin-dolmenyi-zapadnogo-kavkaza/>, (Е.Т:12.03.2020).
- Машкевич, Стефан(2019), *Киев 1917-1920. Прощание с Империей*, Фолио.
- Никитинский, И. ve Софинов, П.(1942) *Немецкий Шпионаж В Царской России*, Москва: Научно-Издательский Отдел Уга Нквд Сср.
- Президентская Библиотека, “Подписан Парижский Мирный Договор”, s.1,
<https://www.prilib.ru/history/619130>, (Е.Т:03.04.2020).
- Президентская Библиотека, “Подписан Парижский Мирный Договор”<https://www.prilib.ru/history/619130>, (Е.Т:03.04.2020).
- Президентская библиотека, (1997), *Восстание Декабристов*,
<https://www.prilib.ru/history/619844>, (Е.Т:17.11.2020).
- Президентская библиотека, “Произошло Наваринское Сражение”,
<https://histrf.ru/lenta-vremeni/event/view/navarinskoie-srazhieniie>,
(Erişim:30.03.2020).
- Президентская библиотека, ” *Заключён Берлинский Трактат 1878 Г.*”,
<https://www.prilib.ru/history/619381>, (Е.Т:06.05.2020).
- Саттон, Энтони, (1998), *Уолл-стрит и большевицкая революция*, Москва: Русская Идея.
- Селянинов, Александр, (1911) *Тайная сила масонства*, Санкт-Петербург.
- Айрапетов, Олег, (2017) *Крымская Война*, Moskova:Regnum.
- Стариков, Николай Викторович (2018), *Разгадка "русской" революции*, Sankt-Peterburg: Питер.

Теребов, О. В. “МАНИФЕСТ 17 ОКТЯБРЯ 1905”, *Большая российская энциклопедия*, https://bigenc.ru/domestic_history/text/2183015, (Е.Т:09.06.2020).

Чикалов, Ромуальд ве Чикалова, Ирина, (2009), *Новая история стран Европы и Северной Америки (1815-1918)*, Minsk: Вышэйшая школа.

Ekim (1997), “Ekim Devriminin 80. Yıldönümü”, 1 Kasım 1997, s.24.

“История отмены крепостного права в России”, Риа Новости, 3 Mart 2011, s.1, <https://ria.ru/20110303/341241796.html>, (Е.Т:16.11.2020).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : **Burak KAMBAK**